GIP PASA
2449

RAGI
24

SA

پاشا کتبخانه‌سی
عدد

محمد علی عینی

انتقاد و ملاحظه‌لر

دینی ، فلسفی ، تصوفی ، اخلاقی و ادبی

صاحب و ناشری :
کتابخانهٔ سودی
استانبول - باب عالی جاده‌سی
۱۳۳۹ - ۱۹۲۳

راغب پاشا کتبخانه‌سی

محمد علی عینی

انتقاد و ملاحظه‌لر

دینی ، فلسفی ، تصوفی ، اخلاقی و ادبی

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
RAGIP PAŞA KİTAPLIĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2449

صاحب و ناشری
کتبخانهٔ سودی
استانبول - باب عالی جاده‌سی
۱۳۳۹ — ۱۹۲۳
[اورخانیه مطبعه‌سی]

R.Y
2817

محترم قارئلریمه :

فلسفه‌یه ، اخلاقیاته ، تصوفه ، مسائل دینیه‌یه متعلق اولمق اوزره اقدام ، توحید افکار و آقشام غزته‌لریله بعض موقوت رساله‌لرده نشر ایتمش اولدیغم مختلف مقاله‌لرم وار . بونلرک اویله متفرق بر حالده قالماسنه کوکلم راضی اولمادیغندن بر آرایه طوپلایوب بالخاصه مکاتب عالیه طلبه‌سنه بر کتاب شکلنده اتحاف ایتمکی دوشوندم . شاید مطالعه‌سی کندیلرنجه بر استفاده‌لرینی تأمین ایده‌بیلیرسه بوندن پک زیاده مسرور ومفتخر اولاجغم . هر حالده بو کتاب ، علومک اشرف واعلاسی اولان فلسفه‌نک بزده نه قدر کیری قالمش اولدیغنه بالواسطه دلالت ایده‌جکندن ، بو حالک‌ده یتیشمک اوزره اولان کنجلرمزک تحصیل علوم ایچین برقات دها تزیید مساعی ایتملرینه سبب اولماسنی خاصةً تمنی ایدرم .

قزل طوپراق ۲۸ شباط ۳۳۹

محمد علی عینی

انتقاد وملاحظه‌لر

برنجی باب

فلسفه‌یه عائد مقاله‌لر

قاموس فلسفه حقنده : امساک ، نیروانا ، فنافی‌الله مسئله‌لری . — مطلق بحثی . — کلشن راز حقنده . — تاریخ فلسفه حقنده . — فلسفه کتابلرمز . — برغسون وفلسفه‌سی . — فیلسوف ووند وفات ایتمش . — سفیر کبیر رشید بکک حدس وادراک حقنده‌کی مکتوبی . — مشارالیهه جوابم . — شعور ووجدان مسئله‌سی . —

قاموس فلسفه حقنده

بش آلتی آی قدر اول مجموعه‌کز [۱] رضا توفیق بکک مسلک فلسفیسنی مبین بر مکتوبنی نشره باشلامشدی . اوزمان سزده اونک بو تشریحاتی حقنده نه دوشوندکلریمزی دها بعض ذوات آراسنده بندن ده صورمشدیکز . ایلریده وبو مکتوب بیتدیکی وقت آرزوکزی یرینه کتورمکه چالشه‌جغمی وعد ایله برابر شمدیلک مشارالیهک قاموس فلسفه‌سی حقنده‌کی استیضاحلریمی صیراسیله یازمغه باشلایه‌جغم .

---

[۱] تورک یوردی

فقط اول امرده بو أثر قیمتدارك نشری معارف عثمانیه‌مزجه بویوك برموفقیت علمیه اولدیغی حالده لایق اولدیغی درجه‌ده تقدیر اولنمادیغنی آچیقجه سویله‌یه‌جکم. امید ایدەرم که اخلاف بو همت وخدمت عظیمه‌یی بزدن ایی تقدیر ایتسینلر.

کلەلم استیضاحلریمه :

۳۳ نجی صحیفه‌ده‌کی امساك بحثنده : «امساکی امر ویا توصیه ایدن فلسفیاتده رواقیه ، ادیان منزله‌ده خرستیانلقدر دینلمشدر.» آنجق رواقیه‌نك مؤسسی اولان (زه‌نون) دن همان ایکی عصر اول حکمت اشراقیه‌نك واضع شهیری حکیم فیثاغورث مریدلرینه اساس طریقت اوله‌رق پرهیز وریاضتی امر وبالخاصه أت یمه‌سنی نهی ایلمشدی. بناءً علیه بو مبحثده فیثاغورث دن بحث اولنمامسی بهمه‌حال بر اثر ذهول اولمالیدر.

۳٤ نجی صحیفه‌ده «مع مافیه بودیزم وبراهمان مذهبلرنده بو زهد واونك لازمهٔ اخلاقیه‌سی اولان بو امساك حدینی آشمش وطاقت بشریه‌نك تحمل ایده‌میه‌جکی بر درجهٔ اذیته واردیرلمشدر» دینلمشدر. آنجق بودیزمك زهد ascétisme ایله برمناسبتی یوقدر. شانتی دولاسوسه تاریخ ادیاننده بونی قطعیتله سویله‌یور. بو کتابك ۳٦۸ نجی صحیفه‌سنده: «بودیزم ، زهادت ایله کاملاً قطع علاقه ایتمشدر» دینلیور.

بناءً علیه قاموس فلسفه‌ده‌کی : «کندینی بر آغاج دالنه آصمق ، وآیلرجه اویله آچ وصوسز صاللانوب دورمق ، وجودلرینه یوزلرجه چیویلر میخلامق ...» کی تعذیبلر وبونلرك دها یوزلرجه چشیدلری دها زیاده براهمان ، ژاینا ، وهندو مذهبلرنده واردر.

§ ۳٥ نجی صحیفه‌ده مثنوی شریفك بر حکایه‌سنده مرض موتك نه صورتله روحك خلاصکاری عد اولندیغنه دائر بر از ایضاحات ویرلدکدنصکره «روحك ، روح کلی‌یه قاووشماسی واونده محو ونابود اولماسی‌ده فنا فی اللهدر ، هندلسان تصوفنده نیروانا بودر» دینلمشدر.

بو مسئله زیاده‌سیله شایان تدقیق وتعمیق بر بحث مهمدر. اولا شونی عرض ایده‌یمکه : اکابر اسلامدن هیچ بریسی موتی تمنی ایتمامشدر. «اولومدن اول أولیکز» دیمك ، بو دنیاده ابدیت مستحیل وهر ساعت أولمك ممکن اولدیغندن غفلتده قالمایکز ، دنیاده مالك اولدیغکز شیلردن هیچ بریی دار آخرته برلکده کوتوره‌مزسکز ، سزکله برابر یالکز اعمال صالحه‌کز قالیر ، اونك ایچون دائما «والباقیات الصالحات» ی خاطرلایوب أییلکلر ایتمکه چالشکز دیمکدر. بو حکمته مبنی شو اعمال صالحه سرمایه‌سنی چوغالتمق ایچین هر مسلمان موتی دکل ، چوق یشامغی اللهدن تمنی ایدر. بویله اولدیغی ایچون تفسیرلرده یوسف علیه السلامك «توفنی مسلماً» دییه‌رك موتی نیچین تمنی ایتدیکنی اوزون اوزادی‌یه تدقیق ایتمشلر ، فخر رازی بونی دقیق بر صورتله تأویل ایلمشدر. خلاصه مثنوینك او حکایه‌سی ایقاظ مقصدینه مبنیدر. او حکایه‌یی تعقیب ایدن دیکر حکایه‌نك «صبح ، حشر کوچکست ای مستجیر. حشر اکبررا قیاس ازوی بکیر» کبی بیتلری مشتمل اولماسی خلقی بو انتباهه دعوتده تأکید ایچوندر. کلەلم فنا مسئله‌سنه : اك معتبر تصوف کتابلرندن بریسی اولان رسالهٔ قشیریه‌ده : «فنادن مقصد بر تعریفه کوره انسانك جمیع مخلوقاتی

حقك مخلوقی كورمه‌سندن و دیكر بر تعریفه كوره اوصاف مذمومه واخلاق مردوده‌دن واز كچمه‌سندن عبارتدر » دینلیور . تعریفات سیدده ایسه : « الفنأ سقوط الاوصاف المذمومه كما ان البقاء وجود الاوصاف المحموده . والفناء فنا آن احدهما ماذ كرناه وهو بكثرة الرياضة والثانی عدم الاحساس بعالم الملك والملكوت وهو بالاستغراق فی عظمة الباری ومشاهدة الحق » دینلمش . شو تعریفه كوره فنانك ایكنجی درجه‌سنه چیقان كیمسه ارتق عالم ملك وملكوتی حس ایتمه‌یور ، یالكز حقك عظمت وكمالی قارشیسنده مبهوت ومبهوش قالیور . ایشته اوقدر . رجال نقشبندیه عندنده « فنا فی الله » سالكك ارادت بشریه‌سی نار محبتله یاقماسیله ، لفظهٔ جلالك معناسی دائما درین درین دوشونمه‌سیله ، ونهایت كندی بنلكندن كچمه‌سیله حاصل اولور . بو سایه‌ده حاصل اولان فنا واسطه‌سیله سالك ، حقه واصل اولور ، فقط بو وصول حاشا الله ایله اتحاد ویا الله‌ه حلول دكلدر . بونك معناسی انسانك قلبنده ونظرنده اللهدن باشقه برشی قالمامسیدر . مجدد الف ثانی امام ربانینك تحقیقنه كوره سیر وسلوكك ایلك مرتبه‌سی سیر الی الله‌در ، بوده بر حركت علمیه‌دن عبارتدر كه بوندن مقصد ادنا علمدن اعلا اولان علمه ونهایت واجب الوجودك علمنه ارتقا ایتمكدر . آنجق بویله بر علمك حصولی كوكلدن بالجمله ممكناتك علمنی طی ایتمكله قابلدر . ایشته پیران كرامك فنا فی الله دیدكلری حالت بودر .

اسماعیل حقی ایسه ، تعریفات سیدده‌دخی موت لفظنده مذكور اولدیغی

اوزره أولوملری : قیرمزی ، بیاض ، یشیل ، وسیاه اولوملره [١] تقسیم ایتدكدن صكره سیاه أولوم ایچون : « بو اولوم خلقك جفا وأذاسنه تحملدر . بو اولوم فنا فی الله دركه جمیع افعالی فعل محبوبده افنادر .. » دییور . بو تعریفلر كوسترییوركه فنا فی الله ، روحك روح كلی‌یه قاووشماسی دكلدر . والحاصل انسانك بالخاصه كندی وجودی ، كندی حقیقت ذاتیه‌سی اولان حقی كورمه‌سنه مانع بر پرده كیدر ، آرادن بو پرده‌یی قالدرمق ، یعنی اللهدن باشقه هر نه وار ایسه جمله‌سنی نظرنده محو ایلمك فنا مرتبه‌سیدر . بو مرتبه‌نك نتیجه‌سی بقا عد اولنیور . زیرا « فانی أرییوب ، آقوب كیتدكده باقی ظهور ایدر . ومن بعد ، حكم باقینك اولور . » ایشته موت ارادی بو صورتله میسر اولان حیات حقانیه‌در .

موت طبیعی‌یه كلنجه علمای كرامك بو خصوصده‌كی اعتقادلری شوندن عبارتدر : « موت عدم محض وفنای صرف دكلدر . بلكه روحك بدنه تعلقنك انقطاعی واوندن مفارقتی ، وبر داردن دیكر داره انتقالیدر . روح أولور ، فنا بولور دیه‌نلر ملحددر . تناسخه‌ده قائل اولانلر ملحددر . »

روح اعظمه كلنجه حضرات صوفیه عندنده بوندن مقصد ذات أقدس احدیتك ایلك یاراتمش اولدیغی حقیقت محمدیه‌در كه دها باشقه نامرله‌ده یاد اولنور .

---

[١] قرمزی أولوم نفسه مخالفت ، بیاض أولوم آچلق ، یشیل أولوم یامالی خرقه كیمك یعنی قناعتدن كنایه‌در .

کلهٔ نیروانا‌یه : هند مذهبلرنجه بوکا ویریلن معنا بربرینك عینی دکلدر. زیرا بومذهبلرك الله ، روح وبقا مسئله‌لری حقنده‌کی تلقیلری بربرینه بکزه‌مز. بومذهبلرك هپسنده‌ده نیروانا یاخود پالی لهجه‌سنجه نبانا یعنی سلامت مطلوبدر . انجق براهمان مذهبنده نیروانا شعور وادراکی تعطیل وافنا ایتمکدن عبارت اولدیغی حالده الیوم هندستانده بیوك برموقعی و بودا مذهبنك رقیبی اولان ژاینا مذهبنده باشقه برشیدر . زیرا ژاینا مذهبنده وحدت وجوده دکل کثرت وجوده اعتقاد اولنمقده‌در .

بوعقیده‌یه کوره روحلر من‌الازل اجساده ملاصق اولوب عوالم مابیننده متمادیاً تبدیل اشکال ایله دور وسیر ایدرلر . ارواح انسانیه دخی ابدانه مربوط اولوب تأثیری « کارمان » یعنی عملدن عبارتدر . ایشته انسانی حیات جسمانیه‌دن وبودور مسلسلدن تخلیص ایتمه‌نك چاره‌سی بوعملی هرنه‌شکلده متجلی اولورسه اولسون تعطیله وابسته‌در.

ژاینا مذهبنده نیروانا بودر. زیرا اونلرك عندنده روح لایزالدر ، غیر قابل افنادر . بودا مذهبنه کلنجه بومذهبه کوره‌ده انسانك بعدالموت دوام حیاتی اعمالی واسطه‌سیله‌در. یعنی حیاتك مدار دیمومیتی عملدر . بومذهبك سالکلری « کارمان » یعنی عملی برموجود جسمانی کبی اعتقاد ایدیورلر، اونلرجه مادهٔ علم ، عملدر ؛ و (صامصارا)

تعبیر ایتدکلری روحك قالبدن قالبه دور وسیر ایلمسی اعتقادی برعقیدهٔ اساسیه‌در . ایشته بودا نك همی انسانلری بوصامصارادن یعنی دوردن قورتارمغه معطوف اولمشدی . بودایه کوره هر نه شکلده اولورسه اولسون طوغمق ودنیایه کلمك برالمدر ، المدن قورتلمق نیروانادر. بناءً علیه نیروانا ایچون وارلغی افنا ایتمك لازمدر . بونکله برابر بودا بونی قبول ایتمه‌مش ، بوسؤاله آچیق جواب ویرمه‌مش : نیروانا وجودمیدر ؟ عدممیدر ؟ بودا مذهبی نیروانا ایچون: بومحو وجوددر دییه‌نلری‌ده ، محو وجوددکلدر دییه‌نلری‌ده رد ایدییور. بونکله برابر نیروانانك مثبت برتعریفی اولمق اوزه بو، قالبدن قالبه ، شکلدن شکله دنیایه کلوب کیری کیتمکدن قورتلمقدر .

شو ایضاحاته کوره نیروانا ایله بزم صوفیه‌نك فنافی‌اللهی آراسنده ایجه مهم فرقلر واردر .

§ ٣٧ نجی صحیفه‌ده: «زمانمز فلسفه‌سی حیاتی تعذیب ویاتحقیر ایتمکی برضلالت مدهشه اولمق اوزره تلقی ایتدیکندن فلسفهٔ صوفیه‌نك بوتعلیماتی اخلاق اجتماعیه ایچون پك مضر برعامل معنوی اولمق اوزه تلقی ایدر» دینلمشدر. آنجق حیاتی تعذیب ویاتحقیر ایتمکی زمانمز فلسفه‌سندن چوق اول دین مبین احمدی رد ایتمشدر. اساساً فرائض دینیه‌مزك هربریسی طهارتله باشلار ؛ هپسنك فردی واجتماعی برچوق فائده‌لری کافل اولدیغی قطعیاً ثابتدر. بوندن باشقه عبادتلری حدندن فضله چیقارمغه‌ده جواز

يوقدر. صحيح بخارى ومسلمده‌كى أحاديث نبويه‌يه باقيلنجه بو حقيقت تماماً آكلاشيلير. صحيح مسلمك اوچنجى جلدنده ١٦٢ نجى صحيفه‌ده‌كى صوم الدهر مسئله‌سنده نبى ذيشان افندمزك عبداه بن عمروه خطاباً شرفصادر اولان أمرلرى نه‌قدر عاليدر. [... فان لزوجك عليك حقاً ولزورك عليك حقاً ولجسدك عليك حقاً...] عبداه بن عمروك صوم دهر طوتديغنى و هر كيجه قرآن اوقوديغنى رسول اكرمه خبر ويرمشلر. نبى محترم عبداللهى چاغروب صورمش اوده أوت اويله‌در جوابنى ويرنجه: «سنك اوزركده زوجه‌كك، زورينك يعنى زيارتجينك، جسديكك حقى واردر، اونلرى‌ده ايفا ايتمك لازمدر. اوروج طوتاجقسه‌ك صوم داودى طوت يعنى بر كون اوروج طوت، بر كون يه!» بيورلمشدى.

١٦٤ نجى صحيفه‌ده ايسه ينه بو حادثه شويله روايت اولنيور: عبداه بن عمرو حضور فخرالمرسلينه جلب اولنوب ناصل اوروج طوتديغى صورلدقدن صكره كنديسنه: [الم اخبرانك تصوم ولا تفطر وتصلى الليل. فلا تفعل فان لعينك حظاً ولنفسك حظاً ولاهلك حظاً، فصم وافطر وصل ونم وصم من كل عشرة ايام يوماً] بويورلمشدر. خلاصه سيدالمرسلين افندمز هر اعضانك حقى ويرلمسنى وحقوق عائله وزوجه‌يه رعايت اولنماسنى امر ايتمشلردر.

بوراده مهم بر سؤال ايراد اولنه‌بيلير. اوحالده صوفيه‌نك رياضت، عزلت، وخلوتلرى نره‌دن كليور و ناصل مشروعدر؟ اسلامدن اول نه كبى دين ومذهبلرك كلوب كچديكنى تاريخلر تفصيلاتيله كوستريور،

بونكله برابر طرق عليه‌نك جمله‌سى سلسلهٔ نسبتلرينى عنعنهٔ صحيحه ايله سيدالمرسلينه ايصال ايتمكده متحد ومتفقدر. هر حالده بونلر ايچينده نه هنددن ونه نوفلاطونيه‌دن حرف واحد بيلن يوقدر. ايشته بو، بويله و منبع اوراسى اولديغى حالده، بو مسئله‌لر وقتيله‌ينه علما ايله مشايخ آراسنده بر چوق مناقشاته سبب اولمشدى. فكر قاصرانه‌مجه فطرت وقابليت مخصوصه‌يى حائز بعض خواص و اصفيانك، نتيجهٔ عمليه‌سى تهذيب اخلاق و تربيهٔ نفسدن عبارت اولان طريق رياضته سلوك ايتمش اولمالرينه بر شى ديمكه هيچ بر حقمز اوله‌ماز. بلكه عصرك ايجاباتنه موافق بعض تعديلات واصلاحات ايله بو مسلكه عائد تشكيلاتك بر چوق فوائد اجتماعيه تأمين ايده‌جكنه قائلز.

ینه قاموس فلسفه حقنده

— ۲ —

مطلق

قاموس فلسفه‌نك ٤٠ نجی صحیفه‌سندن اعتباراً اصطلاحات فلسفیه ایچنده اك مهم تعبیرلردن اولان مطلق کلمه‌سنك تدقیق معاینه‌سنه باشلانیور. مطلقك مابعدالطبیعه‌جه دلالت ایتدیکی معنالری تشریح و وجود مطلقك ممتنع‌الادراك اولدیغی بیان صددنده: [الهیون ومتشرعون‌ده بو زمره‌ده داخلدر. ذاتاً کتاب کریمده «لیس کمثله شی — یعنی اوکا بکزر برشی یوقدر» بویورلمش و «تعالی شانه عما یصفون» ودها برچوق آیات جلیله بومعنایی مؤید بولنمشدر] دینلیور. کرچه جناب حقك ذات اقدس احدیتی هردرلو تصور وتفهمك فوقنده ایسه‌ده علماء اسلامیه یوقاریده مذکور اولان «لیس کمثله شی» قول شریفنك مابعدی و متممی اولان «وهوالسمیع البصیر» قول کریمنه استناداً کنه ذاتی ممتنع‌الادراك اولان اللهك صفاتیله بیلنه‌جکنه اعتماد وبومسئلهٔ غامضه‌ده تنزیه ایله تشبیه بینی اختیار ایتمشلردر. نته‌کیم بو نکته‌یی تنویر ایچون شیخ اکبرك شو:

فان قلت بالتنزیه کنت مقیداً
وان قلت بالتشبیه کنت محدداً

وان قلت بالامرین کنت مسدداً
وکنت اماماً فی‌المعارف سیداً [۱]

بیتلری هروقت ایراد اولنان شواهد علیه‌دندر.

§ ٤٤ نجی صحیفه‌ده فیلسوف «سپنسر» ك «وجود مطلق» ه عائد مسئله‌لرده همان تماميله «هاملتن» ه اقتدا ایتمش اولدیغی خبرویریلیور. فقط بونده برسهو مرتب اولمالیدر. زیرا بنم بیلدیکم «سپنسر» مطلق مسئله‌سنده هاملتنك برملاحظهٔ اساسیه‌سنی جرح ایلمشدر. مثلا هاملتن «غیر مشروط وجود L'inconditionné یاخود مطلق، تصور اولنه‌ماز، بو آنجق سلباً ونفیاً دوشونیله‌بیلیر Cette conception n'est qu'une pure négation یعنی بو تصور برنفی محضدن عبارتدر» دعواسنی مدافعه ایتدیکی حالده «سپنسر» مبادئ اول Premiers principes نده شویله دییور: «شاید مطلقی سلبی برصورتده دوشونه‌جك اولورسه‌ق، اضافی حقنده‌کی تصوریمز درحال زائل اولور، اضافی ایله غیر اضافی آراسنده‌کی نسبتی بو ایکی حدك هرایکیسندن بیخبر اولمق اوزره تصوری طلب ایتمك، بزدن برشیئی بیلمه‌دیکمز برشیله مقایسه ایتمکی ایستمکه بکزر. بالذات برفعل شعور اولان مقایسه، انجق شعورك ایکی موضوعی یعنی «اضافی ایله مطلق» حقنده شعوره متوقفدر.

---

[۱] شیخك فصوصنده‌کی حکمت سبوحیه‌سندن.

مطلقی بیله‌میز دیمك ضمناً برمطلق وار دیمكدر . فقط ذات مطلقه‌یی بیلمك اقتدارینه مالك اولدیغمزی انكار ایتدیكمز وقت ، اونك موجودیتنی ضمناً تسلیم ایتمش اولیورز . یالکز شوحال بیله مطلقك نفس ناطقه‌مزده، اویله هیچ شکلنده دکل، فقط موجود برشی حیثیتیله، قائم وحاضر اولدیغنی اثبات ایدر . »

شو سطرلر کوستریورکه هامیلتن یالکز توحیدك برجانبی اولان «لا» ده قالدیغی حالده سپنسر بوکا «الا» یی ده الحاق ایتمشدر .

§ ٤٥ نجی صحیفه‌ده [... ذات مطلقه‌نك کنه وحقیقتنی عقل ایله‌ده آکلامق امکان خارجنده بولندیغی ایچون (مطلقیون) دائما اسباب علمدن حدسه اهمیت ویرمشلردر . زیرا وجود مطلق حقنده برعلم یقین تحصیلندن حس وعقل بزی مأیوس براقنجه وسائط علمدن انجق اوچنجیسی اولان ضمیره Conscience مراجعت ایتمك ضروریدر. فقط حقیقت مطلقه مسئله‌سنده یالکز الهامات وجدانیه‌یه مفتقر ومنتظر بولنمق اربابنی طوغریدن طوغری‌یه تصوفه کتورر وصوفیه‌نك کشف ضمیر intuition دیدیکلری اصول تحقیق دخی ایشته بودر .]

قاموس فلسفه‌نك شو سطرلرنده برقاچ نقطه‌یی توضیح ایتمك ایجاب ایدر ، اولا intuition حدسمی ، کشفمی ؟ ثانیا حدس اسباب علمدنمی ، دکلمی ؟ علمای اسلامیه‌جه اسباب علم : حواس سلیمه « تعبیر دیکرله تجربه » عقل وخبر صادقدر . الهام ، اسباب علمدن دکلدر . فقط حدس ، آشاغیده ویره‌جکم ایضاحاتدن‌ده اکلاشیله‌جغی اوزره ینه عقله راجع اولدیغندن اوچنجی بر واسطهٔ علم اوله‌مز .

شمدی حدسی تدقیق ایده‌لم : بو تعبیر اصطلاحده ذهنك مبادیدن مطالبه حرکتیدر ، بناءً علیه فکرده ایکی حرکت بولنور وحرکت تدریجی برکیفیتدر . حدس ایسه ذهنك دفعةً مبادیدن مطالبه انتقالی یعنی دلیلك درحال ذهنه سنوح ایدیورمیسیدر. بودخی تدریجی اولمایوب آنی برکیفیتدر .] [١] شو حالده intuition مقابلی تماماً حدسدر . زیرا بونك تعریفنده Elle est opposée á la connaissance discursive que l'esprit obtient parcourat une Suite d'idée comme il le peut dans l'induction et la déduction دینلدیکنه کوره دلیل ایله اکتساب اولنان علم نظرینك مقابلی حدسیاتدر . فقط بونلر هرحالده ینه ذهنه مختص وبر قیاس خفی سایه‌سنده مکتسب معلوماتدر . رضا توفیق بکك مقصودی ایسه بویله اولان علم دکلدر . زیرا اویله اولماسه، حدسدن بحث ایدرکن برسطر صکره بوتعبیری براقوب اونك یرینه ضمیر وکشف ضمیر تعبیرلرینی قوللانمازدی ؛ واقعا intuition الهاتده [قلب عبده پك نادر بعض آنلرده جانب فیض اقدسدن تجلی ایدن معلومات] معناسنه کلیرسه‌ده بونك بزده مقابلی حدس دکل کشفدر . زیرا کشف اصطلاحده : [هوالاطلاع علی ماوراء الحجاب من المعانی الغیبیه والامور الحقیقیه وجوداً وشهوداً] صورتنده تعریف اولنمقده‌در . ایمدی رضا توفیق بکك قصد ایتدیکی معنایه کوره intuition ، کشف ضمیر دکل ساده‌جه کشف دیمك اولادر . بوکا ریاضیٔ شهیر پوآنقاره‌نك علم واصول عنوانلی کتابنك شوسطرلری‌ده دلالت ایدر : [صحیفه ١٣٧] « انسان

[١] جودت پاشانك معیار سدادندن .

نطق ایله اثبـات ایدر، فقط کورمکی بزه اوکره‌دن ملکهٔ قلبیـه intuition در. انسان کندیسنده بوملکه اولمازسه علم صرفی کوزلجه بیلدیکی حالده ایکی سطرلق بر مکتوب یازامایان برمنشی‌یه بکزه‌مش اولور، فیلسوف شهیر برغسونه Evolution créatrice عنوانلی کتابنده بوقوهٔ علمیه‌یی انسانده‌کی غریزه instinct دن عبارت عد ایدییور. شوقدرکه بوغریزه بهایمده‌کی غریزه کبی کندی نفسنك جاهلی اولمایوب کندی ذاتنی ادرا که وکندی موضوعنی تأمله باشلامش برغریزه‌در. برغسونه کوره عقل intelligence کنـدی اثر صنعی اولان علوم اعانه‌سیله بزه مادهٔ جامده‌نك بوتون اسرار شـئوننی کیت کیده کاملاً افشا ایده‌جکی حالده intuition حیـاتك بطوننی ابراز ایده‌جکدر. بونکله برابر intuition ك معناسنی باشقه برکلمه‌ایله ادا ایتمك ایسترسه‌ك عجبافراست دییه‌مزمی‌یز؟ زیرا تعریفات سیدده فراست [وفی اصطلاح اهل الحقیقه هی مکاشفة الیقین ومعاینة القلب] دییه تعریف اولنمشدر.

§ ٤٦ نجی صحیفه‌ده «هکل» ك وجود مطلقه Esprit تسـمیه ایتدیکی خبر ویرلمشسه‌ده بوقدری کافی دکلدر. هم او Esprit دکل فکر دیمشدر. مادامکه مطلق کلمه‌سنده بوقدر اطلاق خامه اولنمشدر، هکلك Absolutgeist تعبیرندن مقصدی نه‌دن عبارت وبونك درجات ثلثه‌دن نه صورتله تجلیسنی تحقق اولدیغی‌ده سویلمك ایجاب ایدردی. برده فیخته نك moi absolu سی واردر، اوندن‌ده بحث اولنمالیدی.

بوندن باشقه سپینوزا نك وجودمطلقه‌یالکز جوهر Substance اسمنی ویردیکنی سویلمك کفایت ایتمز. زیرا حکیم مشارالیهك جوهری

ناصـل تعریف ایتدیکی بیلنمدکجه ذهنلر تردده دوشر. سپینوزا نك «قائم بذاته و واجب لذاته» دییه تعریف ایتدیکی Substance ذاتنده احد وفرد وصفاتی حیثیتله نامتناهیدر. سپینوزا نك عنـدنده ماده یاخود کندی تعبیرنجه‌مکان Etendue ایله‌روح یاخودینه اونك تعبیرنجه فکرت Pensée نعوت الهیه‌دن اولوب ذات اللهك خارجنده هیچ بر وارلغه دلالت ایتمزلر و خصـوصی وفردی اشیا ویاخود شـئونات modi ینه اللهك خارجنده موجوددکلدر. بوتعریفلره کوره سپینوزا نك Substance سنه علمای متکلمینه تبعاً بز جوهر دکل ذات دیملی‌یز. زیرا اعراضك محلی اولان جوهر، حادث متحیزدر، الله ایسه قدیم غیر متحیزدر. جناب حقك صفاتی‌ده اعراض قبیلندن دکلدر.

§ قاموس فلسفه‌ده مطلق ایچون بوقدر معلومات ویرلدیکی حالده هایدی اصول فقهده‌کی معناسی اهمال اولنسون، فقط فلسفه اقسامندن اولان منطقجه موقع استعمالندن نیچین بحث اولنمادیغنی آکلایه‌مادم.

(کلشن راز) ه دائر

رضا توفیق بکه

پیام صباحده نشر ایتمکده اولدیغکز « کلشن راز » حقنده‌کی تدقیقاتکزك بعضیلرینی کوردم . هپسنی مقاله‌لر بیتدکدن صوکره اوقویاجغم ، شاید استیضاح ایدیله‌جك بعض نقطه‌لره تصادف ایدرسه‌م مساعده‌کزله عرض ایده‌جکم . شیمدلك مقاله‌کزده کوردیکم بنجه شبهه‌لی برقاچ نقطه حقنده نظر دقت عالیکزی جلب ایتمك ایسته‌یورم ، شویله‌که [هر دینده مذهب حنیف l'orthodoxie پیروانی اولان متشرعینك ونص طرفدارلرینك عقیده‌سیدر] جمله‌سنده اورتودوقسی لغتنی مذهب حنیف ایله ترجمه ایتمشسکز . بنده‌کزجه بو تعبیر ایکی سببله طوغرو دکلدر . اولا حنیف کلمه‌سی لغتجه صاپمق ، اکریلمك معناسنه‌در . اورتودوقسی لفظنده‌کی « اورتو » لفظ یونانیسی‌ده بونك ضدینه « طوغری » دیمکدر . یعنی بری عربی ، دیکری یونانی اولان شو ایکی لفظ آراسنده اولا لغت معناسنجه بر ضدیت واردر . ثانیاً حنیف عنوانی ایلك آلان ابراهیم علیه‌السلامدر . زیرا باباسنك وقومنك کیتدکلری پوتلره طاپمق یولندن صاپمشدی . ایشته اونك کبی ، دین اسلامك ظهورینه قدر جزیرة‌العربده پوتلره طاپمایان موحد کیمسه‌لره هپ « حنیف » عنوانی ویریلردی‌که مقدارلری هر دورده پك آزدی ، شو ایضاحاته کوره اورتودوقسلره « حنیف » ویا « اورتودوقسی » یه

« مذهب حنیف » دیمك جائز دکلدر . ظن ایدرسه‌م مسلمانلرك « اهل سنت » ی نه ایسه خرستیانلرك‌ده « اهل سنت » ی « اورتودوقسلری‌در . بزجه اهل سنتدن اولمایانلر « فرق ضاله » اولدیغی کبی ، خرستیانلرجه‌ده اورتودوقس» اولمایانلر «هه‌ته‌رودوقس» در . بناءً علیه سالف الذکر عبارهٔ عالیکزی تعدیل ایتمك ایجاب ایدیور ظننده‌یم .

— بو اصطلاح مسئله‌سندن باشقه دیکر اساسلی بر نقطه ایچین ایضاحات ایسته‌یه‌جکم . متشرعین ایله صوفیه‌نك وجود مطلق حقنده‌کی اختلافلرندن بحث صیراسنده متشرعلر : (جناب حقی موجودات فوقنده ومخلوقاتدن بوسبوتون آیری غیری بر وجود مطلق اوله‌رق اعتقاد ایتدکلری حالده صوفیه‌نك : (جناب حقك موجودات ممکنه‌ده مندمج بولندیغنه) ذاهب اولدقلرینی سویلیورسکز . بو ایکی افاده‌کزی زیاده‌سیله توضیحه محتاج کوریورم . زیرا علمای اهل سنت ، اللهه ایمان بحثنده : اللهك وجودی واجب اولدیغی و ذاتنك معلوم اولان صفات کمالیه ایله متصف بولندیغنی سویلرلرسه‌ده هیچ بر وقت شو «وجود» کلمه‌سنه «مطلق» صفتنی الحاق ایتدیکلرینی بیلمه‌یورم . اونلرك عندنده خالق تعالانك وجودی قدیم و باقی ، اشیانك وجودی ایسه حادث وفانیدر . ایشته او قدر . صوفیه‌نك ذهابنه کلنجه ، بونلر (جناب حقی موجودات ممکنه‌ده مندمج) دکل ، بونك عکسنه (موجودات ممکنه‌یی جناب حقده مندمج) کورمکده‌درلر . موجودات ممکنه‌ده بصر بصیرتله کوریلن شیلر ایسه اسماء وصفات الهیه‌نك تجلیاتندن عبارتدر . بنده‌کز صوفیه‌نك ذهابنی بویله تلقی ایدیورم عجبا یا ڭیلیورمی‌یم ؟ علمای عیسویت ایله عیسوی پانته‌ئیستلرك اختلافلرینه کلنجه اونلرده‌کی اختلافلرك عمده‌سی

جناب حقك Personnel اولوب اولماماسنه متعلقدر . علمای نصارا، اللهك كندندن خبير conscient و عليم اولديغنه و بر شخصيت personnalité ى بولنديغنه ذاهبدر. پانته‌ئيستلره كلنجه بونلر اللهك عوالم ايله متحد اولديغنه قائلدركه immanence ديديككز بوندن عبارتدر ، بومسئله‌ده علمای اسلاميه ايله علمای نصاراىى آيرديغمك سببى شو personnalitè بحثيدر . زيرا اهل سنت علماسى اللهه اومعناده شخصيت‌ده اسناد ايتمزلر . « ذات » ديديكلرى معنادن‌ده شخصيت معناسى مستفاد اولمايور .

مقاله كزك ديكر بر برنده (مشهور فرانسز فيلسوفى « ده‌قارت » ك دليل تكوينى Preuve cosmologique ديديكى وبزم متكلمينك « دليل انى » ناميله معتبر طوتديغى طرز استدلال بودر) ديمشسكز . بوبحث ايتديككز دليله « ده‌قارت » ك cosmologique عنوانى ويرديكنى بيلمه‌يورم . اويله بيله اولسه « قوزمولوژى » كائناتى اداره ايدن قانونلردن بحث ايدر، كائناتك تكويننذن بحث ايدن علمه قوزموغونى cosmogonie ديرلر . اوحالده تكوين كلمه‌سنى بو « قوزموغونى » يه تخصيص ايدرك « قوزمولوژيك » ايچون باشقه بر تعبير بولماليدر فكرنده‌يم . عجبا مقصديكز ، طوغريدن طوغرى‌يه ده‌قارتك كندى اسميله اضافتله preuves cartèsiennes ناميله معروف اولان وينه اثردن مؤثره استدلال اوزرينه مستند بولنان دليلميدر ؟ اكر بويله ايسه بودليل‌ده « قوزمولوژيك » دليللر صنفنه دكل « متافيزيق » دليللر صنفنه داخلدر . بونقطه‌لر حقنده براز ايضاحات ويرسه‌كز جمله‌مزى مستفيد ايتمش اورسكز افندم

تاريخ فلسفه حقنده

آتيده‌كى مقاله دارالفنون ادبيات فاكولته‌سى مجموعه‌سنده نشر ايدلمشدر :

بخور اسرائيل افندى طرفندن لسانمزه نقل ايديله‌رك اخيراً معارف نظارتى تأليف وترجمه كلياتى ميانده مطبعهٔ عامره‌ده طبع ايدلمش اولان « آيه‌بارب » ك « تاريخ فلسفه » نام اثرى حقنده دارالفنون فلسفه مدرس معاونلرندن محمد امين بك طرفندن يازلمش اولان بر تحليلى مجموعه‌مزك بشنجى نسخه‌سنه درج ايتمش ايدك . عينى اثر حقنده فلاسفهٔ اسلاميه وتاريخ فلسفه مدرس فاضلى محمد على عينى بكك مطالعه‌لرينى‌ده بروجه زير درج ايله‌يورز :

دارالفنونده مدرس معاونلرندن محمد امين بكه [١]

بخور اسرائيل افنديك كچنلرده ترجمه ونشر ايتديكى تاريخ فلسفه حقنده مجموعه‌مزك بشنجى نسخه‌سنده مندرج تنقيديكزى اوقودم . ظن ايدرسه‌م سزده رضا توفيق بك كبى بو ترجمه‌يى اصليله تطبيق ايتمكسزين بيان مطالعه ايتديكز . زيرا بوترجمه كتابك اصلندن بعض جهتلرنده مآلاً وبعض يرلرنده عيناً ياپلمش اولمقله برابر برچوق يرلرده مؤلفك مقصدندن اولدقجه انحراف ايدلمش وبعضاً بوسبوتون باشقه فكرلر وسقيم مطالعه‌لر يورولمشدر . اصطلاحاتك برچوغى‌ده طوغرى

[١] امين بك افندى بوكون تاريخ فلسفه معلميدر .

اوله‌رق قوللانلمش دكلدر . برده كتابك اصانه عالمانه دكل ديمشسكز بن بو ملاحظه‌كزه‌ده اشتراك ايتميورم . شيمدى جف‌القلم چوروتمك ايسته‌ديكمز بعض اثرلر ايچون عالمانه‌دكلدر ديمك آرامزده عادتا مودا اولدى . عجبا بومودايه سزده‌مى اتباع ايتديكز ؟ هرحالده اسكى اولديغى حالده بواثرك عالمانه اولديغنه بن شبهه ايتميورم . كله‌لم راست كله انتخاب ايتديكم مثاللره:

صحيفه ١٢ : « تاريخ فلسفه ، ديكر تاريخلر كبى بر مجموعهٔ وقايعدر ؛ تجربه‌يه و واقعه‌لرك شهادتنه استناد ايدر . »

بوترجمه‌نك اصلنده مؤلف Elle se fonde avant tout sur l'observation et sur l'étude des faits ديور . معلومكزدركه Observation تجربه ديمك دكلدر . بوعباره : « تاريخ هرشيدن اول وقوعاتك تتبع و تدقيقنه ابتنا ايدر » ديمكدر .

اون بشنجى صحيفه‌دن : « بوتون بوتعريف اولنان مسلكلر عمومى بر ماهيتى حائز اولوب هر برى آيريجه تفرق و تنوع ايدر وفيلسوفلرك طبيعت ودهالرينه كوره اشكال مختلفه‌يه كيرر . »

اصلى : Ces systèmes constituet un fonds commun qui se diversifie dans le détail, et revêt des formes sans nombre, suivant le caractère et le génie de chaque philosophe.

ترجمه‌سى : [بو مسلكلر هر مؤلفك سجيه ودهاسنه كوره فروعده تنوع ايدن وبى حساب شكله كيرن برمال مشترك]مثابه‌سنده‌در

يعنى مؤلفك fonds commun تعبيرينك « عمومى بر ماهيت » معناسنه ترجمه ايدلمسى طوغرى دكلدر .

ينه اون بشنجى صحيفه‌دن « حقيقته واصل اولمق ايچون حكماجه صرف ايديلن بى‌سود جهدلر قارشيسنده ذهن بعضاً نوميد اوله‌رق موجود وسائط تدقيقيه‌نك غير كافى اولديغى قناعتيله آرتق تحرياته دوامدن نفرت ايليه‌رك تماشايه ، الهامه ، وجده وقف وجود ايتمش و بو سايه‌ده الله ايله طوغريدن طوغرى‌يه مناسباتده بولنديغنه ايناننغه قدر وارمشدر . بو ، تصوف دنيلن مسلكدر . »

بوجمله‌لرك اولااصلنى يازايم : Quelquefois l'esprit humain, témoin des efforts infructueux de la raison pour parvenir à la vérité, dédaigne les moyens de recherche employés jusque là; comme par lassitude et par dégoût du raisonnement, il s'abandonne à la contemplation, aux inspirations, à l'enthousiasme, et en vient même jusqu'à se croire en communication directe avec la Divinité : ce système est le mysticisme.

بونك ترجمه‌سى : [بعضاً نفس ناطقهٔ انسانى ، عقلك حقيقته وصول خصوصنده‌كى مساعئ غير مثمره‌سنه شاهد اولديغندن، اووقته قدر مستعمل اولان وسائط تحرى‌يى استخفاف ايدر ؛ بونك اوزرينه استدلال عقليدن يورولمش و اوصانمش اولديغندن محسوساتدن

قطع علاقه ایله جانب حقه توجه و واردات غیبیه‌یه وحصول هیجانه انتظار ایلر ، و بوجهله نهایت کندیسنك ذات اقدس احدیت ایله بلاواسطه مناسبتده بولندیغنه ذاهب اولور : ایشته بومسلك، تصوفدر .]

شو ایکی ترجمه مقایسه اولنجه کوریلورکه بخور افندی مؤلفك مقصدینی بوسبوتون تحریف ایتمشدر . زیرا مؤلف ذهنك تحریاته دوامدن نفرت ایتدیکنی سویله‌مش، فقط همه‌حال حقیقتی بولمق اشتیاقیله عقلدن باشقه بر واسطه‌یه مراجعت ایلدیکنی خبر ویرمشدر .

مؤلف بو واسطه‌نك contemplation اولدیغنی سویلیور ، بوکلمه بخور افندینك ظنی کبی تماشا دیمك دکلدر . تماشا ، برهان قاطعك بیانه کوره : [بر نسنه‌یه حظ و صفا ویا عبرت جهتیله نظر ایتمکه دینور .] واقعا contemplation ك بر معناسی‌ده بودر، آنجق بوتعبیر اصطلاحات صوفیه‌دندر . لسان صوفیونده بواصطلاحك معناسی :

Soustraire l'âm à l'influence des faits extérieurs, pour l'absorber dans les choses de Dieu.

یعنی [قلبی حقه عائد شیلرله بالکلیه مشغول ایتمك ایچون ماسوادن تجرید ایلمکدر .] بو حالده contemplation ك بزده مقابلی توجه اولمش اولور . واقعا (نجم‌الدین کبری) نك تعریفنه کوره توجه : نظری شهوددن ، باطنی قصوددن تخلیه ایدرك انسانك بالجمله قوای باطنه‌سیله الله تعالی‌یه اقبال ایلمسیدر. ذاتاً مؤلف بو contemplation کلمه‌سنی بر اصطلاح مخصوص اولدیغنی اشراب ایتمك ایچون کتابنه

حروف مائله ایله دیزدیرمشدر . بخور افندی بوکا بر آز دقت ایتمش اولسه‌یدی ترجمه‌سنده بلکه دها زیاده موفق اولوردی .

وجد کلمه‌سی‌ده متن عباره‌ده‌کی enthousiasme معناسنی افاده ایتمز. بوکلمه هیجان دیمکدر. وجد ایله هیجان آراسنده فرق واردر.

صحیفه ١٦ : « ملتلر باخصوص ملل حاضره . . . »

اصلی : les différentes nations, surtout dans les temps modernes

[ملل مختلفه، بالخاصه ازمنهٔ حاضره‌ده] معناسنه کلن بو عباره‌یی کتابك ترجمه‌سنده اولدیغی کبی تحریف ایتمکه نه‌لزوم واردی آکلایه‌مدم.

١٧ نجی صحیفه‌ده : « . . . بعض نظریه‌لری بربرینه قیاس وتقریب ایدرك معقول برطرزده اجرای تدقیقات ایله‌یه بیلمك ایچون . . »

اصلی : pour arriver à la véritabl raison des choses par le rapprochement de plusieurs systèmes.

معناسی : [متعدد مسلکلری بربریله مقایسه واسطه‌سیله ، وقوعاتك اسباب حقیقیه‌سنی الده ایتمك ایچون . . .]

عباره‌نك اصلنده‌کی véritable raison des choses هیچ بر وقت معقول بر طرزده اجرای تدقیقات ایلیه‌بیلمك دکلدر . بونك معناسی یازدیغم کبی (وقوعاتك اسباب حقیقیه‌سی) در .

بویوکجه هانکی لغت کتابنه باقیله‌جق اولورسه chose کلمه‌سنك

ce qui a lieu, ce qui se fait معناسنده کلدیکی کوریلوروترجمه‌ده سالف الذکر غلطه دوشولمش اولمازدی .

متعدد یرلرده chaos کلمه‌سی « فضا » لفظیله ترجمه ایدلمشدر . کرچه بو کلمه الفك قصریله قاریشق ، مختلط معناسنه کلمکده ایسه‌ده نعیم بك افندینك تدقیقات عمیقه‌سنه کوره بو لفظی خوا دیه ترجمه ایتمك اولادر. لسانمزده مستعمل اولوب مکان واسع معناسنه کلن فضا الفك مدیله‌درکه فرانسزجه مقابلی espace در .

٣١ نجی صحیفه‌ده « کلدانیلر اولجه منجملك و صکره علم هیئت تدقیقاتنه ویردکلری اهمیت دولاییسیله عالم تالی وبشری‌یه عائد احوال وحادثاتك عالم عالی وسماویده‌کی حرکاته تابع اولدیغی قناعت فکریه‌سنه واصل اولدیلر . کندیلرینه خاص اولان استقامت فنیه‌ده بودر » .

بوترجمه تماماً یاکلشدر . زیرامتن کتابده‌کی Astrolâtrie منجملك دیمك دکلدر ، ییلدیزلره طابمق دیمکدر . Monde inférieur عالم تالی دکل عالم سفلی دیمکدر. بتون معارف قدیمه‌ده عوالم وعناصر حروف وسطور، آبا وامهات بویله سفلی وعلوی دیه ایکی‌یه آیرلمشدی.

هرنه ایسه بو ترجمه‌نك اصلی شودر : Mais ce qui constitue une direction scientifique propre aux Chldéens, c'est que l'observation des faits astronomiques qui les conduisit d'abord à l'astrolâtrie, se combine dans leur esprit avec l'idée que les événements du monde inférieur ou humain sont une dépendance des mouvements du monde supérieur ou céleste.

معناسی: [فقط کلدانیلره خاص اولان علمی برجهت، کندیلرینی بدایةً ییلدیزلره طابمغه سوق ایدن رصدات فلکیه‌نك، بوعالم سفلی ویا انسانیده‌کی وقوعاتك عالم علوی ویا سماویده‌کی حرکاته تابع اولدیغنه ذاهب اولمالریله مختلط بولنماسیدر .]

صحیفه ٦٥ : « . . . بو مقصده وصول ایچون طبع بشردن عزیمت ایتمشدر . »

اصلی : Mais elle y tend partant de la connaissance de la nature humaine.

معناسی : [... فقط او فلسفه بومقصده وصول ایچون اولا ماهیت انسانیه‌یه کسب وقوف ایتمکی اساس اتخاذ ایلمشدر .]

مؤلف آثرنده وینه بو سقراط بحثنده les mystères du coeur hunain دیدیکی حالده بخور افندینك بونی نیچین [قلب انسانینك سرائری] دیه ترجمه ایتمیوب « طبع بشرك اسرار ودقایقی » دیه ترجمه ایتمش اولدیغنی اکلایه‌مدم .

صحیفه ٧١ ده : « . . . وجهانشمول اولان قدرت ربانیه‌نك معجزه، فال والهام ایله وجدان بشره تماس ایتدیکنی بیان ایدردی.»

سقراطك اعتقادندن باحث اولان بو عباره‌ده مؤلفك مقصدینه اصلا موافق دکلدر . مؤلف دیورکه :

Il croit à une providence divine s'étendant à tout, et se manifestant souvent par des oracles, par des prodiges ou par une révélation immédiate.

معلومدركه صفات الهیه‌دن بری‌ده حكمتدر ، قدرت صفتی باشقه‌در. Providence ك معنای اصطلاحیسی اللهك هرشیئی حكمته موافق اوله‌رق اداره ایلمسیدر . oracle لفظی‌ده فال دیمك دكلدر . بوده هاتف دیمكدر. بحور افندینك ترجمه‌سنده‌كی وجدان بشره تماس نه دیمكدر ؟ متنده‌كی se manifestant ظاهر اولان دیمكدر . بو حالده معنای مقصود شودر :

[سقراط هر شیئه شامل و اكثریا هاتفلر ، معجزه‌لر ویا بلا واسطه بر الهام ایله ظاهر اولان بر حكمت صمدانیه‌یه قائلدر .]

صحیفه ٤٩ : « . . . اورایه قبول ایدیلن طلبه مطلق بر سكونت واعتدال ایچنده یاشامغه مجبور طوتیلوردی . »

بونك اصلی شودر : On connait la régle d'initiation qui imposait un rigoureux silence et une sévére sobriéte aux néophytes pyhthagoriciens.

مؤلف فیثاغورك انستیتوسندن بحث ایدیيور. معلومدركه بومكتب عینی زمانده بر طریقت ایدی . بو طریقته سالك اولان مریدلرك ییمك ایچمك خصوصنده صوك درجه قناعتكار اولماسی ودیللرینی طوتماسی طریقتك ایجاباتندن ایدی . ایشته مؤلف كتاب بونی آكلاتمق ایچین بو طریقتك un rigoureux silence بر صمت شدید ایله une sévére sobriété شدتلی بر قناعت وپرهیز امر ایلدیكنی سویلیور . خلاصه بحور افندینك سكونت و اعتدالی بو مقصدی افاده ایتمیور . بوندن باشقه بحور افندی régle d'initiation تعبیرینی‌ده آتلامش . بوده

حق ترجمه‌یه صداقت دكلدر . عجبا بونك ترجمه‌سنده : [شو طریقه دخولك آدابی] دینسه اولمازمیدی ؟

٤٨ نجی صحیفه‌ده‌كی زمانیون les dynamistes نه‌در ؟ دینامیستلره زمانیون دیمك طوغرییمدر ؟ نه‌قدر یا كلش !

افلاطونه عائد صحیفه‌لرك ترجمه‌سی‌ده بر چوق تصحیحاته محتاجدر، فقط ارسطونك فلسفه‌سنه متعلق اصطلاحات اوندن زیاده تصحیح ایستر . بعضیلرینی كوستره‌یم :

اثبات دكل برهاندر .

بیان دكل كتاب العباره‌در .

موضوعات دكل جدلدر .

مقولات عشره بحثنده :

نسبت دكل اضافه

زمان دكل این

حال دكل متی

تصرف دكل ملك

عمل دكل فعل‌در

كلیات خمس بحثنده فرق دكل فصل، كیفیت خاصه دكل عرض خاص در.

صحیفه ٨٩ ده شكل دكل صورت در . ارسطونك منطق وحكمتی اسلام فیلسوفلرینه انتقال ایتمش اولدیغندن حكیم مومااليه عائد اصطلاحات بزده تماماً مقرردر ، اونلرك تبدیلنه محل یوقدر .

١٠١ نجی صحیفه‌ده‌كی : « علو جناب فضولی ویر وعید بر تفاخرله

ضعف طبیعت آراسنده حد وسطی تشکیل ایدر . » ، بو نه دیمك آکلامیورم .

متن : la magnanimité, entre une vaine jactance et la pusillanimité

معناسی : [شهامت ، بوش بر مباهات ایله جبانت آراسنده متوسطدر .]

١١٧ نجی صحیفه‌ده : « بوتون افعال حسنه‌ده مساوی ، بوتون افعال قبیحه‌ده مساویدر ، یترکه برایش ایی ویا فنا اولسون . »

اصلی : Les fautes sont égales, ainsi que les bonnes actions.

معناسی : [سیأت مساویدر ، حسنات‌ده اویله‌در .]

برآز دها ایلریله‌یم : ١٣٤ نجی صحیفه‌ده فلسفهٔ عبرانیه بحثنده‌کی مطالعات شرایع منزله حقنده‌کی اعتقاداته منافیدر . بوندن باشقه بحور افندینك بومبحثده التزام ایلدیکی بعض اینجه فکرلر نظر تدقیقدن کیزلی قالمامشدر . حضرت موسی حقنده :

« منسوب اولدیغی ملته بر دین ، برنظام اجتماعی ، وبر طوپراق یعنی بر حیات ملیه ایله بروطن ویرمك خصوصنی دوشوندیکنه کوره برملتك هرشیدن اول برصنف متفکرینه محتاج اولدیغی‌ده نظردقتدن دور طوتمامشدر . » طرزنده‌کی عباره‌لری تعقیب ایدن ملاحظه‌لر مشارالیه حقنده‌کی اعتقادیمزه بالکلیه منافیدر .

١٥٩ نجی صحیفه‌ده ، (فیلون) بحثنده : « الله ، اولا عالم مادی‌یه نمونه اولمق اوزره بر عالم معنوی وجوده کتیرمش » دینیور . بو عالم معنوی دکل عالم مثالدر .

٢٠١ نجی صحیفه‌ده «Sic et non . . اوت وخیر یعنی له وعلیه دیمك اولان ... » له و علیه دکل لاونعم دیمك لازمدر .

کلام عرب فلسفه‌سی بحثنه : بحور افندی بو بحثی کاشکه هیچ یازماسه‌یدی . بونی نیچین بویله تمنی ایتدیکمك سببلرینی قسماً یازایم :

٢٠٥ نجی صحیفه‌ده بحور افندی دیورکه « عرب فلسفه‌سی . . تصوف حفره‌سنه دوشمشدر» عجبا اوکا تصوفك چوقور اولدیغی کیم سویلمش . ینه بو صحیفه‌ده Orientalistes ایچون شرقیون دینمش ؛ طوغریسی مستشرقیندر .

٢٠٧ نجی صحیفه‌ده : « قرآن کریم » او وقته قدر عبدهٔ اصنام اولان عربلرك پیشکاه وجدانه الوهیت مسئله‌سنی وضع ایتدی . وبو مسئله‌یی وحدت ایله حل وختم ایلدی . بوناصل افاده! بو بحثك بالخاصه مکتب طلبه‌سی ایچین یازلمش بر کتابده بویله ناروا ونامحل تعبیرات ایله تصویرینی تجویز ایتمه‌یز .

٢٠٨ نجی صحیفه‌ده : « اولا بسیط و واحد بر الوهیت مفهومی قبول ایدلمش ایکن یاواش یاواش بو مفهومك تحلیله ابتدار ایدیله‌رك اللهك جوهر وماهیتی ، صفاتی ، قدرتی ، علمی ، اثر خلقتی حقنده‌کی تلقیات تعدد ایتمکه باشلادی » . بوده بویله دکل ، کتاب الله ، ذات اقدس احدیتك بتون نعوت و اسماسنی خبر ویرمشدی . بونلر

صوكره‌دن بعدالتحليل آكلاشلمش شيلر دكلدر . اللهه جوهر دخی اطلاق اولنماز .

٢١٢نجی صحيفه‌ده :« لااله‌الاالله دستوريله موجوديت و وحدانيتی اعلان ايديلن مبدأ اعظم ، يهوه‌ا نك عينی‌در . سورهٔ طه‌ده‌كی شو آيت كريمه بونی تأييد و اثبات ايدر . » بخور افندی‌نك شوطرز افاده‌سی زياده‌سيله شايان تعجبدر .

نظر قرآنده الله بردر . بزم اللهمز باشقه ، يهوديلرك اللهی باشقه دكلدركه مسلمانلرك اللهی يهوه‌انك عينی‌در ديمكه لزوم كورمش .

هم بز اللهه مبدأ اعظم ديمه‌يز . برده سورهٔ طه‌يی ترجمه ايتمك مطلوب ايديسه هيچ اولمازسه براهلنه مراجعتله اوكا يابديرمق كركدی .

بخور افنديك ٢١٤نجی صحيفه‌ده‌كی مطالعه‌لری‌ده هپ ياكلشدر .

مثلا : « اللهی كورمكه امكان يوق كبيدر . . . حضرت موسی كندی طلبی اوزرينه رؤيت الله نعمت عظماسنه مظهر اولمش سه‌ده اوآنده بايله‌رق يره دوشمش وآيلديغی وقت طلب واقعندن طولايی اظهار ندامت ايلمشدر . »

بخور افندی بونلری اهل اسلامك معتقداتی ديه يازيورسه خطا ايتمشدر . اهل سنت آخرتده مسلمانلرك اللهی كوره‌جكنه قائلدر . فقط معتزله بونی قبول ايتمه‌مشدر . حضرت موسی اللهی كورمك ايسته‌مش ، فقط هيچ بروقت كوره‌ميه‌جكی جوابنی آلمشدر . حتی بو قصه بتون شعرای شرق ايچون بيوك برسرمايهٔ ادبيات اولمشدر .

٢١٥نجی صحيفه‌ده : « اللهك بر مبدأ فاعل اوله‌رق كوسترلديكنه كوره ، بوراده‌كی عدم تغير مابعدالطبيعی اولماسه كركدر . »

مترجم بوعباره ايله نه‌قصد ايدييور ؟ بالخاصه اوسطرلری تعقيباً « اساساً اسلاميتده فكر الوهيت الكزياده اخلاقی برماهيتی حائز اولوب اصل جالب نظراولان جهتی انسانلرله‌اولان مناسباتيدر . »عباره‌سی نه ديمك ؟

آرتق برآزده كتابك نهايتلرندن بعض مثاللر كوستره‌لم :

مثلا ٣٢٠نجی صحيفه‌ده (مونته‌نی) دن بحث ايدركن ، « اثرلری عادتا يشايان لوحه‌لر كبيدر » دينيور . بونك اصلی : Les essais sont comme un tableau vivant يعنی : [مونته‌نيك (تجارب قلم) عنوانلی اثری جانلی برلوحه كبيدر .] ياشايان لوحه‌لر هيچ ياقشميور .

٣٣١نجی صحيفه‌ده تكرر ايدن قواعد لفظلری Axiomes مقابلی دكلدر ؛ Axiome متعارفه ديمكدر .

٣٣٤نجی صحيفه‌ده : « برقه علوم طبيعيه‌ده واقعايكی برچغير آچمش فقط حادثات روحيه‌نك تدقيقنی اهمال ايتمشدر . » حال بوكه :

مؤلف شويله دييور : [برقی علوم فيزيقيه‌يه پك فائده‌لی ديكر بر حيز ويرمشسه‌ده حادثات روحيه‌نك تدقيقنی لزومندن فضله اهمال ايتمشدر .] ينه اوصحيفه‌دن : «استقرائی اصول يكانه اتخاذ ايتمكله ، ذهنده تجربه‌دن مستقل ، واجب حقيقتلر موجود اولديغنی ، مشاهده‌نك مطلق ونامتناهی حقنده هيچ برشی اوكرته‌مديكنی نظر اعتنايه آله‌مامشدر . »

مؤلف بوعباره‌نك اصلنده يالكز مشاهده ديميور ، l'observation sensible يعنی محسوساتی استبصار دييور .

متن اصلی شویله‌در : En présentant l'induction comme l'unique méthode, applicable à tous les ordres de connaissances, il oubliait qu'il existe dans l'intelligence des vérités nécessaires, indépendant de l'expérience. Son empirisme, trop exclusif, a été un obstacle au progrès de la saine philosophie, car l'observation sensible ne peut rien nous apprendre sur l'absolu, sur l'infini.

معناسی : **بەقون** استقرایی هر صنف علومه قابل تطبیق اولان یگانه بر طریق اولمق اوزره ارئه ایتدیکندن ، ذهنده تجربه‌یه غیر تابع بعض حقایق واجبه موجود اولدیغنی اونوتمشدی. موما الیهك طرق سائره‌یی لزومندن فضله مانع اولان اصول تجربه‌سی فلسفهٔ صحیحه‌نك ترقیاتنه حائل اولمشدی ، زیرا محسوساتی استبصار واسطه‌سیله ذات مطلق ، و نامتناهی حقنده هیچ برشی اوکرنمکلکمز ممکن دکلدر .] ینه او صحیفه‌ده‌کی (اندفاع منطق) نه‌در؟ مؤلف بەقندن صکره کلان عصرده منطقك اعتباردن دوشمش اولماسندن بحث ایدییور. «اندفاع منطق» تعبیرندن بو معنا آکلاشیله‌بیلیرمی ؟

٣٣٧ صحیفه‌ده **دەقارت** ك « درین و اوزون تفکرات سایه‌سنده حواسك و قدرت نفوذك ذهنه القا ایتدیکی تصورات خیالیه‌یه اعتماد ایتمدیکندن ، » بحث اولنمشدر . واقعا برچوق معلوماتمزك حواسمزك امدادیله اکتساب اولندیغنه شبهه یوقدر . فقط ذهنه او تصورات خیالیه‌یی القا ایدن « قدرت نفوذ» نه‌دیمکدر ؟ کتابك متننده مذکور اولان Autorité لفظی، اقوالی و یا مندرجاتی سند مقامنده ایراد

اولنان ذواته ویا کتابلره دینور ، قدرت نفوذك معناسی یوقدر . مؤلفك مقصدی : [دەقارت حواس سایه‌سنده مکتسب معلومات ایله کتابلرك و بویوك آدملرك سوزلرینه ایناغایوب هر شیئی یکیدن تحقیق ومعرفته لزوم کورمشدی] ، دیمکدن عبارتدر .

٣٤٢ نجی صحیفه‌ده **دەقارت** ك « ممالك مختلفه‌یه سیاحت ایلیه‌رك اورالرده صرف مشاهدهٔ وقایع ایله وقت کچیرمك، بوتون اوینانیلان قومدیالرده آقتور دکل ، تماشاگر اولمغه غیرت ایتمش » اولماسندن بحث اولنیور . واقعا کتابك اصلنده بو آقتور و قومدی کلمه‌لری وارسه‌ده مؤلف بونلری مجازاً استعمال ایتمشدر . تورکجه ترجمه‌سندن بو معانئ مجازیه آکلاشلمایور ، بوایسه ذهنی تشویش ایدن پك مهم بر محذوردر .

٣٤٥ نجی صحیفه‌ده دەقارتك مسئلهٔ خلقت حقنده‌کی ملاحظاتندن: « بویله بر فرضیه‌یه کوره دنیانك خلق ایدلمه‌مش اولدیغنی قبول ایتمك لازم کله‌جکنی بیان ایتمشدر . » بوده یا کلش !

معلومدرکه قدم عالم مسئله‌سی فلاسفه‌جه برچوق مناقشه‌لری موجب اولمشدر . بخور افندینك شو عباره‌سندن دەقارتك قدم عالمه قائل اولدیغی آکلاشیلیور . حالبوکه مؤلف دەقارته بویله بر ذهاب اسناد ایتمه‌مشدر. بالعکس **دەقارت** عالمك مخلوق اولدیغنه اینانیور ، آنجق تماصل یارادلمش اولماسی لازم کله‌جکنی تخیل ایتمش وبو صیره‌ده اقسام مختلفهٔ طبیعتك تدریجاً انکشاف ایلدیکنی بیان ایلمشدر . فقط کتب سماویه‌نك احکامنه مغایر برشی سویله‌مه‌مك ، راهبلری قیشقیرتمامق

ایچون عالمك كندیسنك تخیل ایتدیكی وجهله خلق ایدلمش اولماسی‌ده
لازم كلیه‌جكنی علاوهٔ مطالعه ایتمكی اونوتمامش ، ایشته بو نكته‌یه
مبنی مؤلف كتاب non qu'il veuille en inférere que ce . . .
monde a été créé de la façon qu'il le propose ... دیيور.
بونك معناسی شودر : [ده‌قارت طبیعتك اقسام مختلفه‌سنك تدریجاً
انكشاف و تمو ایلمسندن بو عالمك كندیسنك اتیان ایلدیكی وجهله
یارادلمش اولماسی استنتاج ایتمش اولمایوب . . .]

٣٤٦ نجی صحیفه‌دن : وتیرهٔ تدقیقیه‌سنه مثال اولمق اوزره قلبك
و شریانلرك حركتنی ، عضلاته یاییلوب‌ده اعضایی حركته كتیرن
ارواح حیوانیه‌نك طرز تشكلنی تعریف ایتمكی تكلیف ایله‌مشدر » .
ذاتاً ركیك برعباره اولان بوجمله‌ده اصلنه موافق دكلدر . متنی :

Comme exemple de sa manièr de procéder, il propose une explication du mouvement de cœur et des esprits des animaux, qui par leur distibution dans les muscles, donnent le mouvement à tout ces membres.

معناسی : ده‌قارت كندی طرز معامله‌سنه مثال اولمق اوزره ،
قلبك وشریانلرك حركتنی ، وعضلاته سریانله باجمله اعضایی تحریك
ایدن ارواح حیوانیه‌نك تشكلنی ایضاح ایتمشدر .]

٣٤٩ صحیفه‌ده‌كی :« انسانلرك شهادتیله مثبت وقایعه» جمله‌سی یرینه
تواتراً مثبت وقایع دیمك ایجاب ایدردی . ذاتاً مؤلفك مقصدی

ده‌قارت لك قبول ایتدیكی بداهت بینه‌سندن باشقه دیكر بینه‌لرك وبالخاصه
اشبو تواتر بینه‌سنك‌ده حقیقته دلیل اولدیغنی آكلاتمقدر .

٣٥٣ صحیفه‌ده‌كی قوهٔ اجرائیه pouvoir coercitif لك ترجمه‌سی
دكلدر . بوكا قوهٔ زجریه دیمك لازمدر .

ینه ٣٥٣ نجی صحیفه‌ده هوبس لك اخلاقیاتندن باحث اولان
سطرلرده مومااليهك خیروشر آراسنده برفرق كورمدیكنی سویلدكدن
صكره : « حال بوكه اشیاده اساس اعتباریله برفرق یوقسه ، عهوددن
صكره بویله اولمق اقتضا ایدر وبناءً علیه عهودك بر فائدهٔ اخلاقیه‌سی
اوله‌ماز. مومااليه بونی اونوتمش اولسه كركدر » دینلمشدر . بوسطرلر
متنه تمامی تمامنه موافق وواضح دكلدر . حال بوكه مسئله غایت نازك
ومهمدر . مؤلف شویله‌دیمك ایستیور : [اكرهرشی ماهیتاً مساوی
اولسه ، اونلرك بعضیسنی ایی ویا بعضیسنی فنا اعتبار ایتمك كبی متفقاً
ویردیكمز قرارلردن صكره‌ده ینه‌مساویدرلر ، بناءً علیه بوخصوصده‌كی
اعتباریاتمزك هیچ برتأثیر اخلاقیسی اوله‌ماز . ایشته هوبس بو كیفیتی
آكلامامشه بكزیور .]

٣٥٣ نجی صحیفه‌ده هوبسك فلسفه‌سنه بر « خصوصیت » اسناد
اولنمشدر . مؤلف بو فلسفه‌یی خصوصیت دكل singularité یعنی
[غرابت] ایله توصیف ایتمشدر .

٣٥٨ نجی صحیفه ، نطقلرك صورت تشكلی حقنده (قوندیياق)لك
ملاحظاتنی محتویدر . (قوندیياق)لك « طوفاندن قورتلمش ، وهنوز سویلمكه
باشلامش ایكی چوجغك برلسان تشكیلنه ناصل موفق اولدقلری» حقنده‌كی

ملاحظاتنك ترجمه‌سی» اصلنه موافق دکلدر . مؤلف کتاب، قوندیناقك
هنوز سویلنمکه باشلامش ایکی چوجق تصور ایتدیکنی سویله‌میور . بالعکس
(قوندیاق) « اضافهٔ : Mais ensuite il suppose deux enfsnts
échappés au déluge, sans avoir la connaissance d'aucun
signe . . . دییور ، یعنی او ایکی چوجعك قونوشمغه عائد هیچ برشی
بیلمدکلری حالده تعاطیٔ افکار ایچون ناصل برلسان ایجاد ایتدکلرینی
خبرویریور :

۳۵۶ نجی صحیفه‌ده (لوق) ك فلسفه‌سنه عائد مبحثده : « بوحکیمك
برده حکم نظریه‌سی شایان دقتدر . افکارك متوافق ویا غیر متوافق
اولمالری صورتنده خلاصه ایدیله‌بیلن بو نظریه‌نك مهم برنقیصه‌سی واردر .
اوده هر مسئله‌ده بهمه حال بر مقایسه عملیه‌سی اجرا ایتمك لزومی
فرض وقبول ایدلمسیدر .

حال بوکه بزده نجه محاکمات ابتدائیه وارکه مقایسه ایله حصول
بولان دیکر محاکماته اساس اولمغله برابر کندیلری هیچ برمقایسه‌نك
نتیجه‌سی دکلدر . »

بوجمله‌لرده واضح بر صورتده ترجمه ایدلمه‌مشدر . اصطلاحلرده
دوغری دکلدر . لوق ظن ایدییورکه تصدیقات، ایکی تصور آراسنده
برنسبت توافق ویا برنسبت تباینك موجودیتنه حکم ایتمکدن عبارتدر .
بویله بر تصدیق ایسه بهمه حال او ایکی تصوری مقایسه‌یه توقف
ایدر . آنجق مؤلف کتاب هر تصدیق ایچون بویله برمقایسه‌یه احتیاج
اولمادیغنی وبعض تصدیقاتمزك اولی à priori اولدیغنی یعنی هیچ برمقایسه
نتیجه‌سی اولمادیغنی سویلیور و بوحیثیتله (لوق) ك ملاحظه‌سی نقیصه‌دار

عد ایدییور . ایشته ترجمه‌یی مؤلفك بو مقصدینی قارئلره تماماً تفهیم
ایده‌جك صورتده یاپمالی ایدی .

۳۶۳ نجی صحیفه‌ده مالبرانشك بزده‌کی (لیس فی الامکان ابدع
مما کان) ذهابنه موافق اولان ملاحظاتی صیراسنده « اللهك غیر کاملی
کامله ترجیح ایتمه‌مسنه بر سبب یوقدر » عباره‌سنده برسهو مرتب
اولمالیدر . زیرا مالبرانشه اللهك عالمی ابدع واکمل اوله‌رق یاراتمش
اولدیغنی سویله‌مشدر . مؤلفده :

Il n,y a pas de raison pour qu'il ait préféré le moins parfait au plus parfait.

یعنی [اللهك کاملی اکمله ترجیح ایتمسنه سبب یوقدر] دییور .

*
* *

آرتق مثاللری بوراده براقوب بتون ترجمه حقنده مطالعه‌می
سویله‌یه‌جکم . بخور افندی بو کتابی ترجمه ایتمکله معارف مملکته
برخدمتده بولنمشدر دینه‌بیلیر . فقط بونی برآیده بیتره‌جکنه برسنه
چالشسه‌یدی ، رضا توفیق بك‌ده اوشنمه‌یوب تصحیحنه همت ایتسه‌یدی
بوخدمت عموم ایچون دها مفید ودها مثمر اولوردی .

۲۱ مایس سنه ۳۳۳

فلسفه کتابلرمز

مشروطیت ادارەنك ایكنجی دفعه اعلانندن صوكره قانون اساسینك بخش ایتدیكی حریت مطبوعاتدن بالاستفاده بزده‌ده فلسفه‌یه متعلق بر آز كتاب یازلدی . طبیعی بونلرك همان هپسی فرانسزجه‌دن ترجمه ایدلدی . فقط بر فلسفه كتابنی لساننمزه ترجمه ایتمك نه قدر مشكل اولدیغنی بونكله اوغراشانلر بیلیر . بونك باشلیجه سببی: مدرسه‌لریمزده اوته‌دنبری اوقوتدورلمقده اولان منطق وحكمت كتابلری مستثنا اولمق شرطیله ، فلسفه‌نك مكاتب سلطانیه وعالیه‌ده هنوز تدوینه باشلانمامش اولماسیدر . بونك ایچون سنه‌لر كچمه‌دكجه ، وبو علمی تدوین ایده ایده اصطلاحلر تقرر ومسائل تنور ایتمدكجه آرزو ایتدیكمز قدر متقن بر ترجمه‌یه موفقیت پك مشكلدر . بو حال وقتیله فلسفه‌یی یونانجه‌دن عربجه‌یه ترجمه ایتدكلری زمانده بویله اولمش . بر كتاب دفعه‌لرله ترجمه ایدلمش وهر دفعه‌سنده اسكی ترجمه‌لر بر آز داها تصحیح واكمال ایدلمشدر . بو حال بزده‌ده وقوعه كله‌جكدر . بونكله برابر تنور مسئله ایچون بعض مثاللرده كوستره‌جكم . بوندن مقصدم هم مترجملری دها زیاده تیقظ ودقته دعوت ایتمك وهم نوهوسلری فضله جسارتدن تحذیر ایلمكدر . فضله جسارت تعبیری بالخاصه فیلسوف «فوییه» نك

تاریخ فلسفه‌سنی اولجه ترجمه ونشره تشبث ایدنلر حقنده پك ضعیفدر .

اولا اوندن باشلایه‌لم .

فقط نره‌سندن ؟.

زیرا هیچ بر سطری یوقدر كه سقط و غلط اولماسین . مثلا :

١٠ نجی صحیفه‌سنده [لایبنیچ بنه علمه عظمت ونامتناهیلكی ادخال ایتمش ...]

بونك متنی :

C'est Leibniz qui a introduit dans la science des grandeurs le calcul de l'infini ...

معناسی [عالم مقادیره یعنی ریاضیاته حساب نامتناهی‌یی ادخال ایدن لایبنیچدر .]

§ ٤٥ نجی صحیفه‌سندن [ویشنو] ایسه هر شكله كیرر، عینی زمانده خالق اولدیغی حالده بر قادیندن دوغار ایسته‌دیكی یاشلری ایسته‌دیكی زمان اكتساب ایدر .]

فرانسزجه‌سی :

Celui - ci pénètre en toutes choses , fait lui même créature et nait d'âge en âge pour la défense des bons pour la ruine des méchants, pour le rétablissement de la ustice.

كورولیور كه شومتنك معناسی بوسبوتون باشقه‌در . معناسی: ویشنو بالجمله اشیایه حلول ایدر . بالذات كندیسی مخلوق اولور . و وقت وقت

تولد ایدر بوندن مقصد اخیاری مدافعه ، اشراری تنکیل و عدالتی اقامه‌در .] مترجمك شو «ایسته‌دیکی یاشلری ایسته‌دیکی زمان اکتساب ایدر » یولنده‌کی ترجمه‌سی پك غریب اولمشدر .

§ ۲۷ نجی صحیفه‌دن : [ثمود قومنك متفسخ شعبه‌لرندن اولان بابلیلر ، آثوریلر ، فنیکه‌لیلر اللهی اعما برقوت ...] بوعباره‌ده‌کی ثمود قومی فرانسزجه‌سنده‌کی Sémite مقابلی اوله‌رق قوللانلمشدر . معلوم اولدیغی اوزره Sêmites اولادنوحدن سامك اولاد وانساله ویرلمش براسم عمومی اولوب بز بوكا سامیلر ویا سامیون دیيورز . قوم ثمود ایسه صالح علیه‌السلامك دعوته مأمور اولدیغی منقرض برقومدر. ترجمه‌نك مابعدی‌ده یاكلشدر .

§ ۱٤۰ نجی صحیفه‌دن : [شوحالده فائده‌دن زیاده حقیقتی آرایانلر پك چابوق فرقه واراجقلردر كه حقیقتدن زیاده حقیقته بكزه‌ینلر ، سوفیستلرك غایه‌سنی تشكیل ایده‌بیلیر .]

ذاتاً پك ركیك و مشوش اولان بوجمله‌نك اصلی بوسبوتون باشقه برمعنایه‌در :

Qr, celui qui cherche le vrai pour l'utile s'apercevra tôt ou tard que le vraisemblable suffit à son but.

یعنی [برکیمسه حق حقیقت نامنه دكل منفعت و فائده‌سی ایچون تحری ایدرسه ایركج شبه حقك‌ده كندی مقصدی ایچون كفایت ایده‌جكنی تفرس ایدر .]

كوروليوركه مسئله فائده‌دن زیاده حقیقتی آرایانلره عائد دكل ،

بالعكس ، حقیقتی فائده ایچون آرایانلره شاملدر . واویله آدملرك حقیقتی بولاماسه‌لرده یأس اولمایوب ایشلرینی حقیقته مشابه شیلرله‌ده چویره‌بیله‌جكلری مقام تعریضده اشراب اولنمشدر .

بو ترجمه‌دن دها زیاده مثال ایرادینه حاجت یوقدر . براز داها اعتنالی وقسماً درس كتابی اولمق اوزره یازلمش و نشر ایدلمش اولان دیكر بعض اثرلره باقه‌لم .

§ « فلسفه درسلری » عنوانلی كتابدن :

۱۷ نجی صحیفه‌سندن : [فلسفه عینیله صناعت و شعر كیدر . ایضاح ویرمه‌دن زیاده تصوره قالقیشیر و بر ملكه‌یی دیكر ملكه‌یه تحویل ایدر .]

بونك اصلی « فونسغریو » ك برنجی جلدنده ۱۳ نجی صحیفه‌ده شویله‌در :

La philosophie est alors de la même nature que l'art ou la poésie. elle crée de symboles plus qu'elle ne donne des explications. Elle varie d'uu esprit à l'autre .

نعیم بك افندی بوعباره‌یی « علم النفس »نده شویله ترجمه ایتمشدركه طوغریسی‌ده اودر : [بوفكر ونظره كوره فلسفه شعر و صناعت نوعندن بر شی اولوب ایضاح وبیاندن زیاده ایجادرموز ایله اوغراشیر وهرفكره كوره تخلف ایدر .

§ ینه فلسفه درسلری ایله نعیم بكك « علم النفس »نك بوقاریكی سطرلری تعقیباً كلن و هرایكیسی برمحلدن ترجمه ایدلمش بولنان شو سطرلرینه باقیكز :

فلسفه درسلرندن : [فلسفه تابلدر . (یمكك طادینی طوزینی كتیرن شی ،) صالچه‌در . تابلسز ، صالچه‌سز طعام طاتسز اولور فقط تابل صالچه‌سز یالكز باشنه برغدا دكلدر .] « علم النفس » دن :

فلسفه یمكك طوزی بیبری كیبدر . اونسز طعام طاتسز اولور . حال بوكه طعام اودكلدر .

§ فلسفه درسلری ٢٩٤ نجی صحیفه‌دن: [اعتراض ثانی ، قیاس هیچ برشیئه قادر دكلدر.] بونك اصلی Boirac ٢٤٣ نجی صحیفه‌سنده شویله‌در :

En se:ond lieu, a- ton dit, le syllogisme ne peut rien prouver.

معناسی: [ثانیاً قیاسك هیچ برشی اثبات ایده‌مدیكنی سویلمشلردر.]

§ فلسفه درسلری ، ٢٩١ نجی صحیفه‌دن : [اسقولاستیك فلسفه‌سی قیاسی محلنده یعنی علوم طبیعتده تطبیق ایلیوردی .]

بونك اصلی Janet نك فلسفه‌سنده ٤٢٦ نجی صحیفه‌ده شویله‌در :

La philosophie scolastique avait abusé du syllogisme en l'appliquaut là où il n'étai pas à sa place, c'est à dire aux sciences de la uature .

بو متن یوقاریكی ترجمه‌نك طبان طبانه ضدینه‌در . زیرا مؤلف دیبوركه : قیاسك یری علوم طبیعت دكلدر ، اویله اولدیغی حالده اسقولاستیك فیلسوفلری قیاسی محلنك غیرنده یعنی علوم طبیعته تطبیق ایدرك سؤ استعمال ایتمشلردر .

بر آرالق ، منطقك اعتباردن دوشمسنه بو سوء استعمال سبب

اولمشدی . بناءً علیه بومسئله‌نك اهمیت مخصوصه‌سی واردر. بو سببله ترجمه‌نك داها اعتنالی وطوغری یاپلماسی ایجاب ایدردی .

§ « فلسفهٔ اولی » عنوانلی كتابدن ، ١٣٩ نجی صحیفه‌دن :

[معرفت علل ، ومعرفت جواهری ذهن بشریدن منع ایدن حسیانیه ، انتقادیه ، اثباتیه هم مادیونه وهم مادیونه معارض اولان معنویونه عدم ادراك ایله قارشی كلیورلرده دیبورلركه ....]

بو جمله‌نك اصلی Boirac ك ٤٢٧ نجی صحیفه‌سنده‌در. اولا ترجمه‌ده‌كی « عدم ادراك ایله قارشی كلیور » ك فرانسزجه‌سی بوسبوتون باشقه معنا افاده ایدییور. بو آراقك بومقامده استعمال ایتدیكنی - opposer la mème fin de non-recevoir تعبیری اصطلاحات عدلیه‌دندركه دعوانك عدم استماعنی طلب ایتمكه دیرلر . ترجمه‌نك متن اصلیسی شویله‌در :

Tous ceux qui interdisent à l'intelligence humain la connaissance des substances et des causes, sceptiques, criticistes, positivistes etc. opposent aux matérialistes comme à leurs adversaires la même fin de non recevoir.

معناسی : [حسبانیون ، انتقادیون ، اثباتیون والخ كبی ذهن بشر جوهر وعلتلری معرفتدن عاجزدر دیینلرك هپسی مادیونه كندی مخاصملری ایمش كبی دعوالرینك غیرمسموع اولدیغنی بیان ایدرلر.]

§ « فلسفهٔ اولی » نك ١٤٠ نجی صحیفه‌سندن [حادثات حقنده ناصل اولورسه اولسون بر دعام تخیل ایتمك بیلزومدر حادثات بوتون تحقق تقویم ایدر .]

بو ترجمه‌نك متنی مقایسه‌لرندن اول دیکر بر نقطه‌یی اخطار ایتمك ایستیورم . بواراوه بو مسئله‌یی یازارکن بر فیل ایله بر قاپلومبغه مثالی ایراد ایتمشدر .

فلسفهٔ اولی مترجم محترمی بیلمم نه‌سبیله شو مثالی ترجمه‌سندن طی ایتمشدر . حال بوکه او مثالی بهمه حال یازمق لازمدی . بواراوه دییورکه: [بر هندلی فیلسوفه صورمشلر: دنیا نه‌اوزرنده طورویور؟ فیلسوف « فیل اوستنده » دیمش . ینه صورمشلر فیل نه اوستنده ؟ فیل‌ده قاپلومبغه اوستنده دیمش. اوحالده قاپلومبغه نه اوستنده؟ دییه صورمشلر. هندلی حکیم قاپلومبغه‌نك هیچ برشی اوزرنده طورمادیغنی اعترافه مجبور اولمش .

ایشته بونك کبی شئونات وحادثاتك‌ده بهمه حال بر مسند ، بر کرسی ، خلاصه طایانه‌جق برشی اوستنده وقوعه کلدیکنی تخیل ایتمك فضله‌در . اعیان اشیانی وجوده کتیرن، شئون وحادثاتدر . [عجبا فلسفهٔ اولانك یوقاری‌یه یازدیغم ترجمه‌سندن بواراقك شیمدی یازدیغم مقصدینی آکله‌مق قابلمیدر ؟

§ « فلسفهٔ اولی » نك ٦٦ نجی صحیفه‌سنده : هرعلم، هر معرفت بشریه برما وقعه، من حیث هوهو عقلك براثر اعتمادینه ، کلی ومطلق وسرمدی اولان قیمتنك تصدیق بنفسه‌سنه مبتنیدر .]

بو عباره‌نك متن اصلیسی اوقونورسه کورولورکه بواراوه شویله دیمك ایسته‌مشدر : [انسانك هربیلکیسی ، هرمعرفتی بر واقعه‌یه ، یعنی عقلك کندی کندیسنه ایناتماسنه ، کندیسنك عمومی ، مطلق

وسرمدی بر قیمتی اولدیغنی طوعاً تصدیق ایتمه‌سنه مستنددر .] متن فرانسویده‌کی l'acte de foi de la raison en elle-même عباره‌سنی (من حیث هوهو عقلك براثر اعتمادی) دیه ترجمه پك غریب اولمش !

§ « فلسفهٔ اولی » دن ١١٦ نجی صحیفه‌دن : [قانت ه کوره نفس ، قانونلرینی احساساته الزام ایدییور . واوندن متعلقات تشکیل ایدییور . فقط بو احساسات اوکا بر منبع اجنبیدن کلیور ایدی . فیحته اکر نفس، خالق یکانه دکلسه ناصل اولورده طبیعتك منقاد اولدیغی بر واضع قانون اوله‌بیلیر ؟. احساسات فکرك عملنه موافق اولمق ایچین اول امرده فکرك موضوعی اولمق لازمدر . بو تقدیرجه ادعا اولونان « شی بذاته » نفسك تا کندیسیدرکه بر فاعلیت غیرذی شعور وبرفاعلیت غریزیه‌نك اثری واسطه‌سیله کندینه احساسات مخصوصه‌سنی ویرییور ، دییور . فیحته یه کوره انفس (ذات موضوع) تحول ایدییور . کندینی (أنا) کبی وضع ایتمکه مقتدر اولمق ایچین بر (لاأنا)یه متقابل اولویور . عالم خارجی تمامیله برفکرك ایجادیدر.]

مابعدالطبیعه‌نك غامض برمسئله‌سنه تماس ایدن بو سطرلردن عجبا نه اکلاشیلیور ! بونك فرانسزجه‌سی هرحالده بوندن چوق آچیقدر . بوآراوه دییورکه [قانتك ملاحظه‌سنجه خارجده‌کی اشیا انسانده برطاقم احساسلری حاصل ایدر . نفس ناطقه کندی قانونلرینه بواحساسلری تبعیته اجبار ایدر. فقط فیحته بوکا قارشی صورییورکه: « اکر طبیعتك خالق یکانه‌سی نفس ناطقه اولماسه‌یدی اونك قانونلرینه طبیعتك منقاد

اولماسی ناصل ممکن اولوردی ؟ اوحالده ، قوهٔ مفکره‌نك افعاله حساساتك امداد واعانه ایتمسی لازمدر . بناءً علیه بعض حکمانك فرض ایتدیکی « شی بذاته » نفس ناطقه‌نك کندیدر . آنجق بونفس ناطقه غیر مشعور وغریزی بر فاعلیت اثریله کندی احساسات ذاتیه‌سنی کندینه عطف واسناد ایدیبور . دیمك كه انسانك نفس عالمه‌سی دها ایلك دقیقه‌دن اعتباراً ایکیلشوب « شیٔ معلوم » ه منقلب اولویور یعنی اورتاده انسانك نفس عالمه‌سندن باشقه بر شی اولمادیغی حالده کندی باشلی باشنه برأنا اولمق اوزره قائم اولمق ایچون مقابلنده برده لاأنا = بندن « غیری بر شی » ك وجودینی تسلیم ایدیبور . شوحالده عالم خارجی تماماً مفکره‌نك اثر صنعیدر .]

§ « فن مناهج » عنوانلی کتابدن ، ١٩ نجی صحیفه‌دن :[تعریفك ذکر اولونان مساواتك هربرنده بر وضعیتی واردر .]

بونك فرانسزجه‌سی **فونسغریو**ك ایکنجی جلدی ٨٧ نجی صحیفه‌ده‌در :

Quant aux définitions, ce sont elles qui ont permis la position de chacune des égalités .

معناسی : [تعریفلره گلنجه مساواتلردن هربرینی وضعه مدار اولان اونلردر]

§ فن مناهج ، ٤٠ نجی سطردن : [آرتق انسان عالم طبیعتده هانکی تفسیره تابع اولورسه لوحهٔ طبیعت اواولمش اولور .]

اصلی بوآرا ده صحیفه ٢٨١ ده :

à quelque interprétation qu'on s'arréte, elle est le tableau de la nature

معناسی : [آرتق هانکی تأویلده توقف اولونورسه اولونسون تصنیف طبیعی ، لوحهٔ طبیعتدر .]

§ فن مناهجدن ، صحیفه ٦٦ : [انسان ، حقیقتی حقیقت اولدیغی ایچون سوملی، حقیقت ایشمزه یاراماسه بیله، احتراصاتمزه، تخمیناتمزه مناقض اولسه‌بیله طرز حیاتمزی ده‌کیشدیرسه‌بیله، حقیقتی سوه‌جکز. حیاتمزی حقیقته مودل اولمق اوزره حاضرلیه‌جغز.] بونك فرانسزجه‌سی **فونسغریو** ك ایکنجی جلدنده ١٠٥ نجی صحیفه‌ده‌در:

Aimons la vérité pour elle même qu' elle contredirait nos passions, nos préjugés qu'elle nous obligerait à changer le train entier de notre vie . Ayons le courage de la confesser et tenons nous prêts à modéler notre vie sur elle.

نجه معناسی :

حقیقتی کندی ذاتی ایچون سوملی . حقیقتی احتراصاتمزه مباین اولسه ، روش حیاتمزی کاملاً دکشدیرمکه بزی اجبار ایلسه دخی سوملی . حقیقتی اعتراف ایتمك جسارتنی کوسترملی . وحیاتمزی اوکا توفیق ایتمکه مهیا بولونملی .

« فن مناهج » ك اللنجی صحیفه‌سندن : [ریبو دیورکه لسان یوغورولمش علم النفسدر] .

بونك اصلی «بوآرا»ك ٢٩٤ نجی صحیفه‌سی شویله‌در: [Une langue, a dis Ribot, est une psychologie pétrifiée] اولوب تورکجه‌سی شودر :

[ریبو دیبورکه بر لسان، متحجر بر علم النفسدر.]

§ (داروینیزم) عنوانلی کتابدن، راست کله بر صحیفه آچییورم. مثلا ۱۱۰ نجی صحیفه‌دن شو سطرلری آلاجغم : [حسن احتیاجات حیاتیه‌نك وخیالی برقیمتك ذیلیدر .] بونك فرانسزجه‌سی :

La beauté est une addition aux nécessité de la vie, d'une valeur idéale indépendante.

معناسی: [کوزللك احتیاجات حیاتیه‌یه بر ضمیمه‌در، بونك مستقل برقیمت فکریه‌سی واردر .]

§ بوقاریکی عبارهٔ مترجمه‌نك مابعدی: [داروینك وطنداشلرینك دوشندیکی کبی طبیعتك کوزللکی صورت خصوصیه‌ده انسانلرك ذوقی ایچین ایی برالله طرفندن خلق ایدلمش دکلدر. فقط طبیعتك بوکوزللکی داروینك دوشندیکی کبی سویلن حیوان ایچون وبونك طرفندن خلق اولنمشدر، زیرا بوکوزللك بوتون حیواناته تقدم ایدر] .

بونك فرانسزجه‌سی : La beauté de la nature n'est pas créée par un Dieu bon, exclusivement pour le plaisir de l'homme, comme le pensent les patriotes de Darvin, mais elle est encore bien moins, comme le pense Darvin lui-même créée par et pour l'animal aimé, car elle est antérieure à tout animal, elle est ussi ancienne que nature elle même.

شوسطرلری اوقویجه مترجمك، مؤلف کتابك مقصدینی هیچ بر

وجهله آکلامادیغنی آکلاشیلیور . مؤلف کتاب دیمك ایسته‌یورکه : « طبیعتك کوزللکی داروینك وطنداشلرینك ظنی کبی الله طرفندن منحصراً انسانلرك حظی ایچین خلق اولنمش دکلدر . بونکله برابر داروینك ظنی کبی سویله‌ن حیوان طرفندن ینه سویله‌ن حیوان ایچون ابداع اولنمش ده دکلدر ، زیرا کوزللك هر حیواندن اول واردی ، کوزللك بالذات طبیعت قدر اسکیدر . »

مترجمك متن عباره‌ده‌کی خاصةً bien moins لفظنه دقت ایتمامسی سؤ تفهمنه سبب اولمشدر.

§ ینه اوسطرلرك مابعدی : (زیرا بوکوزللك طبیعت قدر ابدی بر قانونه تبعاً طبیعتله برابر اوله‌جکدر . چونکه ابدی برقانونه نظراً بوکوزللك حادثه‌یه ، فکرك تظاهرینه مربوطدر) بو ترجمه‌نك متنی :

elle est aussi ancienne que la nature elle même et elle mourra avec elle, car, suivant une loi éternelle, elle est attachée à la manifestation de l'idée dans le phénomène.

بومتنه نظراً مترجم ممدوح سلیمان بك مقصد مؤلفی قطعیاً افاده ایده‌مه‌مشدر . مقصد شودر : (کوزللك طبیعت قدر اسکیدر واونکله برابر فناپذیر اوله‌جقدر ، زیرا بر قانون سرمدی‌یه نظراً کوزللك فکرك شئونده ظهور وتجلیسنه متعلقدر) .

مترجمك بوقاریکی سطرلری تعقیباً کلن افاداتی دها زیاده مشوش

و غلطدر : (بوحسنه مالك اولان يالكز طبيعتدر) مؤلف قطعياً بويله برشی سويله‌ميور . باقكز نه ديور :

à elle seule, la beauté de la nature devrait suffire pour nous convaincre directement de l'existence des idées qui s'y manifestent, et nous préserver pour jamais de l'erreur suivant la quelle un mécanisme mort pourrait tout expliquer.

مترجم بو افاده‌يی شويله ترجمه ايديور : (بوحسنه مالك اولان يالكز طبيعتدر . طبيعتك كوزللكی بوراده تظاهر ايدن افكارك موجوديتنه اقناع و هرشيئی ايضاح آرزوسنی اظهار ايدن اولمش بر قاعدهٔ ميخانيكيتدن چيقان خطادن بزی محافظه ايتمك ايچون طبيعتك حسنه اولان بو حق ملكيتی كفايت ايدر) بو حق ملكيت نره‌دن اختراع اولنمش كشف ايده‌مدم . « هرشيئی ايضاح ايدن » عباره‌سی نره‌دن اويدورلمش . هر نه ايسه مقصده كله‌لم . مؤلف : (ساحهٔ طبيعتده تجلی‌نمای شهود اولان برطاقم افكار و معانينك موجوديتنه بزی طوغريدن طوغری‌يه اقناع ايتمكه ، و بوندن باشقه شئونات عالمك جانسز بر ماكنه‌نك ايشله‌مسی قبيلندن اولمق اوزره ميخانيكی بر طرزده جريان ايتديكنه ذاهب اولمق كبی بر خطادن بزی قورومغه ، طبيعتده‌كی كوزللك يالكز باشنه كفايت ايتملی ايدی) ديمك ايسته‌مشدر . مؤلفك مقصديله مترجمك افاده‌سی آراسنده‌كی فرقی ارتق سز تعيين ايديكز .

ينه (داروينيزم) ك ١١٠ نجی صحيفه‌سنی و يوقاريده كچن بحثی

تعقيب ايدن سطرلری براز دها مطالعه ايده‌لم . (غير مدرك و غير وجدانی بر صورتله ايكنجی درجه‌ده‌كی جنسی اوصافك قوهٔ توليديه‌سنی انتاج ايدن و كذلك افكارك صحتنی اثبات ايتمك اوزره استعمال ايديلن حسنه قارشی غير وجدانی تمايلدن استخراج ايديلن اصطفای جنسينك بوسوق طبيعيسی ـ داروينك تصورينه بناً ـ واضحاً و اشكاراً پك غريبدر . و بوسوق طبيعينك بر سبب روحی كبی اصطفا قدر مهم اولان معاون بر قاعده‌يه ادخالی طبيعتك ميخانيكی غير كافی تصوری آرزوسنه معادل اولور) .

فسبحان الله ! بوناصل آكلايش ، نه بيچيم آكلاديش . فقط هيچ آكلاشلمايان بر مسئله‌نك بوندن باشقه درلو افاده‌سی قابل اولمازدی . كله‌لم ذات مسئله‌يه : حيوانده‌كی اصطفای جنسی ميل طبيعيسی ، ايكنجی درجه‌ده معاون بعض اوصاف جنسيه‌دن ، ناصل اولديغی آكلاشلماز بر طرزده و شعور لاحق اولمقسزين ، قدرت تناسليه‌يی منتج اولمش ، و ينه اوندن زياده آكلاشيلماز بر صورتده كوزله قارشی بر ميلانله قاريشمش ، بو ميلان بعض تصوراتك موقع فعله چيقماسنه خادم اولمش ، ايشته شو گفيتده اولان او ميل طبيعی ، داروينك نظرنده غرابتی اوقدر آشكار برشی عد اولنمش كه مؤلف كتاب اولان هارتمان بويله برشيئك اصطفای طبيعی قدر مهم بر قاعدهٔ معاونه ايضاح ايچنه ، روحی بر سبب اولمق اوزره ، ادخالی شئونات طبيعيه‌نك ميخانيكی بر يولده تأويلی تصورينك عدم كفايتنی قطعياً اعترافه معادلدر ديور .

§ (هارتمان) ك اصطفا نظريه‌سنده بولديغی حقيقت و كورديكی

خطالر حقنده‌کی فصلك ترجمه‌سی اغلاقك و غلطك صوك درجه‌سنه چیقمشدر. بر مسئله‌یی هیچ آکلامادن یازمغه و انظار خلقه قویمغه قالقشمق یاقیشقسز بر حرکتدر. مثلا متنده‌کی Concept méca-nique insoutenable est l'une des erreurs de la théorie de la sélection.

عباره‌سی [بومیخانیکی تصورك غیر قابل استعمال اولماسی اصطفا نظریه‌سنك برنجی خطالرندن بریدر] عجبا insoutenable لفظنك غیرقابل استعمال معناسنه کلدیکی نره‌دن بولندی ! بونك معناسی مدافعه‌سی غیر قابل دیمکدر . یعنی مؤلف، اصطفا نظریه‌سنك صاغلام برشی اولمایوب مدافعه‌سی غیر ممکن اولدیغنی آکلاتمق ایسته‌یور. متنده « اك برنجی خطالرندن » سوزی یوق . والحاصل او جمله‌ٔ فرانسویه‌نك معناسی شودر : [اصطفا نظریه‌سنك خطالرندن بریسی مدافعه‌سی قابل اولمایان شو میخانیك تصوریدر] .

اوسطور مترجمه‌یی تعقیباً ممدوح سلیمان بك شویله دیور :

[بو شرطلردن اك مهمی و برنجیسی کرك غیر متجانس نسل طریقیله کرك تبدله کافی درجه‌ده اولان منتظم بر تمایل طریقیله اولسون دها اعلا استیناس ایتمش اولان برشکلك آنی اوله‌رق تظاهر ایتمسیدر]. بو عباره‌ده‌کی « آنی اوله‌رق تظاهر» apparition spontanée ك ترجمه‌سی اوله‌رق قوللانلمشدر. حالبوکه spontanée آنی دیمك دکلدر . بو کلمه برشیئك بر سبب خارجی اولمقسزین کندیلکندن وقوعه کلمسی دیمکدر . مؤلف کتاب دیمك ایسته‌یورکه اصطفانك مؤثر اولماسی ایچین برچوق شرطلر لازمدر. بونلرك برنجیسی واك مهمی سلسلهٔ مخلوقات ایچنده کندیلکندن

یکی شکلده بر مخلوق ظهوره کلمسی وبو مخلوقك محیط خارجی‌یه اویغون اولماسیدر . بویله بر شکلك ظهوره کلمه‌سی ایستر ایکی مختلف الجنس مخلوقك تناسلندن ، ایستر مخلوقاتك دائما تنوع ایتمك خصوصنده‌کی منتظم ودرجهٔ کفایه‌ده ممتد میلاننددن ایلری کلسین ، هپ بردر. برده بو میلان شو یکی شکلك ارثاً انتقالنه مدار بر استعدادك وجودیله‌ده متحددر .

عجبا هارتمانك شو مقصدینی ممدوح سلیمان بکك افاداتندن آکلامق ممکنمیدر ؟

§ هارتمان بو مبحثده ایکنجی شرطی شویله آکلادیور :

La seconde condition consiste en ce que, non seu-lement la déviation doit se faire dans la direction approprieé, mais aussi en ce que si une déviation mi-nimale dans cett direction n'est pas encore utile. elle doit se produire tout d'un coup à un dégré suffian pour augmenter notablement les chances des individus qui en sont pourvus dans la lutte pour l'existance.

ممدوح سلیمان بك شو عباره‌یی باقیکزنه غریب شکله قویمش !

[ایکنجی شرط ایسه یالکز انحرافك استیناس ایتمش اولان استقامتنده وقوعه کلمسیله دکل فقط بو انحرافك افرادك شانسلرینك واضحاً تزیید ایده‌بیلمك ایچون بر درجه‌ده بردنبره انحرافك حاصل اولماسیدر. موجودیت ایچون مجادله اثناسنده افراد بو حادثه‌دن محروم‌درلر.]

کله‌لم مؤلفك آکلاتمق ایستدیکی مقصده : مخلوقك کیت کیده دها مکمل برشکله کیره‌بیلمسی ایچون بولندیغی شکلدن دها اویغون بر جهته انحراف ایلمسی لازمدر . ایشته بوکا بناءً هارتمان دییورکه:

[اصطفانك ایکنجی شرطی یالکز انحرافك جهت موافقده وقوعه کلمسندن عبارت اولمایوب شاید بو جهتده‌کی اصغری انحراف هنوز مفید دکلسه، اویکی شکللرله مجهز اوله‌رق ظهوره کلن مخلوقاتك یاشامق غوغاسنده مقاومت وادامهٔ موجودیت ایده‌بیلملری احتمالاتی کلی مقدارده چوغالتمق ایچون ، کافی درجه‌ده بردنبره وقوعه کلمسندن عبارتدر .]

عجبا notablement کله‌سنه نیچون واضحاً دنیلمش. سامی بکك قاموسنده بو کلمه ایچین، (کلیتلی اوله‌رق، کلیتلی، اهمیتلیجه) دینیلور : واضحاً معناسی هانکی لغتده بولنمش. Chanceك ده احتمال معناسنه کلدیکی لغتلره باقیلنجه بولنه‌بیلیردی . Pourvue کله‌سنه محروم معناسی ناصل ویرلمش . بوکلمه محروم دکل مجهز دیمکدر .

§ داروینیزم کتابنك یتمش برنجی صحیفه‌سی باشدن نهایته قدر غلط وناقصدر. بونی بودفعه یالکز مفردات اعتباریله کوستره‌جکم، موضوع بحث اولان مسئله‌یی یازمایه‌جغم . اولا ترجمه‌ده‌کی بداهةً متن فرانسویده‌کی à priori نك مقابلی دکلدر. بولفظك مقابلی علمیسی قدما اصطلاحنجه «لمی» واصطلاح انجمنك تنسیب وقراریله «قبلی» در. de toute souche هر ابتدائی بطن دیمك دکلدر . souche بر اغاجك primitive کوکنه ، اصلنه ، بر عائله‌نك ، ذریتك باباسنه دیرلر .

اوچنجیسی متندن درت سطر عباره آتلانمشدر ، حال بوکه بوسطرلرك ترجمه ایدلمه‌مه‌سی قطعیاً جائز دکلدر. زیرا مسئله‌نك جان آلاجق نقطه‌سی بوراسی ایدی . دردنجیسی مؤلف طاووقدن پاچالی کوکرجین چیقارتمقدن بحث ایتمیور . طاووقدن طاقلا آتان برچشید چیقاریله‌مایه‌جغنی سویلیور . بشنجیسی مؤلف مرجمکدن اوزوم چیقارتمق لافنی‌ده ایتمه‌یور . التنجیسی « طبیعت بوتعدیلاتی وجوده کتیرر » دنیلمش . بونی سهو مرتب عدایدییورم ، وجوده کتیرمز اوله‌جق . بونکله برابر بوعباره‌دن صکره متندن ینه‌ایکی سطر کچلمش. یدنجیسی متنده‌کی familles عائله‌لر دییه ترجمه‌اولنمش . famille کله‌سی ایچون فرانسزجه هانکی لغته باقلیرسه تاریخ طبیعیده espèce معناسنه کلدیکی کوریلور. برفاملیایی نباتاتده فصیله دییه‌ترجمه ایدرز. سکزنجیسی متنده‌کی Des caractéres très subordonnés « الك معدوم اولان اوصاف بیله» دییه‌ترجمه‌اولنمش. subourdonnè یه‌ناصل اولمش‌ده‌معدوم معناسی ویرلمش . بونك معناسی پك تالی اوصاف دیمکدر .

طقوزنجیسی متنده‌کی bienqu’on fasse entrer en jeu عباره‌سی « ادعا ایدلمش اولسه » دیمك دکلدر . بوتعبیر بر کیمسه‌یی ویا برشیئی برایشه قارشدرمغه دیرلر . اوتجیسی شبکی قرابته متعلق ترجمه تماماً یاکلشدر .

§ ارتق‌داروینیزم کتابنی براقالم. مدارس عالیه‌ده اوقونان برکتابه «مختصر علم روح»ه‌ده‌باقالم. بوکتابك اصلی « هرمانه ابنغاوس » کدر. مترجمی بونی‌المانجه‌دن‌می یوقسه فرانسزجه ترجمه‌سندن‌می تورکجه‌یه نقل

ایتمشدر بیلمه‌یورم. بنده‌فرانسزجه ترجمه‌سی وار. انجق بونك تورکجه ترجمه‌سی فوق‌العاده چتین دوشمشدر ، هله بعض یرلرینی آکلامغه امکان یوقدر دییه‌بیلیرم . مثلا :

مختصر علم روحك ١٤ نجی صحیفه‌سندن : [... وبو صورتله‌روح حیاتنك ریاضی دستور صورتنه قونلمش ایلك قاعده‌سنه ، کندیسنك (وه‌بر قاعده‌سی) نه واصل اولور ، یعنی شوکا که روحه عائد اولان حالك یکنسق بر ازدیادینه تأثیر خارجینك یکنسق اضعافله ترقی ایدن بر ازدیادی مکافیدر . کندی ملاحظات ، تدقیقات ، تصورات ، تعریفاتنك تکمیلنی او یکی بر شعبهٔ علم (روح حکمت طبیعیه‌سی) اولمق اوزره جمع ایدر ، « بدنله روح آراسنده‌کی مناسباتك طوغری بر تعلیمی »]. بو سطرلرك متن اصلیسندن بن شویله آکلایورم :

[موماالیه بووجهله حیات نفسیه‌یه عائد ایلك قانونی بر شکل ریاضیده افاده‌یه موفق اولمشدر ، اونك اسمنه نسبتله (وه‌بر قانونی) تسمیه اولنان بوقاعده‌یه کوره ، احساسك شدتی او احساسی ایقاع ایدن تحریشك شدتیله متناسباً تزاید ایتمیوب ، فقط اوندن دها بطی اوله‌رق آرتار . والحاصل وه‌بر کندی ملاحظات ، تجربیات ، دساتیر واستنتاجاتنی یکی برشعبهٔ علم شکلنده جمع ایلمشدر ، بو یکی علم « روح ایله بدنك مناسباتندن باحث بر علم صحیح اولوب اسمی‌ده « علم روح فیزیقی » در .

غره‌نویچ رصدخانه‌سی مدیری «مسقلاین»ك، معاونی (کینه‌برووه) ی

خدمتندن چیقارمش اولدیغی مختصر علم روحك ١٥ نجی صحیفه‌سنده شو غریب افاده ایله تصویر ایدلمشدر : [وبناءً علیه کندی تأسفنه یوقسه پك قوللانمغه یارار اولان معاونی براقمغه کندیسنی مجبور کوردی .] بونك ترجمهٔ فرانسویه‌سی شویله‌در :

et se vit obliger à son grand regret de remecier son assitant qui n'était cependat pas mauvais

معناسی :

« بونکله برابر « مسقلاین » معاونه فنا برمأمور اولمادیغی حالده، یول ویرمکه کمال تأسفله مجبور اولدی .»

رصدخانه مدیرینك معاونندن خشنود اولمامسنه سبب اولان مسئله، رصداته دائر اولوب علم هیئت کتابلرنده اصطلاح مخصوصی « **تعدیل شخصی** » اولدیغی حالده مختصر علم روح، متنده‌کی

l'étude de ce phenoméne de l'équation personnelle

جمله‌سنی « بوتظاهرك ، معهود شخصی معادله‌نك مطالعه‌سندن ... » دییه نقل ایلمشدر !..

بوکتابك همان هرصحیفه‌سی ، هرسطری اغلاقك صوك درجه‌سنه برنمونه‌اوله‌بیلیر. مثلا ١٧ نجی صحیفه‌ده: [او آکلادی که بوشیلرك واقعه‌کی قاریشقلغنه قارشی اراده، ادراك، تخطر کبی عوام بسیطلشدیرمسی واسطه‌سیله یاخود تصورات ایله حرکت افعالنك بساطت ظاهریه‌سنه بناءً وضع اولنان سؤاللر مضاعف صورتده طوغریدن طوغری‌یه معناسز اولیورلر، وانجق

شیمدی ، طوغری ونفس الامره موافق سؤال وضعلرندن بدأ
تظاهراتك ادراکنه برصوقولمغی‌ده امید ایده‌بیلیر.) بوجمله‌لرده‌کی عوام
بسیطلشدیرمسی ، تظاهراتك ادراکنه صوقولمق نه دیمك ؟ مؤلفك
مقصدی پك آشکار ، دیمك ایسته‌یورکه: روحیات علماسی آکلادیلرکه
اویله اراده ، ذهن ، حافظه کبی بسیط ومجمل تعبیرات عامیانه اعانه‌سیله
ویا بعض تصوراته ویاخود افعال محرکه‌یه مخصوص بساطت ظاهریه‌یه
مستنداً وضع اولنان سؤاللر ایشـك مغلقیت و مخلوطیت حقیقیه‌سنه
قارشو هر درلو معنادن محرومدر. بناءً علیه بوندن بویله سؤاللر، طوغری
وحقیقت حاله موافق اوله‌رق وضع اولنورسه انجاق او سایه‌ده شئوناتك
فهم وادراکنه امکان حاصل اوله‌بیلیر . »

§ ١٨ نجی صحیفه‌یه باقلکز : (شیمدی لکن خسته دماغ طبیبی
کندیسنی کاملاً روحك الك قاریشـق تجلیاتنه ، مثلا تأثر حیاتنه ،
درایته ، معرفت ذاته‌قونمش کوردیکندن بوجهتدن‌کلن تحریکات کذلك
یوقاریده ذکر اولنان سائره‌لرینك‌که راجحاً تحسس واحساس حیاتنه
یارامشلردی ، مسعود بر تکمله‌سنی تشکیل ایتدیلر .)

بونك فرانسزجه‌سنی‌ده یازایم‌که مقایسه‌یه مدار اولسون :

Et comme le psychatre se trouve toujoure enface des manifestations les plus complexes de l'âme telles que la vie affective, l'intelligence, la consience de soi-même, les impulsions venus de ce coté complétèrent heuresement les précèdentes, qui avient surtout profité à l'étude des sensations et des perceptions.

بو سطرلرك تورکجه‌سی شودر :

امراض عقلیه علماسی حیات انفعالیه ، ذهن ، شعور نفسی،
قبیلندن روحك الك قاریشـیق تظاهراتنه هروقت مصادف اولدقلرندن،
بوجهتدن‌کلن ترقیات دخی بالخاصه ادراك واحساسات تدقیقاتی پك زیاده
مستفید ایتمش اولان ترقیات مسبوقه‌یی مع التشکر اکمال ایتدیلر .

مختصر علم روحك اللی ایکنجی صحیفه‌سندن :

(دها اسکی علم روحك وحدتلی تصور اولنان لمس یاخود طویغو
حسی بر تفرقه‌یه تحمله مجبور اولدی .)

متنده ٧١ نجی صحیفه‌ده‌کی اصلی

Il fallut décomposer le sens du toucher que l'ancienne psychologie considèrait comme un.

ترجمه‌سی :

اسکی علم روحك بر حس واحد کبی تلقی ایتدیکی حس لامسه‌یی
تفریق و تحلیل لازم کلدی .

کله‌لم دیکر بر (علم روح) . بو کتابده بوآرا Boirac دن
« علم احوال روح » عنوانیله اون بش سنه قدر اول ترجمه ایدلمشدی.

١١٠ نجی صحیفه حقنده :

بوصحیفه‌نك اصلی فرانسزجه‌نك ٧١ نجی صحیفه‌سنده‌در . اولا متن
فرانسویسنده‌کی [پاسقالك یالکز باشنه اقلیدسك ٣٢ نجی دعواسنی
کشف ایتدیکنه دائر اولان] سطرلر ودها بعض یرلر آتلانمشدر.

ثانیاً ترجمه‌لر اصلنه مطابق دکلدر . مثلا ینه او صحیفه‌دن: [علوم طبیعیه‌ده‌ده نفس ناطقه اولا قوانین فرض و تخمین ایدر ، او قوانینی بولمغه سائق اولاجق اشیا و حادثاتی تخیل ایدر] دنیلمش . حالبوکه متن شویله‌در :

Dans les sciences de la nature, l'esprit est souvent forcé de supposer la loi qui le fuit et d'imaginer un fait qui la saisisse et la révèle

بونك ترجمه‌سی شویله‌در :

طبیعتدن باحث علملرده، نفس ناطقه کندیسندن کریزان اولان قانونی فرض و تخمین و او قانونی الده ایده‌جك و افشا ایلیه‌جك بر حادثه‌یی تخیل ایتمکه اکثریا مجبور اولور] .

کذا : [دهای علمی فرضیات مبذوله بولمغله‌یعنی تخیلله ، تجارب قطعیه‌ده بولنمغله تجلی ایدر] دنیلمش ، فقط متن بویله :

Le génie scientifique pourrait s'y définir le don d'inventer tout à la fois des hypothèses fécondes et des expériences dècisives .

بونك معناسی شویله‌در :

بناءً علیه دهای علمی هم مثمر بعض فرضیه‌لر و هم نتیجه‌سی قطعی تجربه‌لر ایجاد ایتمك موهبه‌سیدر دیه تعریف اولنه‌بیلیردی .

ینه ۱۱۰ نجی صحیفه‌دن :

(تاریخ علومك ایلك صحیفه‌سنده ، رمل مقصدیله هیئت تتبعاتی

اجرا قلندیغی، والتون الده ایتمك ایچون کیمیا کشفیاتنده بولندیغی دورده) دینلیور. فرانسزجه‌سی :

Dans la première phase de l'histoire des sciences quand l'astronomie ne se distinque pas encore de l'strologie, la chimie de l'alchimie, etc.)

کورولیورکه بو عباره‌ده رملدن دکل علم هیئت ایله تنجیم‌دن بحث اولنیور ، رملك فرانسزجه‌سی divination در . alchimie ده علم سیمیادر .

۱۱۳ نجی صحیفه‌دن : [مثلا بویوك سیاح چوقشی کوردیکی ، چوقشی ایشتدیکی حالده بر قاچ رنکی دکیشدیرلمش پارچه‌دن ماعدا برشی تخیل ایده‌مز]. فقط بونك فرانسزجه‌سی :

Exemple : les grands voyageurs qui ont beaucoup vu et entendu et qui ne tirent de leur expérience que quelques récits dècolorés

بونك معناسی شویله‌در :

[چوقشی کورمش وایشتمش اولدقلری حالده مشاهده‌وتجربه‌لرندن انجق برقاچ صولغون حکایه نقل ایدن بیوك سیاحلر بوکا مثالدر.]

۱۵۳ نجی صحیفه‌ده‌کی (سببیت اساسی) نه عائد صحیفه‌لر مؤلفك مقصدندن تماماً اوزاق دوشمشدر . بالخاصه شو سطرلر :

[ذهن هرشیئك قابلیت فهمیه‌سنه یعنی سببی بولندیغنه قانع اولدیغی ایچین بوکون سببی هنوز کشف ایدلمه‌مش اولان اشیانك‌ده بر ذکای نافذ

وساطتیله سببی کشف اولنه بیله‌جکنه قانعدر] جمله‌سی تماماً مترجمك محصول قریحهٔ ایجادیدر . زیرا مؤلف شویله دییور :

En fait, suos l'impulsion du principe de raison, l'esprit humain qui s'efforce de comprendre les choses les voit de plus en plus se soumettre aux exigencces de sa pensée ; et là même où l,ordre lui échappe encore, il ne doute pas qu' une intelligeuce plus pènétrante l'aperceverait.

اشیایی آکلامغه جهد ایدن نفس ناطقهٔ انسانی ، مبدأ سببیت سوق والجاسیله ، کندی عقلنك ایجابات ومقتضیاتنه او اشیانك کیتدکجه دها زیاده تابع اولدیغنی فعلاً کوربیور ؛ بوجهتله شو نظامك هنوز کوزه کورنمه‌مدیکی یرده بیله دها نافذ بر عقل ایله کشف ایدلمش اوله‌جغنه شبهه ایتمه‌یور .

مقاله‌می بوراده براقه‌جغم . یکانه مقصدم بالخاصه نوهوس مترجمله‌ره خالصانه بر اخطار وخدمتدن عبارتدر .

فی ۱۹ ایلول ۳۳٤

ذیل

رفیق محترم دارالفنون مدرسلرندن بابان زاده نعیم بك افندینك فونسغریودن ترجمه ایتدیکی (علم النفس) ی صحت واصلنه مطابقت اعتباریله حائز مکملیت اولدیغندن مشارالیهك بوخدمتی جداً شایان تبریکدر.

(تورك دنیاسی) غزته‌سنده نشر ایدلمشدی :

« برغسون وفلسفه‌سی »

مؤلفی : صبحی ادهم

بو کونلرده (برغسون وفلسفه‌سی) نامی آلتنده برکتاب نشر ایدلمشدر ، کتابك محرری مصطفی صبحی بك کندینك بیلدیکی مباحثه دائر شیمدی‌یه قدر فائده‌لی اثرلر نشر ایدن بر محرردر . فقط بو صوك کتابی هیچ آکلامادیغی فلسفه‌یه تعلق ایتدیکی ایچین اولمالیدرکه باشدن باشه یاکلیش ، باشدن باشه خطالیدر. کتابی اوقودیغکز زمان محررینك یازدیغی بحثلر حقنده هیچ برفکری بولونمادیغی آکلارسکز . برغسونك فلسفه‌سی حقنده یازی یازابیلمك ایچون فیلسوفك کتابلرینی اوقومش ، هیچ اولمازسه بوخصوصده یازلمش تنقیدلری آکلامش اولمق لازمدر. اثردن آکلادیغمزه کوره مصطفی صبحی بك نه برغسونی اوقومش ، نه ده بوخصوصده اوروپا مؤلفلرینك یازدیغی تنقیدلری آکلامشدر . مصطفی صبحی بکك بوتجربه‌سی آکلامادیغی بحثلر حقنده بر محررك یازی یازمغه قالقماسنك نه‌قدر فنا و کولونج اولاجغنی کوسترر. فلسفه مسئله‌لرینی تدقیقده بویوك برقدرت عرفان کوسترن محمد علی عینی بك افندی بو اثر حقنده یازدیغی تنقیدی غزته‌مزه کوندرمشلردر :

[بوصوك كونلرك نشرياتى ايچنده دوقتور صبحى ادهم بكك برغسون
وفلسفه‌سى حقنده بر كتاب يازوب نشر ايتديكنى غزته‌لرده اوقوينجه
سوينمشدم. چونكه كتبخانه‌مليمزده زمانمزك بو بويوك فيلسوفى حقنده،
هنوز مختصر بيله اولسه، جدى بر اثر يوقدى. نهايت ارباب قلمدن
على جانب بكك بو كتاب حقنده «تورك دنياء» سنده نشر ايتديكى تقدير-
نامه‌يى ده كورونجه كيدوب كتابى آلدم. شدت شوق وهوسله دها
يولده كتابى اوقومغه باشلادم. فقط نه صاقلايايم، هر صحيفه‌يى چويردكجه
متأثر اولدم وصبحى ادهم بكه قيزدم. زيرا بويله آغير مسائل علميه‌نك
انظار عامه‌يه وضعندن اول بحق تتبع ايدلمسى ايجاب ايدردى. صبحى
بك بويله ياپمادقدن باشقه برچوق خطالره دوشمشدر.

صبحى بك بو سوزلريمه كوجنمه‌سين، يالكز آشاغيده ويره‌جكم
ايضاحاته باقارق حكمنى كندى ويرسين. صبحى بك! نيچين بو كتابى
نره‌دن وكيملردن ترجمه ايتديككزى خبر ويرمديكز؛ على جانب بك
بونى «ره‌نه ژيللوئن» دن اجمالاً ترجمه ايتديككزى سويليور. وبو سببله
بعض ملاحظه‌لريكز مبهم قالمشدر ديور. ظن ايدرسه‌م على جانب بك
نه كتابكزى باشدن نهايته قدر اوقومش ونه «ژيللوئن» ايله تطبيق
ايلمش!

كله‌لم ملاحظات وتنقيداتمه: اولا «مدخل» سرنامه‌سى آلتنده
ويرديككز ايضاحات ناقص وزياده‌سيله محتاج تعديل واصلاحدر.
برمثال كوستره‌يم: يدنجى صحيفه‌ده [ته‌ئوديسه برقسم فلسفه‌دركه
مبنى عليهى، الله والاهه عائد ومربوط اولان خصوصاته يعنى محمولره

Attributs واردر.» بو عباره‌ده‌كى Attributs نك معناسى صفتدر.
محمول كلمه‌سى ايله ترجمه‌سى منطقه‌دەدر. مساعده‌كزله بو عباره‌نك شويله
تعديلى ايجاب ايدر: [ته‌ئوديسه، فلسفه‌نك ذات وصفات الهيه‌دن
باحث قسميدر]

§ سكزنجى صحيفه‌دن اون برنجى صحيفه‌يه قدر برغسونك حيات
واثرلرندن بحث ايديورسكز. فقط بونلرك‌ده اصطلاح، افاده،
ومسئله اعتباريله تصحيح ايديله‌جك اوقدر يرلرى واركه هانكيسنى
يازاجغمى شاشيريورم. مثلا اصطلاح جهتنده Simultanéité يه مواقعه
ديمشسكز. انجق Sumultanéité ايكى حادثه‌نك آن واحدده وقوعه
كلمسيدركه بوكا «معيت، قران، ويادها ايسى هم زمانلق» ديمك
لازم ايدى. مواقعه‌نك معناسى چمتلشمك، مجامعه‌در.

افاده‌كزك نقصان وتماماً ياكلش جهتلرينه مثال: ٩نجى صحيفه‌دن:
[برغسون ١٨٩٦ده أنا ايله‌اشيا آراسنده‌كى مناسبتى وبونلرك چوره‌سنى
وحدودينى كوسترمك امليله «ماده وحافظه»‌يى يازمشدى. بو ماده
ادراك وتخطرك مطالعهٔ اصليه‌سى مندرج ايدى. اساسى ايسه وجودك
روحه قارشى اولان مناسباتى اوزرنده دوريورردى. ١٩٠١ ده بر
كون فرانسه فلسفه جمعيتنده «ماده وحافظه»‌نك تكوتى ايضاح ايتدى.
اون سنه‌دنبرى بوكا دائر اجرا ايتديكى تدقيقاتى بيلديريوردى. مناسبات
ماديه ومعنويه‌سنك مسائل قديمه‌سنه دائر تدريس ايدلمكده اولان حال
حاضر فزيولوژيسى ايله علم امراضنك هيچ بر مقصد كوزه‌تمه‌ديكنى
آكلاتدى وكلماتك حافظه‌سندن، معدوميت نطق حقنده‌كى بش سنه‌لك

تجربیاتڭ زبده‌سندن بحث ایتدی . نتیجه اوله‌رق بو کبی مسئله‌لرله یالکز فلسفه‌نڭ مشغول اولابیله‌جکنی کوستردی] . فسبحان‌الله ! صبحی بك ظن ایدرسه‌م سز بو لاقیردیلری Edouard le Roy نڭ «یکی فلسفه» عنوانلی کتابنڭ سکزنجی وطقوزنجی صحیفه‌لرندن آلدیکز دکلمی؟ فقط اوذات بوسبوتون باشقه‌شیلر سویلیور. مثلا : i publiai
Matièr et mèmoire, étude magistrale de la perception et du souvenir qu'il prèsentait lui même comme une enquête sur la relation du corps à l'espcrit,
یعنی [بالذات برغسونڭ ، بدن ایله روح آراسنده‌کی مناسبت اوزرینه یاپلمش بر تحقیق صفتیله انظار عامه‌یه تقدیم ایتمش اولدیغی بو کتاب «ادراك وتذکر»ه دائر استادانه بر اثر تدقیقدر] دیمش اولدیغی حالده سز [بوراده ادراك وتخطرك مادهٔ اصلیه‌سی مندرج ایدی . اساسی ایسه وجودڭ روحه قارشی اولان مناسباتی اوزرنده دوریوردی] دیورسکز !

برغسون بو کتابی نشرندن آلتی سنه صوکرا بر کون فلسفه جمعیتنه کیدوب بونی ناصل وجوده کتیرمش اولدیغنی حکایه ایتمش اولدیغی حالده ، سز «ماده‌وحافظه» نڭ تکونتی ایضاح ایتدی دیورسکز . بو افاده‌کزڭ رکاکتی محتاج بحث دکلدر . آنجق برغسونڭ او فلسفه جمعیتنده‌کی ایضاحاتنه دائر اولان افاداتکز برغسونڭ مقصدینی‌هیچ آکلامادیغکزی اثبات ایدییور. مسئله‌یی تنویر ایده‌یم . بیلیرسکزکه اهل علم بر مسئله‌یی تدقیقه باشلارکن اومسئله حقنده‌کی

تصورات وملاحظات وقناعات سابقه‌سندن موقتاً فراغت ایدوب هر وجهله ذهناً بیطرف اولمغه نیت ایدر. اوندن صوکرا ایشی امتحانه ، تفتیشه ، تجربه‌یه باشلار. نهایت نتیجه ناصل ثابت اولورسه اونی قبول ایدر، ایسترسه بو نتیجه اسکی قناعتنه ، واعتقادینه مخالف اولسون. بو سببله برغسون دیورکه [عجبا شیمدیکی منافع‌الاعضا ایله مبحث امراض علملری بدن ایله روح آراسنده‌کی مناسبتلره دائر اولان شو اسکی مسئله حقنده ، ذهنی اویله بیطرف بر حاله قویمش برکیمسه‌یه نه‌تعلیم ایده‌بیلیر؟ ایشته برغسون بونی دوشونمش وکندیسنی اوحاله قویمش، فقط پك چابوق فرقنه وارمش‌که ایش اویله قولای دکل ؛ مسئله‌یی بهمه‌حال کوچك کوچك دائره‌لر ایچنه تحدید ایدوب اوندن صکره تحقیقاته کیریشمه‌ینجه حتی موقت بر صورت حل بیله ممکن اولمایه‌جق . اونڭ ایچون کندیسی‌ده اولا بالذات حافظه‌یی تدقیقه باشلامش ، آنجق ینه او سببله کلماتڭ صورت حفظنی تتبع ایتمك ایسته‌مش ایسه‌ده بونڭ‌ده پك کنیش بر دائره اولدیغنه حکم ایدرك صوت کلماتڭ صورت حفظی مسئله‌سنی تدقیقه حصر مساعی ایله‌مش . زیرا باقمش‌که aphasie یعنی تکلم خاصه‌سنی غائب ایتمك خسته‌لغنه عائد مباحث بیله غایت معظمدر. ساده‌جه بونی تفتیش وتفحص ایچون بش سنه اوغراشمش . نهایت شو نتیجه‌یه واصل اولمش‌که ، صبحی بك دقت ایدیکز ، حادثات روحیه ایله اونلرڭ دماغده‌کی مابه‌الاستنادی آراسنده بهمه‌حال بر مناسبت وارسه‌ده ، فلسفه‌نڭ ، پیشکاه استفاده‌مزه وضع وآماده

ایتدیکی ملاحظات ونظریات ایله شو مناسبت آراسنده هیچ بر وجه موافقت ومطابقت یوقدر. حالبوکه سز برغسونه بوس بوتون مخالف اوله‌رق: [نتیجه بو کبی مسئله‌لرله فلسفه‌نك مشغول اوله‌بیله‌جکنی کوستردی] دییورسکز. صبحی بك بویله تألیف ویا ترجمه اولورمی؟ برغسونك بوبابده‌کی افاداتنك صوك قسمنی یازایم‌ده برکره دها مطالعه ایدیکز:

Et j'arrivai à cette conclusion qu'il doit y avoir entre le fait psycologique et son substrat cerebral une relation ui ne repond à aucun de concepts tout fait que la philosophie met à notre service,

§ ١١نجی صحیفه‌دن: [خنده‌ده‌کی ایضاحاتدن قومدینك علتنی مفهومات مرده‌یه باغلانوب قالان ذهن ایله ذهنك بو سرتلکلریله اکله‌نن حیات آراسنده‌کی نسبتسزلك بردن‌بره حس اولنمش کوریلیر] بو عباره‌نك متن فرانسویسنی بولامادم. فقط افاده‌سندن‌ده هیچ برشی آکلامادم.

§ صبحی بك کتابکزك ١٢نجی صحیفه‌سندن اعتباراً برغسونك فلسفه‌سنی ایضاح ایتمك ایچین بعض معلومات متقدمه‌نك سردینه لزوم کورمشسکز. ایشته فکر ومسئله اعتباریله تصحیح ایدیله‌جك جهتی بالخاصه بوراده‌در. مثلا ١٣نجی صحیفه‌ده [برقسم علما فنی معلوماتك حادثات عالمنه منحصر قالدیغنی سویلیوردی...] دیدکدن صکره ١٤نجی صحیفه‌ده [فقط بو موضوعه‌لر دیکر بر خصوصی تضمن

ایدییوردی‌که، بوده پك آز افکارك تجربه وعقل مجردی استلزام ایتدیرن مشاهده وتشکیل ایتمك جسارتنی اظهار ایدیشلری ایدی] دییورسکز. بو جمله‌نك متن فرانسویسنی یازایم‌ده «ژیللون» ك مقصدینی نه‌قدر کولونج بر حاله قویمش اولدیغکزی کوریکز: —

Mais ces divers postulats, en impliquaient un antre à eux sousjacents, que peu d'esprits avaient le cou - rage de formuler et même d'apercevoir, tant il heurte le bons sens et l'exprérience immédia e.

ایسترسه‌کز بر آز ایضاح ایده‌یم. هرکسك قبول و تسلیم ایتدیکی حقیقتلره منطقده «مسلمات عامه» دیرلرکه فرنکجه‌سی postulat در. ایشته مؤلف اولا مسلمات عامه‌دن بر قاچنی سویلیورکه بونك باشلیجه‌سی شونلردر: علمی معلوماتدن باشقه معرفت یوقدر، عقلدن باشقه واسطهٔ علم یوقدر ... علمی معلومات یالکز شئون وحادثاته منحصردر ... علم کیمیا وفیزیقه عائد حادثات مثللو روحی و حیاتی شئونی‌ده محیطدر ... انجق بو مسلماتك تحتنده مستتر دیکر بر قضیهٔ مسلمه دها واردر، فقط بو قضیه حس سلیمه وطوغریدن طوغری‌یه تجربه‌یه پك مباینـدر. مثلا بریسی چیقوبده آتش یاقماز دیسه بونی کیمسه تسلیم ایتمز. زیرا ألنی آتشه طوقندیرر طوقندیرماز یاناجغنی بیلیر. طوغریدن طوغری‌یه تجربه بودر. اونك ایچون peu d'esprits یعنی اولوالبابدن پك آز کشی او قضیه‌یی بیانه جسارت ایتمش. ایشته یکم مقصد بودر.

§ سزك بو اون دردنجی صحیفه‌کزه دوام ایده‌یممی؟ فقط باشدن

باشه سقطدر. اون بشنجی‌ده اویله‌یا . هله بو اون دردنجی صحیفه‌نك
صوك سطرلری نه غریب ! باقکز نه دییورسکز :

[ته‌ن ، « مدت محض بر وهم حواسدر. عالمشمول اولان عالمك
مفکوره‌سی ایسه مواز نوی بر وهم حواسـدر دییوردی] . آبکم
کاشکه بو ایشه قاریشماسه‌یدیکز . زیرا زمان ، مدت و بوکا متفرع
مسائل ، فلسفه‌نك اك چتین بحثلرندن‌در . و بونلره عائد مناقشات
پك مدید و دریندر . هر نه ایسه کله‌لم ته‌ن Taine ك ملاحظه‌سنه :

la durée est illusion pure et l'idéale de la science universelle est un idéal statique.

امان یاربی ! سز بو عباره‌یی ناصل « عالم شمول اولان عالمك
مفکوره‌سی ایسه موازنوی بر وهم حواسدر.» دیه ترجمه‌ایتدیکز.
یوقاریکی فرانسزجه متنك معناسی: [مدت وهم محضدر ، علم کلینك
ایریشمك ایسته‌دیکی مطلب ایسه ، کائناتك موازنت قوا اوزرینه مؤسس
اولدیغنی اثبات ایده‌جك بر دستوری الده ایتمکدر.]

شو مسئله‌یی ، قارئلرکده بر درجه‌یه قدر آکلایابیلمه‌سی ایچین
مساعده‌کزله ، براز توضیح ایده‌یم. عقلاً و تجربةً قناعت ایدیورزکه
حادثات جسمانیه‌یی حسابك ، هندسه‌نك ، و الحاصل ریاضیاتك ثابت
و لایتغیر دستورلریله ایضاح ایتمك ممکن اولمقده‌در . عجبا حادثات
روحیه‌یی‌ده بویله ریاضی دستورلرله تثبیت ایتمك ممکن دکلیدر ؟ اکر
بو امکان موجود ایسه نه اعلا ! بر علم کلی Science universelle

تدوین اولنور و هر شی حل ایدلمش اولور . بعض حکیملر بویله بر
علم کلینك تعبیر دیکرله‌دائره‌سی پك کنیش بر ریاضیه‌نك ممکن اولدیغنه
قائلدر . برغسون بویله بر علم کلینك ایریشمك ایسته‌دیکی غایه قطعیاً
قابل حصول دکلدر دییور. زیرا ، دییورکه، حادثات روحانیه،شئون
جسمانیه کبی دکلدر ، روحانی حادثه‌لرك ایچنده وقوعه کلدیکی ساحهٔ
شعورده ، حیات باطنیه‌مزده «مدت» واردر. بناءً علیه زمان میخانیکی
و ریاضی‌یه مغایر اولان مدتی اونك کبی ریاضی بر دستور ایله تثبیت
ایتمك مستحیلدر. اساساً برغسونه کوره فلاسفه آراسنده‌کی مناقشاتك
مهم بر سببی زمان ایله مدتی بربرینه قاریشدیرمالیدر.

§ اون بشنجی صحیفه‌ده‌کی : [حال محسوسك تناقص قدیمی
استقراریتده منفسخدر] عباره‌سندن نه آکلایاجغز ، بونك متن
فرانسویسی شودر :

L'antique opposition du phénoméne et de l'étre est surmontée, se résout en continuité .

بوعباره سزك یازدیغکز کبی دکل، [شأن ایله وجود آره‌سنده‌کی
مباینت قدیمه ، تمادیت و اتصالیت حالنده مرتفعدر ، زائل اولور]
دیمکدر. حکمادن لایبنیچ طبیعتده‌کی حادثات وتبدلات حس اولنماز
درجه‌لرله رفته رفته و خفیف خفیف وقوعه کلیر دیمش و بوکا
continuité تمادیت و اتصالیت دیمشدی .

§ ینه بو اون بشنجی صحیفه‌ده : [اساسنده شبیه اولان اختیار

مدت ایله تمیه اولنمشدر.] دیمشسکزکه هیچ بر معنا افاده ایتمیور . بونك فرانسزجه‌سی :

Avec la durée est restaurée la liberté, qui en son fond lui est iden ique.

بو عبارهٔ فرانسویه‌نك معناسنی ویرمزدن اول مهم بر نقطه‌یی خبر ویره‌یم : بعض حکیملرك اعتقادنجه شو عالمده هر نه حادث اولورسه بهمه‌حال معین بر سببی واردر و عینی سببلر عینی حادثه‌لری حصوله کتیررلر . بناءً علیه بالجمله حادثات بر برینه مربوط وبالضروره واقعدر. انسانده بوندن خارج دکلدر . بناءً علیه انسانك دیلدیکنی ایشله‌مك، دیله‌مدیکنی یاپمامق النده دکلدر . یعنی اختیاری یوقدر . حالبوکه برغسون بویله دوشونمیور انسانك اختیاری واردر دییور . بونك ایچون [مدت سایه‌سنده انسانك افعالنده مختار اولماسی قابلیتی کسب قوت ایلمشدر، ذاتاً مختاریت بحسب الاصل مدت ایله توأم وشیء واحددر.] ملاحظه‌سنی سرد ایلیور . صبحی بك عباره‌ده‌کی avec هر زمان « ایله » معناسنه کلمز ؛ بعضاً à laide de یعنی یاردیمیله معناسنه کلیر .

بزم علم کلامده ، فلسفه‌ده اك مهم بر مسئله اولان شو ارادهٔ جزئیه بحثنی کوکل ایستردی‌که برغسونك افکارینه تماماً موافق بر صورتده یازمش اولایدیکز ! زیرا برغسونك خلاصهٔ فلسفه‌سی بو « مدت » مسئله‌سی ایچنده‌در . مومی الیهك ذهابنجه عالم اجسامده وشئون جسمانیه‌ده تمادیت یوقدر. حیات باطنیه‌مزده، حادثات

روحانیه‌مزده بر دوام بر مدت durée واردر . بویله اولنجه بز افعالمزده حریت صاحبی‌یز .

§ آرتق سطر سطر ، صحیفه صحیفه دوام ایتمیه‌جکم . زیرا هپسی نمونه‌لرینی کوستردیکم کبی. فقط شو ٢٢نجی صحیفه‌ده‌کی [برغسونه نظراً شعورك ادراك ایتدیکی حقیقی مدتی‌یه کندیسنك قوتلی intensif تلقی ایتدیکی کثرتلر grandeur میانه صیرالامق لازمدر ، اکر قوتلره کثرت ویاعظمت تسمیه ایتمك قابل ایسه] اولا شو عباره‌ده‌کی intensif کلمه‌سنك قوتله ترجمه‌سی غلطدر . ثانیاً بوراده grandeur نه کثرت ونه عظمت معناسنه کلمز ، مقدار معناسنه کلیر . حتی حکمادن لایبنیج عدد ومسافه‌دن باحث اولان حساب وهندسه وخلاصه بالجمله ریاضیاته علم مقادیر science des ursgrande دیمشدی . intensif کلمه‌سنه کلنجه بوندن مقصد شودر : روحی حادثه‌لری مقادیر ریاضیه کبی مترو ، کیلو والخ کبی یکجنس واحد قیاسیلرله اولچمك مستحیلدر . بونکله برابر او کبی حادثه‌لری آز ویا چوق شدتلی دییه توصیف ویاتعبیر دیکرله نوعاً اولچمك ممکندر . مثلا چوق سویندم، بر آز قورقدم دیرز . آنجق بو کبی کمیتلری کیفیتلردن آییرمق پك زیاده مشکلدر . ایشته بو جنس کمیتلره شدانی intensif دیرلر . شیمدی ترجمه کزك اصلنی یازایم :- La vraie durée, celle que la conscience perçoit, devrait donc rangée parmi les grandeurs dites intensives, si toutefois les intensités pouvaient s'appeler des grandeurs

معناسی : [بناءً علیه شعورك ادراك ایتدیكی مدت حقیقیه‌یی شدانی intensif تعبیر اولنان مقادیر میانه ادخال ایتمك ایجاب ایدردی . بونكله برابر اكر شدتلره مقادیر عنوانی ویرمك جائز اولسایدی] بونكله برابر منطقده دخی خط وسطح كبی قارالذات كمیات متصله‌یه «مقدار» دیرلر .

٢٣ نجی صحیفه‌نك صوكندن : [بوراده‌كی اختیار تعبیری بالذات بیلدیكمز اختیار ایله ارادهٔ غیرمقیده Libre arbitre كلمه‌لرینه ویرلمكده اولان معنانك آراسنه قصر ایدلمش بر میانجی معناسنی مفیددر] بو جمله‌نك اصلی Edouard le Roy نك كتابنك ١٧٣ نجی صحیفه‌سنده شویله‌در :

(Le mot liberté,dit-il, a pour moi un sens sinter-mèdiaaire entre ceux qu'on donne d'habitude aux deux termes liberté et libre arbitre .)

معناسی : [حریت كلمه‌سنك ، دیبور ، بنم عندمده شو ایكی تعبیره یعنی liberté ایله libre arbitre تعبیرلرینه اكثریا ویرلمكده اولان معنالر آراسنده متوسط بر معناسی واردر .]

شو حریت ویا تعبیر صحیح ایله اختیار مسئله‌سی فلسفه‌نك الك مهم بر مسئله‌سی اولدیغی و اسلام علماسی‌ده بونكله پك زیاده اوغراشمش بولندیغی حالده نه‌یازیق‌كه ، بومسئله‌یه تخصیص ایتدیككز صحیفه‌لر باشدن باشه غلطات ایله مالیدر . بونلری سطر سطر حتی كلمه بكلمه تصحیح ایتمك الزمدر . مثلا ٢٤ نجی صحیفه‌نك اوچنجی سطرنده [بوراده ، قصد بالذات ، أنایه « Soi » امثال ایدر] دیمشسكز . مقصدیكز نه‌در ؟ سویلرمیسكز ؟

صبحی بك ، ٣٣ نجی صحیفه‌ده [برغسون و طرفدارلرینه نظراً حقیقت ایله بزم آرامزده قالین بر پرده واردر . بونك خیال قیوریملری آراسنده اشیا ایله بز بولنمقده‌یز]. سز بو عباره‌یی Edouard le Roy نك كتابنك بشنجی صحیفه‌سندن آلمشسكز . ینه بر معتاد ناقص برحالده . فقط او ذات بو صحیفه‌ده نه پارلاق بر اسلوب ایله « برغسون » لك آثارینی ناصل تبجیل ایتمش . مساعده ایدرسه‌كز شورایه ترجمه ایده‌یم‌ده « برغسون » ی طانیمق آرزو ایدنلره براز شوق ویرسین :

حقایق اشیا ایله بزم آرامزده بر پرده قونمشدر ، وهم وخیال قیوریملری هرشیئی وبزی اورتمش اولان بو پرده ، صانكه برسحرك طاغلماسی كبی ، بردنبره دوشیور ، وچشم عرفانمز اوكنه او دقیقه‌یه قدر وجودندن خبردار اولمادیغمز نیجه نیجه نورانی درینلكلر آچیلیور ، و اوراده ایلك دفعه اوله‌رق یوز یوزه حیرتله تماشا اولنان حقیقت ، صانكه عرض دیدار ایدیور : ایشته موسیو « برغسون » لك اثرلرینی اوقویانلرك همان هر صحیفه‌ده بر شدت عظیمه ایله طویدقلری حس بوندن عبارتدر . بو تماشا شدیدالتأثیر بر كشف والهامدر . اوكا بر دفعه مظهر اولان كیمسه‌نك اونی اونوتماسی ممكن دكلدر ! حقیقتك طوغریدن طوغری‌یه مشاهده‌سندن متولد اولان بو تأثیری باشقه هیچ برشی ادا ایده‌مز . شو مظهریت آنه قدر انسانك بیلیرم دیه ظن ایتدیكی شیلرك هپسی ، صانكه برصباح آیدینلغی كبی یكیله‌شیر

تازه‌لنیر ؛ بوندن باشقه هرجهتده، بو نور فجر ایچنده ، انسانه یکی یکی الهاملر و کشفلر نمایان اولور که بونلرك لایتناهی نتیجه‌لرله لبریز ، ورزین اولدقلری حس اولنور ، بوازهار الهامك هر بری، آچیلیر آچیلماز ، الی الابد ثمره‌دار کورونیور] .

«برغسون»ی ، ادوار لوروا Edouarde de Boy بویله تقدیر ایتدیکی حالده سز : [برغسون زمانك افکار فنیه‌سنی ایی تعقیب ایتدیکی حالده بونلردن کندیسنه اصلی بر قناعت ایدینه‌مه‌مشدر . بشرك تکونی واراده‌سی حقنده‌کی تصورلری فنك اساسلرندن پك اوزاقده‌در . سرد ایتدیکی فلسفی مطالعه‌لر پك منفرد وچیلاقدر . هپسی بر آرایه طوپلانسه آراده درین بر نقص کوزه چارپار ....] دیبورسکز . طبیعی بو حکملر سزك دکل . باری هانکی حکیمك ایسه اونك کیم اولدیغنی یازملی ایدیکز . یاخود Segond ك *L'*intuition bergsoniene ی عیناً ترجمه‌یه چالشمالی ایدیکز .

§ « برغسون » ك ادراك وحیات حقنده‌کی ملاحظاتی‌ده بسبتون ناقص ویا کلش بر حالده نقل ایتمشسکز . هله شو ۵۱ نجی صحیفه‌ده‌کی [بزم اختیارمز کندی کندینه ظاهره چیقان حرکاتده ا کثریا اعتیاددن طوغار . الك جانلی مفکرات اونی ایضاح ایدن فورموللرده جلالنیر . صرف ایدیلن کلمه‌لر فکره تابع اولماز . حرفلر روحی اولدیرر . فعل حالنده ظاهراً بیان اولندقلری زمان الك بیوك هیجانلریمز بعضاً غایت طبیعی اوله‌رق بر فائده ویا هیچ حسابیله دونار وغائب اولورلر]

عباره‌سندن نه قصد ایدیبورسکز بیلمم‌که ؟ . بو یازدیغکز سطرلر کاملاً فاحش خطالرله آلوده‌در . سز بونلری « ژیللوئن » ك کتابنك ۱۷۳ نجی صحیفه‌سندن ترجمه ایتمك ایسته‌مشسکز . فقط بونلری عیناً ودقتله ترجمه‌یه چالیشمالیدی . زیرا بونلری « ژیللوئن » دخی برغسونك آثارندن عیناً نقل ایلمکه لزوم کورمشدر . بکم برغسون نه دیبور ، سز نه دیبورسکز ! هله برغسونك شو la lettre tue l'esprit عباره‌سی کتاب مقدسدن : حواریوندن « پاولوس » ك قورنتلیلره یازدیغی ایکنجی رساله‌ده مندرج بر آیت انجیلیه‌دن مقتبسدر . lettre ك معناسی بوراده حرف دکل معنای لفظی‌در .

حال بوکه کلمه‌نك برده معنای مجازیسی واردر ، اصل مقصد وروح ده اودر .

اولا [بزم اختیارمز کندی کندینه ظاهره چیقان حرکاتده ا کثریا اعتیاددن طوغار .] جمله‌سنه باقالم . بونك فرانسزجه‌سی :

Notre liberté, dans les mouvements. même par où elle s'affirme, crée les habitudes naissantesqui l'etouferont si elle ne se renouvelle par un effort constant : l'automatisme la guette.

شیمدی ترجمه ایده‌یم‌ده نه قدر یا کلش اولدیغکزی سز تقدیر ایدیکز :

[بعض حرکتلریمز واردرکه افعالمزده حر اولدیغمزی اثبات وتأیید ایدر ، آنجق بو حرکتلر بزده بعض اعتیادلر تولید ایدر ، شاید

داڭمی بر جهد ایله حریت افعالمزی تجدید وتقویه ایتمزسه‌ك او اعتیادلر بو حریتمزی، سلب واطفا ایدر : زیرا انسانك کندی کندینه ایشلر بر ماکنه حالنه کلمسی قابلیتی داڭما حریت قابلیتنی محو ایتمك ایچین تجسسده‌در .]

ثانیاً [اك جانلی مفکرات اونی ایضاح ایدن فورموللرده جلالانیر [دیمشسکز. برغسون ایسه بونك عکسنی سویلیور .

la pensée la plus vivante se glacera dans la formule
[qui l'exprime .

بونك معناسی :- اك زنده فکر کندیسنه ترجمان اولان لب عباره ایچنده شدت ورونقنی غائب ایدر .

ثالثاً [صرف ایدیلن کلمه‌لر فکره تابع اولماز ، حرفلر روحی اولدیرر] دیمشسکز . برغسون باشقه‌درلو سویلیور. Le mot se
(retourne contre l'idée. la lettre tue l'esprit.)
معناسی [کلمات ایله معانی تعاکس‌ایدر. معنای لفظی روح معنایی افنا ایدر] .

صبحی بك، ارتق یورلدم . بودفعه‌لق بوقدر الویرر . رجا ایدرم تنقیداتمه طارلمایوب شدت بیانی حسن نیتمه باغشلایکز افندم .

٢ تشرین اول سنه ٣٣٥

[فیلسوف « ووند » وفات ایتمش]

برقاچ کون اول دوستلرمدن « قوجه » لی عبدالعزیز افندی‌یه راست کلمشدم. « ووند » وفات ایتمش، طویدیکزمی دیه‌صورمشدی. کندیسی بونی بر یردن خبر آلمش . بن هرکون اوچ درت غزته اوقودیغم حالده جهان علم ایچون پك مهم برحادثه اولان بوخبری کورمه‌مشدم . عجبا بر آفته‌نك صورت قتلنه دائر تفصیلات ایچین صحیفه‌لرنده کونلرجه ستونلر طولدیران غزته‌لر، بویله برعلامهٔ شهیرك وفاتی اوزرینه برقاچ سطر یازمامالیمیدی ؟ عبدالعزیز افندی بعض محبانیله برابر روحیات تجربه‌لری یاپیورلرمش؛ بوسببله‌شاید«ووند»ك تحریات ومساعیٔ علمیه‌سنه‌عائد برسلسلهٔ مقالات یازارسه‌م، کندیلرنجه پك‌مقبوله کچه‌جکنی‌ده سویلمشدی. کرچه محترم‌دوستمك بحث‌ایتدیکی تجربه‌لرك نه‌شکلده شیلر اولدقلرینی بیلمیورم. فقط هم‌اونك ویارانك شواملّلرینی قسماً تطمین‌ایتمش وهم‌محترم قارئلریکزه متوفی فیلسوفك پك‌عظیم ومهم اولان خدمات وموفقیات علمیه‌سی حقنده ولو پك مجمل اولسون برنبذه معلومات ویرمش اولمق ایچین شومقاله‌یی یازمغه قرار ویردم . آنجق قلمی الیمه آلیر آلماز بویله طقسان سنه یاشامش وعمرینك یتمش سنه‌سنی هیچ‌طورمقسزین کمال‌متانت وانتظام وسکون ایله علم روحك اك غامض وعمیق مسئله‌لرینی تدقیق وتحقیقه وقف

ایتمش ومعاصر فیلسوفلرك همان هپسنه وسعت معلوماتجه تقدم ایلمش برعلامه‌نك ثمرات مجاهده‌سنی ایستر بسیط اولسون بر ویا برقاچ غزته مقاله‌سیله تلخیص ایتمك حقیقةً برامر دشوار اولدیغنی کوردم. بوندن باشقه یك چتین اولان علمی مسئله‌لری عامهٔ قارئینك مألوف ومأنوس اولدقلری لسان وتعبیراتله یازمقده مستحیل ایمش. زیرا هر نه‌قدر احتراز اولنسه ینه بعض اصطلاحاتك استعمالی واولجه بیلنمسی مطلوب والزم بعض مبادی وقواعدك بسط وایرادی ضروریدر. بواصطلاحلر ایسه بزم ایچین هم یکی وهم وحشیدر. یکی اولدقلری ایچین علوم حکمیه مراقلیلری آراسنده تماماً مقرر ومدون دکلدر. مثلا شو « ووند »ك کتابلرنده پك مهم بر مسئله تشکیل ایدن Aperception تعبیرینه نه‌دیه‌جکز. بز بوکا اصطلاح انجمننده « ادراك دقیق » دیمشدك. فقط بن حالا اصابت ایدوب ایتمدیکمزه شبهه ایدییورم. زیرا « ووند »ك اوتعبیردن مقصدی « متأمل وذی‌شعور بر فعالیت عقلیه‌نك محصولی اولان ادراکات » دن عبارتدر. بناءً علیه مسائلك توضیحات وتفصیلاتندن اجتناب ایتمك اوزره حکیم مشارالیهك یالکز ترجمهٔ حالیله آثار علمیه‌سندن بحث ایده‌جکم.

« ویلهلم ووند » ١٦ اغستوس ١٨٣٢ سنه‌سنده بادغراندوقه‌لغی داخلنده « نه‌قاراو » ده‌دوغمشدر. صیراسیله توبنکن، هایدلبرغ وبرلینده فلسفه وعلوم طبیعیه تحصیل ایتمشدر. ١٨٥٧ سنه‌سنده هایدلبرغ دارالفنوننه فلسفه معلمی معاونی صفتیله داخل اولمش وینه اوصیراده

مشهور « هلمولج »ك معاونلکی وظیفه‌سنی ایفا ایتمش، ١٨٦٤ ده هایدلبرغ، ١٨٧٤ ده زوریخ و ١٨٧٥ ده لایپچیغ دارالفنونلرینه مدرس اولمش، اوندن اعتباراً فیلسوف اوله‌رق اشتهار ایتمشدر. بوندن باشقه « ووند » ه خاصةً تجربی روحیاتك psychologie expérimentale واضعی نظریله باقیله‌بیلیر.

روحیاتك اصناف علوم آراسنده‌کی اهمیت عظیمه‌سنی بیانه حاجت وارمیدر؟ هرکسك بیلدیکی بر شیدرکه روح مسئله‌سی، انسانلرك کوزلری اوکنده طوران اشیادن ووقوعه‌کلن حادثه‌لردن برده کندی ذاتلرینه تحویل وارجاع نظره موفق اولدقلری کوندن، یعنی بن شو موجودات ایچنده کیمم، نه‌یم، بورایه نیچین ونره‌دن کلدم؛ نه‌اوله‌جغم دیه دوشونمکه باشلادقلری آندن اعتباراً فوق‌العاده اهمیت کسب ایتمشدر. فقط یالکز استبصار نفس وتأمل ایله روحك ویا نفس ناطقه‌نك نه‌اولدیغنی وحادثات نفسیه‌نك قوانین حدوثنی تحقیق واستکشافه امکان وارمیدر؟ بناءً علیه بوقدر مدید بر زمان کچمش اولماسنه رغماً، علم روحده علوم وفنون سائره‌یه نسبتله مهم بر ترقی حصوله کلمه‌مشدر.

« ووند »ك دیکرلرینه تقدمله لایپچیغده تأسیس ایتدیکی دارالاستحضارده یاپدیغی غایت دقیق وواضح تجربه‌لرله بالآخره اوروپانك دیکر مراکز عرفاننده آچیلان روحیات دارالاستحضارلرنده یاپیلان متعدد ورقیق تجربه‌لر بر چوق قارا کاق نقطه‌لری تنویر ایتمش اولمغله برابر مقصده

وصول ایچین دها نه‌قدر مدید بر مسافه واردر ! بومسافه بلکه‌ده هیچ قطع ایدلمش اولمایاجقدر .

«ووند» روح بر «شی Chose ویا «جوهر Substance » دکلدر، روح بر «فاعلیت tatig■eite » در دییور . بزم متصوفه‌ده روح ایچین نشیدر ، ویا جوهردر دینزلر بر امر واحد ربانی‌در دیرلر . متصوفه‌نك بوملاحظه‌سنی بورایه صیقیشدیرمقلغمك سببی ، «ووند»ك روحدن شوجوهریت تصورینی بسبتون ازاله ایچون اوفاعلیتك «بالفعل actuel » اولدیغنی‌ده درمیان ایتمش اولماسیدر . بوقاریده «ووند» ه تجربی روحیاتك واضعی نظریله باقیله‌بیله‌جکنی یازمشدم . زیرا علوم سائره‌ده چوقدن بری تطبیق اولنان «تجربه» طریقنی برنجی دفعه اوله‌رق روحیاته ادخال ایدن وحیاتك مسائل مختلفه‌سنی ، راهنمای مساعی اتخاذاولنه‌جق بعض فکرلره اوجاع ایله برابر مسائل مذکوره‌یی متحد بر زمره حالنده جمع ایله‌ین وایلك پسیقولوژی « لابوراتوار » یعنی دارالاستحضارینی آچان اودرکه بو مؤسسه اوندن صوکره دیکر بوتون بو قبیل مؤسسه‌لره نمونه اولمشدر . « ووند » لك آچدیغی دارالمعلمینده دنیانك هر طرفندن کلن نیجه نیجه روحیات علماسی چالیشمشلردر . بن‌ده او مؤسسه‌یی واستاد نامدارینی پك زیاده کورمك ایسته‌مشدم . واقعا اوکا موفق اوله‌مادم . فقط مشارالیهك یتشدیردیکی نامدار پروفسورلردن « اشتومفت » ، اداره ایتمکده اولدیغی برلینده‌کی علم روح تجربی مؤسسه‌سنی بکا بالذات کزدیرمش وبعض مفید تجربه‌لرده

کوسترمشدی . « ووند » لك مؤسسه‌سنده یاپیلان تحریات وتتبعاتك اهمیت وکثرتی حقنده مؤسسه طرفندن نشر اولنان مجموعه‌لر بر فکر ویرمك ایچون کافیدر .

« ووند » لك مقداری پك کثیر اولان شاکردلرینك استادلری حقنده پك بویوك بر امنیتلری واردی زیرا بتون موجودیتنی کندی تحریات عالمانه‌سنه وقف ایتمکده اولدیغنی کورمکده ایدیلر . بوعلامه هیچ بروقت چالیم صاتمق وکندینی کوسترمك کبی دنیوی امللره قطعاً رغبت ایتمه‌مشدی . بوندن باشقه کندی علمی ذهابلرینی باشقه‌سنه قبول ایتدیرمك ایچین حتی مشروع صاییلان وسائطه بیله مراجعته تنزل ایتمه‌مشدی . مثلا نه قونغره‌لره قوشمش ، ونه معروف بعض رساله‌لره یازی یازمشدی ؛ فقط کندیسی بر رساله تأسیس ایتمش ونتیجهٔ تحریاتنی بو واسطه ایله نشری ترتیب ایلمشدی . حتی وظیفهٔ تدریسیه‌سی ومشاغل متعددهٔ فلسفیه‌سی اوقاتنك قسم اعظمنی استیعاب ایتدیکی وقتلرده بیله ، دارالاستحضارینی بالذات اداره‌دن ال چکمه‌مش وطلبه‌سنك مساعیسنه طوغریدن طوغری‌یه علاقه‌دار اولمشدر . (ووند) بوتون عمرینی ساده‌لك ایچنده کچیرمشدر . (ووند)لك سوزی‌ده آچیق وساده‌در ؛ چالیشماسی سوره‌کلی وپاکدر . علوم خاصه منتسبلری ایچون سکون وجمعیت افکار ، اصولپرورلك وبالخاصه پك بویوك بر صبر لازمدر ؛ ایشته ، (ووند) بو خصائل جمیله‌یی فلسفه جهتنده ابراز ایتمه‌مشدر . بونکله برابر متفکر بر ذاتدن ، دها

زیاده تحدس intuition یعنی غوامضی نور عرفان ایله کشف وتفرس خصلتی انتظار اولنور ، اقطار رفیعه‌ده جسورانه طیرانلر عقللری حقایقه دها سرعتله ایرشدیرر دینه‌بیلیر ، آنجق ووندك چالیشماسی کبی بر سعیك صفات متینه و مستحکمه‌سی‌ده هیچ بر وقت انکار اولنه‌ماز .

(ووند) ك ایلك اثرلرندن بریسی « حواس‌واسطه‌سیله ادراك نظریه‌سنه معاونتلر » عنوانلی برکتابدرکه بالخاصه مسافه‌نك ادراکنده کوزك حرکاتنده‌کی نفوذ وتأثیردن باحثدر . علامه‌مز ١٨٦١ سنه‌سنده سپیر Spire ده منعقد علمی قونغره‌ده ، فیزیولوجیائی یعنی بر انطباع حسی‌یی ادراك وتکرار استحصال ایچون الزم اولان زمان حقنده بر نطق‌ایراد ایتمشدر. استاد مشارالیه اوندن صوکرا « انسانلرك‌وحیوانلرك روحی‌اوزرینه‌درسلر» عنوانلی کتابنی [نشری١٨٦٣ده اوچنجی تمثیلی ١٨٩٧]ده نشر ایتمشدرکه بونده تجریب وفیزیولوجیائی منهجلردن ماعدا «اتنولوجیائی ethnolgique» دنیلن انماطی‌ده تطبیق ایتمشدر .

بوقاریده (ووند) ك زوریخدن لایپچیغ دارالفنونه‌کچدیکنی سویلمشدم . اوندن براز اول [١٨٧٤]ده« پسیقولوژی‌فیزیولوژیق»نی نشر ایتمشدی‌که بو کتابده تجربی روحیاتك شاه اثرلرندن‌معدوددر. بو اثر خاصةً روحیاتك فیزیولوجیائی انماط و اساساتندن و مسائل روحیه‌نك آنجاق فیزیولوژی اعانه‌سیله قابل ایضاح اولان اقسامندن تفصیلات ایله باحثدر . بو کتابه سرد وتطبیق اولنان تجربه‌لر اسکی

علم روح کتابلرنده‌کی توصیف وتحلیل اصوللرینی کولکه‌ده براقمشدر. ووند بالاخره ١٨٩٦ ده بر « ملخص‌روحیات » دخی نشر ایلمشدر. آنجق علامه بو تجارب وتحقیقات روحیه‌سنك نتیجه‌سنده فیزیولوژی یعنی فن منافع‌الاعضایی براقوب فلسفه‌یه کچمشدر . عجبا علامه‌یی بو تحویل افکاره سوق‌ایدن ، نه‌اولمشدی ؟ (ووند) بونك نه اولدیغنی نشر ایتدیکی او فلسفه مجموعه‌سنده بالذات کندیسی شویله سویلیور : [ایلك دفعه اوله‌رق مسائل روحیه‌یی تدقیق ایتمکه باشلادیغم وقت بنده فیزیولوژیستلره مخصوص ظنه اتباعاً ادراکات محسوسه‌نك تشکلی ، اعضای حواسمزك خواص عضویه‌سندن متولد بر اثر اولدیغنه ذاهب ایدم . فقط اولا حاسهٔ باصره‌نك اخبارات و انشاآتی اوزرینه انسانده مبدع بر فعل ترکیبی اولدیغنی تفهمه باشلادم ...] ووندك بوخصوصده‌کی ملاحظاتی‌تماماً تفهیم‌ایده‌میه‌جکم ایچین یازمایه‌جغم . « ووند » ی طبیعته عائد علملردن فلسفه‌یه سوق ایدن یالکز تجارب روحیه‌سی دکلدی . عالم اولمق اعتباریله دقت ایتمشدی‌که طبیعته عائد هر علم بعض فرضیاته استناد ایدییور . فقط هر شیئك مبناسی اولان بو فرضیه‌لر ناصل اولمش‌ده کندی کندینه تأسس ایتمش ؟ بومسئله فلسفه‌نك اك بویوك بر مبحثی اولان « معرفت نظریه » سنك مبدأ واساسیدر. «ووند» بو مسئله‌یی « فیزیق‌متعارفه‌لری ایله‌بونلرك مبدأ علیت‌ایله مناسبتی » عنوانلی‌رساله‌سنده تدقیق ایتمشدر.

استاد مشارالیه بو رساله‌سنده فیزیقك مبادی وقواعدینی شو « هر شیئك برحکمت وعلتی واردر » قانوننذن استخراجه ، و بونك

ایچین ده دیکر بر قانوندن استعانه‌یه چالیشمشدر . بو ایکنجی قانون « طبیعتده حصوله کلن هرشی حرکاته راجعدر » دستوریدر . ووند بوایکنجی قانونی شویله اثبات ایدییور ، مادام‌که حرکت ایدن بر شی کندی وضعیتنی دیکر اشیایه نسبتله ، بو سببدن دولایی خواصندن هیچ برینی بالضروره دکشدرمکسزین ، تبدیل ایدییور ، حرکتك بسیط بر تبدلدر .

والحاصل فلسفه‌یه کچدکدن صوکرا علم مسئله‌سنی تماماً تنویر ایچین معظم بر منطق کتابی‌ده یازمشدر . [بونك ایکنجی تمثیلی ۳ جلد اوزرینه ۱۸۹۳ – ۱۸۹۵ ده انتشار ایتمشدر] بو کتابك مزیت عظیمه‌سی، ایچنده علوم خصوصیه‌دن اخذ واستنباط ایدلمش اولان موادك مبذولیتنده‌در . « ووند » ك اتیك ethique یعنی اخلاق عنوانلی دیکر مهم بر اثری‌ده واردر .

بوندن اولکی مقاله‌مده « ووند » ه تجربی روحیاتك واضعی نظریله باقلدیغنی سویلشدم . مشهور « ریبو Ribot » نك « معاصر آلمان پسیقولوژیسی » عنوانی آلتنده نشر ایتمش اولدیغی کتابك دیباجه‌سنه باقیله‌جق اولورسه، منحصراً لافدن عبارت اولان اسکی پسیقولوژی‌یه قارشی، علمی بر صحت واتقانه خواهشکر بر علم روحك نه‌قدر مشکلاتله تدوین ایدلمش اولدیغی کوریلیر . بالذات « ووند » ك محصول خامهٔ عرفانی اولدیغی حالده تواضعاً « تجربهٔ قلم » اسمیله انتشار ایتمش اولان بر اثرنده دخی تجربی روحیات طرفدارلرینك، اسکی علم روحك یعنی

تماماً خیالی وعادتا مصال قبیلندن اولان علم النفسك بقیة السیوفنه قارشی همان هر یرده کیریشمش اولدقلری مناظره ومناقشه‌لرك عکس ولوله‌سی طویولمقده‌در .

کله‌لم بونك تفصیلنه: « ووند » ١٨٥١ واونی تعقیب ایدن سنه‌لرده، دارالفنونده تحصیلنی یاپدیغی صیراده، حکمادن شللینغ و « هکل » ك نفوذینه قارشی برعکس العمل چوقدن باشلامشدی . شویله‌که بو ایکی فیلسوفك کائناتی تصورات کلیه concepts ایله انشا خصوصنده‌کی ادعالری بحق غریب عد اولنمقده اولدیغی کبی متافیزیقلرینی بر مناظره ملعبه‌سی مقامنده کورن کنجلر بوندن فراغتله حقایق احواله دها اویغون تحریات وتتبعاته قویولمقده ایدیلر . « قانت Kant » ك دیکر اخلافندن « شوپنهاور » اوهنکامده همان غیرمعروف دینه‌جك بر حالده ایدی. زیرا مومااالیهك نفوذ وتأثیری آنجق ١٨٦٠ سنه‌سندن اعتباراً باشلامشدی. « هربارت Herbart » ه کلنجه بوده طریق فلسفیسندن سرد ایتدیکی بعض خصوصی ضابطه‌لر disciplines ایچین تقدیر ایدلمکده وبالخاصه علم تربیه‌یه عائد اثرلری ممنونیتله اوقونمقده، وتصورات واستحضارات عقلیه ترتیباتنه ریاضیاتی ادخال خصوصنده‌کی جهد واقدامنه اهمیت ویرلمکده ایدی. آنجق نتیجه اعتباریله یا ینه « قانت » ه وحکیم مومااالیهك بالخاصه « تنقید عقل محض » عنوانلی کتابنه عودت ایدلمکده، ویا مسائل فلسفیه موضوع بحث اشتغال ایدلمش بولنسه بیله، فلسفه درسلری خارجنده اخذ معلوماته چالیشلمقده ایدی . ایشته

« ووند » ك فلسفه تدریساتی تعقیب ایتمه‌مسی بو وجهله واقع اولمشدی.

بو سببله « ووند » بدایةً علوم خاصه‌یی وطبابتی تحصیل ایتمش وبالخاصه فیزیق وفیزیولوژی ده اختصاص ایلمشدر. هایدلبرغده مشهور « هلمولچ » ك شاگرد ومعاونی اولمش.

معلومدر که هلمولچ رؤیتك فن منافع الاعضا اعتباریله وقوعنه عائد اجرا ایتدیکی تدقیقاتده بعضاً روحیات مسائلنه‌ده تصادف ایتمشدی. اعضای حواسك وظائفنی تتبع ایدنلرك بوکبی مسئله‌لردن قاچینماسی ممکن دکلدر؛ هر نه‌قدر بو اعضالرك تفتیش وتدقیقی علم تشریحه وفیزیو-لوژی‌یه عائد ایسه‌ده، ایشله‌ملری برچوق نقطه‌لرده ادراك فعل عقلیسی ایله قاریشمقده‌در: شویله‌که حسه عائد ادراکك ناصل ایشله‌دیکنی مکان وحیز. مفهوملرینی، محرك عکس العمللری، روحیات ساحه‌سنه کیرمکسزین وضع موقع مباحثه ایتمك امکانسزدر. « هلمولچ » بونلرله عارضی برصورتده اشتغال ایتمشدی. ایشته « ووند » ك یکی بر علم شکلنه قویاجغی شیلر بویله هم منافع الاعضا وهم روحیاته تعلق ایدن مسئله‌لر ایدی. بناءً علیه «ووند» ك همتیله روحیات هم متافیزیقدن آییرلمش وهم فیزیولوژیدن رابطه‌سنی کسوب کسب استقلال ایتمشدر. فقط فیزیولوژیده‌کی اتقان واصحیت قاعده‌لرینی‌ده اقتباس ایلمشدر. بریانده، فیزیولوژیست « وه‌بر Weber » تخریش خارجینك شدتیله احساس مدرکك شدتی آراسنده‌کی نسبت مسئله‌سنه تصادف ایتدیکی وقت،

فیزیولوژینك حدودینی آشمش دیمکدی. « فه‌هنر Fechner » کانجه اوده مسئله‌یی « وه‌بر » ك براقدیغی یردن اله آلوب، کندی تتبعات وتجربیاتندن مستبان اولمقده بولنان روحیاته عائد مسئله‌یی، فیزیقجیلرك قوللاندقلری مدقق واصح اصوللره امتثالاً تتبعه عزم ایلمشدی.

ایشته «ووند» بو تتبعاتك هیئت مجموعه‌سنی برلشدیروب، اونلری بالجمله جهاتده تعقیب ایتمش وتجربی روحیاتی پك شدتلی برصورتده حرکت ایتدیرمشدر. انجق موما الیهك اطرا ایتدیکی طریقك طرز وکیفیتی، سپیریتو آلیسم « روحیه » مسلکنه موافق دستور وعباره‌لره، قوای عقلیه وافکار وهبیه کبی تعبیرات واصطلاحات قدیمه‌یه آلیشمش نیجه نیجه روحیات علماسنی حیرته دوشورمکده ایدی. بناءً علیه بو ذاتلر، « ووند » ك تتبعاتی ایچون، بونلر فیزیولوژی مسئله‌لریدر، علم روحه تعلقی یوقدر، یعنی علم روح بویله عادی مسئله‌لرله اوغراشمغه تنزل ایتمیه‌جك قدر عالیدر دییه فریاد ایتدیلر. بوکا مقابل « ووند » «استبصار نفس» اصولنك اوغرادیغی سوء استعماللری تنقید ایلدی. حکیم مشار الیهك اسلوب مناظره‌سی پك غریبدر. بر آرالق « ووند » مناظره‌یی سومکده باشلادی. ایشته بو صیراده پك یکی بعض دلیللری دلشکاف برادا ایله تمهید ایدوب خصملرینه پك شدتلی ضربه‌لرله هجومدن ذوقیاب اولمقده ایدی. مثلا : کندی ایچلرینه، باطنلرینه باقارق پسیقولوژی‌یه عائد بعض حقیقتلری، حال تفکرده ایکن کندی روحلرینی مشاهده ویا عائد

بو روح ایچنده مافوق الحس فکرلر تفرس اولنه‌جغی امیدیله، کشف ایده‌جکلرینی ظن ایدنلری تهزیل ایچون غریب بعض تشبهلرده بولنوردی.

بونکله برابر «ووند» ك استبصار نفس حقنده‌کی تنقیداتی بدایة پك شدید ایکن بالآخره براز خفیفله‌مشدی. زیرا بو اصولك فائده‌لرینی آرتق اعترافه باشلامشدی. فقط محذورلرینی وسبب اوله‌جغی توهملری ده کیزله‌میوردی. بناءً علیه بو خوف واشتباه سائقه‌سیله، بو یولده‌کی استبصار ایله وقوعه کله‌جك استطلاعات واستنباطاتی دائما پك شدتلی بر تفتیش ومعاینه‌یه تابع طوتاردی.

عجبا «ووند» پسیقولوژی ایچون ناصل بر «مه‌تود» یعنی طریق تکلیف ایدییوردی؟ مادامکه پسیقولوژینك تتبع ایتدیکی مسئله‌لر علوم توصیفیه ورسمیه‌نك موضوعلری کبی خارجده وجودی اولان بر طاقیم اشیا واعیان اولمایوب، بلکه علوم تجربیه‌ده اولدیغی کبی بعض حادثه‌لردر، او حالده علوم تجربیه‌نك استعمال ایتدیکی طریقلره توسل ایتمسی البته که اولادر. بناءً علیه هر نرده‌ده تجربه اجراسی ممکن ایسه اوراده تجربه‌لر یاپماسی، یعنی حادثه‌یه مداخله ایتمسی، اونلرك شرائط حصوللرینی صورت صحیحه‌ده تثبیت ایتمسی، او حادثه‌لرك وقوع وتکررینی ده‌نه‌مسی، والحاصل او صورتله بونلری دقیق بر معاینه‌یه، اولچی‌یه تابع طوتماسی ایجاب ایدر. ذاتاً احساساتك شدتی ایچون بویله بر امکان تحقق ایتمشدی. احساساتك کیفیتی، احساسات آراسنده‌کی تضادلرك، اینجه فرقلرك تقدیری دخی تجربه‌یه، وزنه مساعددر؛ بوندن صوکرا عکس العمللرك

سرعتنی اولچمکده باشلاندی: بو موفقیت تحریات تجربیه ایچون بر مبدأ خدمتنی کوردی؛ بویله اولنجه بو تتبعاتی نیچین فعالیت دماغیه‌نك دیکر مختلف ساحه‌لرینه، مثلا دقته، احتساسات ابتدائیه‌یه، حاسهٔ زمانه، مسافه مفهومنه، تداعیٔ افکارلره، اراده‌یه تشمیل ایتمه‌لی؟

خلاصه «ووند» ك منهج فلسفیسنده‌کی قاعدهٔ اصلیه تجریب ایله مساحه‌در. بناءً علیه حکیم مشار الیهك امل مخصوصی، علوم محکمه وصحیحه‌نك شئونات کونیه‌یی قابا بر صورتده مشاهده واستبصاردن باشلایه‌رق کمیت مفهومنی یعنی حسابی استعمال وتطبیق سایه‌سنده، بو شئوناتك طوغری بر طرزده تتبعنه کچمك صورتیله تدریجاً مظهر اولدیغی ترقی‌یه علم روحی‌ده نائل ایتمك ایدی. حالبوکه شئون نفسیه‌یی استبصار نفسی طریقیله تتبع ایتمك طریقنی التزام ایدن ذواتك هیچ بری بونی خاطرینه کتورمه‌مشدی. استبصار نفسی طریقیله یاپیله‌جق تتبعاتده، حادثات نفسانیه **کیفیت** صورتنده عرض وجود ایدرکه بو حال مساحه ووزنه مانع کبیدر. بناءً علیه تصورات ذهنیه‌مزی مخلوط ایمشلر کبی نظر اعتباره آلمالی وکندیلرینی تتبع ایچین‌ده عناصر واجزاسنه تفریق ایتملیدر. انجق بوکا مقابل مقام اعتراضده دینه‌بیلیرکه شئون روحیه انفسیدر؛ بونلر شئون وحادثات خارجیه ایله قابل قیاس دکلدر؛ بونلری او انفسیت دائره‌سندن چیقارمق متعذردر.

حادثات خارجیه‌یی بر مکان ومسافه‌یه وضع واسناد ایتمك قابل اولدیغندن اولچمك‌ده ممکن اولور، شئون نفسانیه‌نك ایسه بالعکس اولچی‌یه قابلیتی یوقدر. فقط «ووند» شو ایکی صنف آراسنده‌کی

بویله بر فرقی تسلیم ایتمه‌یور ، وبعضلری نفسانی وبعضلری آفاقی اولمق اوزره بویله ایکی صنف شئونك وجودینی انكار ایدییور، اونك نظرنده یگانه ومنفرد بر حقیقت، برشائیت Réalité واردر كه مابه القیامی استحضارات ذهنیه‌مزدر . انجق بو استحضارات ذهنیه‌ده ایکی وجه تشخیص اولنه‌بیلیر: بونلر برطرفدن بزه اشیای خارجیه‌نك صورتلرینی، خیاللرینی احضار وارائه ایدرلر؛ دیكر طرفدن فعالیت عقلیه‌مزه ارتباط والتحاق ایدرلر؛ اگر اونلری اشیا ایله اولان مناسبتلری جهتندن نظر اعتباره آلیرسه‌ق ، كندیلرینی فعالیت عقلیه‌مزك ثمره‌سی اولان تصورات واستحضارات ذهنیه‌مزدن تجرید ایتمش اولورز؛ كذلك اونلری انجق اشیا وحركات خارجیه‌نك صورت وخیاللری عد ایتمش اولمق ایچین بو فعالیتی اهمال ایدرز. ایشته علوم فیزیقیه دیدیكمز علملر بو مسائل وعناصرك تحلیلندن عبارتدر. فقط ینه شئونی، استحضارات ذهنیه‌مز اولدقلری حیثیتیله تحلیل ایده‌جك اولورسه‌ق، بو دفعه‌ده بونلرك منحصراً فاعلیت عقلیه‌مزله ایضاح وتعلیل اولنه‌بیلن بعض اوصاف ایله متصف اولدقلرینی مشاهده ایتمش اولورز؛ دیمك كه بونلر بردفعه دیكر حادثات ودیكر بردفعه باشقه استحضارات دكلدر؛ بونلر ذات متفكره تعلقلری حیثیتلری ایله هر وقت عینی شئون وحادثاتدر.

بناءً علیه « ووند » بری آفاقی objectif اشیایه دائر اولمق اوزره خارجی، دیگری حالات روحیه‌یه متعلق اولمق اوزره انفسی subjectif ایکی جنس تجربه‌نك وجودینی تسلیم ایتمه‌یوب یالكز بر درلو تجربه‌نك وجودینی تصدیق ایدییور.

بونكله برابر «ووند» ك توسل وتطبیق ایتدیكی تجربه‌لرله بر قانون الده ایده‌بیلمك ایچین متعدد ومتسلسل تجربه‌لر یاپمق لازم كلیوردی؛ بونك اسبابندن بریسی‌ده بالذات حادثاتك مخلوط اولماسیدر . اشخاصه وحتی شخص واحده كوره، تجربه یاپلدیغی آنك استعدادینه كوره، بر ادراك محسوس، بر حركت، بر تداعیٔ افكار پك متنوع بر سرعتله وقوعه كله‌بیلیر. بناءً علیه « ووند » ك دار الاستحضارنده اوزرلرنده تجربه‌لر یاپیله‌جق اشخاصك ، خطا وقوعی احتمالنی سلب ایتمش اولمق اوزره، بر مدت تعلیم وادمان ایدلملری قاعده اتخاذ اولنمشدر . كذلك مختلف اشخاص اوزرنده مختلف آنلرده جمع اولنان تجربه‌لر آراسنده‌كی وسطینك آلنماسنده آز چوق كیفی بر معامله یاپلمش اولاجغندن، تحولاتك وسطیسنی‌ده نتایجه علاوه ایتمكه اهتمام اولنور ، بو ایسه مشاهده واستبصار اولنان شئونك حركات رقصیه‌سنده‌كی وسعتی تقدیره مساعده ایدر .

شوده معلوم اولسون كه بوتون بو مباحثده ، موضوع بحثمز حال طبیعیسنده‌كی روحیات ایله صحتی یرنده اولان اشخاصدر. عجبا بو طرز معامله ایله روحیات وعلم منافع الاعضا بر برلرینه قاریشدیرلمش اولمایورمی؟ عجبا شو تجریب طریقنك نتیجه‌سی ، ذی شعور بر شخص واسطه‌سیله ، ینه او شخصك اوزرنده ، شعوری خارجنده اولمق اوزره وقوعه كلن واسباب حقیقیه‌سی حركات دماغیه‌ده آرانمق لازم كلن اسـتطالات وحادثاتك قید وتسجیلنه منجر اولماسون ؟ تعبیر دیگرله روحیات ،

علم منافع الاعضانك حكمنه تابع برايالتی مثابه‌سنده اولماسون ؛ فقط بوملاحظه‌یی « ووند » شدتله رد ايديور . واقعا خدمات عقليه‌يه ، جمله عصبيه‌نك فعاليتی سبب اولديغنی تصديق ايديور . فقط افعال پسيقو- لوژيه‌نك برقيمت خاصه‌سی اولديغنی ده نظر ملاحظه‌يه آليور . فی الحقيقه ، نه قدر بسيط اولورسه اولسون ، هرفعل روحينك تحدث ايلمسی ايچون برقاچ مركز عصبينك بربرينه اعانه ايتمك اوزره فاعليتی اقتضا ايتديكی بوكون معلوم اولمشدر . والحاصل « ووند » كرك فيزيولوژی‌يه وكرك پسيقولوژی‌يه عائد حادثاتك حدودينی آييرمش اولمقله برابر يابديغی تصنيف علومده روحيات ايچون مهم برموقع آييرمش وبونی بوتون علوم اخلاقيه‌نك اساسی عد ايلمشدر . بوندن بشقه « ووند »ك ملاحظه‌سنه كوره علوم فيزيقيه روحيانه طانيشمق مجبوريتنده‌در . زيرا فيزيق علملری موضوع تتبعلری اولان شيلری ، اكر بونلر استحضارات وتصورات ذهنيه مقامنده اولماسه‌يديلر ، ناصل طانيه‌بيله- جكلردی ؟ والحاصل نه قدر آفاقی ، خارجی شيلر وارسه ، بونلرك هپسی جسمانی اولمقله برابر ، استحضاری شيلردن يعنی شئون نفسانيه‌دن عبارتدر .

« كپلر » [١] استقرا طريقنی علم هيئته ناصل تطبيق ايتمش

ارسطو منطقی قرون وسطاده پك زياده سوء استعمال ايدلمشدی . علما مسائل طبيعيه‌يی بيله قياس قاعده‌لری ايله حل ايتمكه چاليشيور- لردی . بو حال نهايت منطقك اعتباردن دوشمه‌سنه سبب اولمشدی . بوسببله ازمنهٔ اخيره‌نك تجددات وترقياتنی احضار ايدن تشبثات ومساعی آراسنده‌به‌يقين او وقته قدر قورولمش اولان مبنای علومی ييقوب يكی بر تمل اوزرينه معظم بر بنا انشاسنه تشبث ايتمشدی . فی الحقيقه به‌يقين علمای زمانه‌يه تحری حقايق ايچون طريق تعليله توسلدن ايسه حادثات جزئيه‌يی تتبع واستبصار وتجربه طريقيله قواعد كليه‌يه ارتقا اولونماسنی توصيه ايله‌مش وپك متفاخرانه وبالاپروازانه برادا ايله ايشه

---

[١] ژان كپلر ، وورتمبرغ دوقه‌لغی داخلنده ويل قصبه‌سنده ١٥٧١ سنه‌سنده طوغمش بر آلمان فيلسوف وهيئتشناسيدر . او تاريخلرده اوروپا مدرسه‌لرنده دخی علم هيئت اسكی طرزده اوقونوردی . افلاكك هربرنده بر روحك وجودينه اعتقاد وسياره‌لری بو روحلرك تحريك ايتديكنه حكم اولنوردی . كپلر پك اوزون ودرين تحريات وتفكراتدن صوكره بو ظنی ازاله واجرام سماويه‌نك بر قوهٔ جسمانيهٔ طبيعيه ايله متحرك اولديغنی اثبات ايلمشدر . زمانی علماسنك وقاتوليك وپروتستان اهل تعصبنك پك چوق مهاجمات واعتراضاتنه هدف اولان كپلر نهايت بيوك بر صيقينتی ايچنده ١٦٣٠ سنه‌سنده راتيسبو- نده اولمشدر . يازديغی كتابلرك مقداری قرقه بالغ اوليور .

کیریشـوب استاژیرلی حکیمك le Stagirite فص organum نه بدل‌یکی برفص بیله یازمش اولدیغی‌ایچون حکمت تجربیه‌نك واضعلری صیراسنه کچمشدر .

بونکله برابر بەیقین‌دن اول طریق استقرایی باشـقه بر کیمسه بیله‌مه‌مش‌ده دینه‌مز .

چونکه معلم اولك آثار منطقیه‌سـنده طریق اسـتقرادن متعدد موضعلرده صراحةً بحث‌اولنمشدر . برنجی «آنالیتیك»ك ایکنجی باب و۲۳نجی فقره‌سنده بتون حجتلرك یا قیاس ویا استقرا ایله اوله‌جغی آرسطو سویلمشدر .

ایکنجی « آنالیتیك » ده بعض اسـتدلالاتك قیاسی وبعضیلرینك استقرائی اولدیغی تصریح ایدلمشدر .

ارسطو استقرانك قیاسـه نسـبتله نه اولدیغی‌ده آکلاتمش ، استقرانك قیاس کبی کلیدن دکل جزئیدن باشلادیغنی اخطار ایتمشدر. ارسطونك بوکا مشـابه اخطاراتی دهـا چوقدر . فقط بو قدرینی یازمقلغمز الویرر. شو ایضاحاته کوره بەیقنی طریق استقرایی برنجی اوله‌رق بولمش صـایایامز . بو طریق ۱۷نجی عصر میلادی ایچنده مابعدالطبیعه‌یه ، هندسه‌یه وعلم طبیعته صراحةً تطبیق اولنمشـدی . طریق استقراً شکل صحیحنی ، اتقان نهائیسنی بوعصر ایچنده بولمش وبالخاصه اصغر نامتناهی حسابنك ایجـادی اوزرینه اصحیت مطلقه‌سی

ثابت اولمشدر . بویکی علمه اوعصرك نامتناهی مسئله‌سنك اولاالهیات، بعده فلسفه ، ونهایت هندسـه‌جه اولان معانیسی حقنده‌کی تدقیقات عمیقه‌سنك ثمرهٔ ابداعی نظریله باقه‌بیلیرز .

عجبا او عصر ایچنده بووتیرهٔ استقصائی طبیعت قانونلرینی تحری‌یه تطبیق سایه‌سنده‌شیمدیکی علم‌هیئتی وضع واحداثنه ناصل موفق‌اولمشلر؟ بونی یاپان وعوالمك نه‌ترتیب زیبا اوزرینه مرتب اولدیغنی صـورت صحیحه‌ده کشف ایتمك کبی عقل انسانینك الك‌معظم برظفرینی تأمین‌ایدن کپلر در. واقعا بەیقین ك اوبر طرفده طریق اسـتقرانك قانونلرینی نظری اوله‌رق تعیینه چالشدیغی صیراده کپلر بوطریقی بالعمل آچمقده وعوالمك قوانین عظیمـه‌سنی کشف ایلمکده ایدی . اویله قانونلرکه اوندن صکره الده ایدیلن بتون کشـفیات عظیمه اونلری الك کوچك تفرعاتنه قدر تصدیقدن خالی‌قالمامشدر. حتی بیو Biot اوندن اعتباراً هرنه یاپلمشسه بوهپسنك تملی اولدیغنی سویلیور .

کپلر بوبیوك کشفنه ناصل موفق‌اولمشدر؟ بونقطه‌یی تنویر ایچین فلسفه‌نك دیکر مهم برمسئله‌سی‌حقنده مختصراً برقاچ کلمه سویلمکلکمز لازمدر. قوانین طبیعت ممکنمیدر ، واجبمیدر ؟ بونلره ممکن دینلر وارسه‌ده بوادعا تسلیم ایدیله‌مز. زیرا طبیعت قانونلری حادثاتك صور وحرکاتندن عبارتدر. بونلر ایسه قوانین ریاضیه‌یه داخلدر . فی‌الحقیقه طبیعتك کشف اولنـان برقانونی برشکل ریاضی‌یه ارجاع ایتمکسزین

افاده قابلمیدر؟ بویله اولنجه قوانین طبیعته ممکندر دیمك ناصل جائز اولور. زیرا ریاضیات هیچ بر وقت ممکن دکلدر. ایشته کپلرك اعتقادی بو مرکزده‌در. حتی اوقدرده دکل. کپلر بونك بویله اولدیغنه دیندارانه یعنی بر ایمان قوی ایله معتقددر. بالخاصه بو نقطه‌یه نظر دقتی جلب ایتمك ایجاب ایدر. زیرا طبیعتده بر طاقیم قانونلرك حکمفرما اولدیغنه علی العاده اعتقاد ایله بونلرك قادر وقیوم بر حکیم علی الاطلاقك اثر صنع وترتیبی اولدیغنه مؤمنانه اعتقاد آراسنده بیوك بر فرق واردر.
کپلر سمای مرئینك صورت رحمانه مشابه اولماسی ایجاب ایده‌جکنه‌ده ایناندیغی ایچون تدقیقاته اورادن باشلامش، «احدیت، بساطت، نظام»ك اکمل مرتبه‌سی اولان اللهك شو اوصافنی وقتیله فیثاغور و افلاطونك دخی اکمل اشکال عد ایتدکلری دائره شکلنده کوره‌رك سمانك شکلی دائره اولدیغنه ذاهب اولمشدر. والحاصل کپلر قوپرنیقی تصدیقاً سماده هرشی دائره وکره‌دن عبارتدر دیمکده وافلاکده یالکز بر قانونك، بر صورتك حکمفرما اولماسی اقتضا ایتدیکنی ظن ایلمکده ایدی که بو قانون اللهه بکزه‌مکدن، صورت ایسه دائره‌دن عبارت ایدی. کپلرك سماده یالکز شکل دائره‌یی کوره‌رك آلدانمش اولدیغنه اعتراض ایتمکده عجله جائز دکلدر. واقعا سماده تقریباً یالکز باشنه قطع ناقص منحنیسنك حاکم اولدیغی ودائره‌دن زیاده مخروط اقسامندن قطع زائد

وناقص منحنیلرینك بولندیغی معلوم ایسه‌ده عینی جبر دستورینك بو منحنیلرك هپسنه قابل تطبیق اولماسنه کوره کپلره حقسزده دنیله‌مز. چونکه بونلرك هپسی ایکنجی درجه‌دن بر منحنی یعنی یا بر دائره ویا معدل دائره‌در. دائره ایله قطع ناقص اودرجه عینی شیلردرکه سیاره‌لرك قطع ناقص شکلنده‌کی مدارلری دائره شکلنی آلمغه تمایل ایتمشلر ویا اوشکلی آلمشلردر؛ حتی هر سیاره‌نك مداری نه‌زمان تام بر دائره شکلنی آله‌جغنی وبر مدت بوشکلده قالدقدن صکره نه‌زمان تکرار قطع ناقص شکلنه کیره‌جکنی بیله حساب ایدییورلر.

شو تفصیلاته کوره کپلر آرادیغی قانونی بولمش دیمکدی. فقط بونی اثبات ایتمك لازمدی. غیر مبرهن بر قانون بر فرضیه‌دن باشقه برشی دکلدر. انجق شوراسنی تسلیم ایتملیدرکه کپلر بونی استقرا طریقیله دکل افتراض طریقیله قبول ایتمشدی. بونی اعتراف ایتملیدرکه علمی یوللرك هپسی بربرینه آزچوق طوقنور وآزچوق بربرینه قاریشیر. انجق فرضیات دخی اویله کور کورینه یاپلماز؛ برشیئی فرض ایتمزدن اول انسانی بوکا سوق ایدن بعض استبصارات وتجاربك وقوع بولمش اولماسی ضروریدر. ایشته استقرانك باشلانغجلری بونلردر. کپلرك دائره‌یی اکمل اشکال عد ایتمسی، دائره‌ده صورت رحمانه بر مشابهت بولماسی وبونی قوانین طبیعتك شکل ممکنی صایماسی ایچین، شبهه‌سزدرکه اعصار سابقه‌ده وقوعه کلن رصدات وتتبعاتدن استمداد ایتمش اولماسی ونتیجه

نیجه دهاٌ صاحبلرینك دائره‌یی قانون طبیعت صایدقلرینه وبونی احدیت
وترتیب منتظمك وكثرت ایچنده بساطتك اك مكمل برنشانه‌سی
اولدیغنه حکم ایلدكلرینه كسب اطلاع ایلمش بولنماسی طبیعی ایدی .

والحاصل ایستر فرضیه طریقیله ، ایستر ابتدائی بر استقراٌ ایله
اولسون كپلر سماده یالكز بر قانون اولدیغنه قائل اولمشدی كه بو
قانون، دائره‌در. ایشته بونك اوزرینه كپلر بتون اجرام سماویه‌یی كره
عد ایلمش وحركات مداریه‌لرینك دائره‌وی اوله‌جغنی قبول ایلمشدر.
انجق بونی اثبات ایتمك لازمدی . كپلر بو دعواسنه برهان اولمق
اوزره حركات سماویه‌ده مرئی اولان شو بویوك قاریشقلق ایچنده اك
مستحکم بر نقطه‌یه ، شئون و حادثاتك ایچندن چیقلماز بر درجه‌ده
قاریشمش اولدیغی بر یره ، یعنی مریخ سیاره‌سنه طوس طوغری
توجه ایتمشدر . او وقت بو سیاره هیئت علماسی نظرنده بوقلمون
كبی برشیدی. زیرا كندیسندن بر شی آكلامق ممكن اولمایوردی .
مریخك ظاهراً كوردیكمز حركاتی پك غریب بر شكلده‌در . بونی
انجق بر آغك قیوریملرینه بكزه‌ده‌بیلیرز. واقعا هیئتشناسلر و بالذات
بطلمیوس وقتیله بو ظواهره لایق اولدیغی معامله‌یی ایتمشلر، وكسوف
حقنده‌كی ملاحظه‌لریله او حركات ظاهره‌نك اویله اولماسی ایجاب
ایده‌جكنی اثباته اوغراشمشلردی. فقط كپلر مریخك تاس تمام بر
دائره اوزرنده حركت ایتدیكنی ریاضیه ایله اثبات ایده‌جكنی دعوا

ایدییوردی. فی الحقیقه بویله بر دعواده بولنمق وظاهراً او درجه‌قیریق
حركات ایچنده بهمه‌حال بر دائره شكلنی كورمك ایچون شدتلی بر
ایمان علمی‌یه احتیاج واردی. ایشته كپلر بویله بر اعتقاده مستنداً
ایشه باشلامش و درت سنه امیدی بوشه چیقدیغی حالده حسابنه قرق
دفعه تكرار تكرار باشلامشدر. نهایت بو حساباتك نتیجه‌سی خالص
دائره‌دن واز كچمك لازم كلدیكنی كندیسنه آكلاتمشدر . بونك
اوزرینه دائره یرینه قطع بیضی منحنیسنی آلمش ، فقط بو ذهاب ،
اعتقادینه مخالف اولدیغندن همان اونی ده براقوب دائره‌نك همشیره‌سی
صاییلان قطع ناقص منحنیسنه كچمشدر. كپلر خیلی زمان مریخی بو
قطع بیضی منحنیسنده یاقالادیغنی ظن ایتمشدی، فقط بردنبره سیاره‌نك
یكیدن یولنی دكشدردیكنی كورنجه شاشیرمشدی . بونكله برابر ینه
جسارتنی طوپلایه‌رق سیاره‌سنی قوغالامغه باشلامش و بو « ساخته
بیضی منحنیسنی » بر یانه براقوب تكرار قطع ناقصه دونمش و بو
دفعه فراری‌یی یاقالامشدر. كپلر بونك حقنده ارتق بو دفعه «فراری
كوكل رضاسیله تسلیم اولمش و بر دها قاچمغه تشبث ایتمه‌مشدر» دییور.
بوندن بویله كپلرك نظرنده مریخك مداری همان همان دائره‌وی ،
و محراقلرندن برنده كونش بولنان بر قطع ناقص منحنیسی بولندیغی
تحقق ایلمشدر. [١] شوحالده ایشك اك مشكل جهتی یاپلمشدی . ارتق

[١] كپلرك شو حكمی كتب سماویه‌نك اخباراتنه منافی كورلدیكندن

صیرا دیکر سیاره‌لره کلمشدی. کپلر بو حسابلری ده‌یاپارق عینی نتیجه‌یی الده ایتمشدی. بونك اوزرینه او بویوك قانونی قویمشدی: « سیاره‌لر قطع ناقص اوزرنده دور ایدرلر، کونش او منحنیلرك محراقلرندن برینی اشغال ایدییور. »

بوراده‌طورالم و بوبرنجی قانونك تصدیقی، اصولك نظریه‌سنی اولمق اوزره، نه‌کبی معنالری متضمن اولدیغنی بتون تفرعاتیله کوره‌لم.

آشکاردرکه بو تصدیق، سیاره‌لرك رصدات سایه‌سنده تخمیناً تعیین اولنان محدود، هم پك محدود بعض وضعیتلرینك رؤیتی اوزرینه، بالجمله ماضی حال و مستقبل وضعیات ممکنه‌سنك، متناهی فاصله‌لرده رصد اولنان بعض وضعیتلرك آز چوق یاقلاشمقده اولدیغی قانون ایچنه قطعیاً و قاطبةً داخل اولدیغنی تسلیم ایتمکدن عبارتدر. دیمك که کثرتدن کلیته، کلیت غیرمتناهیه‌یه، تعبیر آخرله متناهیدن نامتناهی‌یه فعلاً آتلانیور. بتون شو احوالی کپلرك ایشنی کوزدن کچیره‌رك صحتله تعیین ایده‌لم. رصداته نظراً مریخ، غیرمتحرك فرض اولنان ارضه نسبتله، عجیب، غیر قابل توصیف، یوقاریده دیدیکمز کبی برآغك قیوریملرینه مشابه برخط تشکیل ایده‌جك وجهله نقطه‌لردن متشکل وضعیتلر ارائه ایدییور.

کپلر یاپدیغی حسابه نظراً ارضه نسبتله اولا شو کورونیشلردن

باش وکیل هافنره‌فر Hafenreffer کپلر حقنده‌کی حسن توجهنه رغماً موما‌الیهی محکوم ایتمشدر زیرا « جناب حق بر اوطه‌نك اورتاسنه بر فنار آصار کبی کونشی عالمك مرکزینه آصمامشدر ».

سیارهٔ مرقومه‌نك کونشه نسبتله‌اولان وضعیات حقیقیه‌سنی آیردییور، وبو وضعیتلری باشقه شکلده بر منحنی بولیور.

بو ایکنجی منحنی حادثات مرصوده‌نك حقیقتنه دلالت ایدییور، وارتق یالکز اونلرك برنجی منحنی کبی صورت مرئیه‌سنی تمثیل ایتمیور. بو خطده درحال آز چوق بر دائره‌یه یاخود بیضی‌یه ویا قطع ناقصه مشابه بر شکل سچیلیور. فقط بوندن سیاره‌نك وضعیات حقیقیه‌سی رصداتله نمایان اولمایان بر قطع ناقص منحنیسنه یاقلاشمقده اولدیغی؛ وبوندن ماعدا مقداری متناهی نقاط وصور آراسنده، مقداری غیر متناهی نقاط غیرمرصوده‌نك عینی قانونه داخل بولندیغنی علماً ناصل استنتاج ایتمه‌لیدر؟ بوندن‌دها طبیعی برشی‌اولاماز دینه‌جك. طوغری. فقط نیچین؟ زیرا، حقیقت حالده عقلك تجربه وادماننده دها طبیعی بر شی یوقدر، عقل ایچین‌ده بر طاقیم قانونلرك وارلغنه، کثرت ایچنده وحدتك، ممکنك آلتنده مطلقك، وصور طبیعت پرده‌سی آلتنده قانون ازلینك موجودیتنه ایناتمقدن دها طبیعی برشی یوقدر. شو حاله کوره عقلك متناهیدن نامتناهی‌یه آتلایوب کچمه‌سندن طبیعی بر طور وحرکتی اوله‌ماز. عقلك بو فعلی پك طبیعی، پك سریع وپك دفعی اوله‌رق وقوعه کلیر. بوفعل اوقدر سرعتله‌وقوعه کلیرکه، قوهٔ محاکمه‌مزك برحرکت اصلیه‌سی‌اولدیغی حالده همان‌همان کوزه‌چارپماز. هیچ بر قیاس، هیچ بر متوسط ایله کوزه کورونمه‌ین بو حرکت نه‌قدر اساسی ونه‌قدر قوی ایسه اوقدرده بسیطدر. بوحرکت صانکه عقلك مابه‌القیامیدر؛ ایشته قانونلری بتون کلیاتیله وبتون نامتناهی

شمولیله ادراك ایدن انسانی ، شئونات عالمدەکی کثرتدن باشقه برشی کورمەین بهایمدن آیران بو قابلیتدر . بناءً علیه حقیقی استقراء، یاخود حساب نامتناهینك قوهٔ فاعلەسی انسانی طبیعتده بر طاقیم قانونلرك موجود اولدیغی اعتقادده یعنی کثرت تحتنده وحدت ، ممکن تحتنده واجب ، متناهی آلتنده نامتناهی ، شو ظواهر مشهوده آلتنده بر هندسه بولندیغی تصدیقه سوق ایدن شو اعتقاد فطریدر . انسانه اولا قانونلرك وارلغی تصدیق ایتدیرن شو اعتقاد ، استبصار واسطەسیله بو قانونلرك نەاولدیغی آراشدیرر وواقعات بونلرك بعض نشانەلرینی کوسترنجه تصدیق ایدر .

عالم جسمانیده هندسه وریاضیاتك، شئون وحادثاته تطبیقندن عبارت اولان بووتیرهٔ علمیه علومك سبب حدوثی اولمشدر . ازمنهٔ جدیدەنك هیئت ، فزیق ومیخانیك کبی بوتون علملرینك استناد ایلدیکی یکانه قاعده بودر ، یعنی بو قاعده هندسه وحسابك دقت واهتمامله استبصار اولنمش حادثاته تطبیقندن باشقه برشی دکلدر . بوحالده بووتیره هیچ اولمازسه عالم جسمانی ایچین برطریق مخصوص علمیدر .

فقط بوطریقك شمول فلسفیسی نەدر کورەلم . عجبا قانون طبیعت اولمق اوزره هندسەنك موجود اولدیغنه اعتقادك معناسی نەدر ؟ عجبا حادثاتك تحتنده برطاقیم قوانین هندسیەنك، برطاقیم عددلرك وشکللرك کشف اولونماسنه مدار اولان شو طریق نەیه دلالت ایدر ؟

هندسه ، هندسهٔ حقیقیه ، کپلر دییور ، فی اللهدر ، اللهدر ، — عوالمدن اقدم اولان هندسه ، علم الهی ایله هم ازلدر ، وبالذات اللهدر، —

زیرا ذات اللهده اولان هرشی ینه اللهدر » . فی الحقیقه حقایق ریاضیه ازلی ولایتغیر اولوب بونلرك مظهراتمی شبهەسزدرکه منحصراً ذات احدیتدر . عجبا شو عالم تکوینك بر طرفنده مرکزی علی الاطلاق بسیط اولان اکمل بر کره ، واصغر نامتناهی عنصرلرك حالاً لایتناهی مقدارندن متشکل اولاجق وجهله، نامتناهی بر محیط الشکل وارمیدر؟ بویله برشی هیچ بر وجهله یوقدر . بویله خیالی ، اکمل ومطلق بر هندسه آنجق ذات اله ایله قائمدر .

بوتقدیرده حقیقی وتام براستقراء یاخود حساب نامتناهی وتیرەسی نەدر؟ بو وتیره تلقیٔ مذکوره نظراً هرشیده اللهی آرایان بر طریقدر . استقرانك مبدئی که عوالمده بر قانونك موجودیتنه فطرةً ایماندن عبارتدر نه دیمکدر ؟ بو ایمان اللهك عوالمك هر جهتنده وجود و حضورینه اعتقاددن باشقه برشی دکلدر . حساب نامتناهی یه مخصوص وتیره ، تطبیقات خصوصیەسی اعتباریله، شئونات عالمك هر زمرەسنده قدرت ربانیه آثارینی تحری دیمکدر .

شو تفصیلاته کوره ، عقل کندی مبدئنی آرامقدەدرکه اونك معادی‌ده اودر . ایشته حساب نامتناهی وتیرەسی ۱۷ نجی عصرده علوم طبیعیه یه بو منوال اوزره تطبیق ایدلمکده ایدی . یعنی عقل انسانی نامتناهی‌یی متناهیده واللهی اثر خلقتنده آرییوردی . کپلر بو تحریاتنده پك خاشعانه مناجاتی کندیسنه دائما بدرقهٔ موفقیت اتخاذ ایتمشدی . هیئتشناسك محرراتی بو یولدەکی نیازلری ایله طولیدر . کپلر اللهدن

کندیسنه قوپرنیقك مسلکنی تصدیق و تأیید ایده‌جك بر کشف عظیمه موفق ایتمسنی یانه یاقیله استرحام ایدییوردی؛ حقیقةً کپلر بتون عمرینی خالق تعالانك حکمت لایتناهیسیله قدرت عال العالنی اثباته مدار اوله‌جغنه قائل اولدیغی شو ایشه وقف ایتمشدی: [سکز آیدن بری نوری خیال میال فرق ایدییورم؛ اوچ آیدن بری آیدینلغی کورییورم؛ بر قاچ کوندن بری « اك لطیف کونشی حیرتله تماشا ایدییورم . . . اکر بونك بر تاریخ صحیحنی بیلمك ایسترسه‌ك خبر ویره‌یم‌که « بو فکرك بکا نمایان اولماسی ٨ مارت ١٦١٨ ده میسر اولمشدر. تصارلانمش ، فقط فنا حساب ایدلمش ، صکره باطل ظنیله آتلمش اولان بو فکر مایسك اون‌بشنده قلبمده یکی برشدتله اویانمش، اوندن صکره ذهنمده‌کی ظلامی کاملاً طاغتمشدر. بو فکری رصداتم او درجه تام برصورتده تأکید و تصدیق ایتمشدرکه رؤیا کوردیکمی و بر نوع مصادره علی‌المطلوب یاپدیغمی ظن ایدییوردم .... شوق و هیجانمه تسلیم نفس ایدییورم ...... ارتق اوق یایدن چیقمشدر: کتابمی یازییورم. کتابمی معاصرلرم اوقومایاجقمش ویا انسال آتیه اوقویاجقمش ، نه اهمیتی یوقدر ! اللهك بیله شو آثار عظمتنی والهانه‌تماشا ایده‌جك بر آدمك ظهوری ایچون التی بیك سنه کچمدیمی؟]

—— ∞ ——

سابق طهران سفیر کبیری احمد رشید بك افندینك برمکتوبی

APERCEPTION و INTUITION

محمد علی عینی بك افندی حضرتلرینه :

« درسعات » ك ٦ تشرین اول تاریخلی نسخه‌سنده انتشار ایدن مقالهٔ علیه‌کزده « ووندك کتابلرنده پك مهم برمسأله تشکیل ایدن Aperception تعبیرینه ... اصطلاح انجمنده « ادراك دقیق » دیمشدك؛ فقط بن حالا اصابت ایدوب ایتمدیکمزه شبهه ایدییورم » ، بویوریبورسکز. ظنمجه شبهه‌کز بجادر. بولفظ ، مادیاتده « مشاهده، تمیز » ، معنویاتده برشیئك مؤداسنه انفاذنظر ایلمك؛ برشیئی ادراك، فهم ایتمك» معنالرینه موضوع اولان Apercevoir فعلنك اسمی اوله‌رق، یالکز معنویاتده مستعمل بولندیغنه واکر خطا ایتمیورسه‌م « برفکری نه برحقیقتی منطق وساطتی واعانه‌سی اولمقسزین علی‌الفور وجداناً فهم وادراك خاصه‌سی » نی مفید اولدیغنه کوره « ادراك دقیق » ایله ترجمه طوغری اولاماز. « دقیق » ك هیچ برمعناسی، دیه‌بیلیرم، که موضوع بحث اولان کلمه‌یی فلسفه اصطلاحاتنه علاوه ایله‌مش اولان «لایبنیچ»ك مرامنی افاده ایتمز. لفظ مبحوث عنه فکر قاصرانه‌مجه « فوراً ادراك

وجدانی » دیمك‌در. مقبول اولوب اولمیه‌جغنی بیلمم ، بنده‌کز او کلمه مقـابلنده « حدس وجدانی » تعبیرینی قوللانمقـده تردد ایتمم . معلوم عالیکـز اولدیغی اوزره « حدس » ك معناسی شودر :

Intelligence vive, conception vive. rapide, qui arrive promptement à la connaissance d'une chose.

اصطلاحات‌جین وضعلرنده، اصلی، ولغوی معنالرینه کوره، ناقص، غریب کورینه‌بیلیرلر، معروف، شائع اولنجه بو محذورلر مرتفع اولور. هیـچ بر اصطلاح یوقدر، که آنی ایلك دفعـه کورن بر ذات معنـای مقصود بهانی وهلهٔ احاطه ایده‌بیلسون. اعتقادیمجه « حدس وجدانی » تعبـیری « ادراك دقیق » تعبیرینـه وجوه ایله مرجح وهر حالده Aperception تعبیرینك معنا‌سـنه کرکی کبی یقین‌در. کچنلرده بر کون واپورده واقع اولان مصـاحبه‌مزده ذکری سبقت ایدن قرآن کریم مترجمی قازمیر‌سکی « حدس » ی اوبولده تعریف ایدر.

Intution کلمه‌لم تعبیرینه. کذلك معلوم سـامیکـز اولدیغی اوزره بو لفظ «اعمال عقل وتفکر وقوع بولمقسزین ادراك حقـائقه مدار اولان حس باطنی » یه اطلاق اولونمشدر . « فوراً، بغتةً » ، من نفسه، هیـچ بر برهانه محتاج اولمقسزین حصـوله کلان اطلاع باطنی » در . الهیاتده « مکاشفه ، مشاهدة‌الله ، شهود ، معاینة لله » تعبیرلریله ترجمه اولنیور. «تحدس»ك عربجه‌ده موجودیتنی بیلمیوردم؛ مع‌ذلك عربجه‌دن مأخوذ کلمانده هیـچ بر کونا تصرف ایتمامك طرفداری دکلم . مثلا «تحدس» ایجاد ایدیله‌بیلیر، اکر یوق ایسه . آنجق Aperception

ایچون «حدس وجدانی»ی قبول ایده‌جك اولورسه‌ق intuition مقابلنده «ادراك وجدانی» دیبه‌مزمی‌یز ؟

باقی اخلاص واحترام افندم حضرتلری .

قیزیل طوپراق - اخلامور ۱ تشرین اول ١٩٢٠
سفرای سلطنت عثمانیه‌دن

احمد رشید

« حدس وادراك » مسئله سنه جواب

— خارجیه مستشاری رشید بك افندی حضرتلرینه —

۸۷ نومرولی درسعادت غزته‌سنی اولکی کون اخطار عالیلری اوزرینه اوقودم . موضوع بحث اولان حدس وادراك کلمه‌لرندن اولا برنجیسنی تدقیق ایده‌لم . حانك فتحی ودالك سکونیله «حدس» ذهنك دفعهً مبادیدن مطالبه انتقال یعنی دلیلك درحال ذهنه سنوح ایدیویرمسیدر . بوده تدریجی اولمایوب آنی بر کیفیتدر . آنجق بو کیفیت بعض ذواتده بر امر فطریدرکه هر ماده‌ده مبادی دفعهً ذهنلرینه سنوح ایدر وبعض ذواتده دخی ترتیب ادله‌ده کثرت ممارسه ایله بر ملکهٔ حدسیه حاصل اولور . کرك فطری وکرك کسبی اوله‌رق «متحدس» اولانلره کوره بدیهی اولان قضیه‌لر سائر ناسه کوره فطری اولور واونلره کوره حدس ایله حاصل اولان قیاس خفی بونلره کوره قیاس جلی اولوب اونکله مطلوبی استدلال ایدرلر .

ایشته بویله حدس ایله دفعهً یعنی سنوحات قبیلندن اوله‌رق حاصل اولان قیاس خفی ایله عقلك جزماً حکم وتصدیق ایتدیکی قضیه‌لرده «حدسیات — Connaissances Intuitives » تعبیر اولونورکه بدیهیات اقسامندندر . بو حدسك مقابلی فرانسزجه Intuiton درکه اصطلاح انجمنی بوکا دها بر قولایلق اولمق ایچون «تحدس» دیمشدی . عربجه کلمه‌لری بزم تصرفه حقمز غیر منکر اولمقله برابر عربلرده حدسی

اوصورتله تصرفه جواز ویرمشلردر . بو Intuition ایچون حکمادن دهقارتك ، لایبنیجك ، قانتك وبرغسونك الخ . سرد ایتدکلری فکرلری بوراده نقل وتکراره قالقیشه‌جق اولورسه‌م مسئله‌یی مدرسه‌یه دوشورمش اوله‌جغمدن قورقارق سکوت ایده‌جکم .

Aperception بحثنه کلنجه : لایبنیج ادراکی مختلف درجه‌لره تقسیم ایتمشدی . شدید واجلا اولان ادراکلره فیلسوف مشارالیه « مدرکات جلیه perceptions aperçues » دیردی ؛ اونك عندنده مبهم ، مشوش ، قاراکاق وغیرمشعوربه ادراکلر دخی واردیکه بونلره‌ده « مدرکات غیرجلیه perce, inaperçues » نامنی ویرردی . فیلسوف « قانت » ایله « هربارت » ه کلنجه تأمل وحافظه ایله مترافق وطوغریدن طوغری‌یه شعوره یعنی اقدمجه مکتسب حالات مشعور بهایه منسوب ادراکلره بو aperception تعبیرینی اطلاق ایتمشلردی . ایشته اصطلاح انجمنی‌ده بوملاحظه‌یه مبنی اولسه کرکدرکه اوتعبیره « ادراك دقیق » دیمشدی . بناءً علیه ادراك دقیقی ادراك عادیدن تفریق وتمییز ایدن کیفیت شوترکیب ذهنیدرکه انسانك قوهٔ علمیه‌سی آنجق اوسایه‌ده بلاانقطاع زنکینله‌شیر . مشهور فیلسوف « ووند » ك ملاحظاتنه کوره ، انسانده بعض فکرلر مشابه ومماثلی اولان فکرلرله کندیسنك خبری اولمقسزین مثلا برساعتك ایشله‌مسی قبیلندن ، التحاق وارتباط ایلر ، فقط بوارتباطلر بعضاً اویله بیخبرانه دکل بالعکس بر عملیهٔ ذهنیه‌نك نتیجه‌سی اوله‌رق وقوعه کلیرکه بونلره « ووند » aperceptif نامنی ویریور . والحاصل شو ایضاحات عاجزانه‌مه کوره aperception نك

« حدس » ایله برمناسبتی اولمادیغنی تقدیر وتسلیم بیوررسکز ظن ایدرم.

بوندن باشقه Intuition بحثنده بونك الهیاتده « مکاشفه، مشاهده‌اه، شهود، معاینه‌اه » تعبیرلری ایله ترجمه اولندیغنی بیان بیوریورسکز. واقعا کلمهٔ مذکوره فلسفه‌یه کچمزدن اول منحصراً الهیات وتصوف اصطلاحندن ایدی. وبوندن مقصد، نور شمسی مشاهده ایله حاصل اولان علم درجه‌سنده، وعقلاً دکل محضا توفیق الهی ایله حاصل اولان برمعرفت ایدی‌که بزم صوفیه‌مز بوکا « کشف ویا معرفت فوأدیه » اطلاق ایدرلر. بناءً علیه یرینه کوره « Intuition » ه کشف ویاشهود دیمك پك مناسبدر ؛ آنجق مشاهده ایله معاینه‌یی بنده‌کز لسانمزك شیوه‌سنه موافق بولمایورم. احترامامك قبولی متمنادر افندم حضرتلری.

٣ تشرین ثانی ٣٣٦

محمد علی عینی

شعور ووجدان مسئله‌سی

مدرس شرف‌الدین افندی‌یه

١١ کانون اول ٣٣٦ تاریخلی اقدامده‌کی « دین » مقاله‌کزی اوقودم. بو مقاله‌کزك باشنده : [فلسفه کتابلرینك اکثریسنده احتساسات انسانیه ایچون ایکی منبع کوسترلمکده‌در. برنجیسی حواس خمسمز واسطه‌سیله خارجدن آلنان احتساساتی تنظیم ایدن عقل، ایکنجیسی ادراکات وجدانیه‌مزه منشأ اولان شعوردرکه بو تقسیمی قبول ایدنلر بالاتفاق امور علمیه‌یی عقلك، وامور اخلاقیه و دینیه‌یی شعورك حوزهٔ اداره‌سنه ویره‌رك عقل ایله شعوری آییرمش اولدقلری کبی علم ایله دینی‌ده یکدیکرندن آییرمش و بونلری بربرینه مقابل طوتمشلردر] بیورلمش. عجبا بو فلسفه کتابلرینك اسملری نه‌در ومؤلفلری کیملردر ؟ لطفاً سویلرمیسکز ؟. بوندن باشقه قوللاندیغکز اصطلاحلر بزم استعمالمزه توافق ایتمدیکندن مقصدیکزی آکلامق برچوغی ایچون قورقارم‌که مشکل اوله‌جق. مسئله‌یی مساعده ایدرسه‌کز براز توضیح ایده‌یم، قابلیت تأثر بحثنده بزم ایکی اصطلاحمز واردر. بریسی احساس، دیکری احتساس. اصطلاح انجمنی بونلردن احساسی Sensation ، احتساسی Sentiment کلمه‌لرینك معنالرینی ادا ایچون وضع ایتمشدی. جسمانی اولان احساسلرك بر قسمی آجاق،

صوسزلق ، نفس آلمق احتیاجی ، صیجاقلق ، صوئوقلق ، یورغونلق ،
عصبی آغریلر ، دیکله‌نمك ودپره‌نمك احتیاجی ... کبی خدمات حیاتیه‌دن
منبعث باطنی طویغولردرکه انسانی محافظهٔ صحتی ایچون مفید اولان
شیلری یاپمغه تشویق ایدر . احساسلرك دیکر بر قسمی‌ده بزم عالم
خارجی ایله مناسبتمزی تأمین ایدن حواس خمسه‌مزك معطیاتندن عبارتدر .
بونکله برابر احساسلرك هپسی انفعالی وتأثری اولمایوب بعضلری‌ده
اشیای محسوسه حقنده بزه بعض شیلر اوکره‌ده‌جك وجهله تصوریدر .
احتساساته کلنجه بونلر قلبی و روحانیدر و بونلری بدنك معین بر
نقطه‌سنه تخصیص ایتمك ممکن دکلدر . کله‌لم شعوره ، بوتعبیری‌ده بزم
بیلدیکمز کبی قوللانمامشسکز . فرانسزجه فلسفه کتابلرنده‌کی
Conscience ی اصطلاح انجمننده ایکی تعبیر ایله ترجمه ایتمشدك . اخلاقیاتده‌کی
Conscience ه وجدان دیمشدك . بوندن مقصد خیری شردن
تفریق ایدن وبزه هانکی فعلك مجاز وهانکی فعلك منهی اولدیغنی خبر
ویرن قوهٔ ممیزه‌درکه بوکا « عقل عملی raison pratique دخی
دیمشلردر . روحیاتده Conscience ه کلنجه بوکاده « شعور »
دیمشز . بو شعور حیوانلرك هپسنده واردر . فقط اونلرده‌کی شعور
« sensitif » در . انسانده‌کی شعور بوندن باشقه « ذهنی وعقلی
« rationnel et intellectuel » در . بو جهتدن انسان او شعور
سایه‌سنده هم کندی روحنك وارلغنه وهم بو روحده وقوعه کلن :
احساسات ، احتساسات ، تفکرات ومقررات کبی تکیفات وشئوناته
مطلع اولور . شو ایضاحاته کوره بنده‌کز سزك یریکزده اولسه‌م

سزك « شعور » تعبیرینی استعمال ایتدیککز مقامده قلب Coeur
تعبیرینی قوللانیردم . زیرا بوتون لسانلرده قلب کله‌سی احتساسات
روحانیه‌نك مرادفی اوله‌رق استعمال ایدلمشدر . انسانده‌کی مختلف
احتساسلرك اك یوکسك وشریفی ایسه « احتساس دینی Sentiment
religieux » درکه اونی تحرئ حقه سوق ایدن آنجق اودر . دین وعلم
آراسنده‌کی نزاعه عائد ملاحظه‌لرمی مقالهٔ فاضلانه‌کزك ختامندن صوکرا
یازاجغم افندم .

ایکنجی باب

تصوفی مقاله‌لر

شیخ ابراهیم حقی. — بزده‌کی طریقلر. — سماع و دوران. — بر مستشرقك تدقیقاتی. — قادین مسئله‌سی. — حاجی بایرام ولی. — تصوف مسئله‌سی. — جمعیت صوفیه‌یه بر مکتوب.

شیخ ابراهیم حقی [۱]

قرون وسطاده شرقده وغربده ایکی لسان دنیایه حکم ایتمشدی. بونلرك بریسی لسان دینمز اولان عربجه‌درکه بحر محیط اطلاسیدن تا چین حدودینه قدر یاییله‌رق نیجه بیکلرجه اصحاب علم ومعرفتك افکار وحسیاتنه ترجمان اولمشدی. دیکری لاتینجه‌درکه اوروپا اقوامی عندنده عموماً لسان علم اوله‌رق قبول ایدلمشدی. فقط صکره‌لری بالخاصه قومیت جریانلری وتعمیم معارف دعوالری ایله کرك شرقده وکرك غربده هر محلك لسانیله کتابلر یازلمغه باشلاندی.

غربده برچوق اسباب آراسنده ازجمله اصول طبعك ایجادی وانجیلك آلمانجه‌یه ترجمه‌سیله باشلایان حرکت علمیه ودینیه پك بیوك بحرانلر وقانلی وقعه‌لر ایچنده یول آلوب نهایت پك مبذول ومفید

[۱] دارالفنون ادبیات فاکولته‌سی مجموعه‌سنك ۱۳۳۲ سنه‌سی مایسنده منتشر ۲ نجی صاییسنده مندرجدر.

ثمره‌لر ویردی. شرقده‌کی جریانلرده شعوبیه دنیلان فرقه‌لر اداره وتشویق والکزیاده غزنوی وسلجوقی تورکلری حمایه ایدییورلردی. مثلا، سلطان محمود غزنوی فردوسی‌یی شاهانه هدیه‌لرله داستان مشهورینی ترنمه ترغیب ایتمشدی.

بسی رنج بردم درین سال سی . عجم زنده کردم بدین پارسی

دییه بحق افتخار ایدن بو قوجه شاعر آلتمش بیك بیتلك شهنامه‌سنه بر کلمه‌جك اولسون عربجه صوقمامغه دقت ایتمشدی. انجق بو انقلاب مهم وعظیمدن تورکجه‌مز مع التأسف هیچ استفاده ایتمه‌مشدی. زیرا، غزنویلر، سلچوقیلر فارسی‌یی لسان رسمی اوله‌رق قبول ایتمشلردی. بوکون بیله اك قویو ترکستان اولان بخارای شریفده لسان رسمی فارسیدر. دولتمزك دخی ایلك کونلرنده بر آرالق محررات رسمیه‌سی فارسی لسانیله یازلمشدی. بونلر ایچنده تورکجه دییه یازلمش اولانلری بیله تجدد اخیر ادبیمزه کلنجه‌یه قدر عربجه وعجمجه‌دن دها زور، آکلاشلماسی دها مشکل بر شکلده‌در. بونکله برابر خواجه‌لریمز تفسیره، حدیثه، کلامه، فقهه، منطقه، حکمته عائد کتابلرینك چوغنی ینه عربجه یازمقده دوام ایتمشلردر.

مثلا، فصوص الحکم شارحی قیصریه‌لی مولانا داود بن محمود، علم هیئتدن جغمینی رساله‌سنك وهندسه‌دن اشکال تأسیس‌ك شارحی قاضی زاده، کشاف تفسیرینه حاشیه یازانلردن وعلم معانی مؤلفلرندن

آقسرایلی شیخ **جمال‌الدین** ، **منلا فناری** ، **منلا خسرو** ، **ابوالسعود**، **ابن کمال** ، **کاتب چلبی** والخ کبی عالملر برچوق اثرلرینی عربجه‌یازمشلردر.

نجه بونلرك سببی بوذاتلرك علمی یالکز خواصه منحصر عد ایتملریدر. بوصنف ممتاز ایسه ناصل اولسه بردرجه عربجه تحصیل ایتمش عد اولنیوردی. ایشته بونك ایچوندرکه بوکون کتبخانه‌لریمزده هرعلمدن عربجه وقسماً فارسی لسانیله کتابلر طولی اولدیغی حالده تورکجه کتابلره نسبتله آزدر. بونکله برابر برآرالق سلطان **احمد** ثالث زماننده بعض تجدد طرفداری اهل معارف، صدراعظم نوشهرلی داماد **ابراهیم** پاشانك ارشاد وحمایه‌سیله کتب علمیه وادبیه‌نك عربجه‌دن تورکجه‌یه ترجمه‌سنه تشبث ایتمشلر ، میدانه خیلی اثرده چیقارمشلر ایسه‌ده بوخیرلی تشبثه صدر مشار الیه علیهنده‌کی اختلالك مانع اولدیغنه شبهه ایدیله‌مز. [١] مورخیندن **عینی** نك تاریخ عمومیسنك ترجمه‌سی، **ندیم** ك صحائف الاخبار ترجمه‌سی اووقت تورکجه‌یه نقل اولنان بویوك کتابلردندر. بونکله برابر بعض عالملرمز ناصلسه بعض اثرلرینی‌ده تورکجه یازمغه رغبت ایتمشلردر. مثلا کشف الظنونی عربجه یازان کاتب چلبی جهانما سنی تورکجه یازمشدر. بونك کبی مباحث مهمهٔ علمیه‌یی تورکجه یازمغه همت ایدن بعض بویوك آدملریمزده یتشمشدر. بونلردن بری **ابراهیم حقی** در .

ایشته بو مقاله‌ده بو شیخ کامل و محققدن بحث ایدیله‌جکدر .

---

[١] بوکتابلرك چوغی طوپ‌قاپو سرای همایونی کتبخانه‌سنده محفوظدر .

شیخمز حسن قلعه‌لیدر ، یعنی بویوك شاعرمز **نفعی** ایله همشهریدر . **ابراهیم حقی** هجرتك ١١١٥ سنه‌سی اول بهارنده بر جمعه صباحی دنیایه کلمش ؛ ١١٨٦ ده ارتحال ایلمشدر .

باباسی عثمان افندی ، اونك باباسی طورسون **محمد** اوغلی منلا بکردر . بو منلا بکر مملکتك معروف وزنکین رجالندن اولوب «دیوان وزرا وامراده رأی وتدبیر ایله امورعظام عامه‌یه نظام ویرمکله مألوف ایمش» [١] بوسبیله اوغلی عثمان افندی‌یه او وقته کوره مکمل تحصیل ایتدیرمش ؛ **ملابکر** ك «آزاق سفرنده کفه‌ده عمری نهایت بولوب اوجامعه دفن اولونمش»؛ عثمان افندی‌ده حسن قلعه‌یی براقوب اولا ارضرومه، اورادن مرشد آرامق اوزره سعرد جوارنده «**تیللو**» اسمنده‌کی کویه کیتمش ؛ اووقت بوراده فقیراه شیخ **اسماعیل** اسمنده بیوك بر ذات ارشاد انام مشغول ایمش ؛ عثمان افندی ایشته بوشیخك یاننده صوك نفسنه قدر قالمش. **ابراهیم حقی** یه کلنجه : اوده ١١٧١ سنه‌سنده ارضرومدن قالقوب باباسنك یاننه تیللویه کلمش، شیخ اسماعیلك حفیده‌سیله أوله‌نمش وتیللوده ١٥ سنه قالمشدر .

ابراهیم حقی نك ترجمهٔ حالی حقنده‌کی حکایه و روایتلری بوراده تفصیله لزوم کورمیورم . زیرا معاصرین واخلافنه یادکار براقدیغی معرفتنامه سندن تجلی ایدن شخصیت معنویه وقدرت علمیه‌سی مواجهه‌سنده بوحکایه‌لر پك سونوك قاله‌جقدر . شیخ حضرتلری معرفتنامه‌یی اوغلی احمد نعیمی ایچون یازمش اولدیغنی، کتابنك مقدمه‌سنده سویلیور.

شیخمزه كوره معرفتك اك یوكسك درجه‌سی حقی بیلمكدر ، كه بو تلقی بوتون عرفا عندنده مشتركدر . آنجق حقی بیلمك ایچون نفسنی بیلمك مشروطدر . نفسی بیلمك ایچون‌ده نفسك بینكی اولان بدنی بیلمك ایستر ، بونك ایچون‌ده علم هیئت ، ریاضیات ، وعلم تشریح بیلمك كركدر . دیمك كه شیخمز بزه اولا علوم مثبته نك تحصیلنی تكلیف وتوصیه ایدییور . بونكله برابر بو مباحثه مقدمه اولمق اوزره مبدأ ومعاد حقنده‌كی مسائلی یعنی متافیزیقك اك اساسلی نقطه‌لرینی فقط نقلده وارد اولدیغی اوزره بیان ایلیور . آنجق نتیجه‌سنده دییور كه :
«بو اموری براهین عقله قیاس ایتمك جائز دكلدر . زیرا كه عقل بشر بونلری ادراك ایتمكدن قاصر وعاجزدر .» دیمك كه شیخمزده مسائلك او قسمنی اسپنسر كبی فقط باشقه بر نقطهٔ نظردن لایعرف L'inconnaissable عد ایتمش .

ابراهیم حقی بوندن صوكره علم هیئت ایله علم تشریح مسائلنی اجمال ایده‌جكنی سویله‌مكله برابر امام غزالینك بوكا دائر بر سوزینی اخطار ایدییور : غزالی دیمش كه ، تشریح وهیئت علملرینی بیلمه‌ینلر معرفة اللهده عنین ، یعنی قیصیر مثابه‌سنده‌در .

فقط ابراهیم حقی علم هیئته باشلامازدن اول وجودك ماهیتدن ، اكوانده‌كی ترتیبدن فصل فصل بحث ایدییور . فلسفه‌نك پلانی ، مه‌تودی نه‌قدر دكیشیرسه دكیشسون اساسی بر اونتولوژی [١] یعنی بر علم وجود

[١] بو اونتولوژی اصطلاحنی لسان فلسفه‌یه برنجی دفعه اوله‌رق صوقان

دكلیدر ؟ بو جهتله شیخمز وجودك یا واجب necessaire ، یا ممكن possible ، یا ممتنع impossible اولدیغنی سویلدكدن صكره دییور كه :
«ممكن دكلدر كه موجود معدوم اوله . بلكه موجود همیشه موجوددر ومعدوم همیشه معدوم‌در . لكن ممكندر كه موجود بر مرتبه‌دن بر مرتبه‌یه وبر حالتدن بر حالته انتقال وتبدل ایلیه . مفردات ، مركبات اولوب مركبات مفردات اولدیغی كبی - پس عوام ناس بو تبدلاتی سیر ایتدكده ظن ایدرلر كه معدوم موجود اولور ویا موجود معدوم اولور .»

ابراهیم حقی نك بو ملاحظه‌سی مشهور كیمیاگر لاووآزیه نك علوم طبیعیه‌ده دستور حقیقت عد اولنان Rien ne se perd , rien ne se crée قولنه تماماً مطابق دكلیدر ؟ شیخك نظرنده ممكنات ، ایشته بو تحولات وتبدلاتندر كه ظهورلری ، بهمه‌حال قدیم اولان واجب الوجوده محتاج ومفتقردر .

شیخمز ممكناتی جوهر و عرضه آییردقدن صكره سرد ایتدیكی ملاحظات آراسنده دییور كه :
«ازواج وامتزاج عناصردن ابتدا معدنیات حاصل اولوب ، آندن نباتات پیدا اولوب ، آندن حیوانات وجوده كلمش ، وحیوانات كمالنی بولدقده انسان ظاهر اولمشدر .»

شیخك بو قولی تكامليه Evolutionnisme فلسفه‌سنك زبدهٔ نظریاتندن باشقه بر شی دكلدر . زیرا تكامل بسیطدن مركبه ، متجانسدن

آلمان فیلسوفلرندن وولف مابعدالطبیعه‌یی درت قسمه آییرمش وبرنجیسنه اونتولوژی اسمنی ویرمشدی .

غیرمتجانسه ، قاریشیق بر حالتدن عضوی ومتمرکز بر حالته‌طوغری تدریجی ومتمادی بر صورتده وقوعه کلن بر تبدلدر .

ابراهیم حقی نك شو سوزینه‌ده باقالم :

« واما حیوانات ایله انسان آراسنده‌متوسطلرك اظهری میموندر . زیرا که جمله اعضاسی شعر وذنبدن ماعدا بیرونی ودرونی انسانه مشابهدر . بو متوسطلرك وجودنده حکمت بودرکه هر بری کندی مرتبه‌سی اسفلندن نهایتی اعلاسنه‌واروب مراتب موجودات اول تسلسل برله مرتب اوله ومرتبۀ انسانیه‌ده نهایت بوله . »

شیخك امر خلقت حقنده ویردیکی ایضاحاتدن ازمنۀ قدیمه‌نك بالخاصه **نوافلاطونیه** فلسفه‌سنه منسوب **ظهور** Emanation **و دور** Procession **و رجوع** Conversion نظریه‌لرینی بعض نقطه‌لرینی کندی ذوقنه کوره بالتعدیل تلفیق ایتدیکی آکلاشیلیور . مثلا شویله‌دییور:

« نورالهی وفیض نامتناهی مرتبۀ احدیتدن **عقول** اوزره‌وآنلردن **نفوس** اوزره واونلردن **افلاك** اوزره ، واونلردن **طبایع** اوزره واونلردن **عناصروخاك** اوزره نازل وفایض اولورکه بوکا **مبدأوقوس نزول** دیرلر . — بعده خاکدن معدنه واندن نباته ، واندن حیوانه، وآندن **انسانه** **کامل** صعود ورجوع ایدوپ انسان کاملدن حضرت **حقه** واصل اولور . بوهمان اول نورالهیدرکه ابتدا او مقامدن کلوب

معرفتنامه ، صحیفه ٥١٣

وبو مقاماتی کچوب ینه کندی مقامنه کیدوب دوره‌سنی تمام ایدر . بو رجوعه **معاد** و **قوس رجوع** دخی دیرلر .

عربلرك شیخ یونانی دیدکلری حکیم اسکندرانی پلوتن Plotin ك رجوع الی اللهی conversion en Dieu سی‌ده بوندن باشقه برشی دکلدر. برده شو ملاحظه‌یه باقالم :

« ممکندرکه واجب الوجود ایله ممکن الوجودی بردائره فرض ایده‌سك که اونی برخط مستقیم ایکی پاره تقسیم ایدر واوکا خط موهوم وقطر دائره دیرلر. پس بوخط ایله بردائره ایکی قوس شکلنده کورینور . چونکه بوهستیٔ موهومدن عبارت اولان خط موهوم رجوع وقتنده اصله وصل ایله میانه‌ده رفع اولنور، پس شکل وجود کماهو بر کورینور و قاب قوسین او ادنی سری آنده بیلنور. »

شو ملاحظه زمانمزك تعبیرینه کوره مونیسم Monisme دن تعبیر دیکرله انا ولاانانك Le moi et le non-moi برلکندن ، یاخود قوت ایله ماده‌نك ایکیلکنی باشقه برشکلده انکاردن باشقه برشی افاده ایتمز .

معرفتنامه علم الوجوددن صکره حساب وهندسه مسائلنی تلخیص ایدرك هیئته کچیور . شیخمز هرایکی هیئته ، یعنی هم **بطلمیوس** ك وهم کیلرایله، **قوپرنیق** ك هیئته واقفدر. فقط عنعنه‌یه رعایةً اولا هیئت قدیمه‌یی اجمال ایتمشدر . زیرا بتون قرون وسطاده مدارس ومکاتبده مشائیه فیلسوفلرینك دوقترینلری تدریس اولنیوردی .

بوذهابلره كوره دنيا مركزعالمدر وغيرمتحركدر؛ كونش وديكر اجرام وافلاك اونك اطرافنده دور ايدر : بو ذهابه Systéme géocentrique ديرلر . بالاخره ١٥٤٢ سنه‌سنده قوپرنيه‌ك « كريوات سماويه‌نك دورانى » عنوانلى كتابى انتشار ايدنجه بو اعتقاد صارصلدى. فقط يكى نظريه اويله قولاى قبول اولنمادى. زيرا ١٦١٦ سنه‌سنه روما انكيزسيونى ارضك متحرك فرض اولنماسنى هم كتب منزله‌يه وهم عقل سليمه مخالف برالحاد اوله‌رق اعلان ايتدى .

بومسئله‌دن دولايى بيچاره غاليله نك باشنه كلن فلاكتى بيليورز. غاليله دنيانك دونمكده ويوريمكده اولديغنى ناصلسه سويله‌مش، بونى درحال پاپاسلره طويورمشلر، بونك اوزرينه غاليله همان محكمه حضورينه جلب اولنوب استجواب ايدلمش، غاليله كنديسنى مهارتله مدافعه ايتمش، كتب مقدسه‌نك ياكلش تفسير اولنديغنى واساساً بوسماوى كتابلردن مقصد تعليم دين اولوب علم هيئتله مناسبتى اولماديغنى سويله‌مش وكوچ حال ايله يقاسنى قورتاره‌بيلمش ، فقط برمدت صكره طيانه‌ميوب محاورات Dialogues عنوانيله نشر ايتديكى براثرده ارضك سكونته معتقد اولانلرك دلائلى ايله ، حركتنى ادعا ايدنلرك دلائلنى قارشيلا-شديرمش وكنديسى نه لهده ونه عليهده هيچ برفكر درميان ايتمه‌مش؛ انجق محاره ومناقشه اوقدر اوسته‌لقلى ياپيلمش كه كتابى اوقودقدن صكره دنيانك دونمديكنى دعوا ايدنلرك پك كولنج برموقعده قالدقلرينى كورمه‌مك قابل اوله‌ميوردى. بونك اوزرينه آرتق محاكمه‌يه لزوم

قالمقسزين غاليله يى قولندن طوتونجه محبسه آتمشلر وحقنده هردرلو تضييقاتى روا كورمشلر؛ برمدت صكره غاليله طيانه‌ميوب توبه ايده-جكنى خبر كوندرمش، دوستلرينك دلالت وشفاعتيله بوكا مساعده اولنمش ، ١٦٢٣ سنه‌سى ٢٠ حزيرانده مينه‌روا مناسترنده متشكل قاردينالار مجلسنه غاليله يى كتيرمشلر ، غاليله نك بوراده ايتديكى توبه تاريخ علومك پك شايان عبرت بروثيقه‌سيدر .

هردين بدايت انتشارنده برچوق شهيدلر ويرديكى كبى علمك دخى بويله جفايه اوغرامش، آصلمش وياقيلمش شهيدلرى چوقدر .

باقيكز غاليله ناصل استغفار ايتمش : « بن يتمش ياشنده غاليله ؛ اللريمى شو كتاب مقدسه باصه‌رق يمين ايدرم كه ير دونميور ، اولجه بويله بر كفرده بولنديغم ايچون شمدى توبه و استغفار ايدييورم ، و بويله بر كفره نفرت و لعنت ايدييورم . »

غاليله نك محبسدن چيقدقدن صكره قاپوسى اوكنده طوروب آياغنى يره اورارق بونكله برابر « او، ينه دونيور »ديديكنى روايت ايدرلر .

بزم طرفده‌ده هيئت جديده‌يه پك قوتلى معارضلر چيقدى . الك مفيد بر اختراع و صنعت اولان طباعتك قبولنى بيله او قدر تعويق ايتمش اولان او تعصب دورلرنده باشقه درلو بر تلقى‌ده بكلنه‌مزدى . ايشته بو سببله اولديغنه هيچ شبهه يوقدركه معرفتنامه اولا هيئت قديمه‌دن بحث ايدييور . بونده ايلك مسئله طبيعى يرك شكلنه عائد

اوله‌جقدی. عجبا دوزمی ، یووارلقمی، چادر شکلنده‌می؟ بونکله برابر دنیایی کره شکلنده فرض ایدرلرسه دینه مخالفت ایتمش اوله‌جقلرینی زعم ایدنلرك توهملرینه قارشی شیخمز باقکز نه کوزل بر ملاحظه سرد ایتمشـدر : «اول کیمسه‌که بو مقوله اموری ابطالده مناظره‌یی لوازم دینیه‌دن ظن ایدر، اول کیمسه تضعیف و توهین و جنایة علی‌الدین ایتمش اولور. زیرا که امور مذکوره‌نك وقوعنه براهین هندسیه و حسابیه دلالت ایدر.» ــ «بناءً علیه شرع شریفه بو لیله طعن ایدنلرك ضررندن بولسز نصرت ایدنلرك ضرری اکثردر.»

ابراهیم حقی دها بویله آجی ومؤثر بعض اخطاراتدن صکره کریت عالم دلائلنی پك واضح بر صورتده شرح ایدییور؛ صکره هیئت جدیده‌نی‌ده خلاصه ایدوب بونك معارضلرینه‌پك مقنع جوابلر ویرییور:

«هیئت جدیده‌نك اقتضاسی اولان حرکت ارضی استبعاد ایدوب قبول ایتمیانلره فکر وملاحظه لازمدرکه هیئت قدیمه‌نك دخی بوندن زیاده نیجه اموری استبعاد اولنور. جمله‌دن بری محرك اولك یعنی **فلك اعظم**ك [١] کمال وسعت وعظمتیله اول عجیب وغریب سرعتیدرکه اونکله بهر یوم شرقدن غربه اولان دورینی تکمیل ایدر وبری دخی فلك اعظمك، یکرمی درت ساعت مدتده کندی دروننده محاط اولان افلاکك حرکتلری وحرکتلرنده بولنان سرعتلریدرکه هر بری فلك اعظمه مخالفت ایدرك کندی طبیعتلری مقتضاسنجه غربدن شرقه حرکت

---

[١] قدمایه کوره ارضك اوستنده صوغان زاری کبی بربری اوزرینه کچمش طقوز قات کوك اولوب طقوزنجی کوك ایشته بو فلك اعظم ویا فلك اطلسدر.

ایلرکن ینه فلك اعظمه تبعیتله بهر یوم شرقدن غربه بر کره حرکت دوریه‌لرینی تمام ایدرلر دنیلمشدر، حالبوکه بر تفنك قورشونی سیرنده بولنان سرعتدن، اول حرکت یومیه ایله محرك اولك منطقه‌سنده اولان سرعت اوچ یوز بیك قات زیاده وشدید اولمق لازمدر، تا کیم مدت مزبوره‌ده بر دوره‌سین تکمیل ایتمك ممکن اوله، پس اول جرمی کبیر اولوب، سطح محدبنك شکلی هنوز معلوم اولمایان فلك اعظمك دروننده بولنان افلاك عظامك کندیلرینه نسبتله بر حبه و بر نقطه قدر اولان ارضك حولنده دوران وطیران ایتملرندن ایسه، شکلی کروی اولوب حرکته زیاده مستعد اولان جرم صغیر اراضك شمس عظیم اطرافنی سنه‌ده بر کره دور ایتمسی قتی چوق مرتبه آسان ولایق اولوب حقیقت حاله مطابق، ونفس الامره موافق کلوب عقل سلیمه موافق کلمشدر.»

قریستوف قولومب، صوریلان سؤاللری و جاذبهٔ ارضیه‌نك کشفندن اول بردرلو ایضاح اولنه‌میان حادثه‌لری شیخ بر معارض لساندن تدقیق ایدوب هر برینه مناسب بر جواب ویرییور. خلاصه شیخمز پك عارف و مدقق بر ذاتدر.

معرفتنامه هیئتدن صکره فزیقه کچیور. ابراهیم حقی هوا، آتش صو وطوپراغك عنصر یعنی بسیط بر جسم اولدیغنه قائلدر. شیخی بوندن دولایی موآخذه ایده‌میز. زیرا انسانلر بیکلرجه سنه بونك بویله اولدیغنه ذاهب اولمشلردی. حتی مشهور و کیمیایه حسابی، اولچویی ادخال ایتمش اولان **لاووآزیه** برنجی دفعه اوله‌رق هوانك مرکب اولدیغنی دعوی ایتدیکی وقت فیزیق علماسندن وکاشفیندن **بومه**نك

یك شدتلی اعتراض وهجوملرینه اوغرامشدی. بوحالده، معرفتنامه‌نك بوقسمی اسکی طبیعاتك بر نمونه‌سیدر.

بومباحثك متهورولوژی فصلندن نمونه اوله‌رق مثلا: دومانك، قیراغینك، چیسه‌نك صورت تشکللری حقنده‌کی ایضاحاته باقالم: شیخ دییورکه:

« دومانك، قیراغینك، چیسه‌نك علت مادیه‌لری اول بخار صاعد معلومدرکه هم کندیسی قلیل وهم حرارتی ضعیف اولمغله طبقهٔ بارده‌یه بالغ اوله‌میوب، کندی طبقهٔ سفلاسنده قاله‌رق ارضه نزول ایتمکه باشلار. اکر اول اثناده اوکا برد اصابت ایتمزسه طاغلرك تپه‌سنی احاطه ایدوب، وروی‌زمینه منتشر اولوب دخان کبی ماروا‌سنی ستر ایدرکه دومان بودر؛ و حرارت قلیله ایله هوایه منقلب اولوب کیدر. اکر اول بخار ضعیفك اثنای نزولنده برد اصابت ایدرسه، و اول بخارنازل، اول برد شدید ایله منجمد اولورسه اوفاق و براق اولوب، ذرات امثالی نزول ایدر ولؤلؤ امثالی قطرات اولورکه ژاله وشبنم و نورکجه چیسه‌دیدکلری بودر.

شیخمز قوزمولوژی‌سنی بیتردکدن صکره علم تشریحه کیریشیور، بوده طبیعی اسکی وقتك تشریحیدر. فقط ایچنده هر وقت استفاده ایدیله‌جك مطالعه ونظریه‌لر آز دکلدر.

معرفتنامه طبیعتی بزم شفقتلی والده‌مز عد ایله‌دییورکه: « کذلك بوعالم دخی بزم مادر مشفقمزدرکه دوپستان مثابه‌سنده بولنان نبات و حیوان طریقندن لایقمز اولان غدالریمزی بزه ایصال ایدوب الوان

فواکه لذیذه و انواع اطعمهٔ نفیسه ایله بزی تربیه ایلر. »

معرفتنامه‌نك بو فصلی بدن انسانی ایچون مکمل بر علم تشریحدر. هله منافع اعضایی تعداد ایدرکن علل غائیه‌لری ایچون دائما مهم بر موقع تخصیص ایتمسی غائیت finalisme فلسفه‌سی نقطهٔ نظرندن جالب نظر دقتدر. سزه برمثال کوستره‌یم: پارمقلریمزی ترکیب ایدن کمیکلری شیخمز باقیکز ناصل تعریف ایدییور: « الده‌کی پارمقلر، اشیایی طوتوب قاورامغه مأمور آلتلردر، اصابعك لحمی، عظامدن خالی خلق اولنمادی. اکرچه حرکات مختلفه‌لری سولوك و سمك حرکاتی کبی ممکن ایدی، لکن افعال اصابع، مرتعش ید کبی ضعیف اولمایوب، متعدد کمیکدن یاپیلدی، تاکه افعالی متعسر اولماسون. بوجهتله هر پارمق اوچ کمیکدن خلق اولنمشدر. زیراکه اوچدن زیاده اولسه اشیای ثقیله‌یی ضبط ایتمکدن عاجز قالیردی. اوچدن ناقص اولسه حرکات اصابع ناقص اولوردی. عظام اصابعك رؤسی رقیق وقاعده‌لری عریض و عظام تحتانیه فوقانیه‌دن تدریج اوزره اعظم خلق اولنمشدر، تاکیم حامل و محمول آره‌سنده مناسب کوچك اولسون. وبو عظام مدور قیلنمشدر. تاکیم، آفتلردن محفوظ قالسینلر، وبی تجویف و بی مخ صلابت اوزره خلق اولنمشدر. تاکیم حرکات وجر وقبض ایتمکده ثبات ومتانتلری محکم و قوتلی اولسون. وظاهرلری محدب و باطنلری مقعر یاپیلمشدر. تاکیم قبض ودلك آسان اولسون. »

سپیریتو الیسم مسلکنده اولان روحیات علماسی نفس ناطقهٔ

انسانینك عینیت ودیمومیتنه قائلدر. l'identité du moi دنیلن بو مسئله‌یی ابراهیم حقی باقیکز نه قدر اینجه و کوزل شرح ایتمشدر :

« روح بر جوهر مجرددر که بر حال اوزره باقیدر؛ هر آن متغیر فانیدر . روح اول جهتدن غیر بدندر که اول منازل بدنی جمله‌سیر ووکیل ایدوب بر برندن فرق وتمییز ایتمشدر . پس بر کیمسه که بر نسنه‌یی وکیل وتقدیر ایده‌بیلمشدر . اول کیمسه اونسنه‌نك عینی اولمایوب غیری دیمکدر . روح جسمك غیری اولدیغنه دلیل چوقدر .

بو مقامده تطویله حاجت یوقدر . لکن بو مقامه مناسب دلیل بودرکه روح انجق اول روحدرکه بو بدن مثلا بش یاشنده ایدی ، امابدن او دکلدر ؛ زیرا که بدن بونجه اشکاله کیروب نیجه صفتلر بولمشدر . طول وعرض وعمقده حرکتله کبیر اولمشدر ، یا اولدن جوان ایکن شیمدی پیر ویا سمین ایکن شیمدی ضعیف اولمشدر . یاخود لطیف ایکن شیمدی کثیف اولمشدر . حقیقتده پیر اولان بدن جوان اولان بدنك غیریسیدر . والحاصل ، بدنه بونجه تبدل وتغیر کلیر ، روح انسان ینه اولکی حالنده قالیر . »

احساسات وادراك بحثنده قوای نفسانیه‌یی صایارکن « واهمه » imagination ایچون باقیکز نه‌دییور: «.... آنك ایچون قوهٔ واهمه‌یه شیطان دیمشلردر . زیرا که جمیع قوای بدن عقل انسانینك تحت حکمنده‌در . الا که واهمه انسانه مطیع ومسخر دکلدر . حبیب اکرم حضرتلری حدیث شریفده هر مولودکه رحم مادردن دنیایه کلور ، آنکله شیطانی برابر متولد اولور بیورماسی قوهٔ واهمه‌دن

کنایه‌دردیمشلر. زیرا که قوهٔ واهمه یالان سویلمکدن واشیایی مخالف کوستروب مکر ایلمکدن خالی اولماز واونك تسلطی اولدقده عقلك حکمی قالماز . »

شیمدیکی بداغوژی کتابلری‌ده واهمه‌نك بومضرتلرینی بوندن کوزل تعریف ایتمیور .

ابراهیم حقی پسیقولوژینك نهایتنه قیافتنامه‌سنی Physiogonomie قویمش ، وبونی تعقیباً عالم کبیر وعالم صغیر نظریه‌سی اوزرینه بحثی خیلی اوزاتمشدر .

ازمنهٔ قدیمه‌ده افلاطونیه ، فیثاغوریه و رواقیونه کائناتك انسان کبی بر بدنی ، بر جانی بولندیغنه ، وانسانك اکوانك کوچوك قطعه‌ده بر آیینه‌سی اولدیغنه ذاهب اولمشلردی . انجق بونظریه بوقدرله قالمامش ، وآز وقت ایچنده انسانك کائناته وکائناتك یاخود تعبیر دیکرله اجرام سماویه‌نك انسانلرك مقدارتنه تأثیر ایتمکده اولدیغنه اعتقاد اولنمشدر . بر معدنی دیکر بر معدنه چویرمه « اصطلاحی قلب جوهردر » نك امکاننه قائل اولان الکیمیا Alchimie ایلهییلدیزلرك احوال انسانیه اوزرینه اولان تأثیراتی ایضاح ایدن علم نجوم Astrologie ایشته بو ذهابك محصولیدر . بو عالم کبیر وعالم صغیر نظریه‌سی اسلام فلسفه‌سنده‌ده انتقال ایتمش ، وقرون وسطاده اوروپا مدرسه‌لرنده پك شهرت کسب ایلمشدی. فقط سوزی اوزاتماق ایچون بوکا دائر ایضاحات ویرمیه جکم[١] .

[١] شیخ الحرم اسبق کریدلی مختار افندی مرحومك « مجال فکرت » عنوانلی کتابنك صوکنده‌کی اوزون منظومه بو خصوصده‌کی ملاحظاتی اجمالاً و شاعرانه کوستریور .

بو بحثلردن صکره معرفتنامه‌ده حفظ صحت مسائلی کلیور . شیخك فکرینه کوره حفظ صحتك آلتی سببی واردر ، بونلرك برنجیسی تمیز هوا آلمق ، ایکنجیسی حرکت وسکون جسمانی ، اوچنجیسی حرکت وسکون نفسانی ، دردنجیسی مأکولات ومشروبات ، بشنجیسی نوم ویقظه ، آلتنجیسی استفراغ واحتباس‌در .

بونلرك تفصیلاتندن صرف نظرله یالکز هوا ایچون معرفتنامه نه‌دییور باقالم :

« اولکی سبب ، بزی محیط اولان هوادرکه آنی استنشاق ایدوب آق جکرلرك ایچنده روحك بخار دخانیه‌سی اولان فضلاتی ردنفسله اخراج ایدوب روحه تعدیل ویرمك ایچون مضطر الیه اولمشدر ؛ و بو هوا مادامکه خالی ، صافی و معتدل قالوب روایح خبیثه و ادخنهٔ ردیئه ایله مختلط اولمازسه بقای تکون بدنی موجد وحافظ ، و صحت وجودی مورث و حارس اولور . و اکر هوا روایح و ادخنهٔ ردیئه ایله متغیر اولورسه حکمی دخی تبدل ایدر . »

دوران دم ١٦٢٨ سنهٔ میلادیه‌سنده هاروی Harvey طرفندن کشف واثبات ومولدالحموضه غازی‌ده انجق ١٧٧٤ سنه‌سنده « پریستلی Priestley » طرفندن کشف و استحصال ایدیله‌بیلمش اولدیغندن شیخمزدن شیمدیکی نظریاته کوره ملاحظه بکله‌مکه حقمز اولاماز .

معرفتنامه‌نك صوك بحثلری اخلاق و تصوف مسائلنه دائردر .

ابراهیم حقینك معرفتنامه‌سندن باشقه مهم براثری‌ده معانی‌العلوم‌در . بو کتابنده شیخ اون ایکی صنف علمدن هم‌ده نظماً بحث ایدییور .

زیرا شیخمز تورکجه بر چوق شعرلرده سویلمشدر . بونلرك ادبیاتجه بر قیمتی یوقسه‌ده ، ایچنده بر چوق خالص تورکجه کلمه‌لر بولنماسی و معنالرینك کوزه‌ل اولماسی انسانك خوشنه کیدییور .

مثلا ، بتلیسی مدح ایدرکن شویله دییور :

بو شهرك باغچه‌لردر صول وصاغی
چو عین سلسبیل آقار بولاغی
مزیندر بولاغله هر سوقاغی
بو دنیا جنتیدر شهر بتلیس

ایشته بو بیتلرده‌کی بولاق کلمه‌سی تورکجه یردن بولانه بولانه قاینایان صو وچشمه دیمکدرکه استانبولده شیمدی هیچ قوللانمایورز .

وطنی اولان حسن قلعه‌سنی بویله مدح ایدییور :

مبارك مکاندر حسن قلعه‌سی ،
نیجه ذوقه کاندر حسن قلعه‌سی .

صویی خوش ، هواسی قیشی معتدل ،
ارمدن نشاندر حسن قلعه‌سی .

یری مرتفع او چیانی دوز آچیق ،
که تخت شهاندر حسن قلعه‌سی .

کلیر سیره عشاق اطرافدن ،
کل عاشقاندر حسن قلعه‌سی .

معانى العلومك مقدمه‌سنده شيخ كنجلرى اوقومغه ، يازمغه ، بهمه‌حال بر مكتبه كيدوب كيجه كوندوز چاليشمغه تشويق ايتديكى صيره‌ده استراحتك لزومنى‌ده اونوتمايوب :

هر هفته بش كون تحصيل ايدرسين
جمعه و صالى تعطيل ايدرسين

ديه‌رك هفته‌ده ايكى كون ديكلنمكى توصيه ايديبور . ابراهيم حقى نك تصنيف علومى قرون وسطاده علماى اسلاميه‌نك بو بابده قبول ايتديكى تصنيفه آز چوق ياقيندر .

بو سببله او ترتيبه كوره هر علم ايچون ناصل چاليشلمق وهانكى كتابلرى اوقومق لازم كلديكنى سويلدكدن صكره مدرسه‌جيلرك جزئيات نامنى ويردكلرى هندسه ، حساب ، هيئت كبى علملردن بحث ايدركن او وقته كوره پك مهم بر اخطارده بولنيور . زيرا ،

علم نجومدن احكامى بولما
اولاجق اولور ، سن بوش يورلما

ديور ؛ ديمك كه اسكى علم نجومى رد ايديبور .

شيخمز بو علوم ظاهره‌دن صكره علم باطنك‌ده الده ايدلمسنى توصيه ايچون يازديغى بر منظومه‌ده :

علم ظاهر سود كيدر علم باطن ياغيدر
عشق آنى يايوب ياغن آلوب قالانى طاغيدر

ديور . وبونك نتيجه‌سى ، كنديسنى يعنى انسانك حقيقت ذاتيه‌سنى بيلمكدن عبارت اولديغنى سويليور .

بو علم باطن مسئله‌سنى تعقيب ايدن منظومه‌لرنده پك عالى نصيحتلر مبذولدر ، باقيكز نه ديور :

اى كوكل الله ايچون مخلوقه هپ شفقت ايت
كيمسه‌يى اينجيتمه ، هر كسله مناسب الفت ايت
چون خدا هر قلبه ناظردر كوكل ياپ رغبت ايت
قوللرى كوكلنده اول مولايه انجق خدمت ايت

اسكيدن علما آراسنده مهم بر مسئله‌ده موسيقى مسئله‌سى ايدى . متعصب علمانك رد ايتديكى موسيقى‌يى شيخ روحه غدا ، بر طب روحانى عد ايديبور :

موسيقى حكمته دائر قدر — بيلنه بيلمه‌يه روشندر
نيجه اسرارى وار ادراك ايده‌جك — بر كليرسينه‌لرى چاك ايده‌جك
ويرر انسانه حيات تازه — نغمهٔ بلبل خوش آوازه
كوش قيل نغمه‌سنى مرغانك — اقتضا ايلر ايسه انسانك
نغمهٔ شوخ خوش آهنك بشر — خواه‌ناخواه ايدر انسانه اثر
نغمه بر منطق روحانيدر — نغمه‌نك لذتى وجدانيدر
جانفزادر نفس انسانى — دلنوازدر نغم روحانى
كه حقيقتله اولورسه‌ك سامع — اولماز اوقات حياتك ضايع

شیخك تورکجه بر مستزادندن بر قاچ حکمت آمیز سوزلرینی‌ده کوستره‌یم :

— عذاب او درکه بو ناسی‌اکاشریك ایدرز ، خطا ایدرکیدرز.
— کناه اودرکه انانیت ایلرز اثبات ، او مدعا هیهات .
— بلا اودرکه‌بلا کلسه، صبری قورقاچارز، وکوزیاشی‌صاچارز.
— مرض بودرکه مرضدن بو صحتی سچه‌رز ، اودردایله‌کچرز .
— جحیم اودرکه زیان ایله خلقی اینجیدرز ، وبزده اینجینیرز .

طبیعت بشریه‌نك الڭدرین نقطه‌لرنده‌کی عجز ونقصانلری‌بڭ‌حکیمانه بر لسان ایله أدا ایدن بو مستزادلرك متضمن اولدیغی اخطارلر نه قدر عالیدر .

شیخك بومعانی‌العلومندن باشقه‌تورکجه الٰهی نامه‌سی ، کنزالفتوحی تورکجه، عربجه ، فارسجه عرفانیه و انسانیه عنوانلی کتابلری ودهادیکر اثرلری‌ده وارسه‌ده اونلری هنوز بولوب کوره‌مدم .

برده‌کی طریقتلر

پاپانك قاتولیکلره « سن فرانسوا » طریقنه‌کیرملرینی‌توصیه ایتدیکنی خبر ویرن ، جودت بکك صوك مقاله‌سنی اوقودم . بومقاله‌ده باش محرریکزڭ‌بالمناسبه بزم‌طریقتلرك ماهیت ومطالبنه‌دائر ویردیکی‌معلومات جالب نظردر . آنجق بوکونه قدر مشایخدن بری چیقوب او مقاله‌نك بعض نقطه‌لرینی‌توضیح ، تعدیل وتنویراتمه‌لیدی. فقط اونلر طرفندن هنوز بویله برتشبث کورلمدیکندن بوخصوصده‌کی تحقیقات وملاحظاتمك خلاصه‌سنی یازاجغم .

اولا شوراسنی عرض ایده‌یم که مسلمانلق حدذاتنده‌اللهی‌ورسولنی تصدیقدن عبارت اولمقله برابر بوتصدیق کیفیتی بالآخره بر معاهده ایله تأیید ایدلمشدر. شویله‌که بومقاوله‌یك مخاطره‌لی وتهلکه‌لی بر کونده مسلمانلرایله نبیلری آراسنده‌عقداولنمشدی. مسلمانلر او کون رسول اللهك النی طوتارق کندیلرندن آیرلمایه‌جقلرینه سوز ویرمشلردی . ایشته اونلرك بواتحاد صمیمیسی کندیلرینی او تهلکه‌دن قورتارمشدی . بناءًعلیه برمسلمانك بوکون اوزی ، سوزی و فعلی بربرینه اویغون ودوزکون ، فضیلت واستقامتله متصف ومحبت واعتماده لایق بر ذاتی بولوب اونك حضورنده اوکونه قدر ایشله‌مش اولدیغی کناهلردن صحیحاً توبه وندامت‌ایتدیکنه واوندن‌اعتباراً کیمسه‌یه فنالق ایتمیه‌جکنه

یالان سویله‌میه‌جکنه، کیمسه‌نك مالنی چالمیه‌جغنه، کیمسه‌یی اولدیرمیه‌جکنه والحاصل هر درلو مناهیدن صاقنه‌جغنه دائر سوز ویرمسی و بو تعهدینه اللهی ورسول اللهی وپیران عظامدن برینی شاهد طوتماسی، او برنجی معاهده‌یی تجدید و تأکید ایتمکدن عبارتدر. ایشته باطن شریعت اولان طریقته کیرمك دیمکدر. یوقسه تکیه‌ده اوطوروب چوربا ایچمك دکلدر. اوندن صوکرا او آدمك جمیع افعال و حرکاتی او انتساب ایتدیکی ذاتك نظارت و مراقبه‌سنه تابع اولور. بن دنیاده بوندن مؤثر و بوندن نافذ و فیاض بر ضابطهٔ اخلاقیه‌نك موجود اولاجغنی ظن ایتمه‌یورم. یمنده مشرف اولدیغم مشایخ شاذلیه‌دن شیخ حسان ایله خربوتده الّنی اوپدیکم مشایخ خالدیه‌دە بدر الدین افندی حضرتلرینك منتسبلری اوزرنده پك مهم بر ضابطهٔ مانعه وظائفنی ایفا ایتدکلرینی فعلاً کوردم. بونکله برابر بعض شیخلر بو وظیفه‌یی ایفا ایتمه‌یورمش، ایده‌یورمش، بو او قواعد و مؤسساتك قصوری دکل، بلکه او شیخلرك اهلیتسزلکندن متولددر. اکر او شیخلر روح طریقتك ایجابندن اولدیغی وجهله ارشاده، تهذیب اخلاقه، متقابل معاونته، ابنای آدمه شفقته و بین الافراد تأمین وداد و محبته و تألیف ما بینه عائد وظیفه‌لرینی ایفا ایتمش اولسه‌لردی، جودت بك افندینك التزام و امل ایتدکلری نتایج نه قدر فیاض بر صورتده تحقق ایتمش اولوردی! والحاصل ینه تکرار ایدەیم هر هانکی طریقت اولورسه اولسون او معاهده تجدید اولنورکن «بن دنیادن قاچاجغم، یالکز بر لقمه و خرقه ایله اکتفا ایده‌جکم» دیه بر تعهدده بولنلماز. اکر اویله اولسه‌یدی اوجسیم، معمور و چورباسی مبذول

آستانه، درکاه و زاویه‌لری کیملر انشا ایتدیره‌جکدی؟ سلیمان علیه السلام سلطنتله نبوتی جمع ایتدیکی کبی اهل اللهك بعض بیوکلری‌ده ثروت صاحبی ایدیلر!

کله‌لم شیمدی یعقوب قدری بك افندینك کچنلرده قاضی کویده تماشا ایتدیکی اویونلر حقنده‌کی ملاحظاتنه. ادیب محترمده او قدر بیوك بر صفای روحانی حاصل ایدن بو اویونلر وسیله‌سیله دیرم‌که:

ای بك افندی! فرض ایدیکزکه آیاصوفیه جامعنده‌سکز، تپه‌کزده اللی مترو ارتفاعنده معظم و محتشم بر قبه وار، اطرافکزی صنعتك شاه اثرلرندن معدود مهیب و دلربا ستونلر صارمش، باشکزك اوزرنده بیکلرجه قندیللر یانیور، صاغکزده صولکزده، اوککزده، آردیکزده سزك کبی پاك و طاهر بیکلرجه انسانلر دیزلمش، هپکز بردن قبله‌یه متوجهاً خاشعانه بکلیورسکز، دیرکن تا اوکده بر آدم بر قوماندا ایله سزی طوپدن قالدیریور، بر آز صوکرا ایکنجی بر قوماندا ایله ینه هپکز کمال انتظام و احترام ایله اکیلوب او مغرور و بلند ناصیه‌کزی خاك عبودیت و محویته سوریورسکز. بر مدت بویله متواضعانه و حقیرانه قالدقدن و یالواردقدن صوکرا ینه شرف و حیثیت انسانیکزه لایق اولدیغی وجهله ایر کیلوب قالقیورسکز. عجبا مساوات مطلقه و کامله‌یه تابع معظم بر جماعتك «معین مکان و زمانلرده» بویله مطرداً و منتظماً حرکتلرنده‌کی قوت و عظمتك روح و معناسنی او موسقوف افندینك سزه کوستردیکی حرکتلرله مقایسه بیورورمیسکز؟ منتظم و مطرد حرکتلرك اوقات معینه‌ده و بالخاصه مجتمعاً ایفاسنده‌کی فوائد عظیمهٔ مدنیه‌یی هرکسدن

اول وهر كسدن زياده تقدير بيوران نبی حكيم بوسيله‌نمازی عبادات بدنيه‌نك اقدم واهمی اوله‌رق قبل حقدن امر بيورمشلردر .

والحاصل مرتب براصول وقاعده‌يه توفيقاً ياپيلان حركاتك انسانده بر تأثير روحانی ايقاع ايتديكنی بيلن پيران عظامده وضع ايتديكلری طريقلرده بو جنس حركاتی التزام ايتمشلردر . واقعا استانبولده ظاهر علماسی « بونلری رقصدر » ديه‌رك شدتله منعه قيام ايتمشلر ، حتی تكيه‌لری ييقمغه قرار ويرمشلر . اوته‌كيلرده « خاير بونلر رقص دكل ، سماع ودوراندر . » ديمشلر . هر ايكی طرف متعدد كتابلر يازمشلر ، فتوالر آلمشلر . فقط اسم غوغاسندن نه چيقار . ايشك حقيقتی نجه بودر : « بر چوق كيمسه‌لرله الاله طوتاراق بر خلقه اولمق ، هپ برابر دونمك ، دونركن اوكه آرقه‌يه ويا صاغه ويا صوله طوغری صاللانمق و بوحركتلری مطرد وآهنكدار قواعده تطبيق ايله وبر شيخك قوماندا سنه امتثالاً الهی نغمه‌لر ايشيده‌رك ياپمق لاهوتی بر رقصدر . فقط رقص لفظنی مثلا أفه‌لرك اويونلری كبی العاب نفسانيه‌يه تخصيص ايتديكمزدن اوته‌كيلرينه سماع و دوران ديمشلر . پك اعلا ! ايشته بوسماع ودوران اثناسنده حاصل اولان صفای روحانينك ديكر هيچ بر ذوقله مقايسه‌سنه جوازيوقدر . كرچه صاچلری معطرومعطر بدننك هر طرفندن مسكر وشهوت انكيز رايحه‌لر انتشار ايدن بر دلبر مستثنانك بلندن صاريلوب ، كوكس كوكسه ، صيجاق ، مزين ومنور بر مجلسده دونمك ، صيچرامقده پك بيوك بر لذت وصفا اولديغنه شبهه يوقدر . فقط بو پك شيطانی ودوزخی برلذتدر . چونكه

بونك ايچنده قيصقانجلق ، حرص ، حسد ، كين ، انتقام ، حيله و شيطنت كبی انسانی ازن ، كميرن چشيد چشيد رذائتلر واردر و بونلرك آرقه‌سندن نيجه نيجه شناعت و رذالتلر و بعضاً جنايتلر وقوع بولمقده‌در . طبيعی فرنكجه رومانلرده بونلرك انواعنی كوربيورسكز ، فقط اوبزم سماع و دورانلرمزده يالكز نزاهت ، يالكز صفوت و يالكز صميمت ولاهوتيت واردر . انسانی يوكسه‌لدن ، تميزله‌ين اويله بر محيط ايچنده انسان يالكز رحمانيتك اك يوكسك و لذيذ صفالريله سرمست اولور .

هر كون صباحدن آقشامه قدر حياتك نيجه نيجه صدمه وامتحانلرينه تصادفله بعضاً كندندن‌ده ، دنيادن‌ده بزن بيچاره انسانلرك اويله بر مجلس صفا انكيز روحانی‌يه كلوب برمدت قالدقدن صوكرا اورادن نه قدر بيوك بر جسارت و نه قدر شوق وامید ، حضور قلب وتسلی ايله چيقاجغنی تصور ايديكز ! بزده طريقت و تكيه دينجه خاطره مطلقا عطالت ومطلقا باشقه‌لرينك كيسه‌سندن كبارجه كچينمك كبی شيلر كليور . حالبوكه حقيقت بونك تماماً خلافنه‌در ودورويشلكده باشقه‌سندن برشی ايسته‌مك قدر عيب ومردود برشی يوقدر . بناءً عليه بوافاده‌مدن طبيعی سؤ استعماللری و سؤ تأويللری نظر اعتباره آلمامش اوليورم . وبوندن دولايی شو طريقت عالمندن روحی بيوك ، عزم وارداه‌سی بيوك بر آدامك يتشه‌رك سونمش امللره ، طونمش قلبلره يكی بر هيجان و حرارت نفخ ايتمسنی شدتله تمنی ايدرم .

وقتيله بعض پهلوانلر برقلنچ اوروشده قوجا بر آتلی‌يی باشنده‌كی

طوغلغه‌سی ، آرقه‌سنده‌کی زرهی وآلتنده‌کی آتیله برابر ایکی‌یه بچرمش. بونی مبالغه‌یه حمل ایتمملی. زیرا برقاچ سنه اول بغدادده وفات ایدن طاغستانلی مجاهد مرحوم محمد فاضل پاشاده چنکله آصلمش اوچ درت قویونی برقلیجله ایکی‌یه بچردی . آنجق اوقلیجله جلیز ودرمانسز بر آدم بر آغاج دالی بیله کسه‌مز. عجبا اونك بوموفقیتسز-لکنی قلیجك دمیری فنا اولدیغنه ویا آغزی کورلشدیکنه‌می حمل ایده‌جکز ؟ حاشا ، بو موفقیتسزلك اونی قوللانان بیلکده‌کی عجز-دندر . اوحالده الك کنیش بر محیط دائره اولان طریق محمدی ایله اونك ایچنده محفوظ بولنان دیکر طریقلرك هپسی سعادت و سلامت بشریه‌یی کافل قواعد و آدابی احتوا ایتمکله برابر اونلرك فیضی چیقاره‌جق آنجق بزلرز . نتیجهٔ کلام نه جودت بکك توصیه ایتدیکی یکی بر طریق ایجادینه ونه یعقوب قدری بکك بحث ایتدیکی حرکاته ایمرنمکه لزوم وار ، همان بز الزده‌کی نعمتلرك حقنی ویرمکه عشقله تشبث ایده‌لم .

٢٣ شباط ٣٣٧

سماع ودوران

اخیراً استانبولده آچیلان برمؤسسه‌ده روسیه‌لی موسیو کورجیفك g. I. gurdjeff تعلیم وتدوینه باشلادیغی بعض حرکاتی تماشا ایدن ادیب محترم یعقوب قدری بك افندینك بوخصوصده یازدیغی مقاله ایله احمد جودت بك افندینك (سن فرانسوا اوچنجی طریقی) حقنده جنورادن کوندردیکی مکتوب اوزرینه نشرینه مسارعت ایتدیکم « بزده طریقلر » مقاله‌سنه علاوةً بوکونده [سماع و دوران]دن بحث ایده‌جکم. چونکه کورجیفك تعلیم ایتدیکی حرکاتك ممالك شرقیه‌ده منتشر مختلف طریقلرده جاری ومرعی حرکات بدنیه‌دن اقتباس وتألیف ایدلدیکی شبهه‌دن عاریدر
سماع ودوران مسئله‌سی اهل اسلامك تاریخ معارفنده اول وآخر برچوق متفکرلرك ذهنلرینی اشغال ایتمشدر . متقدمیندن ابوالطیبك ، علامه ابو محمد بن قتیبه‌نك ، استاد ابو منصور بغدادینك ، عبدالملك بن حبیب المالکی‌نك ، ابو محمد بن حزمك ، حافظ ابو عبدالله بن طاهرك ، ومتأخریندن کمال‌الدین جعفر الادفوی‌نك ، ابن قیسم الجوزیه‌نك حافظ عمادالدین بن کثیرك ، طرسوسی‌نك ، تاج‌الدین عبدالرحمنك ، عمادالدین احمد بن ابراهیم الواسطی‌نك ، نهایت شام مفتیسی قطب‌الدین ابوالخیر محمد الخیضری‌نك [وفاتی ٨٩٤ سنه‌سنده] بومسئله‌یی تدقیق ایچون رساله‌لر یازدقلرینی کاتب چلبی‌نك کشف الظنوندن اوکره‌نیورز.

مثنوی شریف شارحلرندن آنقره‌لی اسماعیل دده‌نك « حجة السماع »
ی‌ده اثبات ایتمیزده . دوران حقنده‌ده خیلی کتابلر یازلمش ، وبربرینه مغایر
فتوالر آلنوب ویرلمش !

واقعا نیچون بعض کیمسه‌لر بعضاً بر آرایه طوپلانوب های وهوی
دییه‌رك باغریشیورلر ، آیاقده خلقه اولوب دونیورلر ، ایلری کیری
صاغه وصوله طوغری صاللانیورلر ، اللرنی چیرپیورلر ؛ دف وباشقه
سازلر چالیورلر ، نی اوفله‌یورلر . بونلر لهو ولعبدر . بونلری یاپانلر
ودیکله‌ینلر تکفیره لایقدر . بومسئله‌یی بویله دوشونن بعض اصحاب
تعصب بر آرالق ایشی آزیدوب استانبولده تکیه‌لری ییقمغه بیله تشبث
ایتمشلر . برکت ویرسون کوپریلی محمد پاشا فسادی خبر آلوب درحال
اوك آیاق اولانلری اوته‌یه بری‌یه نفی ایتدیرمکله منازعه ومناقشه‌یی
موقتاً طوردرمش . [نعیما تاریخندن : مگر مشورتلری بوایمش که
استانبولده نه‌قدر تکیه وارسه هدم ایتدکدن صوکرا راست کلدکلری
صاچلی وتاجلی درویشان فقراسنه تجدید ایمان ایتدیره‌لر وقبول ایتمه‌ینلری
قتل ایده‌لر . . .] آنجق کوپریلینك کوستردیکی اوجلادت [سنه
١٠٦٧] افکاری تسکین ایتمش اولمایه‌جق که اوندن آلتمش یتمش سنه
صوکرا بروسه‌لی شیخ اسماعیل حقی مرحوم باقکز ناصل آتش پوسکو-
دییور : [نه عجب کندیکی اهل سنت اکابرندن صایارسك وبویله
مقاماتده حقدن باطله قایارسك ، نه‌عجب بیمشربسك که حیواندن
بترسك ، ونه غریب فرسوده دلسك که خردن ابترسك ، کوشکه
ایرشمدیمی : « ارحنی یا بلال » ایشتمدکمی « کلمینی یا حمیراً » نطق شریف

نبویلرینی » آه کیم وسائط ایچنده‌سك ، ینه وسائطی بیلمزسك ، وحضور
حقه واروب کلمه‌نك شیرقی نه‌در آکلامازسك ، یوری بو باغ فناده
بلبل کبی ایکله ویاخود بلبل خوشنوایی دیکله تا که بر کل بچاره ایره‌سك ،
وبر کل یوزلینك یوزینی کوره‌سك] - استطراد : رسول‌اله افندیمز
برشیدن صیقلدقلری وبو سببله صفای روحانی کسب ایتمك ایسته‌دکلری
وروحاً عالم لاهوته چیقمق آرزو بیوردقلری وقت کوله‌لری کوزل
سسیله مشهور بلاله قرآن اوقوتدیررلردی . وعالم لاهوتدن ینه بشریت
ایچنه‌دونمك ایسته‌دیکلری وقت ، سوکیلی زوجه‌لری عایشه‌یه خطاباً :
« ای حمیرا یعنی کل کبی پنبه یوزلی بکا لاقیردی سویله‌دیرلردی .
سید المرسلین افندیمزك زوجه‌لرینه ناصل مشفق و نازك بر ادا ایله
خطاب ایتدکلرندن عبرت آلمالی .]

روحك اودرجه بارز و مبرم بر احتیاجنی تطمین ایده‌جك اك
لاهوتی بر واسطه‌یی انکار خصوصنده زهد و تعصب اربابنك او قدر شدت
التزام ایتملری نه‌قدر غریب ایدی . کاتب چلبی‌ده « میزان الحق » نده (تغنی ،
رقص ودور) مسئله‌لرینی پك بیطرفانه مناقشه ایتدکدن صوکرا بونلره
دخل وتعرض اولنماسنی پك ناباجا عد ایدییور . واقعا بویله بر مداخله
وتعرض عبث ایدی . زیرا هرکس کوریور وبیلیورکه بوجکلر وقوشلر
اوتیور ؛ حیوانلرك هربری کندی دیللرنجه ترنم ایدییور ؛ انسانلر
کوزل سسلر ومقاملرله نه‌یاپمایورلر : چوبان صوکنارینه ایله‌تدیکی
سوریسنی دیکله‌تجه‌یه قدر صویه صالدیرمقدن قاوالنی چاله‌رق منع
ایدییور ؛ چولده عرب اوبیتمز توکنمز قوم دریالرنده دوه‌سنی ماوال

اوقویارق یوریده‌بیلیور ، اوقوجا حیوان بو نغمه‌لری طویدقجه هم حیزنی آرندیریور ، هم صفاسندن صاغنه و صولنه دونوب باقیور . بوتون یول و یوك حیوانلرینك بویونلرنده‌کی چاکلر و چینغراقلرنه ؟ هندستانده فیللری چالغیلرله آلدادوب آولایورلر ؛ والحاصل موسیقی طورغون و یورغون ذهنلره آچیقلق ، قساوتلی قلبلره فرحلق ، خسیسلره جومردلك ، قورقاقلره جسارت ، سرت آداملره یوموشاقلق ویریور . معصوم یاورولر ایچون صیجاق سینه‌لرینه باشلرینی طایادقلری آننه‌لرینك مقامله سویلدکلری ننیلردن دها طاتلی هانکی موسیقی اولابیلیر ؟

زمانك صدمات کونا کونی نیجه یوکسك وشدادی بنالری خاکله یکسان ایتدیکی حالده ، مصر اهراملری قدر اسکی بعض سوزلر آنجق کسوهٔ نظمه بورونمك یعنی قافیه‌وا آهنکك حمایه‌سنه صیغنمق سایه‌سنده بو کونه قدر ادامهٔ موجودیت ایتمه‌مشلرمی ؟ اویله اولماسه ، چولده کاغددن قلمدن محروم عربلر بیك بش یوز سنه‌لك مهلهلك ، لبیدك ، نابضه‌نك ، عنتره‌نك شعرلرینی ناصل حفظ ایده‌بیلیرلردی ؟ والحاصل اك ابتدائی انسانلرك بیله قابا صاباده اولسه شرقیلری وسازلری وار . حقیقت بویله اولنجه ، اونلره چاغرمایك ، ایرلامایك دیه تنبیهدن نه فائده حاصل اولور ؟ چونکه اوا آوازلر اونلرك روحلرندن قوپوب کلیور . هم ایچمزدن اویله جوشقونلر چیقمش که جمشیدك باده‌ی اعمالندن دکل دها آصما کوتوکی یارادلمزدن اول صبای عشقله مست اولوب ترنم ایتمشلر ! بعضلری‌ده طاس طاس شراب محبت ایچدیکلری

حالده قائمامشلر ! چونکه بوجمال الٰهی ووجه نامتناهی عاشق ومشتاقلرینه بالآخره فردوس برینده ایچه‌جکلری شیشه‌لرینك آغزلری مسکله مهرلنمش « رحیق مختوم » دنیلن شرابدن کندیلری دها بو دنیاده ایکن تجلیات الهیه قدحلریله صونلمش ! غوث اعظم جیلانی افندیمزك منسوبلری طرفندن دعا کبی اوقونان فارسی بر غزللری وار ! بو غزلك بر بیتنده مشارالیه « نعرهٔ مستانه » لرندن بحث ایدیورلر . طنینی حالا آفاقی ایکله‌دن بو نعره عجبا او رحیق جانفزادن قانه قانه ایچلمسه آنیله‌بیلیرمیدی ؟

فقط عجبا بواهلر ونعره‌لرك ، یانوب قاورولمه‌لرك سببی نه‌در ؟ وطاتلی سسلرله آهنکدار نغمه‌لرك روح اوزرینه تأثیراتی نه‌یه مبنیدر ؟ عرفای صوفیه بوآهلری ، افغان وحنینلری بالطبع کندی مشرب ومذهبلرینه کوره ایضاح ایدرلر . اونلرك باشلیجه عقیده‌سی وحدت وجود اولدیغندن هرمسئله اونقطهٔ نظردن محاکمه وتدقیق اولنور . اونلرك ذهابنجه ، ماسوادن هیچ برشیئك حقیقی بروجودی یوقدر . اشیاده‌کی وارلق روزکارك اسمه‌سیله دکز اوزرنده حاصل اولان طالغه‌لرك وارلغی کبی موقت برزمان ایچوندر . او روزکار اسمه‌دیکی وقت طالغه‌دن‌ده اثر قالماز . یاخود حرارت شمسله دکردن اوچان بخارلر هواده بلوط اولور ، صوکره طاغلره واووالره یاغمور حالنده دوشر ، بوندن بویوك کوچوك دره‌لر ، چایلر ونهرلر پیدا اولور ، فقط هپسی اورادن بورادن ، اوزاقدن یاقیندن طوپلانوب مصدرلری اولان دکزه قاووشورلر . اوطالغه‌لر روزکار کچنجه‌یه وحال سکونته

عودت ایدنجه‌یه قدر ناصل ایکله‌یورلر ، او دره‌لر ونهرلر طاشه‌رق وجوشه‌رق دکزه قاووشنجه‌یه قدر کورلتی ایله ناصل چاغلایوب آقیورلرسه ، حیوانلرك وانسانلرك جمله‌سی اصلنه قاووشنجه‌یه قدر درد وهجرانله بویله فریاد ایدوب طوررلر . یالکز اونلر دکل ظاهراً بزم جانسز کوردیکمز شیلرك بیله بر تسبیحی وار . کشفیات اخیرهٔ علمیه ایله‌ده مؤید نه‌درین بر کشف وعرفان : صوفیهٔ کرام نظرنده موجوداتدن هر برشی « حی » اسمنه مظهر اولدیغی ایچون ظاهراً جامد اولان شیلرده بیله سر حیات جاریدر . آنجق اونلرك مکمون اولان حیاتلرینی یالکز اهل کشف وتحقیق کوره‌بیلیر . بناءً علیه عرفای اسلامیه یالکز دکزلرك بربری آردنجه کلوب کیدن طالغه‌لرینك ولوله‌سنی ویا بادصبا ایله خفیف خفیف صاللانان یاپراقلرك حشریتیسی کبی شاعرلری متحسس ایدن سسلری دکل سیوری سینکك ویزلتیسی وقپو غیجرتیسی کبی معناسز سسلری بیله باشقهٔ برقولاقله دیکلرلر . بزه هیچ برمعنا افاده ایتمه‌ین او سسلر اونلر ایچون بوسبوتون باشقه حقیقتلر افاده ایدر ، ایشته قلب ووجدانی بوقدر حساس بردرجه‌ده تربیه ایتمش وبصر بصیرتی طبیعتك اك کیزلی نقطه‌لرینه انفاذ ایده‌جك قدر تنویر ایتمش اونلره خایر جوشمه ، طاشمه ، صاللانمه ، دونمه دیمك ناصل ممکن اولور ؟ چونکه حرکتده عینی احتیاج روحنك ، عشق وشوقك ثمره‌سی دکلیدر ؟ محبوب العاشقین افندیمز معراج سعادتلرینك صوك منزلنده نور مطلق ایچنه لطف وملایمتله کومولدیکلری وقت ، صفالرندن صاغه صوله میل ایتمدیلرمیدی ؟ کوکده‌کی ییلدیزلر ،

یره‌کی جسملری ترکیب ایدن بوتون ذره‌لر دائمی برحرکتده دکلمی؟ قانون کلیٔ طبیعت اولان بوحرکت نیچون؟ بونك سری نه‌در: عرفای صوفیه بوسؤالك جوابنی‌ده شویله ویرمشلر : یوقاریده سویلدیکم کبی بوعالمده حقدن باشقه موجود حقیقی یوقدر، بالجمله اشیا اووجود واحد حقیقی‌نك صور کونا کونده تجلی وظهورندن عبارتدر . بوظهوره سبب ، کرك شرقده وکرك غربده یتیشن بالجمله عارفلرك بالاتفاق بیاننه کوره ، عشقدر . صانکه ذات بحت الهی کندی حسن مستثنای لاهوتیسنی برآیینه‌یه باقار کبی باقارق تماشا ایچون مظاهر اشیانی ایجاد ایتمشدر. ایشته بوایجاد ایله صورتاً تحقق وتعین ایدن ایکیلك او آهلرك، فریادلرك ناصل سببی اولمشسه حرکت عمومیه‌نك‌ده مصدری اولمشدر. عرفا بوحرکتك استقامتی دوری اولدیغنی سویلیورلر . یعنی ییلدیزلر حرکتلرنده ناصل برخط مستدیر تعقیب ایدیورلرسه اشیاده بویله بردائره رسم ایدرلر ، بناءً علیه بودورك منتهاسی مبدأنه واصل اولور. درویشلکك اك بیوك سری بونقطه‌در . آنجق بوصیراده غریب بر نظریه‌ده سرد ایدلمشدرکه یازمادن کچمه‌یه‌جکم . معلومدرکه کتاب منزل الهینك خبر ویردیکی وجهله قدما عندنده یدی‌قات کوك واردر. هیئت قدیمه‌یه کوره هر برکوك جسمانیتی پك خفیف وشفاف بلوری برقبه‌دن عبارتدر . بوقبه‌لرك هپسی دونیور . بوستان دولابلری دوندیکلری وقت ناصل برسس چیقاریورسه، اوقبه‌لرك دونمه‌سندن‌ده غایت لطیف وروحنواز نغمه‌لر حاصل اولور. آنجق کوکلرك بولاهوتی موسیقیسنی هرکس ایشیده‌مز . بونلری اوزون بر مجاهده‌دن صوکرا

حکیم فیثاغورث ایشتمش، واوسایه‌ده قواعد موسیقیه‌یی وضع وتدوین ایتمش! قدمانك بو حکایه‌سی موسیقی ایله آشکار اولا تأثیرات روحیه‌سنی لاهوتی بر منشأ اسناد ایتمك ایسته‌ملرندن متولد اولسه کرکدر. روحلرده سماوی دکلمی؟ یعنی کوزل سسلر روحلره وطن سماویلرینی خاطرلاتدقلری ایچون فرح وانبساطه سبب اولیورلر. بونکله برابر سموانك بو آهنکنه اعتقاد ایدنلر بو کونده موجوددر. «لئون ده‌نی» نك «اولومدن صوکرا» عنوانلی کتابندن نقل ایده‌جکم شو سطرلری برابر اوقویالم: [علائق ماده‌دن خلاص اولان روح، اثیرك اهتزازات موزونه‌سنی، اقطار سمواتدن نازل اولان اینجه نغماتی یواش یواش ادراك ایدر؛ کروات سماویه‌نك معظم آهنکنی ایشیدر. عوالمك سکوت ایچنده طنین انداز اولان بوترنمندن، نامتناهینك بو اصواتندن سرمست اولنجه‌یه قدر نشوه‌یاب اولور]. اصواتك تابع اولدیغی قوانین فیزیقیه ایله بونلرك تأثیراتنه متعلق تدقیقات اخیرهٔ پسیقولوژیقیه صدد مقاله‌مزدن خارج اولدیغی ایچون بالطبع اونلردن کف لسان ایدییورم.

سماع ودورانك بورایه قدر یازدیغم اسرارینه علاوةً تکمیل بحث ایچون صوفیه حضراتنك لهو و لعبه ملحق اولان ومنحصراً التذاذ نفس ایچون ترتیب اولنان شهوانی نغماتده اعتبار ایتمه‌دکلرینی وایده‌میه‌جکلرینی بیانه بیلمم لزوم وارمیدر؟

آنجق بوراده مهم بر ملاحظه وارد خاطر اولیور. مادامکه موزون ولطیف سسلر هپ عینی شیلردر، ناصل اولیورده بعضاً مقبول وبعضاً مذموم اوله‌بیلیور! مدققین عرفا بو مسئله‌یی شو صورتله

حل وتشریح ایدییورلر: معلومدرکه پرده سورونن صغیر بر بوجك ایله موجوداتك اك مکملی اولان انسانی تحریك واحیا ایدن قوهٔ حیاتیه‌ده شیٔ واحددر. فقط اصلاً حقیقت واحده اولان بوقوتك احتوا ایتدیکی فیوض وقابلیاتی ارائه واظهار ایتمسی مظهری اولدیغی جسمك آلات واعضاسنه کوره اوله‌بیلیر. بناءً علیه اوحقیر بوجکی آنجق تحریك ایدن قوت، انسانده‌کی کوز، قولاق و دماغ کبی آلتلر سایه‌سنده هم کورمك وایشتمك وهم کلیاتی واسباب حادثاتی تعقل وتفکر ایتمکه موفق اولور. شیٔ واحد اولان نفس «فانك وسینك فتحیله» عادی بر دودك ایله نایدن بری چیقار؟ صوکرا او نایی اوفله‌ین ذاتك مهارتی سایه‌سنده هپ عین شی اولان او نفسك ناصل جانفزا نغمه‌لره منقلب اولدیغنی دوشونکز. ایشته بو استدلالات ایله ثابت اولورکه بوتون انسانلرده شیٔ واحد اولان روحكده مختلف مرتبه ومقاملری واردر:

١ طبیعت، ٢ نفس، ٣ قلب، ٤ روح، ٥ سر. بونلردن طبیعتدن متولد میله (شهوت) نفسدن متولد اولانه (هوا). قلبك میلنه (عشق)، وروحك سماع اثناسنده حاصل ایتدیکی میل روحانی‌یه (محبت وسکون)، وسرك کنه (انس) دییورلر. والحاصل اولطیف نغمه‌لر انسانك یالکز حس شهوانیسنی تحریك ایدرسه مقبول دکلدر. ذاتاً بو شهوت هم فانی و موقتدر، هم یاش ایلریله‌یوب قوهٔ بدنیه اکسیلدکجه ضعفه دوچار اولور.

بناءً علیه هوا پرست اولان کیمسه‌لرك اکلنجه‌لری سورکمز

وبوندن چابوق بیقلور ، اختیارلق زماننده ایسه او لذتده قالماز . آنجق روحه تعلق ایدن صفالرك حدوپایانی یوقدر ، بوفضای نامتناهی قدر کنیشدر . یاش ایلریله‌دکجه وکمال آرتدقجه ، انسان اوندن دها زیاده صفایاب اولور . بویله انسانی حقه یاقلاشدیران روحانی ولاهوتی سماع ودوران ناصل مذموم اوله‌بیلیر ؟

قیزیل طوپراق

٢٥ مارت ٣٣٧

بر مستشرقك تدقیقاتی

مستشرق « لوئی ماسنیون » جنابلری » - علی امیری و بروسه‌لی طاهر بك افندیلره اتحاف ایتدیکی یکی اثرلری نه‌در ؟ - ایتالیانلرك اك بیوك شاعری دانته‌نك مشهور عالم اولان « دیوین قومدی » سنك مأخذلرینه دائر مناقشه‌لر . - شیخ اکبر حضرتلری . - رامون‌لول

کچنلرده دارالفنون مدرسلرندن کوپریلی زاده فواد بکله محکمهٔ تمیز اعضاسندن نظیف بك آراسنده‌کی مناقشه اوزرینه یازدیغم تصوف مقاله‌سنده مستشرق موسیو (لوئی ماسنیون) جنابلرندن بحث ایتمشدم. کچنلرده پارس دارالفنونده مدرسلکه تعیین اولنان بو ذات تدقیقات علمیه‌سنك بر قسم عظیمنی حسین حلاج منصوره حصر وتخصیص ایتمشدر . یکی ادیبلرمز مستثنا ؛ فقط کچن نسله قدر ادیبلرمزك هیچ بریسی یوقدی‌که منصورك باشنه کلن بلادن بر مناسبتله بحث ایتمش اولماسین. واقعا بوفاجعه هروجهله ذکره شایان ایدی . چونکه اینجنده حق دعواسی ، عشقك صوك مرتبه‌سنه چیقان معشوقله متحد اولمق املی ، تهدید واشکنجه‌یه قارشی فوق‌العاده بر ثبات ونهایت آصلمق اوندن صوکره‌ده جسد بیروحی پارچه‌لامق یاقمق وکولنی هواده صاوورمق کبی مستثنا معامله‌لری واردی . عجبا حساس شاعرلر ایچون بوندن بر کتلی بر سرمایهٔ افغان والهام باشقه نه اولا بیلیردی . فقط

بوتون او ادیبلر منصوره دائر نه بیلیورلردی ؟ بلکه یالکز وقعه حقنده بر آز شی بیلیورلردی. دیرسه‌م حسن ظن ایتمش اولمق ایچون دییورم.

برده شیمدی ماسنیونه باقالم : (ابوالمغیث حسین بن منصور حلاج)ك کتاب الطواسینی بولوب (روزبهان بقلی) نك فارسی شرح و ترجمه‌سیله برلکده طبع و تمثیل ایتدیرن و بونی هر بندینی غایت اینجه آله‌یوب صیق طوقنمش حاشیه و شرحلرله تنویر ایله‌ین ماسنیون جنابلری بو دفعه (حلاج)ه دائر عربجه ، فارسیجه ، تورکجه ، اردوجه ، ماله‌جه ، جاواجه ، سریانیجه ، فرانسزجه ، انکلیزجه ، آلمانجه ، اسپانیولجه چینجه والخ . . نه‌قدر کتاب ، رساله ، مقاله و فقره یازلمشسه هپسنی بر بر صیراسیله و نومرو وضعیله و بالجمله تفصیلات لازمه‌سیله بر رساله‌یه قیدایدوب طبع و نشر ایتدیرمش و بر نسخه‌سنی ملت کتبخانه‌سنه وقف ایدلمك اوزره محبی فاضل محترم علی امیری افندی حضرتلرینه ویرمشلردر. بو (بیبلیوغرافی) یی کوردکدن صوکرا، کتاب الطواسینی اوقودیغم وقت ماسنیونك قدرت علمیه‌سنه قارشی حاصل ایتمش اولدیغم حیرت زائل اولدی . زیرا او قدر آثاری طوپلامق و تتبع ایتمك سایه‌سنده اویله براقتداری الده ایتمك طبیعی ایدی. شیمدی بو (بیبلیوغرافی) ایچون برازمثاللرله ایضاحات ویره‌یم. مثلا بزم بروسه‌لی شیخ اسماعیل حقی مرحومك روح البیان تفسیرینك ایکنجی جلدنده سورهٔ اعرافك تفسیرنده ۲۶۱ نجی صحیفه‌سنده، حکایه ایدیلیورکه منصور ایکی سنه کعبه‌ده مجاور قالمش هر آقشام کندیسنه بعض خیر صاحبلری یمك کوندررلرمش ، فقط منصور بونلری یمدیکندن خدمتجیسی ایرتسی صباح بو یمکلری

نقصانسز بولوب فقیرلره ویریرمش. ایشته منصوره عائد بو حکایه‌یی بیله قوجه ماسنیون کتابنه شویله کچیرمش : [نومرو ۸۴۴ اسماعیل حقی بروسوی بروسه‌ده ۱۱۳۷ هجری ۱۷۲۵ میلادی سنه‌سنده وفات — علمای دیندن ایدی . تفسیر روح البیان مؤلفیدر . قرآنك ۱۵ نجی جزئنده ۸۶ نجی آیتك تفسیرنده ، کذلك ۹۳ ده ۵ نجی آیتك تفسیرنده حلاجدن بحث واردر. قاهره‌ده ۱۲۵۵ سنه‌سنده‌کی باصمه‌سنده ۲ نجی جلدده ۳۱۷ نجی صحیفه‌ده، اوچنجی جلدده ۱۳۴۸ نجی صحیفه‌ده]

بونك کبی آنقروی اسماعیل افندی مرحومك ٦ جلد مثنوی شرحنك نره‌لرنده منصوردن بحث اولندیغنی ماسنیوندن یك قولای اوکره‌نه‌بیلورز. شیمدی فهرستك دلالتیله بر بر بولدم بورایه یازییورم:

ایکنجی جلدده :

بود انا الحق درلب منصور نور
بود انا اه درلب فرعون زور

ینه ایکنجی جلدده ۱۱۳ نجی صحیفه‌سنده :

ان منم ضم خود انا الحق کفته‌است
رنك آتش دارد الا آهنست

۳ نجی جلدك ٦۵ نجی صحیفه‌سنده :

خویش را منصور حلاجی کنی
آتشی در پنبهٔ یاران زنی

ینه او جلدك ٣٣٢ نجی صحیفه‌سنده منصورك :

اقتلونی اقتلونی یا ثقات
ان فی قتلی حیات فی حیات

قولنی تلمیحاً کلن بیتلر وار .

والحاصل بو آلتی جلد مثنوی شرحنك نره‌سنده منصوره عائد بر سوز وارسه هپسنك یری کوسترلمشدر .

مکر بر تاریخده (اجماع فی تکفیر الحلاج) اوزرینه موسیو امانوئل.ر. سالم واسطه‌سیله برسوآل صورلمش، وبوکا محب فضائلشعارم احمد ماهر افندی حضرتلری جواب ویرمشلر ! بونی‌ده ماسنیونك فهرستندن ١٣٧٣ نومروسنده‌کی قیددن اوکرندم . آنجق فهرست مشار الیه احمدماهر افندی حضرتلری ایچون یالکز قسطمونی مبعوثی وحنفی المذهب اولدیغنی سویلیور . حالبوکه افندی حضرتلری مولانا خالد حضرتلرینك اخص خلفاسندن احمد سیاهی افندی ایله اونك جانشینی سیدافندی مرحومدن مستخلفدر ومشهور عطاءالله اسکندرانی‌نك حکمنی لسانمزه ترجمه وشرح ایلمشدر . احتمال‌که ماسنیون جنابلری بو شرحی کورمه‌مشلردر .

فهرستك ١٣٧٦ نومروسنده بزم فرید بك افندینك‌ده اسمی لسان تقدیر ایله ذکر ایدلمشدر . شویله : [فرید بك ، فیلسوف - وحدت وجود مقاله‌سی . ١٣٢٩ سنه‌سی رمضاننده استانبولده نشر ایدلمش صراط مستقیم مجموعه‌سنك ١٥٨ نجی نومروسنده صحیفه ١٩٩].

آرتق سوزی اوزاتمش اولمایم . حلاجه عائد بر سطرلق یازی بیله اولسه ، بونی کیم یازمش ، نره‌یه یازمش ، او کیمدر ، نه‌زمانك آدامیدر ، ادیبمیدر ، فقیهمیدر ، صوفیمیدر ، راهبمیدر . . . نه‌در ، او کتاب یازمامیدر ، باصمه‌میدر ، نره‌ده بولنیور ، بونلرك هپسنی ماسنیونك فهرستنده بوله بیلیرسکز . بونك ایچون ماسنیوندن کمال خلوصله الله راضی اولسون دیرم وحرمتله اللرینی اوپرم .

کله‌لم مشارالیهك طاهر بکه اتحاف ایتدیکی اثره :

معلومدرکه بوصوك زمانلرده آثار اسلامیه‌یی یکیدن تدقیق ایچون اسپانیاده بر مراق اویانمشدر . قودرا *Codera* نك تحریك وتشویق ایتدیکی بو جریانی ژولیان ریبه‌را تارراغو «*Julian Ribera Tarrago*» ایله میکل آزین پالاچیو «*Miquel Asin Palagios*» برقات‌دها تحریك ایلمشلردر . بونلردن میکل آزین بوندن ایکی سنه اول *La Escatologia musulmana en la Divina Comedia* عنوانیله مادریدده بر کتاب نشر ایتمش واورتالغی ولوله‌یه ویرمشدر . ایشته ماسنیونك طاهر بکه اتحاف ایتدیکی کتاب ، مومی‌الیه « آزین » ك او کتابده تتبع ومناقشه ایتدیکی مسئله‌یی تنقیددن عبارتدر . ایشی ای آکلامش اولمق ایچون مقدمه مقامنده بعض ایضاحات لازمدر . اولا (آزین) ك کتابنك اسمندن باشلایالم . (أسقاتولوژی) کلمه‌سنی فرانسز فیلسوفلرندن ره‌نوویه *Renouvier* وضع وایجاد ایتمشدر . معناسی احوال آخرتدن بحث ایدن علم دیمکدر . (دیوین قومدی) یه کلنجه بو ایتالیالرك اك بیوك شاعری (دانته *Dante*) نك مشهور عالم اولان

بر داستان غراسیدر . بومنظومه‌یی شرح وتأویل ایدنلرك اوچ
بیك كشی‌یه بالغ اولدیغنی وآوروپانك هر لسانه ترجمه ایدلدیكنی
سویلرسه‌م اهمیتی آكلاشیلیر. بوشرحلرك مقداری بویوك بر كتبخانه‌یی
طولدیره‌بیلیر ! بونك سببی دانته‌نك یالكز شاعر دكل بر ده فیلسوف
اولماسی وپاك وروحانی بر عشقی ترنم ایلمش بولنماسیدر . دانته دها
طقوز یاشنده ایكن (به‌آتریس) اسمنده وهمان كندی یاشنده‌ملكسیما
اصیلزاده بر قیزه عاشق اولمشدی . دانته‌نك ایلك شعرلری بوعشقك
زادهٔ سانحاتیدر . فقط شاعر ایام شبابنك دها ایلك چاغنده ایكن
معشوقه‌سنی غیب ایتدیكندن عادتا دلی كبی اولمشدی . نهایت كونك
برنده‌برحالت وجد واستغراقده (به‌آتریس) شاعره تجلی ایتدیكندن،
دانته صوك شعرلرینی بوتجلی‌یه مدیوندر . شوراسنی‌ده علاوه ایده‌یم‌كه
دانته‌نك بوعشقی تماماً روحانی اولوب، بزم مجنونك عشقی ، ابن الفارضك
عشقی كبی بوسبوتون رمزی ومجازیدر .

كله‌لم منظومه‌نك نه‌اولدیغنه : دانته‌ایكی رهبرك دلالتیله دارآخرته
سیاحت ایدرك جهنمی ، اعرافی ، جنتی تماشا ایتمش و عودتنده
مشهوداتی بو منظومه ایله حكایه ایلمشدر . دانته‌نك تماشاسنه كوره
جهنم طقوز دائره اولوب ایكنجیسی برنجیسندن ، اوچنجیسی
ایكنجیسندن الخ دها طاردر . بونلرك الك صیق اولانی ایچنده ،
خائنلر عذاب چكیورمش . اعراف یدی درجه‌یه آیرلمش اولوب
صوكنجیسی جنته ملاصقدر . بورایه قدر دانته‌یه رهبرلك ایدن
(ویرژیل) *virjile* اولوب اوندن‌صوكرا دانته‌یه معشوقه‌سی به‌آتریس

رهبرلك ایدییور . والحاصل دانته معشوقه‌سنك دلالت رحمانه‌سیله
یدی قات كوكی سیر وتماشا ایتدكدن صوكرا حضور رب عزته واصل
اولیور . آكلاشیلیوركه یا انسان وصلت الی اللهه عشق ایله نائل اولور
دیمك ایسته‌یور . ایشته (دیوین قومدی) نك خلاصهٔ مفادی بودر.
بونكله برابر بومنظومه كاملاً حكمت اخلاقیه‌یه دائر اولوب مقصودی
انسانك نصیب ومقدری لیاقت وعدم لیاقتنه كوره تعیین ایتدیكنی
حكیمانه وشاعرانه تصویردن عبارتدر .

عجبا (دانته) بوافكار ومضامینی نره‌دن اقتباس ایتدی ؟ (آزین)
پك مهم اولان بومسئله‌یی تتبع ایدییور . (ماسنیون) نك‌ده اعتراف
وتصدیق ایتدیكی وجهله (آزین) بودعوایه عائد اوراق آراسنه پك
كلی مقدارده اسلامی وثیقه‌لر ضم وادخال ایدرك بونلری پك اینجه
بر صورتده جمع وتحلیل ایلیه‌رك نتیجه‌سنده (دانته) نك اومنظومه‌یی
بین الاسلام لیلهٔ اسرا ومعراج حقنده متداول اولان قصص وروایاتدن
اقتباس ایتمش اولدیغنی استنباط ایتمشدر . (ماسنیون) بونتیجه‌یی قبول
ایتمدیكندن بوخصوصده‌كی تنقیداتی *Les Etudes islamiquss à*
l'ètIranger » عنوانیله بر رساله شكلنده نشر ایتمشدر .
(دیوین قومیدی) نك نه اولدیغنی مختصر بر صورتده عرض
ایتدم . فقط بومنظومهٔ غرانك مأخذلرینه متعلق اوله‌رق مادریدلی
مستشرق (آزین) ك اجرا ایتدیكی تحقیقات اوزرینه فرانسز
مستشرقی (ماسنیون) ك یوروتدیكی تنقیدات دها ایی آكلاشلمق
ایچون بر آز دها بسط مقدماته لزوم واردر. معلومدركه قرون وسطاده

علوم ومعارف اسلام عالملرينك النده ايدی. اووقت برمسلمان مملكتی اولان اندلس قطعه‌سندن قربيت وجواريت سببيله معارف اسلاميه اوروپا مدرسه‌لرينه انتشار ايتمكده ايدی. بالخاصه قرطبه‌لی قاضی (ابوالوليد ابن رشد) ك حكيم يونانی ومعلم اول ارسطاليسك كتابلرينه يازديغی شرحلر لاتينجه‌يه ترجمه ايديله‌رك، اوروپا مدرسه‌لرنده كمال اهميتله تدريس اولنوردی. ابن رشدك علمای افرنج عندنده بوقدر اهميت كسب ايتمه‌سنه، نصرانی علامه‌لرك عقايد عيسويه‌يی عقلا ده اثبات ايچون هپ ارسطاليسك اقوالنه استناد ايتملری واونی لايخطی برقطب علم ومعرفت عدايتملری سبب اولمشدی. آنجق اووقت علمای نصارا معلم اولك اثرلرينی طوغريدن طوغری‌يه متن يونانيسندن اوقويامادقلرندن ابن رشدك شرحلرينه مراجعت مجبوريتنده ايديلر. بونكله برابر، شارح اعظم (*Le grauad Commentaleur*) عنوانی آلان ابن رشدك ترويج وتعليم ايتديكی ذهاب فلسفی‌نك برچوق معارضلری واردی. اوروپا مدرسه‌لرنده ابن رشد طرفدارلری ايله عليهدارلری آراسنده‌كی مديد وآتشين مناقشه‌لر، قرون وسطا فلسفه‌سنك بالخاصه بزم مدرسه عالملرنجه پك زياده مراقله تحقيق ايديله‌جك بر فصليدر. اوروپانك دور تجدد وانتباهی مباديسنده بيله دوام ايدن بومناقشه‌لره، استطراداً عرض ايتمش اولايم، بزبيله حالمزجه يابانجی قالمامشدق. زيرا مكانی جنت اولسون، فاتح سلطان محمد، كندی زمانك اك بيوك عالمی صايلان خواجه زاده‌يه، ابن رشدی رداً بررساله ياردير مشدی. بونك تفصيلی شويله‌در. معلومدركه اسلام فيلسوفلری ايچنده (ابن

سينا) اك بيوكدر، اوسببله اوكا (شيخ الرئيس) ديرلر. فقط اوندن چوق صوكرا كلن حجة الاسلام (غزالی)، فيلسوفلر [ماده حادثميدر، قديمميدر؟ روح ابديميدر، دكلميدر؟ زمانك بدايتی وارميدر، يوقميدر؟ والخ] كبی مسئله‌لری دها زياده عقله توفيقاً حله چالشديقلری ايچون، اونلری رداً (تحافة الفلاسفه) عنوانلی بركتاب يازمشدی. غزالی تفحصات علميه‌ده يالكز عقلك دلالت وارشادينه مراجعت اولنماسنی قبول ايتمه‌يوب اونك عاجز وناقص برآلت اولديغنی دعوا ايدييوردی. فقط غزالی‌يه جواب ويره‌جك ابن سينا قيراطنده ميدانده بر حكيم يوقدی. ايشته بالآخره بووظيفه‌يی ابن رشد درعهده ايدوب غزالی‌يه قارشی (تهافة التهافة) ديه بركتاب يازمشدی. غزالی‌يی بوهجومه قارشی مدافعه‌سز براقمامق علمای دين ايچون لازم اولديغندن بوشرفلی وظيفه‌يی فاتحك امريله (خواجه زاده) درعهده ايتمش ديمك اولدی. بومناقشه‌لرك نه اولديغنی آزچوق آكلامق ايسته‌ينلر شيخ الاسلام اسبق خواجه موسی كاظم افندی مرحومك مطبوع كلياتنی قاريشديرسينلر.

شيمدی ينه صدده رجوع ايده‌يم: ابن رشدك مسلك فلسفيسنی آوروپا مدرسه‌لرنده كمال جديت واهميتله ترويج وتعليم ايدنلر اولديغی كبی پك شدتله رد وتزييف ايدنلرده بولنديغنی يوقاريده سويلمشدم. بو معارضلردن بريسی سرنامهٔ مقاله‌مده اسمنی يازديغم رامون لول (*Raymond Lnllus*) اولديغی كبی «ديوين قومدی» نك ناظمی دانته دخی اونلردن بريسيدر. رامول لول، تعليمات فلسفيه‌سی آوروپاده برقاچ عصر اجرای تأثير ايتمش هم فيلسوف وهم متصوف

برکیمسه‌در. اسپانیاده مایورقه آطه‌سنده [١٢٣٥ - ١٣١٥ سنهٔ میلادی] طوغمش بولنان (لول) بواعتبار ایله هم ابن رشد وهم شیخ اکبر ومسك ازفر محی الدین ابن عربی الطائی حضرتلریله‌ده بر دیاردندر . اونك‌ده سانحات و واردات الهیه‌یه مظهر اولماسی و عیسی المسیحك کندیسنه تجلی ایتدیکنی دعوی ایلمسی سالکلری طرفندن (*Doctor illuminatus*) (*Anba sphtus sanctis*) یعنی پیر ملهم عنوانی ویرلمسنه سبب اولمشدر . مومی الیهك هم شو خصوصیت و مظهریتی و هم (*Ars magna*) یعنی معظم صنعت نامیله معروف اولان کتابنده شیخ اکبر کبی حروفه بویوك براهمیت ویرمسی و عربجه‌یی مکملاً تحصیل ایتمش اولماسی اکثر مسائلی شیخ مشارالیهدن اقتباس ایلمش اولدیغنه دلالت ایدر ذهابنده بولنانلر وار. مستشرق مادریدلی (آزین)‌ك کتابنی هنوز کورمدیکم ایچون بو خصوصده‌کی تحقیقاتندن قارئلری مع التاسف تفصیلاً خبردار ایده‌میه‌جکم . کله‌لم مستشرق مومی الیهك (دیوین قومدی) یی‌ده (دانته) نك قصص و عنعنات اسلامیه‌دن و بالخاصه شیخ اکبر حضرتلرینك آثارندن اقتباس ایتدیکنه دائر ویردیکی حکمی (ماسنیون) ك ناصل تنقید ایتدیکنه :

اولا (آزین) اثبات ایتمش که اسلام روایاتندن قورون وسطاده‌کی ادبیات نصرانیه‌یه آتیده‌کی فقره‌لر کچمشدر :

١ . — عواملی تمثیل ایدن و انسانی اغفال و اغوا ایدن شو اسکی قحبه : دنیا .

٢ . — روحك یقاندیغی اوچ طهارت محلی ! حوض ، کوثر

٣ . — شیطانه طاتدیریلاجق بوزلی عذاب : زمهریر .

٤ . — صلحانك محل انتظاری : مقرالارواح .

٥ . — میزان .

٦ . — صراط .

٧ . — جهنمه آتیلانلر حقنده، عذابلرینك زمان زمان تخفیفی .

[ماسینون بو خصوصده تماماً امین دکلم. یالکز (تستری) نك شیطانك نهایت مظهر مغفرت اولاجغنه دائر اولان فکرلرینی اخطار ایدرم دییور - وعلاوةً فتوحاته ، ابن الدباغك ابریزینه ، عبدالکریم حلی‌نك انسان الکاملنه ، کیلانی‌نك فتوح الغیبنه باقیلماسنی هر برینك صحیفه‌لرینی کوستره‌رك توصیه ایدییور. - بنده‌کزده عجبا خلود مسئله‌سنی اوقدر اینجه اله‌یوب صیق طوقومش وابن عربی حضرتلرینه خیلیدن خیلی چاتمش اولان (یکی اسلام مجتهدلرینك قیمت علمیه‌سی) محرر فاضلی ماسنیونك بو اخطارینه نه بیوررلر دیرم] .

٨ . — منکیر ونکیرك موتانك روحی نه اوله‌جغنه دائر مناقشه‌لری .

(دیوین قومدی) کتابنده بوتون شو تفرعات و ترتیبات نقل وحکایه ایدلمش اولدیغندن (ماسنیون) بونلرك اسلام روایتلرندن اقتباس ایدلمش اولماسنی ممکن الاثبات عد ایدییور . یالکز مقابلةً شو نقطه‌لری اخطار ایدییور :

١ — اوتفصیلاتی خوارج طائفه‌سنك، اسلامك منازل واحوال آخرتدن باحث علملرینه (*Eschatologie*) یابانجی یرلردن انتقال ایتمش اولدیغنه ذاهب اولمشلردر . فرق اسلامیه‌دن جهمیلرله معتزله‌ده اسباب فلسفه‌دن دولایی بو ذهابه اشتراك ایتمشلردر . ثانیاً اسلام روایتلرینك آشیسی بعض نصارانك مخیله‌لرنده کوزلجه طوتمشسه ،

بو حال هر ایکیسنك كرك یونانی ، كرك رومانی ، و كرك دینی ویا سریانی یونانی منبعلردن صولاندیغنه دلالت ایدر. مثلا میزان بحثی یونانی رومانی روایتلردن، اصحاب كهف یونانی سریانی منبعلردن كلمه‌در. بناءً علیه بو تفصیلاتك نصارا طرفندن ایراد اولنماسی دیكر بر سؤالك ایرادینی استلزام ایدر، شرق ایله غرب آراسنده باشقه‌درلو بر ارتباطك یعنی عرفان وادیسنده دها مقدم بر مشابهتك وجودینی فرض ایتدیررە بونك اك بویوك نشانه‌سی رؤیة الله بحثنده *Lumen gluria* یعنی نور كبریانك بعض مسلمان استادلرك بحث ایتدكلری (تجلی) نك عینی اولماسیدر . بناءً علیه بو مسئله‌ده اثبات اولندیغی ظن اولنان اقتباس و استعاره رؤیت مسئله‌سنك كرك مدارس نصاراده وكرك متكلمین اسلامیه عندنده صورت وضعنده‌كی مشابهتدن متولد بر نتیجهٔ منطقیه‌در . والحاصل (آزین) ك نصارانك روایات اسلامیه‌دن اقتباس ایتدیكلرینه ذاهب اولدیغی مسئله‌لر واصطلاحلر هپ مسئلهٔ واحده‌یی كرك عیسوی و كرك مسلم علمانك بر سیاق متناظرده محاكمه ایتمش اولمالرندن منبعث ظاهری مشابهتلردن عبارتدر. بو مفروض اقتباسلرك تا افلاطوندن . . . بر اسور دو بوربوری (*Brasseur de Bouraboury*) یه قدر نظائری چوقدر. ایشته بعضلری شودر :

١ . — جنت وجهنمك هندسه ومعماریجه بر برینه مشابهتلری .
٢ . — ماورای قبره دخول ایچون بر رهبر انتخابنده‌كی عینیت
٣ . — برزخلر
٤ . — ایكی جنت
٥ . — روز حسابده شفاعت .

ماسنیون بو بش مسئله‌یی آیری آیری تدقیق ایدیور . بونلری بر وجه آتی خلاصه ایده‌جكم .

هندسه ومعماریجه مشابهت

(آزین) اولا انكلیز الهیات علماسندن قاردینال (نیومان) ه خاص بر طریق واصوله تبعاً (دانته)نك جهنم وجنت حقنده‌ویردیكی تفصیلات ایله مسلمانلرك و بالخاصه (ابن عربی) نك جهنمده‌كی سورلر و جنتده‌كی نورانی دائره‌لره دائر ویرمش اولدیغی معلوماتی انسانه تأثیر بخش قناعت اوله‌جق درجه‌ده تعداد ایتمش . یعنی دانته‌نك جنت وجهنم حقنده‌كی توصیفاتی شیخ اكبردن اقتباس ایتدیكنه حكم ایلمش . فقط ماسنیون جواباً دیورکه ، بو ایكی ذاتك توصیفاتنده‌كی مشابهت برینك دیكرندن اقتباس ایتدیكنی اثبات ایتمز. چونكه مباحث ومسائل مماثله حقنده اعمال افكار ایدن ایكی عقل بشری آره‌سنده البته بر موازاة اولور . بو موازاتك ثمره و نشانه‌سی آیری آیری ابداع ایدلدیكلری حالده بر برلری اوزرینه وضعی ممكن رموز و براهینك بولنماسیدر . والحاصل بر (ابن عربی) نك عقلی جنت و جهنمی نه شكلده انشا ایتمش ایسه (دانته)نك ده عقلی اونلری اویله انشا ایده بیلیر. نته‌كیم هندسه‌نك یوزلرجه‌سی اولماز . نهایت بر قاچ درلو هندسه تخیل اولنه بیلیر ، أقلیدسك ، پاسقالك ، بولی یه‌نك كبی عقل بر جهنم ویا جهنمی شیخ اكبر ویا دانته‌نك تخیل ایتدیكلرندن باشقه دها قاچ درلو یاپابیلیردی كه ؟ بو ایستر هندستانده یاخود مكسیقاده ایستر ازلاندا آطه‌سنده ویا (بانتو *Bantous*)لرده اولسون هپ بردر ، بناءً علیه

نصارا ایله مسلمین آره‌سنده مادام که ایکیسنک‌ده مشترك برمنبع عنعناتی واردر، جنت و جهنمك آز چوق مشابه اولماسی اولی بالطریقدر. بو راده ماسنیون استطراداً دها بر ملاحظه سردایدییور. دییورکه: هند حکیملرندن (غوتاما) نك منطق ارسطالیسك وضع و تدوین ایتدیکی منطقه بکزه‌ییور. دیه او منطقك‌ده بهمه‌حال ارسطو منطقندن مقتبس اولماسی ایجاب ایتمز. یکرمنجی عصرده چیقان روس ماقسیمالیستلری اون برنجی عصرده چیقان وان نغان شه (*Van-ngan-ché*) عنوانیله معروف سوسیالیزمك نیچون قوپیاسی صایلسین

قادین مسئله‌سی

عارفین نظرنده قادینلرك موقعی. ـ خلقت مسئله‌سی. ـ انسانك قدمی. ـ انسان حادث‌ازلیدر. شیخ اکبرك ملاحظه‌لری. ـ قادینلره محبتك اسرار واسبابی. ـ سر تثلیث نه‌در. ـ کوزل قوقولره و عبادته محبت. ـ صاحب زمان، قرقلر. ـ استانبولك شرافتی. ـ آناطولینك مسلمانلغی.

یعقوب قدری بك افندی‌یه

بو مقاله‌می ذات ادیبانه‌لرینه اتحاف ایتمك ایسته‌یورم. بونك برقاچ سببی وار. برنجیسی بر چوق کنج خانملرك هر کون اللرنده اوراق چانطه‌سی، آرقه‌لرنده صوکچمز مشمعلری اولدیغی حالده یا بر تجارتخانه‌یه ویا بر مکتبه دوام ایتدکلرینی کوره‌رك وقتیله بو یاشده‌کی خانملرك اولرنده یا کرکفلری باشنده جهازلرینی حاضرلامق ویا رجل قایناتمق طورشی قورمق ویاخود چوجغه باقمق کبی أو ایشلرنده آنالرینه یاردیم ایتمکله مشغول اولدقلری زمانك کچمش اولدیغی تأسفلرله آکیورسکز کورییورم که سزده حالا حرمسرای عصمتده برتعبیر دلپذیریکزله اونلرك (محلبی ولوقوم) ایله بسله‌نملرینی ایسته‌یورسکز. بنم‌ده کوکلم بو خیالی نه قدر تمنی ایدییور. ایکنجیسی زمانك چشید چشید صدمات وتقاضاسنه قارشی خانملریمزی تنویر وایقاظ ایچون هیچ بر فرصتی قاچیرمامقده و زمین زمانه موافق ملاحظات ایله کندیلرینه طوغری یولی کوسترمکه ثباتکارانه چالیشمقده‌سکز. اوچنجی سبب یازیلریکزك چوغنده *Mystérieux* مقابلی اوله‌رق (اسرارلی) کلمه‌سنی صیقجه

استعمال ایتمکزدر . بو اسرارلی شیلرك اك معمالیسی طبیعی قادین اولدیغی تقدیر بیوریرسکز . بناءً علیه شیمدی‌یه قدر قادینلرك طرز تحصیللرینه ، تعقیب ایده‌جکی مسلکلره ، هیئت اجتماعیه‌مز آره‌سنده‌کی موقعلرینه ، حقوق وامتیازلرینه وبالخاصه شو صوك کونلرده تعدد زوجاته دائر کچمش اولان مباحثانه علاوةً قادینلرك انظار عارفینده نه وجهله تقدیر اولندیغنه دائر یازمق ایسته‌دیکم شو مقاله‌یی ایشته‌سزه اتحاف ایدییورم .

اولا قادین نه‌در ؟ فقط بو سؤالك جوابنی ویرمزدن اول مقدمه مقامنده بعض معلوماتك عرضنی الزم عدایتمکده‌یم. عجبازمره‌ٔ موجودات ایچنده انسان نه‌زمان وناصل حادث اولمش؟ ارککله قادین برلکده‌می، یوقسه بری اول دیکری صوکرامی وبتون انسانلر بطن واحددنمی یاخودمتعدداصللردنمی نشأت ایتمشدر؟ کرچه برچوق تحریات وتحقیقات مدیده وعمیقه بو مسئله‌لرك تفرعاتنه عائد بر خیلی مهم جهتلرینی تنویر ایتمشسه‌ده مسائل اصلیه قطعی وعمومه قناعت بخش اوله‌جق برصورت حله اقتران ایتمکدن هنوز پك اوزاقدر . فقط بو خصوصده ثابت اولان قطعی نتیجه‌لردن بری آدمك سنهٔ خلقتنه دائر تقویملرده کوردیکمز رقمك تماماً عندی وباطل اولماسیدر. بونکله برابر شیمدی ثابت اولان بو خصوصی غریبدرکه سرتاج عارفین ابن عربی حضرتلری بوندن آلتی‌یوز کسور سنه اول قوهٔ قدسیه‌سیله کشف ایده‌رك تصورایتدیکی بر وقعه ایله خبر ویرمشدر . شویله‌که مشارالیه برکون کعبه‌ده طواف ایدرکن زیارتجیلردن برینك حال وشانندن شبهه ایده‌رك کندیسنی

طوردرمش، بوغریب زیارتجی شیخه سلام ویردکدن صوکرامشارالیهك اجدادندن اولدیغنی سویلمش. ارواح مجرده‌دن اولدیغی حالده شکل انسانی‌یه تمثل ایله بو طوافی یاپان او ذات آلتمش بیك سنه اول دنیاده اولدیغنی شیخك سؤالنه جواباً سویله‌ینجه، شیخ خلقت آدم ایچون تخمین اولنان آلتی بیك سنه‌یی اخطار ایتمش . بونك اوزرینه زیارتجی شیخه خطاباً (سن هانکی انساندن بحث ایدییورسك؛ ابوالبشر اولان آدمدن اول هر بریسی آراسنده اون بیك سنه کچمش اولمق اوزره دها بیکلرجه آدم کللوب کچمش !) دیمش . جناب محی‌الدین بو ظریف حکایه ایله انسانك بر یوزنده اون ویا آلتمش بیك سنه اول دکل دها پك اسکیدن اظهار موجودیت ایتدیکنی خبر ویرمش ! قوجا ولی داهی بوکا مبنی اوله‌جق که انسان ایچون (حادثدر اما حادث ازلیدر) دییور. واقعا فلمنك عسکری طبیبلرندن (اوژه‌ن دوبوا *Eugéne dubois*)نك ١٨٩١ سنه‌سنده جاوا آطه‌سنده اجراسنه مأمور اولدیغی تحریات علمیه اثناسنده تصادف ایتدیکی طاش کسلمش انسان کمیکلری بقایاسی *PithecanThrope* اوزرینه عالملر آراسنده جریان ایدن حرارتلی ومدید مناقشات شیخ اکبر حضرتلرینك شو اخبارنی تماماً تصدیق وتأکید ایتمکده‌در .

بویله اولنجه اوفرضیات وتخمیناتی اربابنه براقوب ، قادینك کیفیت خلقتنه دائر مقدس کتابلرده کوردیکمز معلوماته رجوع ایده‌لم . بو معلوماته کوره ایلك قادین یعنی « حوا » کندیسندن اول اوزلی چاموردن یارادلمش و ایچنه روح نفخ ایدلمش اولان آدمك صول اکه کمیکندن خلق اولنمشدر . ناصل؟ بونی بیلمکه امکان وارمی ؟ یالکز

شونی خبرویریورلرکه آدم او صیراده طالدیغی درین اویقودن اویانوب یانده أشنی کورونجه درحال اوکا عاشق اولمش. ابن عربی‌نك ملاحظات عارفانه‌سنه کوره بونك سببی پك بسیطدر. زیرا هرمخلوق کبی انسان‌ده فطرتاً خودکامدر. کندی نفسندن باشقا بر شی سوه‌مز. آنجق آدمك بو أشی کندی بدنندن مشتق اولدیغی ایچون آدمك حوایه عشقی ینه کندیسنی سومسندن باشقه بر شی اوله‌ماز. شیخ مشارالیه بوندقیقاتی بر از دها تعمیق ایله دییورلرکه: [حق تعالی الطف اللطائفدر] بناءً علیه ماده‌دن مجرد اولدیغی حالده هیچ بر وجهله کورلمز و بیلنمز. فقط عالمده هرشی اونك بر صفتنی اظهار ایدییور. عجبا قدرت و صفات الهیه‌نك هپسنی اکمل و اجمل درجه‌ده نظر کاملده تجلی ایتدیره‌جك مصفا، مجلا و مستثنا بر آینه یوقمیدر؟ معارف محمدیه‌یه تماماً وارث اولان مشارالیهك ملاحظه‌سنه کوره انسان کاملك نظرنده الك لطیف و ابلغ بر مجلا قادیندر. زیرا قادینده فعل *activité* و انفعال *passivité* ایله حقك ظهوری دیکر صور عالمه نسبتله اکمل وجه اوزره وقوعه کلمکده‌در. اللهك کندیسی کبی عالمده کورمك، ایشتمك و بر شیئی دیله‌یوب ایشله‌مك کبی صفات سبحانیه‌سیله متصف و کندیسه قائمقام اوله‌رق ابداع ایتدیکی آدمدن نشأت ایدن قادین‌ده او مظهریتدن باشقه طبیعت کلیه *La Nature* کبی برده انفعالیت واردر. بوندن باشقه خلقت اکوانك منشئی محبتدر. بالجمله ذوات کونیه آراسنده بعضلرینك دیکر بعضلرینه ازلی بر محبت و علاقه‌سی *affinité* اولماسه‌یدی، بونجه اجسام ناصل تکون ایده‌بیلیردی؟

علم کیمیا بو محبتك قانونلرینی آرایوب بولمق سایه‌سنده‌درکه طبیعتده مثال ووجودی اولمایان بعض مرکباتی بیله ایجاد ایدرك انسانك شمدی سویلدیکم خلیفة‌الله اولماسی سرینی دها قولایجه اظهار ایده‌بیلمسنه امداد ایدییور. ایشته بو سر محبتك الجای شوقیله‌درکه محبوب العاشقین وسید المرسلین افندیمز حضرتلری دنیامزدن کندیسنه سودیریلن اوچ شیدن برنجیسنك قادین، ایکنجیسنك کوزل قوقو واوچنجیسنك عبادت اولدیغنی خبر ویرمشلردر. جناب محی‌الدین بو اوچ سوکیلی شیدن برنجیسنك نیچون قادین اولدیغنی کندیسنه خاص اولان عرفان بلندینه کوره محاکمه ایله دییورکه قادینك محبت خصوصنده بویله الك برنجی مرتبه‌یی حائز اولماسی سر تثلیثه مظهر اولمسندندر. عجبا بو سر تثلیث نه‌در؟ مساعده‌کزله بونی بر آز ایضاح ایده‌یم. بیلیرسکزکه ازمنهٔ قدیمه‌ده حکما مصدر و مبدأ اشیانك نه اولدیغنی چوق دوشونمشلر. کیمیسی هرشی صودن چیقمشدر دیمش، کیمیسی خابر مبدأ أشیا هوادر دیمش، بعضلری طوپراق ودیکر بعضلری‌ده آتشدر فکرینه ذاهب اولمش. فقط اونلردن فیثاغوره کلنجه، ریاضیات و موسیقی‌ده اولدیغی قدر تصوف و علوم باطنه‌جه‌ده پك یوکسك بر موقعی حائز اولان بوذات اشیانك هپسنك عددلردن چیقمش اولدیغنی تعلیم ایلمشدی. ایلك دفعه اوله‌رق حسابی هندسه‌یه تطبیق ایدن حکیم مشارالیهی بو ذهابه سوق ایدن اسبابی بوراده تفصیل ایتمك صدد مقاله‌مدن خارجدر. فقط اوندن اعتباراً، خواص و قوانینی ثابت ولایتغیر اولان عددلره حکماعندنده پك زیاده اهمیت ویرمکه باشلانمشدر.

بالخاصه اوچ عددینك اول و آخر نه‌قدر مهم برموقع اشغال ایتدیکنی بیلمه‌ین وارمی ؟ بالخاصه قرون وسطاده اوروپا مدرسه‌لرینی بو تثلیثه متفرع مناقشه‌لر طولدورمشدی . آنجق معارف سائره ایله برابر حوزهٔ اسلامه انتقال ایدن بو تلقیاتك بزم ذوق و مشروبمزه موافق تعدیلات واصلاحاته مظهر اولماسی طبیعی ایدی . شیمدی بو ایضاحاتی ویردکدن صوکرا سوزی ینه شیخ مشارالیهه براقیورم ، مشارالیه دییورکه : [عددلرك اصلی بر ایسه‌ده بر صاییدن معدود دکلدر . ایکی‌یه کلنجه بو برك چفتیدر . بناءً علیه صایی اوچدن باشلار . زیرا هم تك عددلرك باشیدر ، هم واحدله چفتك (یعنی ١+٢=٣) مجموعیدر . بناءً علیه فردیت یعنی تکلك اوچه مخصوصدر . قادینه کلنجه مادامکه حق‌تعالی آدمی کندی صورت وصفاتنه کوره یاراتمش وقادین‌ده اوندن مشتق اولمشدر، شو حالده سر تثلیث قادینده نمایان اولمقده‌در . بناءً علیه قادینلره بو مظهریت و حقیقتلری منشورندن توجیه ایدیله‌جك محبت حقی سومکدن عبارت اولور . فقط بونك خارجنده منحصراً التذاذ نفس ایچون کوستریله‌جك محبت ناقص و معیوبدر] .

کله‌لم کوزل قوقولرك سبب مقبولیتنه ، بو سبب کوزل قوقولرك منحصراً قادینلره مخصوص اولماسندندر . بوندن باشقه بالجمله تعینات و تشخصات کونیه‌نك ، حقایق غیبیه‌دن هبوب ایدن انفاس رحمانیه ایله تکون ایتدیکنی بیلمك‌ده کوزل قوقولره محبتی ایجاب ایدر . عبادتك نیچون « قرة‌العین » مرتبه‌سنده سوکیلی اولدیغنی بیانه حاجت

یوقدر . زیرا انسانك درجهٔ شرافتی خالقنه قارشی مرتبهٔ عبودیتیله متناسب اوله‌جغی کوچك بر محاکمه ایله ثابت اوله‌جق بر حقیقیدر .

والحاصل شو تفصیلاته کوره عرفای اسلامیه عندنده قادینلر پك مستثنا بر موقع مهترینه مالکدر . آنجق مادامکه بویله‌در ، نیچون قادینلر آراسندن پیغمبر چیقمامشدر . بو مسئله‌یی‌ده شیخ اسماعیل حقی « روح البیان » نده شویله ایضاح ایدییور : [نبوت ظهورودعوت مقامیدر . پیغمبرم دیین ذات اورته‌یه آتیلوب ناسی حقه‌دعوت ایتمکله و اوغراشمقله مکلفدر . حال بوکه قادینلره یاقیشان صدیقیت مقامیدر . صدیقك معناسی اقوال ، افعال و احوالنده صادق اولمقدر . بو سببله‌درکه قرقلرك ایچندن بعضلری قادیندر .] بو قرقلر کیمدر ؟ بلکه اونودلمشدر دییه یازایم . طرق علیه منسوبلری عندنده هر دورده غوث اعظم، قطب الاقطاب، صاحب زمان ، انسان الکامل، عنوانلریله معروف بر ذات جناب حق طرفنده تدبیر و تصرف عالمه وکیل و مأمور عد اولنور . بو ذاتلر عجبا شیمدی کیمی او صفتله طانیورلر بیلمیورم . فاضل محترم عبدالعزیز مجدی افندی‌نك بو بابده معلوماتی اولمق لازم کلیرسه‌ده صورلسه سویلمز ظن ایدرم . ایشته او غوثك معیتنده قرق دانه معاونی واردرکه اوك صفده اولان رجال الله بونلردر . والحاصل قادینلر ایچنده نیجه نیجه عارف ، کامل و واصللر واردرکه ارککلره پك چوق فائقدر . حتی الیوم صیق صیق تصادفله مکدر اولدیغمز نیجه پرده بیرونانه رداتلره رغماً وجودلری جداً محض خیر و برکت اولان ووصف قرآنیسیله (صالحات، قانتات، حافظات اللغیب)

رابعهٔ عدویه‌یه مانند خانملرك چوغی هیچ شبهه‌سز و حمد اولسـون ینه استانبولده‌در . بو سـبیله بعضاً پك غافلانه کهنه و ملوث بیزانس دیه صاووریلان تکرلمه‌لره جان صقیلمامق قابل اولمایور. طوپراغنده خاصةً علمدار رسول‌اللهی و دها نیجه صحابی و رجال‌اللهی صاقلایان بو مبـارك محیط ایچون او تعبیرلرك اسـتعمالی جداً بارد وناېجادر . آناطولی‌ده استانبولدن آشاغی قالماز . زیرا اورالرده دها اون یاشنده ایکن حفظ قرآنه موفق اولمش یوزلرجه قیز چوجقلرینه بن تصادف ایتمشدم . بو جهتلری بوراده اخطاردن مقصدم آمان بیتدك ، اخلاق قالمادی دیه کرفتار یأس ونومیدی اولانلری اوحال فتوردن قورتارمغه خدمت ایچوندر .

بو کونلك بو قدر الویرر . بوندن صـوکرا قادینلرك نه حکمته مبنی بعض خصوصده ارککلرك دوننده صایلدقلرینی وهانکی جهتلرده اونلره فائق اولدقلرینی یازارم افندم .

قزیل طوپراق — ٦ مارت ٣٣٧

بایرام ولی

درت کون اولکی (ایلری)ده انتشارایدن (نیچون حرب ایدییورز) عنوانلی مقاله‌مده بوکون مبارك آدیله سرلوحهٔ مقاله‌می تزیین ایتدیکم حاجی بایرام ولی حضرتلرندن مناسبتله بحث ایتمشدم . او کوندن بری تصادف ایتدیکم دوستلرمدن وطلبه‌مدن بعضیلری ولیٔ مشارالیه حقنده بر ازدها معلومات ویرمکلکمی رجا ایتدکلرندن بومقاله‌مله اونلرك شو امللرینی امکان دائره‌سنده تطمینه چالیشه‌جغم اولا ایلك مقاله‌مده حاجی بایرام ایچون بر ذات عالیقدرك افاده‌سنه عطفاً (آناطولینك صاحبیدر) دیمشدم . شیمدی بو سوزی بر از تفصیـل ایتمك ایستر . معلومدرکه عامهٔ ناس هر مملکتك وهر یرك معنوی بر حامیسی اولدیغنه ذاهبدر . نته کیم (بلدهٔ نورانور) وصفیله مشهور عالم اولان پارسـك حامیسی سنت ژه‌نه‌ویه‌و *Sainte qeneviéve* اسمنده بر قادیندر . پارسـلیلر عندنده پك مبـارك و ولیة‌الله عد اولنان بو قادین اونلرك اعتقادنجه پارسی مشهور (آتیلا) نك استیلاسندن صیانت ایتمشدر . او کوندن بو کونه ١٥٧٠ سنه کچدیکی حالده، الیوم پارسده (سنت أتیه‌ن) کلیساسنده اوعزیزه‌نك مرمردن معمول لحدی، ایچندن جسددن نشانه قالمامشکن ایام مخصوصه‌سنده تعظیم واحترامله زیارت اولنور . واورایه کیدنلرك هیچ بریسی هدف استخفاف اولماز. بونقطه‌یی نیچون اشارت ایتدیکمی

بیانه لزوم کورمیورم . زیرا مقصدم پك آشکاردر . بوده چیقمش ، بومدنیت ومادیت عصرنده بزه حاجیدن حوجادن بحث ایدییوردییه ، محضانقصان تحقیق سببیله، مقاله‌مه طعن ایده‌جك بعض خفیف‌مشربلر اولورسه اونلری انصاف وحقیقت جهتنه میل ایتدیرمك ایسته‌یورم . والحاصل حاجی بایرامی بز دکل قوچا داهیٔ عسکری جنتمکان فاتح سلطان محمدخان ثانی حضرتلری‌ده اوصفتله طانیمش اوله‌جق‌که‌ادرنه‌ده اردوسنی جمع وتنظیم ایتدکدن ، مهندس (اوربان) معرفتیله تونج طوپلرینی دوکدردکدن خلاصه اسباب ماديه‌نك هپسنی نقصانسز حاضرلاتدقدن صوکرا ، ولیٔ مشارالیهی‌ده اردوکاهنه دعوت ایتمشدی. انجق مشارالیه اوزمان پك یاشلی اولدقلری ایچون کندی یرلرینه ایلری کلن مریدلرندن آق‌شمس‌الدین ایله آق‌بیقی کوندرمشلردی . بوایکی ذاتك (بلدهٔ طیبه)نك فتحنده توك عسکرلرینك قلبلرینه نه‌قدر بویوك شوق وجسارت ویردکلرینی بیانه حاجت وارمیدر ؟ شوتفصیلاته کوره استانبولك الیمزه کچمسنه حاجی بایرامك‌ده همت معنویه‌سی کچمش دیمکدر . حاجی‌بایرام کیمدر ؟ (عثمانلی مؤلفلری) کبی مخلد برکتابیله بزی کندیسنه منتدار ایتمش اولان بروسه‌لی فاضل محترم طاهر بك افندی‌نك (حاجی بایرام ولیٔ) عنوانلی کوچك بررساله‌سی واردر. بورساله‌نك ویردیکی معلوماتدن آکلایورزکه حاجی بایرام خالص مخلص بر تورکدر . انقره کویلرندن برنده طوغمش و ٨٣٢ سنه‌سنده انقره‌ده ارتحال ایتمشدر .

حاجی‌بایرام کنجلکنده مکمل تحصیل کورمش اولدیغندن آنقره‌ده (قاره مدرسه) ده بر مدت درس اوقوتمشدی . فقط حقایق عالیه

ومسائل لدنیه‌نك عادی علم یوللریله الده ایدیله‌میه‌جکنی آکلامش اولدیغی ایچون ، وقتیله حجة الاسلام امام غزالینك یاپدیغی کبی، درسی، کرسی‌یی معاشی والحاصل هرشیئی براقوب او زمانك قطب ارشادی اولان ، قیصریه‌ده متمکن حمیدالدین آقسرائی‌نك یانه وخدمتنه قوشمشدی . حاجی بایرامك بوخدمتی اوزون سنه‌لر سورمش . نه ثبات ، نه‌خلوص ونه فداکارلق ! بیلملی‌که هیچ برمقصد قولای الده ایدلمیور . هله بویله معنوی بویوك موفقیتلر ایچون بعضاً پك اوزون سورن تحمللر ، ثباتلر ومجاهده‌لر اقتضا ایدییور . نته‌کیم پیرمزده اوکا قاتلانمش، فقط نتیجه‌ده مقصدینه ایرمشدی. زیرا حمیدالدین ارتحال ایتدیکی زمان حامل اولدیغی بویوك امانت ومقدس سری صادق وفداکارمعنوی اوغلی بایرامه تسلیم ایتمشدی. بوسر نه‌یدی‌او ناصل امانت‌ایمش؟ روحانی شیلردن نصیبی وذوقی اولمایان کیمسه‌لر ایچون بوسوزلرك هیچ برمعناسی یوقدر بوندن باشقه ضیای شمسك یدی رنك اصلیدن مرکب اولدیغی بیلمه‌ین برکیمسه‌یه ناصل قاتود شعاعلرندن ، هرج تموجاتندن ، رونتکن شعاعلرندن بحث ایدیله‌مزسه علم روحك مسائل عادیه‌سندن مسائل غامضه‌سنه کچمه‌یجه اونلره تصدر ایدن اسراردن‌ده بحث اولنه‌ماز . بونکله برابر، سرعت جولانی الکتریقدن زیاده ، دائرهٔ احاطه‌سی نامتناهیلکله توأم برقوهٔ فکریه‌یه مالك اولان انسانك محیط قدرتنده‌کی اسرار وغرائب دوشونیلیرسه ، اومقدس امانت حقنده خیال میال برفکر حاصل ایدلمش اولور . بومبحثی براز دها قولای تفهیمه مدار اولمق اوزره مساعده‌کزله انسانك برده جسمانیتنه برابرجه باقالم . اونه محیرالعقول

ترتیبلر وتجهیزلر دکلمی ؟ افندم ، انسانك ایچنده آلمانیانك اك مشهور کیمیاخانه‌لرندن ، فرانسه‌نك منسوجاتی شهرتکیر عالم اولان ایپك منسوجاتی فابریقه‌لرندن مکمل دارالاستحضارلر ، دستکاهلر ، فوق‌العاده مصنع دینامولر وموتورلر وار اویله اولماسه‌یدی سوقاقده بعضا راست کلدیککز اوروس کوزللرینك کوزلرنده‌کی الهی و سماوی رنك ایله صاچلرنده‌کی شعشعاتی آلتون یالدیزلر ناصل وجوده کلمش اولوردی. (صنعةاه) اولان بو خاص بویالر باشقه بر کیمیاخانه‌ده یاپیله‌مایور . کذلك دنیانك هانکی فابریقه‌سی او صاچلرك تللری وکلچهره‌لرده‌کی اینجه ، نرمین وخاره‌لی تویلر قدر جاذب و جاربا شیلر طوقویابیلیر؟ والحاصل بدن انسانیده‌کی آلان ، ویرن، چکن ،طوپلایان، صاقلایان باغلایان ، ایصلانان ، قورودان ، تحلیل و ترکیب ایدن شکر اعمال ایدن ، قماش انساجی طوقویان تللر ، دوکمه‌لر ، مرکزلر ، آککومولاتورلر ، قوندانسه‌لر ، مانیوالر ، ویده‌لر ، دستکاهلر ، کبی یوزلرجه بربرندن عجیب و مصنع جهازلری هپ بردن محتوی باشقا بر ماکنه کوستره‌بیلیرمیسك ! هم اویله ماکنه‌که آلتمش یتمش بعضاً یوزسنه دورمقسزین ایشله‌یه بیلسك‌ها ! فسبحان‌الله‌الخالق المتعال ایشته اولو تاکریمزك ایکی مبارك الیله « مجازاً مستعمل اولدیغی خطاره لزوم وارمی ؟ » خامورنی احسن تقویم اوزره یوغوردیغی بو قالب جسمانینك بر محیط بیکرانه بکزه‌ین ایچنده ، نوری کونشدن پارلاق لاهوتی بر مشعله‌ده ایقاد اولنمشدرکه بو مشعله‌لرك جمله‌سی نورلرینی دیکر بر فوّارهٔ نورانیدن اقتباس ایدرلر . هرکیجه اولرده

دکانلرده ، قهوه‌خانه‌لرده ، سوقاقلرده یانان بیکلرجه الکتریق لامباسندن چیقان نورلرك هپسی قارا آغاچده‌کی مرکزدن کلدیکی کبی آکلاشیلدی‌یا . ایشته یوقاریده بحث ایتدیکم مقدس امانت اوفواره‌درکه موصلغنی هر دورده یوجه بر دولتلی طاشیمقده‌در . بو سعادت عضما عثمانلی تورکارینك اوائل سلطنتلرنده حاجی بایرامه نصیب اولمش!

بر کره دها عجایب بویله‌شی اولورمی دیه‌جکسکز ! اوت بکم ، اکر انسانه اومشعلهٔ لاهوتی‌راهنمای افلاك اولمسیدی ، بر نقطه جق مشابه‌سنده اولان کوزلریکزله میلیارلرجه‌مترو مسافه‌ده اولان کونشك ودیکر بیلدیزلرك بزه وبر برلرینه اولان مسافه‌لرینی ناصل اولچه بیلیردیکز ؟ مختلف اشیا آراسنده‌کی ثابت ، لایتغیر نسبت وقانونلری نه واسطه ایله بوله بیلیردیکز ؟ بناءً علیه بو مسئله‌ده اشتباه ایتمك ایچون اولا کندی هویت معنویه‌کزدن استعفا یعنی انسانلغکزی انکار ایتمه‌کز ایجاب ایدر . بیلمم‌که بوکا راضی اوله بیلیرمیسکز ؟ حاجی بایرامك مرتبهٔ معنویه ومظهریت جلیله‌سنه دائر ویردیکم شو معلوماتدن صوکرا ، حیات خصوصیه‌سنه عائد ویره‌جکم معلوماتك پك سونوك قالماسی ضروریدر . بونکله برابر اونلری‌ده بیلمك ایسته‌ینلر طاهر بك افندی نك رساله‌سنه باقه‌بیلیرلر . یالکز شوقدرینی اورساله مندرجاتنه علاوه وهمزه عبرت اولمق اوزره خبر ویره‌یم‌که پیر مشار الیه کندیسنه پادشاهلردن وبکلردن بر چوق هدیه‌لر کلدیکی حالده هپسنی فقرایه طاغیدوب کندی معیشتنی بالذات چیفتجیلك ایدرك یتشدیردیکی بورچاقله تأمین ایدردی .

عثمانلی معارف تاریخنده پك بیوك بر موقعی اولان کلیبولیلی یازیجی محمد افندی ایله برادری انوارالعاشقین مؤلفی احمدبیجان ، بایرام ولی حضرتلرینك ادرنه‌یه کیدوب کلیرکن تربیه‌وارشاد ایتدکلری بیوکلریمزدندر شعرلرنده‌کی خلاوت ودیکر مبارك اثرلرنده‌کی قوت وجیادت تعریفدن مستغنی اولان اسکدارلی عزیز محمود هدائی افندی حضرتلریله تألیفات دینیه‌سی کرامت علمیه‌سنك اك ساطع برهانی اولان بروسه‌لی شیخ اسماعیل حقی مرحومده بالواسطه آنقره‌ولیسندن اخذفیوضات ایتمشلردی.

٩ نیسان ٣٣٧

تصوف مسئله‌سی

دارالفنون مدرسلرندن کوپریلی زاده فؤاد بکله نظیف بك آره‌سنده کچن مباحثه‌یی اوقومقده‌یم. مساعده بیوریلیرسه مناقشه ایدیلن مسئله‌لر حقنده بنمده سنه‌لرجه دوام ایدن برسعیدن صوکرا حاصل ایتدیکم قناعتلریمی ، حل اختلافه مدار اولور امیدیله شورایه بند بند یازایم :

١ — تصوف، کندینه مخصوص برطریق تحقیق واستنباطی اولان باشلی باشنه برمعرفتدر . تعلیل ، استقرا ، قیاس ، مناظره ، جدل کبی انماط عقلیه وعلمیه‌نك تصوفجه هیچ بر قیمتی یوقدر. زیرا بو ، برعلم حالدر . بوعلمك یکانه طریقی تصفیهٔ قلب وباطندر .

٢ — تصوفك ظهوری پك اسکیدر. زیرا هرکس طبعاً متصوفدر. راما هرمس المثلث، فیثاغور تصوفك اك اسکی ونامدار پیشوالریدر افلاطونی‌ده اونوتمایالم. هله موسوی فیلون Philon اوقدر درین برمتصوفدرکه بزده ایام اخیره‌ده تصوفه عائد پك درین تتبعاتده بولنمش اولان شمس الدین پاشا مرحوم فیلون ایچون (رحمة الله) دیمکده تردد ایتمزدی .

٣ — موسی علیه السلامك حضردن اوکرنمك ایسته‌دیکی علم لدن، تصوفدن باشقه برشی دکلدی .

قبل الاسلام موجود اولان (برخ اسود) ایله مقتدالرینی وعصر سعادتده‌کی (اویس القرنی)یی‌ده درخاطر ایده‌لم.

٥ — یکی بر دین وشریعت نشر وتعلیم ایدن رسول محترم محمد المصطفی افندمز حضرتلرینک بعض اصحابنه تصوفک اس الاساس اولان ذکر وتفکری تعلیم ایتمش اولدقلری شك وشبهه‌دن بریدر.

٦ — آنجق بالآخره ظهور ایدن طریقتلرده کوردیکمز ؛ دونمك ، اوکه آرقه‌یه ویا صاغه صوله طوغری صاللانمق، الچیرپمق الخ کبی حرکت ووضعیتلر ایله دف، مانی ، طنبور، بندیر کبی سازلری چالدیرمق بالآخره وضع اولنمشدر. بوکا سبب اویله مطرد وموزون حرکتلر ایله لطیف سسلر و آهنکدار الهی ونغمه‌لرك انسانده قولایجه وجد وحال حصوله کتیرمش اولماسیدر . اعزهٔ کرامك شو مقصد مستحسنه‌ قبول والتزام ایتدیکلری بو شیلری لهو ولعبه بکزتمك موافق انصاف اوله‌ماز .

٧ — فؤاد بك افندینك مستشرقلرك تصوف حقنده‌کی تتبعلرینك یوزده طقسانی رد وجرح ایتمش اولماسنی شیمدیلك تصدیق ایده‌میه‌جکم مکرکه دلیللری وضوح ایله کوسترمش اولسون .

٨ — لوئی ماسینیونك حلاج حقنده‌کی کتابی فوق العاده مهم تدقیقات و تحقیقاتی جامعدر . استانبول کتبخانه‌لرنده‌کی تصوف کتابلرینی بو فرانسز عالمی درجه‌سنده مراقله تتبع ایتمش عجبا قاچ عالممز وار بیلمیورم. وارسه مومی الیهك مناقشه ایتدیکی مسئله‌لردن بعضیلرینه هایدی جواب ویرسین . مثلا شو « انسان کامل » بحثی اسلام آراسنه

نه زمان و نره‌دن کلوب قاریشمش یازسین‌ده کوره‌لم. «لاهوت وناسوت» بحثی‌ده آکلاتسین . (ماسنیون) پك متواضع ومنصف برذاتدر . آکلامدیغی یرلری‌ده اعتراف ایدییور . مثلا طاسین تنزیهك ٢١ نجی بندنده‌کی ایکی شکل ایچون خلاصةً : (بوقریب شکللری آکلامادم. بوشکللر عددلردن مرکب ایکی سطردر . ، برنجی سطرده ایکی (ح) حرفی ، ایکنجیسنده ایکی (لا) هجاسی‌ده وار . بونلردن برینك فکر خاصه دیکرینك فکر عامه نه وجهله رمز ایتدیکنی کشف ایده‌میورم.) دیمش. وبوکا علاوةً (ابن عربی)نك [کتاب القب والامامین] عنوانلی اثرنده بوکا مشابه اون دستورك معنالری نه‌در دیه صوریور. رجا ایدرم بونلری حل ایدنلر وارسه بیورسون یازسینکه هپ استفاده ایده‌لم . بناءً علیه نظیف بك افندینك مستشرقلر حقنده‌کی ذهابلرینی نفس الامره وانصافه موافق بولمایورم .

٩ — نظیف بك افندی افاضل مستشرقیندن (ائون غوتیه)نك (ابن رشد) ایله (ابن طفیلی) حقنده و (ولوئی ژرمن لوی) نك (میمونی) یه دائر اولان کتابلری ایچون نه دییورلر ؟ بونلر تدقیق اولنورسه مستشرقلرك نه قدر درین بر وقوف وتوکنمز بر غیرتله چالیشدقلرینی اعترافه مجبور اولورلر .

١٠ — والحاصل تصوف تاریخی‌ده یازارکن آلمانلرك، انکلیزلرك ، فرانسزلرك الخ تحقیقات وتتبعاتنه احتیاجمز هیچ بر وقت انکار اوله‌ماز. نه‌یاپالم کتبخانه‌لرمزده بولنمیان کتابلر بیله اونلرده بولنور ایچون اوناناجق بر شیدر اما حقیقت حال بوندن عبارتدر .   ١٥ کانون اول ١٣٣٦

جمعیت صوفیه اعضای محترمه‌سنه

بر تاریخ تصوف یازمغه باشلادیغمزی ایکنجی رئیسکز ضیا بك افندیدن آلدیغم مکتوبدن استبشار ایتدم. جواباً بو خصوصده من غیر حد معاونت قلمیه‌ده بولنمغه مع التشکر آماده اولدیغمی عرض ایلدم. آنجق بویله بر کتابی یازمغه باشلامازدن اول نه یازیلاجغی قرارلاشدیرلملی ومکمل بر فهرس یاپلمالیدی. بنده‌کز بویله بر فهرس یاپلمقسزین ایشه باشلانمش اولماسنی موافق بولمایورم. بوندن باشقه بوکون ممالك متمدنه‌نك اك مهم مرکزلرنده متشکل بر جمعیت صوفیه وار. اونلر متمادیاً نشر آثار ایدییور. منتظماً مجموعه‌لرده چیقاریورلر. عجبا او کتابلر کوزدن کچیرلمش ومحررلری ایله مخابره ایدلمشمیدر؟ مثلا پارسده‌یدنجی دائره‌ده L'avenue De Bourdonnais ده اللی طقوز نومروده، لوندره Allemarle Streete ده یکرمی سکز نومروده، ایتالیاده جنوراده Isorso Dogali ده بر نومروده شعبه‌سی اولان بو جمعیت صوفیه‌نك باش کاتبلرندن برینه یازیله‌جق مکتوبك درحال جوابی آلنه بیلیر. آنجق بو جمعیتك منسوبلری بزم بعض بکتاشی دده‌لری وعموماً نصیری شیخلری کبی انسانك بو دنیایه متعدد دفعه کیدوب کلدیکنه ذاهبدرلر حتی بر کیمسه‌نك بوندن اول نه زمان، نره‌ده ونه شکلده دنیایه کلدیکنی تخطر ایده‌بیلمسی ایچون نه کبی علامتلره مراجعت ایده‌جکنی تعریف ایدرلر. الیوم استانبولده بولنان روس بسته‌کارلرندن، اسمنی یازمایه‌جغم محترم بر ذات، بوندن بش آی اول بر ضیافت اثناسنده، بزم معمار شهیر

وداد بکك یوزینه دقتلی دقتلی باقوب، وداد بکك پارسده درت یوز سنه اول بیلمم هانکی قرالك مابینجیسی اولدیغنی سویلمش واو سرایده کورشدکلری حالده شیمدی کندیسنی نه‌دن طانیمادیغنی صورمشدی. عجبا بو بسته‌کار قاچیرمشمیدی؟ بوکا هم اوت، هم خایر دیه‌جکم، انجق اوت دیسه‌م اویله ماهر بر هنرور ایچون حقارت اولاجق؛ خایر دیسه‌م او نه صاچمالاقیردی ایدی! هم آدجغز او مجلسده حاضر بولنانلرك کوستردیکلری تعجبه کوجنمشدی. زیرا دعواسنك صحتنه تماماً قانعدی بوندن باشقه بز بیخبرلرك شوغفلت وجهالتمزه آجیمشدی. برده بحث ایتدیکم جمعیات صوفیه‌نك هپسی قریباً بر مرشد، بر مربی ویا معلمك کله‌جکنه ذاهبدر. او مرشدك ورودیله برابر تعلیم ایده‌جکی شیلر تلقی واستماع اولنجه‌یه قدر، او جمعیتلره دخول ایدنلرك هانکی مذهب ومشربده اولورسه اولسون اهمیتی یوقدر. چونکه نظرلرنده بالجمله مذاهب حقدر وهپسنك تعلیمات اخلاقیه‌سی مساویدر. والحاصل جمعیات مذکوره‌نك نشریاتنی وبالخاصه اك متبحر محررین صوفیه‌دن (آسیانك نوری) عنوانلی کتابك مؤلفی لوندره‌لی موسیو Mead ك اثرلرینی کورمش اولمالی‌کز ویوقاریده بر نبذه تماس ایتدیکم دور مسئله‌سنی پك درین قاریشدرماکز ایجاب ایدر ظننده‌یم. بوندن باشقه اسرار وتعلیمات صوفیه‌نك عصراً بعد عصر ناصل تسلسل وانتقال ایتدیکنی کوستره بیلمك ایچون مصر وکلدان ایله آلوزی Eulesie نك اسرارندن وفیثاغوریه طریقی ایله بالخاصه هندك بودها مذهبندن مفصلاً بحث ایدیله‌جکمی؟

عرض ایتدیکم پروغرام نشر ایدلمش اولسه‌یدی شمدیدن معلوم اولوردی غرب متصوفلری بو دهانك شو :

صابیا پاپاسیا آقارانام
کوسالاسیا ئوپاساماپارا .
صاشیتتا پاریبو داپانام
ئه‌تام بودهانا سازانام

یعنی (فنالق یاپمقدن واز کچ ؛ ایلك ایتمکی اوکرن ، قلبکی تمیزله ؛ بو دهالرك دینی بوندن عبارتدر) نامنده‌کی تعلیماتنه پك زیاده اهمیت ویرمکده‌درلر .

برده مثلا محی الدین عربی حضرتلری کبی بویوکلرك سیر وتماشا ایتدکلرندن مفصلاً وعادتا خریطه‌سنی چیزر کبی بحث ایتدکلری عالم ملکوته متعلق مشهوداتك محصول وهم وخیال اوله‌مایه‌جغنی هیچ اولمازسه اهل انصافه تصدیق ایتدیره بیلمك ایچون عالم ملکوت *Le monde invisible* ایله حادثاتی مقایسهٔ علوم تجربیهٔ حاضره‌دن مستفاد معلومات وتحقیقات ومحاکماتك ده یازه‌جغکز تاریخ تصوفده یر بولماسنی مناسب کورمکده‌یم . بونك شیمدیدن عبدالفیاض توفیق بکدن رجا ایدلمسنی عرض ایدرم .

استاد مشارالیهك جزء لایتجزانك حالت اخیره‌سندن ، الکتروندن اینجه‌لشن حسلرله عالی قابلیتلردن ، اهتزازاتك غامندن ، پارادوق *Paraduc* ایله بارون رینباخ *Reichenbach* ك تجربه‌لرندن بحث ایدرك

بعض مسائل مهمه‌نك اك غامض جهتلرینی تنویر ایده بیله‌جکنی ظن ایدییورم .

خلاصه نشرینی رجا ایتدیکم فهرس میدانه قونورسه بلکه دیکر بعض ملاحظه‌لر دها عرض ایدرم افندم .

اوچنجی باب

اخلاقیاته‌دائر مقاله‌لر

قادین اخلاق مسئله‌لری حقنده . — دارالحکمه نه یاپمالیدی ! . — ملغا معارف نظارتنه آچیق مکتوب . — بزه‌هانکی اخلاق توصیه ایدیبورسکز. یعقوب قدری بك افندی‌یه مکتوب . —

بر زماندن بری ، دارالحکمه‌نك بر اخلاق نظامنامه‌سی تنظیمله اوغراشدیغنی غزته‌لرده کوریبوردق . نهایت بونظامنامه شورای‌دولته قدر کیتمش . ظن ایدرسه‌م ، بزی الك زیاده تلاشه دوشورن شی ، بالخاصه قادینلرك سوقاقلرده آچیق صاچیق کزمه‌لریله ، بعض کنج قیزلرك یوزلرینی کوزلرینی فضله‌جه بویامالری و ارککلرله سربست کوریشوب برلکده دولاشمالری اوله‌جقدر . فقط بوندن یکرمی سنه اولنه کلنجه‌یه قدر، استانبولده‌خصوصیله مبارك‌قندیل کونلرنده قادینلر عربه‌ده ویا پیاده وجاده‌لره چیقوب تنزه ایدرلر ، و او اثناده اونلرك آراسنه قاریشان ویا آرقالرینه طاقیلان ارککلرك چشیدچشید هم‌دیل وهم ال ایله ادبسزجه تجاوزلرینه هدف اولورلردی . اما بورذالتلرك منعی ایچون او زمان شیمدیکی کبی تلاشله‌نظامنامه‌یاپمغه تشبث ایدلمش اولدیغنی طویمامشدق . عجبا اوزمانك رذالتلریمی دها چرکیندی ، یوقسه شیمدیکی طاشقینلقلرمی دها بتردر ؟ هر حالده شیمدی عارسز

بر حریفك ال ویا دیل ایله کنج بر قادینه اسکی زمانده اولدیغی کبی بر تجاوزه جرأت ایده‌بیله‌جکنه احتمال‌ویره‌میورم. زیرا ظن‌ایدیبورم‌که هم شیمدیکی کنج خانملر قادینلق حیثیت و شرفنی دها ایی تقدیره موافق اولمشلر ، وهم ارککلر دها زیاده اینجه‌لشوب اوصلانمشلردر. نجه بوبرفال خیر واخلاقجه برترقیدر . بو ملاحظه‌مله اسکی‌یه نسبتله دها بوزولمامشدر دیبه ادعا ایده‌جکمه بردن ذاهب اولمایکز . اساساً هانکی شی اخلاقه موافقدر . هانکی شیلر موافق دکلدر . بونی حل ایتمك پك چتین برمسئله‌در. مثلا بوکون بیله آناطولینك بعض‌یرلرنده یاپدقلری کبی شاید استانبولده برقادین برارککه تصادف ایتدیکی‌وقت، یوزینی دیواره چویروب یره چومه‌لیرسه ، اوقادینك شو حرکتنی بکنه‌جکمی‌یز ؟ یاخود قادین بویوك وبدننه کوره‌بیچلنمامش برچارشفه صاریلوب یالکز برکوزیله باقارسه ، او قادینه موافق اداب حرکت ایدیبورمی دیبه‌جکز ؟ باقالم او قادین بویله کزمکله برابر عفت صاحبمیدر ؟ نه‌معلوم . بناءً علیه بو طرزده حرکتلرك ادب وخلاقله هیچ بر مناسبتی یوقدر . آرتق قادینلرمزك او بیچمده اورتونملرینی و ارککدن او شکلده قاچمالرینی هیچ بر وقت تجویز ایده‌میز . اویله اولسون دیسه‌ك بیله‌محالی تمنی ایتمش‌اولور. زیرادنیا شمدی چوق دکشمشدر . هم بومسئله‌ده نیچون یالکز قادینلره هجوم ایدیبورز . یا ، ارککلرك هیچ بکنیلمیه‌جك ، رد وتقبیح ایدیله‌جك حاللری یوقمی؟ فحشیات‌توسع ایدیبورسه، قباحت قادینلردن‌زیاده ارککلرکدر مسکرات قوللانان ، قومار اوینایان اوینه کلمه‌ین ، کندی حاللرنده

يشايان قادينلرى كوزللكلرينه قاپيلوب باشدن چيقارمق ايچون خيال وخاطره كلمه‌ين ترتيبلر قوران اونلر دكلمى ؟ ارككى عسكره كيتمش ، كنديسنى حمايه ايده‌جك بابادن وقارداشدن محروم اولدقدن باشقه اسباب معيشتى‌ده ناقص ويا مفقود اولان بر قادين ايچون شو محاربهٔ عموميه بليه‌سى ايچنده ، سنه‌لرجه سورمش اولان شو وضعيت اليمه‌يى بركره تصور ايديكز ! چامور كبى وثيقه اكمكى بيله بولامايان ، أو صاحبنك ، بقالك چقالك هركون بردرلو تضييقاتنه اوغرايان وآرتق صاتاجق برشيئى قالمايان برعائله قادينينك كمال صبر وتوكلله عفت ومتانتنى محافظه ايتمسى معجزه قبيلندن برشيدر وبن دعوا ايدرم كه استانبول مسلمان خانملرينك يوزده طقسان بشى بو معجزه‌يى كوسترمشلردر . بوجهتله برطاقم سودسز وناكس شيللقلرك خليع العذارانه حركتلرينهٔ باقوب‌ده فساد اخلاقى عموميلشمش عد ايتمكه هيچ بر وجهله وجدانم قائل اولمايور . بونكله برابر ، بزم اسكى زمانلرده‌كى حاللريمز درجه‌سنده ايى اولديغمزى ، ويا شرائط حاضره دوام ايتدكجه اويله اوله‌بيله‌جكمزى دعوا ايتمه‌يورم . اساساً اويله اولمق ايسته‌سه‌ك بيله بوكا امكان تصور ايده‌ميورم . مثلا باليكسرده متصرف بولونديغم زمان كورردم ، قادينلر اوندن چيقارلر ، قومشويه كيدرلر ، فقط اولرينك قاپوسنده‌كى خلقه‌لره ايجه بر بز باغلارلردى . بونك‌ده سببى ديشاريدن برى كليرسه ، آكلاسين كه اوده كيمسه يوقدر . ايى اما ، اوقادينلر بيليرلردى كه اولرينه كيمسه كيرمه‌يه‌جك وبر شيلرى چالنمياجقدر . هايدى كلكزده شيمدى بوراده بواصولى تطبيق ايديكز .

يتمش ايكى ملتك اوغورسز و خيرسزلرى بورايه طوپلانمش . نه ياپاجقسكز ، مجبوراً قاپوبى‌ده ، باجايى‌ده ايجه كليدله‌يه‌جكسكز . آوروپاده بويله خرسزلقدن ، تجاوزدن تماماً مصون وامنيت كامله‌يه مظهر يرلرده وارمش ، نوروچيا كبى .. اوراده‌كى انسانلر نه بختياردر !

بزده اويله اوله‌بيليرز . فقط دارالحكمه‌نك توصيه ايتديكى محله اخلاق انجمنلريله بواولماز ، اوله‌ماز . جانم بونه غريب تكليف ! بن كنديم محله‌مده اوطورانلرك يوزده طقسانن طقوزينى بيلمه‌يورم . اونلرده بنى بيلمه‌يور . بيتيشك قومشوم كيمدر ، صوبى صوپى ، افكارى ، مسلكى نه‌در خبرم يوق . بن بويله هيچ طانيماديغم آدملرك اخلاقمه نظارت ايتملرينى ناصل قبول ايده‌بيليرم ؟ بوتدبير اولسه‌اولسه كويلرده يعنى اهاليسى آز چوق بربرينه اقربا اولان يرلرده بر فائده تأمين ايده‌بيلير . فقط استانبول كبى مختلط و بويوك يرلر ايچون . بوندن صاچما بر تدبير اوله‌ماز .

ظن عاجزانه‌مه كوره اخلاق عموميه‌يى دوزلتمك ويوكسه‌لتمك ايچون ياپيله‌جق شيلر بونلر اولماليدر :

١ — برساعت اول ايچمزدن شودشمنى چيقاروب نعمت مصالحه‌يه قاووشمالى يز .

٢ — وطنمزك ريوزنده‌وآلتنده بيكلرجه اسباب ثروت ورفاهيتى وار ، اونلرى ايشله‌ده‌رك قارنمزى لايقيله طويورمالى يز ، صيرتمزى ايصيتمالى يز . زيرا آچ قارنه فضيلت بك مشكلدر . آنجق او رفاهيتى استحصال ايچون اولا علم ايستر . بناءً عليه تحصيل معارفه فوق العاده

همت ایتملی یز . ثانیاً بویوك كوچك ، قادین اركك تنبللكی براقوب ، كائناتك اك بویوك قانونی اولان قانون سعیه رعایت ایتملی یز .

٣ — عالملریمز ، شیخلریمز ، معلملریمز جامعلرده ، تكیه‌لرده ، مكتبلرده نصیحتله ، ارشاد وتربیه ایله ، تعلیم ایله افراد ملته واولاد وطنه طوغرو یولی كوسترملیدر . یالكز لاف سویلمك كافی دكل ، كندیلری ده او یولدن كیتملیدر . اوغلم توتون ایچمه دییه‌ن بابایه ، اوغل سن ده ایچیورسك دیدیكی وقت ، سن بكا باقمه دیرسه او نصیحتك هیچ بر فائده‌سی اولماز .

٤ — بابالره ده عاجزانه نصیحت ایدرم ، هنوز ذهنلری پك تازه چوجقلرینی سینه‌مایه كوندرمه‌سینلر . خیرسزلرك قاصه‌لری ناصل قیردیقلرینی ، جانیلرك ناصل آدم اولدردیكلرینی ، ارككلرك قادینلرله ناصل صارماش دولاش اولدقلرینی چوجقلر اوراده كوروب اوكره‌نیورلر . ظن ایدیورم كه بزده صوك كونلرده‌كی رذالتلرك بر بویوك سببی سینه‌مالر اولمشدر . الله بلالرینی ویرسین . عجبا پولیس مدیر عمومیسی اسعد بك افندی سینه‌ما قاپولرینه بر مأمور قویوب چوجقلرك اورایه كیرملرینی منع ایتدیره‌مزمی ؟

٥ — مطبوعاتك سربستیسی حقی مسلم اولمغله برابر ، اخلاق عمومیه‌یی افساد ایدن كتاب ورساله‌لرك منع تداولی ایچون بر مؤثر چاره بولنه‌مازمی ! چوجق بابالری ومكتب خواجه‌لری بو وظیفهٔ نظارتی اهمال ایتمه‌سینلر . بوقدری بیله مهم بر تدبیردر .

قزل طوپراق ٢٣ كانون اول ٣٣٧

دارالحكمه نه یاپمالیدی ؟

دارالحكمه اخلاق نظامنامه‌سی یاپاجغنه ، نه یاپمالیدی ؟ بو سؤالك جوابنی تفصیلات آتیه ممكن مرتبه ویرمكه چالیشه‌جقدر . اول امرده دارالحكمه یالكز فحشك منع ویا تحدیدینه عائد تدابیری دوشونمكله قناعت ایتمش ایسه اطرافی پك محدود كورمش دیمكدر . زیرا اخلاقسزلق یالكز فحشدنمی عبارتدی ؟ اصنافك صاندقلری شیلری دها اوجوز وفنا شیلرله قاریشدیرماسنی ، اشیانی طارتاركن ویا اولچركن اكسیك ویرمسنی ، بعض كیمسه‌لرك پارلاق تشبثات تجاریه اعلانلریله وبویوك كارلر وعدیله بیكس وعاجز برچوق زواللیلرك پاراسنی دولاندیرمالرینی ، بعض غزته‌لرك آرا صیرا نظر تأسفله كوریلن افترا ، استهزا ونهایت یاقاسی آچیلمادق سوكوب صایمالرینی وخصوصیله یكی یتیشن مكتبلیلرك ضعف اعتقادله برابر هر حقیقتی انكارلرینی نیچون كورمیور ؟ نقود موقوفه ویا اموال ایتام اداره‌سی كبی مؤسسه‌لرده هركسك كوزی اوكنده فائضله پاره ویریلوب طورركن ، اداره ایله مستقرض آراسنده یالاندن بر ساعت آلیش ویریشی اویدیروب بوتون معامله‌نك بو یالان اوزرینه تأسیس ایدلمسنه واعلاملرله دیكر رسمی وثیقه‌لرك اوكا كوره ترتیب اولونماسنه نه معنا ویریور ! بو هر كسی رسماً حیله‌یه آلشدیرمق دكلمی ؟ دارالحكمه بوكا مماثل ایشلری نیچون خاطرینه كتیرمه‌مش ؟

دیمك‌كه ، ایش پك بویوك واو نسبتده تأمل وتفكره محتاج ایمش ! بناءً علیه بوصایدیغم شیلرله اوكا بكزر دیكر چیركین ایشلر آیری آیری درین برصورتده مطالعه اولنوب ایجابنه كوره تدبیرلر اتخاذ ایتمك هم مقامات رسمیهٔ عائده‌سنه مترتب بر وظیفه‌در ، هم بویله دارالحكمه كبی وظیفهٔ ارشاد وتربیه ایله كندیسنی مكلف بیلن رسمی وخصوصی مؤسسه‌لریمزه متوجه برایشدر .

اولدن، انسانلر آراسنده الله قورقوسی وارکن فنا شیلر نادر اولوردی . آنجق شیمدی دینسز ایمانسز نیجه ارباب فن الله ایله حاشا اكله‌نیورلر . لودانته‌ق كبی محررلرك كتابلرینه باقكز ! بوحریف، مثبت عالمدن باشقه برشی طانیمایور. بوتون زمانتی وقلمنی اللهه اعتقادی صارصمغه تخصیص ایتمش. كنجلرمزك همان هپسی صاریلیور ، اونك وامثالنك كتابلرینی اوقیور . مع الاسف وقوعات عالمده بوكتابلرك شبهه وانكار وادیسنده‌كی تعلیماتنه پك قوتلی بردلیل تشكیل ایتدیكی ایچون نتیجه‌ده چوجقلرمز هرشیئی انكار كریوه‌سنه دوشیور، هیچ دكلسه مكمل برلاادری اولیور !

واقعا علم هپ (لودانته‌ق) كبی زندیقلرك النده دكل . اوته‌ده علمای متبحریندن (آرمان ساباتیه) كبی فیلوسوفلرده وار. مشارالیهك (فیلوزوفی دوله‌فه‌ر) ی اوقونورسه آكلاشیلیر. آدامجغز اللهی اثبات ایده‌جكم دیه نه یوزبیك درلو دلیللر ایراد ایدییور ، كشفیات اخیرهٔ علمیه‌دن ناصل استفاده واستعانه ایله‌یور ، كورملیدر ! هم فیلوسوف اللهك طبقی بزم متكلم عالملریمز كبی مخلوقاتدن آیری ومستقل برذات

صاحبی یعنی فلسفه تعبیرنجه (آرسساندانی) اولدیغنه اعتقاد ایدییور واویله اولدیغنی اثباته چالیشیور . دارالحكمه ایكی سنه ایچنده یالكز بوكتابی ترجمه ایتدیرمش اولسه‌یدی اخلاق نظامنامه‌سندن زیاده یكی یتیشه‌نلرمزه دها بویوك برخدمت ایتمش اولوردی. آنجق یالكز حقایق وتعلیمات دینیه‌یی حقایق علمیه ایله ممزوجاً نشر وتعلیم ایتمكله‌ده فكر ومسلكلرده مطلوب اولان صلاحك حصوله كله‌جكنه احتمال ویرمیورم. چونكه برشیئی بیلمكله یاپابیلمك آراسنده بویوك برفرق واردر . او كسوره او كسوره جكری آغزینه كلن توتون تریاكیسی سیغاره‌نك كندیسنه مضرتی اولدیغنی بیلمز اولورمی ؟ براقسه‌یا ! خایر براقاماز. زیرا اداره‌سی ضعیفدر . اوحالده اخلاق ایچون یالكز بیلكی دكل اراده قوتمزی‌ده تمیه اسبابنی آرامالی‌یز . ایشته طریق علمیه‌ده علمه اهمیت ویرمه‌یوب هپ بواراده قوه‌سنی تربیه‌یه غیرت اولنماسی بوحكمته مبنیدر. والحاصل دارالحكمه برایی ایش كورمك ایسته‌یورسه، اون آیاق اولوب وملتك خیرات وحسناتی سوه‌ن اصحاب ثروتیله برلشوب متعدد جمعیتلر تشكیل ایتملی . نمونه‌سی میدانده : شو پارمق قپوده‌كی اوچ كوشه‌لی جمعیت كبی بر دائره آچوب اورایه كنجلری طوپلامالی ، تنویر وارشاده باشلامالی. آكلاشلدی كنجلری جامعلره كوندرمیه‌جكز. باری بویله هم خوش بروقت كچیره‌جكلری وهم فكراً ، حساً وبدناً استفاده ایده‌بیله‌جكلری یرلری كندیلرینه احضار ایده‌لم . باقسه‌كزا غزته‌لر هركون اعلان ایدییورلر، شیمدی‌ده قیزلرمزی جغال‌اوغلنده آچدقلری برمؤسسه‌یه چاغیرییورلر . واه یازیق بزه ! بزملیتمزی

بویله‌می محافظه ایده‌جکز . مثلثلی جمعیتك محترم رئیسی بر مقالهم مناسبتیله بر دفعه بنی آرایوب زیارت ایتمشدی . دارالحکمه اعضالری بو آمریقالینك عزمنده و فعالیتنده اولورلرسه بو دیدیکم مؤسسه‌لر بزده ده وجوده کله‌بیلیردی .

آمبارك مرشد وارنلر سز نره‌ده‌سکز ؟ یالکز پازار ، چهارشنبه ، پنجشنبه ویاجمعه کونلری کندندن کچمش بش ، اون عاشقی دوندرمکدن وجوش خروشه کتیرمکدن نه چیقار . کریده بیکلرجه اولاد وطن ایقاظه ، وارشاده ، غلیانه ، فورانه ، حقیقتی کورمکه صوصامش دوریور .

قزل طوپراق ٢٥ کانون اول ٣٣٧

معارف نظارتنه آچیق مکتوب

مکتب کتابلری - توحید فکرتك تأثیراتی - بدبینلك تداویسی - مکتبلرده عبادت - شرق ییلدیزی - کنج خرستیانلر جمعیتی - جماعت اسلامیه تشکیلاتنه وابدأ قرأته دائر

بر زماندن بری معارف نظارتنه آچیق بر مکتوب یازمق ایسته‌یوردم . فقط دوندن بری هم او مقامه و هم بوتون علمای کرام ومشایخ عظامه خطاب ایتمك ایسته‌یورم . بونك سببی آشاغیده ویره‌جکم ایضاحاتدن کندی کندینه بللی اولور. اولا معارف نظارتنه آکلاتمق ایسته‌دیکم مسئله‌یی یازایم . معلومدرکه مکتبلرده اوقونان ریاضیات وطبیعیات کتابلری همان همان بربرینك عینیدر . بونلرك تدریساتندن تربیهٔ ملیه وحیات اجتماعیه‌مزی خللدار ایده‌جك نتیجه‌لر چیقماسی دییه‌بیلیرم که غیر ممکندر . فقط تاریخ ، ادبیات ، فلسفه ، سوسیولوژی کتابلری بویله‌میدر ؟ بناءً علیه بو درسلره عائد کتابلرك دولت وملتجه اولاد وطنه ویریله‌جك استقامت ذهنیه‌نك ایجاباتنه کوره یازلمش اولماسی الزمدر .

تاریخ کتابلرینی بالاطراف تدقیق ایتمه‌دم .

فقط کوردیکم ادبیات کتابلرینك اونقطهٔ نظردن مطلوبه هیچ بر وجهله توافق ایتمه‌دیکنه حکم ایده‌بیلیرم . اولا مکاتب سلطانیه ایچون ترتیب اولنان ادبیات پروغرامی او مکتبلرده اوقویاجق ارکك

وقیز چوجقلری ایچون پك اغیر مباحثی محتویدر . اومباحثی طلبه‌نك آكلاماسی شویله طورسون اوقوتمغه مأمور افندیلرك‌ده هضم ایتمش اولدقلرینه‌شبهه ایدییورم . هم بونلری هانكی كتابلردن اوقوداجغز . اونلرده یوق . بر آرالق استاد محترم علی اكرم‌بك افندینك ریاستی آلتنده متشكل بر هیئت ، ادبیات درسلری ایچون یكی بر پروغرام تنظیمنه مأمور ایدلمشدی وبوقومیسیونه دارلفنونده آلمانجه ادبیاتی مدرسی پروفسور « ریختر » ده دعوت اولنوب رأیی صورلمشدی . آدمجغز الده‌كی پروغرامی كورنجه نه‌درین حیرته‌دوشمشدی ! والحاصل مذكور قومیسیونك یاپدیغی پروغرام عجبا نه اولدی ؟ اگر بوپروغرام مطلوبه موافق ایسه بالمسابقه‌یكیدن بر كتاب یازدیروب ، فقط مثاللرك انتخابنده فوق‌العاده التزام تعصب اولنمالیدر . زیرا الده‌كی كتابلرده مندرج مثاللرك چوغی تأسیس مكاتبده‌كی غایه‌یه خادم دكلدر . بومثاللردن بعضلری اوقویانلری حیاتدن تنفر ایتمكه وهر شیئی فاسد ، باطل ، عقیم وملوث كوسترمكه تشویق ایتمكده‌در .

مع التأسف ، صوك زمانلرده یتیشن ادیبلرمزك ممتازلردن معدود بولنان توفیق فكرت بكك مثلا « غیای وجود » ی ومنكرانه دیكر بعض منظومه‌لری بو وادیده‌كی ضلالت فكریه‌نك اك زهرناك مثاللرندن بریدر . بو توفیق فكرت انسانلردن اوقدر متنفر واوقدر بدبین كه « دون كیجه » عنوانلی منظومه‌سنده دكزه‌بیله یالواریور : « دالغا - لرینی كوندرده انسانیتك پاصلی ناصیه‌سنی سیلسین ، هیچ اولمازسه بر ایكی كون كائنات ، آدم اوغلنك یوزینه باقمقدن ایكره‌نمه‌سین » دییور !

نظارت مكتبلردن ادبیات وظیفه‌لرینی جلب ایدوب معاینه ایدرسه ، اون بش ، اون آلتی یاشلرنده‌كی قیز چوجقلرینك بیله‌توفیق فكرت ادبیاتنك تأثیریله خسته وكریان بر حساسیتله معلول اولدقلرینه قانع اولور . اگر بویله اولماسه‌یدی دها بش آی اول ادب ونزاهتله ممتاز ویوكسك برعائله‌یه منسوب برخانم قیزطوروب طورركن سلیمیه اوكلرنده واپوردن كندینی دكزه آتارمیدی ؟ والحاصل بوخانملرك چوغی صانكه برر مادام آقكرمان *Mme. Ackerman* روحنی طاشیور . زیرا یازیلرندن هپ :

Sois maudite, o maratre! des Oeuvres immenses.
Oui, maudite à la source et dans les élemennts.
Pour tous tes abandons, tes obublis, tes démences.
aussi pour tes avortements.

بیتلریله عمومی آنامز حكمنده اولان طبیعته لعنت ایدن اوشاعره‌نك قوقوسی كلیور ! فقط بزه اویله بدبینلر دكل ، زنده ، متین وعزمكار وحیاتك بالجمله تقاضاوصدماتنه مقاوم پرشوق وامید همشیره‌لر ، آنالر وزوجه‌لر لازم .

برده اودرس كتابلرندن غرامیاته متعلق پرده بیرونانه مثاللرده طی ایدلملیدر . یكی نشر اولنان كوزل یازیلرده بونقطهٔ نظره كوره ترتیب ایدلمه‌مش !

فلسفه كتابلرینه كلنجه بوخصوصده خاصةً نظر دقتی جلب ایدرم . بربرینه مباین بونجه مسائل فلسفیه وار . بز هانكیسنه مطابق بر فلسفه اوقوداجغز . اك مهم بر شعبهٔ حكمت اولان علم اخلاق ایچون

دها زیاده اعتنا ایتمك الزمدر . سوسیولوژی ایچون‌ده عینی ملاحظه وار‌در . مشیخت عظما مدرسه‌لر ایچون اخیراً قبول اولنان بعض درسلرك مفردات پروغراملرینی پك اعتنا ایله ترتیب وتنظیم ایتدرملیدی. آنجق یالکز درس کتابلرینك اصلاحی کافی دکلدر. مکتبلرده تدریسات دینیه‌یه مأمور اولانلرده وظیفه‌لرینی اك مثمر و اك فائده بخش اوله‌جق وجهله ایفا ایده‌بیلملری نه‌یه متوقف ایسه ارائه ایدلملیدر . بو صیراده مکتبلرده عبادتك بسبوتون اهماله اوغرادیغنی تأسفله عرض ایدرم . واقعا هر سلطانی مکتبنده بر موظف امام وارسه‌ده بونلرك آرقالرنده نماز قیلان یوق کیبدر . حتی دارالمعلمین عالیه امامی آرتق مکتبك سمتنه بیله اوغرامامغه باشلامش . بو جداً عیبدر .

شهریمزده‌کی اجنبی مکتبلرنده مراسم دینیه‌یه کوستریلن مراعاته نسبتله بزم بولاقیدیمز ایچون نه دیملی ؟ واقعا مکتبلرده چوجوقلره جبراً نماز قلدیرمغه بن‌ده طرفدار دکلم. فقط تشویق، ترغیب ومعنوی تضییق ایله اونلری ایفای عبودیت وسجدهٔ رحمانه سوق و اماله ایتمك بهمه‌حال لازمدر . مسئله یکیدن وکمال جدیت واهمیتله دوشونیلیرسه بو خصوصده مصیب بر قرار ویریله‌جکنه هیچ شبهه ایتمه‌یورم. بو مسئلهٔ مهمه ایله مشیخت جلیله‌ده توغل ایتمه‌لیدر. زیرا مدرسه‌دن یتیشنلرك بهمه حال یکی بر روح ایله و آتشین بر ایمان ایله وظیفه‌لرینی ایفا ایده‌جك وجهله تربیه وتعلیم ایدلمش اولملری مقتضیدر . نیچون بویله سویلیورم ، بیلمم‌که بو کونلر پارمق قاپو جوارندن کچدیکزمی ؟ اوراده مدرسه‌نك قارشیسنده‌کی ییچکی یوردی بناسی آمریقالیلر طرفندن

یوکسك بر کرا ایله طوتیلوب یکی بر جمعیته مرکز اتخاذ ایدلمشدر . بنانك قپوسنه آصلمش لوحه اوزرنده‌کی مثلث ایله حرفلر بوراسنك اهل تثلیثه عائد اولدیغنی واضحاً کوسترمکده ایسه‌ده عجبا ترتیبات ، تشکیلات و مقاصدی و مداوملری حقنده معلومات آلدیکزمی ؟ بوندن باشقا بك اوغلی جهتنده « شرق ییلدیزی » عنوانلی بر جمعیت صوفیه‌نك فعالیتندن خبریکز وارمی ؟ بو جمعیتك منظورم اولان بعض تعلیماتنده ایکی بیك سنه اول دنیایه کلوب انسانلر آراسنده مع‌الاسف آنجق اوچ سنه قدر قاله بیلمش اولان معلم اعظمك پك یاقینلرده بهمه‌حال ینه ایچمزه عودتله هرکسی سلامت و نجات یولنه دعوت ایتمسی بر امر محقق اولدیغندن شیمدیدن مشارالیهك ورودینه حاضرلنمش اولمق و ایفا ایده‌جکی خدمتی تسهیله معاونت ایتمك لزومی اخطار اولنیور . مسلمانلرده صوك زمانلرده عیسی‌نك نزولنی بکله‌میورلرمی یا. دیمك‌که اونلر کده ، بزم‌ده مقصدیمز مشترك . اوحالده همان بو جمعیته یازلمقدن باشقا یاپاجق برشی یوق! اساساً جمعیت، ایچنه کیرمك ایسته‌ینلرك مذهبنی‌ده صورمایور . بناءً علیه تردده هیچ بر سبب یوق . نه غریب شیکه ! واقعا مسلمانلر آراسنده اشراط ساعتدن یعنی قیامت علامتلرندن اولمق اوزره بر « نزول عیسی » روایتی واردر . فقط اونك نزولندن اول باشقا علامتلرك‌ده وقوعه کلمسی ایجاب ایدەر . بوندن باشقا اینه‌جك اولان عیسی شرع محمدی ایله حکم و دعوته مأمور اوله‌جقدر . برده بو مسئله حقنده روایات اصحابدن (قتیبه بن سعید) دن منقولدر . یعنی خبر واحددر . عجبا شرق ییلدیزی جمعیتی منسوبلری مسلمانلرك

بو اعتقادلرینی‌ده بیلیورلرمی‌که ؟ شو ویردیکم ایضاحاته کوره شیخ‌الاسلام اسبق حیدری زاده ابراهیم افندی حضرتلرینك تشکیلنه تشبث ایتدیکی (جماعت اسلامیه تشکیلاتنه خلقی احضار) جمعیتی وفخر العارفین ولد چلبی افندی حضرتلرینك احیاسنی تصور ایتدکلری (ابناء القرآن) جمعیتنه عائد تشبثاتی مثمر بر حاله قویمالری ایچون پك زیاده التزام عجله ایتمه‌لری زمانی کلمشدر . بو صیراده جمعیت صوفیه‌یی‌ده خاطرلادم . بونلر نه یاپیور ، استانبولده داها بو قادار فاضل و عارف نیجه ذاتلر وار . اویله ایکن نه‌دن جانلی بر حرکت کوستریله‌میور ؟ عجبا قانیمزمی قورومش ؟ یوقسه معیشت دردندن باشقا هیچ بر شیئه باقاجق بر حالده دکلمی‌یز ؟ بن ظن ایدیورم‌که پك کوشه‌مشز ، هم لزومندن فضله خودکام اولمشز . فقط بویله طورورسه‌ق راحت ، حضور ، منفعت ، شرف ، حیثیت والحاصل هر شیئمزی غائب ایده‌جکز . عجبا وقتیله اسلامك ظهورنده بونی نشره چالیشانلر اولاهر راحت ومنفعتلرینی تأمین ایتدکدن صوکره‌می ایشه باشلامشلردی ؟ بالعکس اونلر او اوغورده یالکزماللرینی دکل جانلرینی‌ده فدایه عزم ایتمشدیلر . بناءً علیه شیمدی‌ده بزی تنویر وارشاده عزم ایده‌نلر راحتلرینی بریانه براقمالی مقصدلرینه عائد ترتیبات ایچون کیجه کوندوز اوغراشمالیدر . اکر بویله یاپیلسه‌یدی مثلا شو جمعیت اسلامیه تشکیلاتنه عائد شیمدی‌یه قادار یالکز بر بیاننامه اوقومقله قالمایه‌جقدق . هر غزته‌ده متعدد مقاله‌لر ، جامع و مسجدلرده نصیحت واخطارلر ، محله‌لرده امام واختیار هیئتلری

ومتنفذان طرفندن تشویق و تشبثلر وقوع بولدیغنی کوره‌جکدك . اکر حیدری زاده افندی حضرتلری بو ایشه بوتون همت ودرایتلرینی ، نفوذشخصیتلرینی قویمازلر ، وفتور وکسله قاپیلمیه‌رق بالذات تشبثلرینی مصراً تعقیب وتشدید ایتمزلرسه بو ایش یورومز . هر حالده بو ایشن ایچونده مثلا یکی یازی وایصیتمه خسته‌سی میلاسلی دوقتورك ثباتی کبی بر ثبات لازم . بو ثباتی کوره‌رك میلاسلینك یازیسی بهمه‌حال کونك برنده بنه اورته‌یه چیقار ظن ایده‌رم . عینی مطالعه ولد چلبی افندی حضرتلرینك تشبث مبارکلری ایچونده واردر . یاربی ناصل یاپسه‌ق ؟ بر دورلو سیلکنوب شو اوزریمزده‌کی اویوشقلغی دفع ایده‌میورز ! نه اولور ایچمزدن جوشغون وطاشغین بعض کیمسه‌لر چیقسه‌ده بو ایشلری اوزرینه آلسه ، بزده کندیسنه یاردیم ایتسه‌ك ، دعا ایتسه‌ك عقل ویرسه‌ك ، زیرا سویلدم یا کنج خرستیانلر جمعیتی آیاصوفیا احمدیه ، بایزید ، ونور عثمانیه ارالرنده فعالیته باشلامشدر . ایچمزدن بعضیلری ظن ایدیورلر ودییورلرکه اومثلی جمعیتلرك بوتون پروپاغانده‌لری محکوم عقامتدر . فقط بن اویله ظن ایتمیورم . اکر اویله اولسه‌یدی شو ایچمزده‌کی حرارتی سونمش ، پوصله‌سنی شاشیرمش ، حالدن متنفر ، استقبالدن شبهه‌لی ونومید ، یالکز مادیاته مجلوب یوزلرجه اواره وبیچاره ناصل یتیشه بیلیردی ؟ والحاصل منافع ملیه‌مز نامنه بر آن اول تیقظ وفعالانه حرکت زمانی کلدیکنی بر کره داها عرض ایده‌رم .

بزه هانکی اخلاقی توصیه ایدیورسکز ؟

— یعقوب قدری بك افندی‌یه —

اقدامك ٦ و ٧ شباط تاریخلی نسخه‌لرنده‌کی مقاله‌لریکزی دقتله وحیرتله اوقودم . بزه مدنی اخلاقی توصیه ایتدیکزه کوره، عجبا بزم اخلاقمزك غیر مدنی اولدیغنی‌می ظن ایدییورسکز ؟ بوندن باشقه ، بومدنی اخلاقدن مقصدیککز نه‌در؟ بیلمم‌که بونی بنمی آکلایامادم ، یوقسه سزمی تعریف ایده‌میورسکز ؟ هرحالده آرامزده بر سوء تفهم اولاجق ! بونی ممکنسه ازاله‌یه چالیشه‌لم .

هیئت اجتماعیهٔ انسانیه‌نك کچیرمش اولدیغی ادوار تکامله نظراً البته اخلاقی مفهوملر بالجمله مؤسسه‌لر کبی برچوق تحوللره معروض اولمشدر. مختلف سیاحلرك آوسترالیا وآفریقاده یاشایان وحشیلر ارەسنده کوردکلری حاللر بو حقیقتی اثباته کافیدر . مثلا ویتز : (حال وحشتده‌کی اقوامك آنتروپولوژیسی) عنوانلی اثرنده ، بر وحشیدن ایلك ایله فنالغك فرقی نه اولدیغنی صوردیغی وقت شو جوابی آلمش اولدیغنی سویله‌یور :

وحشی) باشقه‌لرینك زوجه‌لرلرینی قاپارسه‌ق ایلك ، باشقه‌لری بزم قاریلریمزی غصب ایدرسه فنالقدر) دیمش ! فقط بو بویله اولمقله برابر ، شو دقیقه‌ده هرکسك مظهر قبول واعتمادی اولان بر اخلاق

وارمیدر ؟ ایشته بنده‌کزده بونلر ایچون صورییورم که بزه هانکی اخلاق توصیه ایدیورسه‌کز ، اونی اچیق سویله‌ییکز . بو صوك زمانلرده ، علمی اخلاق دیه‌بر شی چیقارمق ایسته‌دیلر . فقط تدقیقات ومحاکمات عمیقه ایله بونك‌ده تملسز بر شی اولدیغی تبین ایتدی .

واقعا حکمادن (هربرت سپنسر) ه کوره ، مادام‌که حیات فردك ویا بر زمرهٔ افرادك ایچنده یاشادقلری محیطه اعتمادی بر انطباقدن عبارتدر ، اوحالده (بنتام) ویا (استوارت میل) ك طلب ایتدکلری وجهله اخلاق احتساسات قلبیه‌مزك اعانه‌سی ویا وجدانمزك انواریله بزه بالواسطه ویا بلا واسطه فائده‌لی اولان شیئی آرامقدن عبارت دکل ، بالعکس قوانین طبیعته تسلیمیتدن عبارتدر . فقط سپنسرك بو افاده‌سی بر مجازدر . زیرا بز دخی طبیعتدن بر پارچه‌یز ، وهر فردك محیطنه وهیئت کلیه‌یه انطباقی ، وسعادت فردیه ایله سعادت عمومیه‌نك مطابقتی رفته رفته بالضروره وقوعه کله‌جکدر . بناءً علیه (سپنسر) ك قبول ایتدیکی اخلاق ، سعادت بشریه‌نك شرائطنی بیلدیرر بر علمدر . فقط بو شرائطك ، حیاتك قوانین عمومیه‌سندن ونظر اعتباره آلنان خلائقك شرائط موجودیتندن استنباط ایدلمش اولماسی الزمدر . بعض منقدلر بو اخلاقی تماماً علمی عد ایتمه‌یورلر . (داروین) ك اخلاقی اوکا نسبتله دها علمی ایمش ! برده اوکا باقالم . کرچه (داروین) بر علم اخلاق تأسیس و تدوینی ایله اشتغال ایتمه‌مشدر . فقط اونك معلوم اولان سیستمنه اخلاق نقطهٔ نظرندن وقوع بولان بعض اعتراضلره جواب ویردیکی صره‌ده اخلاق حقنده‌کی فکرلرینی سویله‌مشدر . داروینه

كوره حيات ، دائمی بر غوغادن عبارتدر . بوغوغاده قويلر ضعيفلری محو ايدر وبو سايه‌ده اصطفا وقوعه كلير . ايشته بو منازعه اثناسنده احتساسات اخلاقيه دخی مهم بر خدمت ايفا ايدييور . اجتماعيت ، حب عائله ، حب وطن ، شرف و حيثيت كبی معنوی و خصوصی قوتلر بزم اقوای جسمانيه وعقليه‌مزه انضمام ايدييور . او حالده ، اخلاق انسانلرك حيات مبارزه‌سنه ادخال ايتدكلری معنوی عامللرك تدقيقندن باشقه بر شی اولاماز . فقط ديكر بعض عالملر ، داروينك بو اخلاقنی‌ده تماماً علمی بولميورلر . او حالده علمی اخلاق نه‌در ديرسه‌كز ، بو طبيعيونك ترويج ايتديكی بر اخلاقدركه اوكا نظراً ، اخلاق اخلاقيتك بر تاريخ طبيعيسندن عبارتدر . برده بوكا باقالم . معلومدركه ، علوم طبيعيه طبيعتده‌كی موجودات مختلفه‌نك تشكل وتبدلاتنی تنظيم و اداره ايدن قانونلری تحری ايدر . بو علملر بزه ، اولجه تاصارلانمش هيچ بر فكره باغلانمقسزين ، يالكز او موجوداتك حال حاضرينه نه كبی صفحاتدن كچه‌رك واصل اولدقلرينی كوسترر . ايشته بو اصوله تبعاً علمی اخلاقده بزه شيمدی بسيط و فطری كورينن احتساسات اخلاقيه‌نك نفس الامرده ناصل مركب و مشتق اولدقلرينی كوسترمكده ، و اونلری ، هم تحليل و هم تركيب طريقيله كائناتك علل ميخانيكيه‌سنه ربطه چاليشمقده‌در . ايی اما ، بو طريقك نتيجه‌سی اخلاقی انكاره منجر اوليور ! مثلا حق مفهومنه باقالم : بو ناصل پايدار اوله‌بيلير ؟ چونكه فكری حريت فكرينه مستندر ، حالبوكه طبيعيون حريت و اختياری موهوم بر شی عد ايدرلر . او

حالده تملی اولمايان بر شی ناصل بقا بوله‌بيلير ؟ والحاصل علم ، حق فكرينك تاريخاً صورت تكونی ايضاح ايده‌جك ، آنجق بو ايضاحك نتيجه‌سنده حق فكری ، هيأت اجتماعيهٔ انسانيه‌نك شرائط موجوديتلری ايچنده تماماً انحلال ايتمش اولاجقدر .

كذلك شفقتی ناصل مدافعه ايده‌جكز ؟ مادامكه طبيعت ، قويلرك ضعيفلری محو ايتمه‌سندن باشقه بر شی طانيمايورمش ، وبونك‌ده آدی ترقی ايمش ! بويله بر سيستمده شفقت سوزی برلاف بيمعنا اولمازمی ؟ خيرات و حسنات پرورلكه يعنی محروملره ، عليللره ، بدبختلره علاقه كوستروب تخفيف المرينه چاليشمق ، جهالت ويا عقايد باطله‌يه ايناتمقدن متولد بر حركت اولديغی كبی طبيعتك سير مقدرينی توقيفه چاليشمق ديمكدر ، حال بوكه ، بويله بر حركت عقيم وبيسوددر . شو ايضاحاته كوره ، نظرهٔ اولاده جاذب كورينن علمی اخلاق ، اخلاقی انكاره پيوسته اولور . زيرا علمله اخلاقك قبلهٔ توجهلری بربرينه مغايردر . علم ، موجود اولان شيئی تدقيق ايدر ، اخلاق ايسه اولماسی ايجاب ايدن ، مناسب ويا مجبوری اولان شيلری تحری ايلر . او حالده علمك اخلاقه ويا اخلاقك علمه ربط وارجاعی مستحيلدر . بنابرين ، عزيزم قدی بك افندی ، بزه شو علمی اخلاقی توصيه ايتمديككزی فرض ايدييورم . عجبا سوسياليست اخلاقی‌می توصيه ايده‌جكسكز . واقعا سوسياليست متفكرلر ، فردی تصادفك وبالخاصه اشخاص ممتازه‌نك تسلطندن قورتارمق ، سعی مشترك بر تنسيقه ربط

ایده‌رك محصولاتی بین الاقران مشترکاً توزیع ایتمك ایسته‌یورلر . بوظاهراً پك ایی برشیدر .

فقط ، شیمدیلك باشقالری بر آز تجربه ایتسین‌ده کوره‌لم ناصل اولاجق ! بو سیستمده‌کی اخلاقك عواقبنی بیلمم‌که ایجه موازنه بویوردیکزمی ؟ بونی سزکله ایسترسه‌کز محرمانه قونوشالم. والحاصل، دینه اینانمادقلری قدر، اخلاقه‌ده اینانمایان برلرك هرهانکی براخلاقی سیستمنی بزه توصیه ایتمه‌مکزی رجا ایدرم . واقعا ، مقاله‌کزده اسمنی کمال تقدیرله یاد ایتدیککز فیلسوف « قانت » ك مکلفیت وجدانیه حقنده‌کی درین ملاحظه‌لرینه هیچ بر دیه‌جك یوقدر . فقط عموماً اخلاقی ، بزده اونك کبی عقل عملی‌نك عقل نظری اوزرینه بر تحکم و تصدری عد ایدرسه‌ك ، جسم اخلاقك برعضونی قوپارمش صایلمازمی‌یز ؟ بکم ، سزه شونلری صوراجغم : قانت اولا مکلفیت وجدانیه‌یی قبول ایتمش ، ثانیاً مادام‌که وجدانمك امرلرینه اطاعتله مکلفم ، اوحالده اونلری اجرایه مقتدر اولملغم ، لازم کلیر دیه‌رك افعالمزده مختار اولدیغمزی تسلیم ایتمش، ثالثاً مادام‌که عقلمك بکا اخبار ایتدیکی و اونی استحصاله بنی مکلف طوتدیغی مفکوره‌یه بودنیاده ایریشمك محالدر . او حالده حیات حاضره‌یی بر جنایت اخرویه تعقیب ایتملیدر. بناءً علیه روح ابدیدر حکمنی ویرمش رابعاً: مادام‌که سعادتك فضیلتده تفریقی ممکن اولمادیغنی عقل تسلیم وتصدیق ایدییور ، ومادم‌که قوانین فیزیقیه سعادتله فضیلتك اتحادیله علاقه‌دار کورونمیور ، اوحالده عادل ومرادف بر ذاتك موجودیتنی تصدیق

ایتملیدرکه یوم معیننده اقامهٔ عدالتله تسویهٔ حساب ایتمش اولسون ، بناءً علیه الله تعالی موجوددر دیمش ، اولدیغی ایچین بو قدر زحمت چکمه‌سه وطوغریدن طوغری‌یه شارع تعالانك اوامر و نواهیسنی ترویج ایتمش اولسه دها ایی ایتمزمیدی ؟ بنده‌کز بوسؤالی سزه‌ده صوراجغم . مقاله‌کزك بزم ایچین قابل تحمل اولمایان جهتلری چوقدر. سز عادتا بزی « مزولو » وحشیلری درکه‌سنه ایندیرمك ایسته‌مشسکز بیلمکزکه کوزللکه ، ایلکه ، مدنیته دوغری یورومکه عزم ایتمش اولملقله برابر اخلاق خصوصنده آوروپادن هیچ بر شی آلمامغه و« اخلاق سنیهٔ محمدیه » بی کندیمزه بدرقهٔ حرکات اتخاذ ایتمکه فوق العاده دقت ایتملی‌یز .

١١ شباط ٣٣٩ قیزل طوپراق

✥

وایش بیلن بر ممثل - وقتیله احمد جودت بکك شمس‌الدین سامی بك مرحومك قاموس‌تورکیسنی باصدردیغی کبی - حسین کاظم بکدن کتابنی صاتون آلوب باصدرمالی ویاخود معارف نظارتی بو همتده بولنوب جمله‌مزی منتدار ایتملیدر . ایشته یاپیله‌جق شی بودر. بن هم بوکتابك و هم ولد چلبی افندی حضرتلرینك بنه‌پك بویوك ومهم اولان لغت کتابنك سرعت انتشاری الزمیتنه ، آزربایجانی کوردکمدن صوکرا بوسبوتون قانع اولدم . آزربایجان تورك حکومتنك مرکز اداره‌سی اولان معظم ومعمور باکو بلده‌سنده دوائر رسمیه‌ده معاملات اداریه‌سنده تورکجه جریانی ایچون کمال حرارتله چالیشمقده‌در . بالخاصه معارف وکیلی بنیار اوغلی داداش بونی کندیسنه اك مهم برایش ایدنمشدر . آنجق بویله خیرلی ومسعود برتشبثده مکمل برلغت کتابنك کوره‌جکی ایش ، تخمین اولنه‌میه‌جق قدر بویوکدر .

باکوده، اورا تعبیرنجه «ضیالی جوان» لرك یعنی منور کنجلرك هپسی روسجه‌یی مکملاً اوقور ویازارلر آنا دیللرینی یالکز قونوشورلر . اونلرك روسجه‌یی اوکرنمه‌لرندن فوق‌العاده مستفید اولدقلرینی اعتراف ایتملیدر. زیرا روسجه پك یوکسك برادبیاته مالك اولدیغی کبی انکلیزجه ، فرانسزجه ، آلمانجه علمه عائد بر کتاب یوقدرکه اونك روسجه ترجمه‌سی اولماسین. والحاصل بزم وقتیله بو دیلی اهمال ایتمش اولمقلغمز هیچ ایی اولمامش، بوسببله بوندن بویله کنجلریمزه بولسانه‌ده پك زیاده اهمیت ویرملرینی خالصانه نصیحت ایدرم. هرنه‌حال ایسه باکوجوانلری اوز دیللرینی روسجه قدر بیلمه‌دیکلری ایچون وجداناً اوتانیورلر .

دردنجی باب

ادبیاته ، سیاسیاته متعلق مقاله‌لر

آزربایجاندن عودت . - تورك ایلی . - بعض اقتباسات مناسبتیله . - معلم ناجی شاعر دکلیدر ! . - ایکی بایرام . - اصل کربلا . - اوغورلر اولسون . - آناطولیده‌خرستیانلر . - مابعون . - نفوذومعارف‌سیاسی . - روسیایی طانیالم . - علی امیری افندی‌یه مکتوبلرم . -

بوندن بر سنه قدر اول حسین کاظم بك تألیف ایتدیکی تورکجه لغت کتابنی ، یالیسنده بکا کوسترمشدی . بوکتابك مختلف صحیفه‌لرینی برساعت قدر چویرمشدم . حسین کاظم بك او کون بواثریله کوزمده نه قدر بویومشدی . زیرا وهلةً کوروییوردمکه بو کتاب پك بویوك ودرین بر تتبع و وقوفك ومدید بر سعیله ثباتك محصولی اوله‌بیلیردی. بیروتده‌کی آمریقان کلیه‌سنده‌کی بیکلرجه لسان و لغت کتابلری‌ده مشارالیهك تتبعاتنی تأمین و تسهیل ایتمش . آنجق بو کتابك نیچون اوکونه قدر نشر ایدلمامش اولماسنه قلباً تأسف ایتمشدم. طبیعی بوتأسفمك مؤلف اثره برتعلقی اوله‌مازدی. زیرا او، اك آشاغی هم اون سنه چالشسین بویله مفید ومخلد برکتاب یازسین، هم بونی تمثیل ایتدیرمك ایچون بیکلرجه لیرا بولمغه اوغراشسین ؛ یوق اوندن بونی‌ده ایسته‌مك بویوك بر انصافسزلق اولوردی . بو سببله هرحالده ابراهیم حلمی کبی جسور

وبر عذاب حس ایدییورلر . شیمدی ایسته‌یورلرکه شرائط حاضره‌دن بالاستفاده مکتبلرنده علوم وفنون تورکجه اوقونسون . فقط بو اویله آسان برشیمی ؟ اولا اللرنده مکمل برتورکجه لغت یوق ، ایکنجیسی اصطلاحات علمیه‌قاموسلری یوق. اوندن صوکرا تورکجه علم کتابلری یوق . اونلرك بزم علمی کتابلرمزی آکلامقده پك زیاده مشکلاته دوشـدیکلرینی کوردم . فقط الله ایچون سـویله‌ملی م بزده ایشی بوسبوتون اشـکال ایتمشز . نه‌در او اصـطلاحات طبیه‌مز . کچنلرده بونلری ظن ایدرسه‌م دوقتور غالب عطابك برمناقشهٔ علمیه وسیله‌سیله مدافعه ایدییوردی . نجه بو حقلی بر مدافعه دکلدی . بونکله برابر آزدیلرك یکی اصطلاح قویابیله‌جکلرینی ظن ایتمه‌یورم . زیرا بو پك چتین بر ایشدر . بناءً علیه ایی کوتی ینه بزم اصـطلاحلرمزی قبول ایتملرینی دها پراتیك بولیورم . هانی ، شـیمدی‌یه قدر املا ، صرف واصطلاحات علمیه انجمنلرینك مساعی‌سی یتمش واورتایه چیقارلمش اولسه‌یدی . بوانجمنلرك هربری ایچون شیمدی قدر بر خیلی یومیه‌لر ویرلدی . بوكا بر شی دیمم ، فقط بونلرك مثبت بر نتیجه‌سنی کورمك ایستردم . املا انجمنی حالا وارمی بیلمه‌یورم . بر آرالق بو انجمنده بن‌ده بولندم .

او زمان ، اصلی عربجه اولسون فارسیجه اولسون ، تورکجه‌یه کیرمش هر کلمه‌نك بهمه‌حال سویله‌نمسی کبی یازلماسنی تکلیف ایتمشدم. طبیعی باشـده نعیم بك افندی اولدیغی حالده دیکر اعضا بو فکرمی مبالغه‌لی بوله‌رق یالکـز تورکجه کلمه‌لرك سویلندیکی کبی ، فقط ینه بر

چوق قاعده‌لره تطبیقاً یازلماسنی ترویج ایتمشلردی . فقط شیمدی بن اونلره اوزمانکی فکریمی‌ده‌دکیشدیره‌رك حرفلرمزی‌ده دکیشدیرمك لزومنه قانع اولدیغمی سویله‌یه‌جکم . بوندن لاتین حرفلرینی عیناً ترویج ایتدیکمه ذاهب اولماسینلر . یالکـز لاتین حرفلرنده‌کی محسناتی جامع بر ألفبایه محتاج اولدیغمزی « الفت و حسیاتمه رغماً » ظن‌ایدییورم . یعنی ایسته‌یورم‌که مثلا یازاجغم تکـنه کبی (ب) حرفی کلمه‌نك باشنده ویا اورتاسنده بولندیغی وقت یالکـز بر دیش قالماسین ، قوجا (م) حرفنك کلمه‌نك اورتاسـنه کلدیکی وقت ، قوروغی قوپوب یالکـز کوچوك بر کوزی قالماسین ؟ وبوتون حرفلر منفصل یازلسین . بویله بر ألفبا یاپکـزده ایسـترسه‌کز هیچ لاتینجه‌یه بکـزه‌تمه‌یکـز . بأس یوقدر . بو ألفبا ایشیله بزده یالکـز میلاسلی دوقتور اوغراشمایور ، داماد و معدن مهندسی کنعان بك کبی دهـا بر خیلی ارباب همت‌ده وار. اونلرك جمله‌سنك محصول مساعیسنی معارف نظارتی جمع‌وتدقیق ایتدیروب مثمر بر نتیجه‌یه ایصاله همت ایتسه نه اولور ؟ البته ألفبانی کوکدن اینمش فرض ایتمـه‌یورز ؟ مادام‌که اویله بر شی یوقدر ، احتیاجمزه هانکی شکل موافق ایسه اونی ایجاد ایدوب قوللانمالی‌یز . باقسه‌کز ! شیمدیکی یازیمزه هیچ بریمزك املاسی بربرینه‌بکـزه‌میور؟ بو باشقه نه‌ده کورولمش بر شیدر ؟ نه قدر قلم صاحبی وارسه ، او قدر املا واردر . بن املا انجمننده ایکن ، پارا ، بالطـا ، قارغا ، پوستا ، روسیا ، فرانسا کبی کلمه‌لری بهمه‌حال پاره ، بالطه . . . کبی یازمق لازم کلدیکـنی سـویلمشلردی . واقعا او کلمه‌لرك بویله نهایتنی ها

ايله يازانلر اليوم پك چوقدر . والحاصل حرفلريمزى تجديد واصلاح ايتمزسه‌ك ، نه قدر قاعده وضع ايتسه‌ك بر ثمره الده ايده‌مه‌يز . عجبا محترم استاد على اكرم بك افنديننك بو بابده‌كى ملاحظه‌لرى نه‌در بيلمك ايستردم. هيچ اولمازسه‌شيمديلك، حرفلريمزدن (ث،س،ص، ز ، ژ ، ظ ، ح ، خ ، هـ) ده بر اختصار عمليه‌سى ياپمغه موافقت ايده‌رلرمى ؟ زيرا بز توركلر ممكن دكل نه قدر تجويد اوقوسه‌ق عربلر كبى (ث) يى (س) دن (ح) يى (خ)دن آييرامايا‌جغز . بزم صرف مسئله‌مزله اشتغال ايتمش اولان اجنبى متخصصلردن موسيو (دى يانتو) ده (بوتوصيه) ده بولنيوركه مطالعه‌سنده‌كى اصابت آشكاردر.

هر نه حال ايسه ، كرك شو املا انجمننك و كرك اولجه متشكل ديكر علمى انجمنلرك محصول مساعيسى ايله معارف نظارتنك ابتدائيه « تاليه » و عاليه مكتبلرى ايچون مطبعهٔ عامره‌ده طبع ايتديرديكى بعضلرى پك مهم علمى كتابلرك شو صيراده اذربايجانه كوندرلمسنى معارف ناظرى سعيدبك افنديدن بشقه‌جه رجا ايدرم. آذرى توركلرى ايچنده پك چوق متفكر، حكم واديبلر يتيشمشدى . بونلرك احياى آثارى ايچون باكوده تورك ديلنده مهم تتبعاتى اولان سليمان ممتازبك زيارتى آلتنده بر انجمن تشكل ايتمشدر . واقعا صيت عرفان و كمالاتى اقطار جهان عالمى طولديرمش اولان (سيد يحيى) كبى بر مرشد مباركك نامنى بيله تغلبات زمان ايله اونوتمش اولان باكوده بويله بر انجمنك تاسيسنه پك لزوم واردى. بوانجمن ايلك اثرى اوله‌رق اوليا چلبينك، سوديجه‌ده مزارى وار ايديكه ياووز سلطان سليمك نديملرندن شاه

چلبى ، ــ (چلبى) حققنده مهم بر شى تدبعنامه نشر ايتمشدر . كوپريلى زاده فؤاد بك دوستم بونى كورديمى بيلمه‌يورم . هر حالده اوانجمنك استانبولده‌كى اديبلرمزك معاونتلرينه احتياجلرى اوله‌جقدر زيرا آذرى اديبلرينه و متفكرلرينه عائد بر چوق كتابلر بوراده بزم كتبخانه‌لريمزده بولنيور .

اونلردن بريسى بابا نعمة اللهك نور عثمانيه كتبخانه‌سنده تصادف ايتديكم بر رسالهٔ فلسفيه‌سيدركه فوق العاده مهمدر . بونى مدرس شرف الدين افندى توركجه‌يه ترجمه‌يه همت ايدرسه بنده اسباب طبعنى تأمين ايلرم بوصورتله آذريلره مشترك برخدمت ايتمش اولورز . بو بابانعمة اللهك علو عرفانى بيانه حاجت يوقدر. وبوسببله‌دركه مشار اليهك مشهور عالم اولان تفسير مباركنى كريدلى احمد مختار افندى مرحوم بعض يارانيله استانبولده طبع ونشر ايتديرمشدى . كتبخانه‌لرمزده بولنان آذرى متفكر واديبلره عائد مهم اثرلرك برلريله نومرولرينى بيلنلرده تصوير افكار ايله نشر ايتملرينى بومناسبتله باشقه‌جه نيازايدرم.

٢٠ تشرين ثانى ٣٣٧

تورك دیلی

صوچلرمز اوقدرچوق‌که ! تو‌کلی اوقدر فلاکتلر چکمه‌یورز . فقط قباحتلرمزك بربویوکی‌ده ظن ایدرسه‌م دیلمزی اهمال ایتمك اولمش ایستر خصوصی ، ایستر رسمی محرراتمزی وقتیله بوسبوتون عربجه ویا فارسی یازمش اولسه‌یدق ، بلکه دها ای آکلاشیلیردی کویا تورکجه یازلمش اسکی کتابلرمزدن مع‌الأسف بن شیمدی برشی آکلامایورم . دیه بیلیرم‌که اوغلم کبی چوجقلر ایچون بونلر چینجه‌یه بکزه‌یور .

دور انتباهمزك باشلانغیجی مثابه‌سنده اولان سلیم ثالث عصرندن اعتباراً تورکجه‌یه نقل وترجمه‌یه باشلانیلان علملر ایچون‌ده یا کلش بربوله کیده‌رك آکلاشلماسی ، اوکره‌نلمسی مشکل اصطلاحلر قویمشز هله بواصطلاحلرك بعضلری پك لزومسز ومعناسزدر . آتق کبی کوزل برکلمه‌مز وارکن ، الله‌عشقنه سز سویلیکز ، انداخت لفظی قبول ایتمك یا کلش برحرکت دکلیدی ؟ جانم (قایا) کلمه‌سی وارکن صخور دیمکه نه‌لزوم واردی . بوبحث اوزوندر . کچه‌جکم غالبا تورکجه‌نك نه‌زنکین برلسان اولدیغنی وباشقه ملتلرك عامی اصطلاحلرینی ناصل ملی برشکله قویدقلرینی بیلمه‌یورمشز . بوکون قافقاسیا ایله اوروپا وشمالی آسیانك همان هریرنده تورکجه ایله کچینه بیلیرسکز . ایرانك بیله چوق یرنده آنا لسانی تورکجه‌در . خالص فارسی اولانلرده تورکجه بیلیر وسویلر حاضر

صیرا‌ی کلمشکن شونی ده استطراداً سویله‌یه‌یم که ایرانك نیجه بیوك شاعرلری آذربایجان ادیبلرینك دعواسنه کوره ، اصلاً تورك ایمش . هاتف کبی قاسم انوار کبی . بوسببله فضولی کبی بویوك وملی بر تورك شاعرینك ناصل اولوبده بعضلری طرفندن ایرانی عد ایدلدیکنه پك تعجب ایدییورلر . ینه صدده کله‌لم : مادام‌که تورکجه بوقدر چوق قونوشیلان ولغتی زنکین بردیلدر . بونی عصرك ایجاباتنه کوره کوزللشدیرمك ودوزلتمك الزمدر . بونك ایچون‌ده اولامکمل برلغت کتابی چیقمالیدر ولدجلبی افندی حضرتلرینك ، حسین کاظم بك افندینك تألیف ایتدکلری لغتلر همان باصلمالیدر . بوسایه‌ده املامزده یالکز برشکل ثابته مظهر اولور . بیلدم‌که بزم‌ده هرملت کبی نه‌زمان ثابت ودوزکون براملامز اولاجق . بو تورکجه املا ویازی مسئله‌سی اوزرینه باکوده همان بر سنه‌یه یاقین برزماندن بری مهم برفعالیت وار . نهایت بر هیئت متشبثه حکومتك‌ده مظهر معاونتی اوله‌رق ترتیب ایتدکلری لاتین حرفلری شکلنده‌کی بر الفبانك قالبلرینی دوکدیرمك ایچون تفلیسه احمد بك یه‌پینوفی کوندرمش . آنجق باکوده تورکلرك مهم براکثریتی بویازی‌یه طرفدار دکل . هیئت متشبثه‌ده بو ایش ایچون بویوك قارداشلرمز اولان استانبول وآناطولی تورکلری نه‌دیه‌جکلر دیه دوشنیور . بونی اوراده بکاده صورمشدیلر . فقط بومسئله حقنده صاری قامیشده چیقان وارلق غزته‌سنك ٥٨ نجی نومرولو نسخه‌سنده منتشر مقاله‌نك تضمن ایتدیکی فکرلرك چوغنی هیچ بروجهله موافق بولمادیغمی اعتراف ایدرم . اولا بو صرف مسئله‌سنك آرقاسنده بر اجنبی انتریقه‌سی توهم

ایتمك حقسز برسوء ظندر . بیلملی‌كه آذربایجان پك فیاض بر انقلاب
كچیرمكده‌در . واقعا یوزلرجه منور كنجلر افكار سیاسیه‌لرندن دولایی
صوك انقلابلر اثناسنده مع الأسف قورشونه دیزلمشلرسه‌ده ینه بو كون
موسقووا واوده‌سا دارالفنوندن یتشمش برخیلی مقتدر آدملری واردر.

او هیئت متشبثه اركانندن اولان معارف ناظر اسبقی شاوغلی
حمید بك ایله نافعه ناظر اسبقی مهندس خداداد بكك حمیت ملیه‌لرندن
اشتباه ایتمك كناه اولور . افندم ، ایشك جان الاجق نقطه‌سنی سزه
بن سویلیه‌یم . بو مسلمانلر نیچون هریرده بویله كیری قالمش . بو پك
غریب بر حادثه‌در ، وقعه‌در. بعض اوروپا متفكرلری بونی دین اسلامك
مانع ترقی اولدیغنه عطف ایدییور . ایچمزدن بیله بعض مهم ذاتلرك
بو ملاحظه‌یه اشتراك ایتدكلرینی بیلیورم . حتی اونلرله مناقشه بیله
ایتمشم بو سببله بو مسئله‌یی باشقه‌جه یازاجغم فقط بعض متفكرلرده
مدنیتجه كیری قالدیغمزی حرفلرمزك نقصاننه اسناد ایدییور . بونك
ایچوندر كه یكی و قولای بر یازی ایجاد ایتمك ایسته‌یورلر . اونلرك بو
ملاحظه‌لری طوغریمیدر ، اكریمیدر ؟ بوده باشقه بر مسئله بونكله
برابر شونی سویلیه‌یم كه بعض مستشرقلرده بزم یازیمزك مكمل اولدیغنه
قانعدر . مثلا رژی عمومی دیركتورلرندن موسیو دی بانقویش آلتی
سنه اول نشر ایتمش وبر نسخه‌سنی بكاده كوندرمش اولدیغی آلمانجه
بر رساله‌ده: [یازیكز مكملدر، صاقك دكشدرمه‌یكز . زیرا بو حرفلر
ایسته‌نوغرافیكدر . یالكز س ، ث ، ص ، ظ ، ذ ، ز ، خ ،
ه حرفلرنده بر اختصار یاپكز] دیه توصیه‌لرده بولنمشدی .

(واراق) غزته‌سنك اومقاله‌سنده بكا الك توحاف كلن بر ملاحظه‌ده
بزم مطبوعاتمزك آوروپانك هرهانكی مطبوعاتیله مقایسه‌یی بالافتخار
قبول ایده‌بیله‌جكنی دعوا ایتمسیدر. عجبا اومقاله‌نك محترم محرری مثلا
برلینر تاغبلاتك مطبعه‌سنی ویالایچیغك دستگاهلرینی كزمشمی ؟ بزم
كتابجی دكانلرمزك جامكانلرنده هر علمدن كتابلر دولو ایمش . بن
اوتوز سنه‌دنبری یا دوغریدن دوغری‌یه معارف ایشلرنده ویا والیلكله
دیشارلرده وصوكرالری دارالفنون مدرسلكنده بولنمش ، تورك ،
كورد ، عرب ، آرناوود ، لاز ، بوشناق ، چركس هر ملتك مكتبلرینی
كزمش كورمش اولدیغمدن نم بیلمدیكم معارف ومكتب ایشلری یوقدر.
تا عدنك باشنده مقاطره قلعه‌سنده‌كی چوجوقایله لازستانده أب اصلاح
مكتبنده‌كی لاز چوجوغنه بر كلمه یازدیغكز وقت ایكیسی‌ده بونی
سویله‌ندیكی كبی یازدقلری حالده ، اونلره صوكرادن بز املا نامنه‌باشقه
درلو یازمغی اوكره‌دییورز ! كلەلم عام كتابلرمزه: بزاونلرك بعضیلرینی
صوك اون سنه ظرفنده ناظر شكری بكك همتیله ، فقط دریادن
بر قطره اوله‌رق میدانه قویابیلمشدك. مثلا ضیا كوك آلپ بكله نجم الدین
صادق بك سوسیولوژی‌یی ، پداغوژی‌یی ، حمداه صبحی بك علم محاسنی
تدوینه چالشمشدیلر . فقط بونلر بیتمه‌دی ، بیته‌مه‌دی . دها چوق
چالیشمق ایستر . نعیم بك بر علم النفس یازمشدی . بن بر (روحیات
درسلری) یازمشدم . ازمیرلی حقی بك بر (فلسفه درسلری) تألیف
ایلمشدی .

حقی بكك فلسفهٔ اولاسی پك چتیندر . هله شوكتی افندینك

علم روحی بر معمادر . والحاصل بو کتابلر ایچون نه چکدیکمزی ودها نه نقصانلر اولدیغی بز بیلیرز . کنج فلسفه مدرسمز شکیب بك مکمل بر اثر حاضرلایور . انشالله موفق اولور . محمد امین بك افندی‌ده تاریخ فلسفه‌سنی حاضرلایور. ایشته بومعلوماته استناداً دیرم‌که اوروپا مطبوعاتی و معارفی ایله مقایسه‌یه حاضرز دعواسنده بولنمغه بن نفسم ایچون اوتانیرم . انشالله یکی یتیشه‌نلر هوا و هواسی براقیر ملتك شان و شرفنی اعلا ایچون جدیت ومتانتله فوق‌العاده چالیشیرسه ایلریده مقایسه امکانی بلکه حاصل اولور. زیرا بزم شرق چوجقلریمز آوروپا چوجقلرندن دها ذکیدر . بونی متعدد تجربه‌لرله اکلادق یالکز اونلرك وسائطی مکمل ، مه‌تودلری صاغلام ، چالشمه‌لری قاعده آلتنده . بزم چوجقلر اونلر کبی منتظم چالشسه‌لر واو وسائط مکمله‌یه مالك اولسه‌لر هیچ شبه‌یوق خارقه‌لر کوسترلردی. بومه‌تود مسئله‌سنه برده فکر تعقیبی علاوه ایده‌جکم . بزم بویوك بر صوچمزده شو فکر تعقیبدن محرومیتمزدر . هیچ برشیده ثبات ایده‌میورز .

هانکی مقصد ثباتسزالده ایدیله‌بیلیر خلیل بك داخلیه ناظری‌ایکن ولایتلرك طبیعی، اقتصادی عمرانی احوالنی کوستره‌جك مفصل برمجله ترتیبی ایچون امرلر ویرمشدی. بزولایتلردن مفصل رساله‌لرخریطه‌لر کوندرمشدك. داخلیه‌ده متعدد قومیسیونلر تشکل ایتمشدی. نتیجه‌سی نه‌اولدی ؟ هیچ نفلیسه تورکیا ایله متعدد ایشلر ایچون مقاوله‌لرعقدینه مأمور قومیسیون رئیسی موسیو لوغران بزم هیئت مرخصه رئیسنه قافقاسیانك احوال اقتصادیه‌سنی ، ثروت طبیعه‌سنی ، نفوسنی مفصلاً

کوسترن برکتاب ویره‌رك مقابلةً تورکیا حقنده‌بویله معلومات اقتصادیه‌یی محتوی بر اثر ایسته‌مشدر .

بیلمم ویره‌جك نه‌مز وار ؟ معارف نظارتی‌ده بروقتلر ولایتلرده مستعمل تورکجه لغت واصطلاحلری معارف ومکتب مدیرلری واسطه‌سیله طوپلاتدیرمغه تشبث ایتمشدی . آرقاسی کلمه‌دی . نیچون ؟ بلکه ناظر دکیشمش ویکی ناظر اسکیسنك اجراآتی تعقیب ایتمه‌مش اولدیغی ایچون . حالبوکه بو لغتلر طوپلانوب بر مجله حالنده نشر ایدلسه‌یدی نه‌اعلا اوله‌جقدی . بن باکوده سلمان ممتازدن بك مهم کلمه‌لر اوکرندم . بر قاچ دانه‌سنی سزه سویلیه‌یم . مثلا تورکلر مکتبه یازمق مصدرندن (یازاق) دییورلرمش . نه کوزل واقعا مکتبك‌ده معناسی اودکلی ؟ جان وروحه (طین یاخود ظریق) دییورلرمش . (نی طینجقدرمه) جانی صیقما معناسنه‌قوللانیلیور. هکیمه‌خسته‌لقلری صاودیغی ، تداوی ایتدیکی ایچون صاوجی دییورلر ، فنامی ؟ بروقت غزته‌لرده عثمانلی تورکلرینك اصلی اولان (قایی خان) نه‌دیمك دیه بر مناقشه چیقمشدی . تورکجه بك شدتلی روزکاره قای دییورلر . تورکلر آراسنده : آی بك ، کون بك ، ییلدیز بك اولدیغی کبی قای‌بك‌ده وارمش قایابك‌ده باشقه. بونکله‌برابر آذربایجان تورکجه‌سنك مهم بر تصفیه‌یه محتاج اولدیغی شبهه‌سزدر . هانی ، شو باکو ایله استانبول آراسنده مطبوعات سربست تعاطی اولنسه ، لسانی تصفیه ایچون نجه بوندن باشقه برشی لازم دکلدر . واقعا باکوده بعض کیمسه‌لر استانبول تورکجه‌سنی یالکز بکنمه‌یور دکل ایسته‌میورده

مثلا رئیس حکومت محترم دوقتور نریمان نریمانوف کندیسی ده بر تورك محرری ومعلمی اولدیغی حالده کچن سنه دعوت اولندیغی بر قیزمکتبنده معلمه خانمك ایراد ایتدیکی نطقده : [أوت ، شیمدی ، افندم.. کبی] کلمه‌لر قوللاندیغی ایچون حدت ایتمش.. [بیلمه‌یورمیسکز. بزم دیلمزده آوت، شمدی کلمه‌لری یوقدر . بونلر نه‌دیمك؟ هم ده بیلمه‌یورمیسکز که آرتق آغا، افندی، پاشا، یوقدر] کبی تکدیرلرزواللی معلمه‌یی آغلاتمشدی. محترم دوقتورك آغالق ، بکلك ، پاشالق ، حقنده‌کی ملاحظه‌لرینه بزم مداخله‌یه حقمز یوقدر . فقط لسان حقنده‌کی تمنیسنی ثمره‌سز کوریورم . زیرا باکو تورکجه‌سی استانبول تورکجه‌سنه هرکون بر ازدها یاقلاشیور . بر زماندن بری ینه نریمانك ایفای وظیفه‌ده بولندیغی دائره‌ده طوپلانمقده اولان بر قومیسون علمی اصطلاحلری تورکجه تدوینه چالیشیور . نه زحمت چکیورلر ، کورملی : باکودن بورایه تحصیل ایچون یوزلرجه جوان کلمکه حاضردر . وبونلرك بو امللرینی معارف قومیسری سابق بنیاداوغلی داداش ترویج ایتمشدی. اماصوکرادن نه اولدی بیلمه‌یورم . بوکا عائد مضبطه بریرده ایلیشوب قالدی. بونکله برابر بو هرحالده اولاجق ، وتورك دیلی مظهر ایده‌جکمز تکملات سایه‌سنده ذاتاً منتشر اولدیغی آق دکز ساحلندن چین حدودینه قدر کتابلریله ، عزته‌لریله مدنیت وانسانیته مهم خدمتلر ایده‌جکدر .

بعض اقتباسات دولاییسیله

شکیب و علی کمال بکاره

دارالفنون معلملرندن شکیب بکك ازدواج حقنده ترجمان حقیقت غزته‌سنك ١٧ مارت تاریخلی علاوه‌سنده منتشر ملاحظاتنی اوقودم ترجمان هیئت تحریریه‌سی بومسئله‌یه دائر آلدیغی جوابلرك باشنه شکیب بکك ملاحظه‌لرینی قویمقله پك مصیب بر حرکتده بولنمشدر . زیرا الك مهم بر مسئله‌یی بر فلسفه معلمنه لایق بر وقوف و جدیتله اجمال ایتمشدر. انجق بو اجمالك ایلك سطرلرنده تصادف ایتدیکم [بو اعتبارله قادین نه بر دیشی، نه ده صوك کونلرده کریه بر صورتده تشبیه ایدلدیکی کبی بر تارلادر] عباره‌سنی تضمن ایتدیکی عظیم بر حرمتسزلك سببیله بهمه‌حال بر اثر ذهول عد ایده‌جکم. زیرا قادینك تارلایه تشبیه ایدلمسی حد ذاتنده کریه اولمادیغی کبی اساساً بو یکی چیقمش بر شی دکلدر . زیرا قادینلر لسان قرآنله (حرث) ه تشبیه ایدلمشدرکه بونك متضمن اولدیغی حکمت ونصیحتلر پك آشکاردر . بونکله برابر آرزو بیورلدیغی حالده بو خصوصده مفسرین کرامك سرد ایتدکلری محاکماتك ده انظار استفاده‌یه عرضنه چالیشیرم . بوکونده صباح غزته‌سنك پیامنده علی کمال بکك غریب بر اقتباسی نظر حیرتمی جلب ایتدی . فقط بوکانه دیه‌جکمی شاشیردم . زیرا ذهول دیسه‌م اوله‌ماز، چونکه باش محرر مشارالیه حلبده‌ذکی مغامزدن باشلادیغی عربجه‌سنی ینه اوراده

و مصرده اکمال ایتمش اولدیغی ایچون بو قدر ذهول نادر اولور ، انطاق حق دیسه‌م قیزاجق . باقکز بو حیرتمك سببلری نه‌در ؛ علی کمال بك اوپیامنده ، دغدغهٔ دنیادن ال چکمش ، بالذات مدافعهٔ نفسندن عاجز اولدیغی کبی حسب‌الزمان یارانی‌ده صوصمغه مجبور بر ذاتی منافیٔ مروت بر صورتده کلیشی کوزل و بیرحمانه تزییف ، تحقیر ایتدکدن ونصیبهٔ اخلاقدن محروم وامثالسز مرائی بر دیپلوماتك سوزلریله استشهاد ایلدکدن صوکرا [تا الله لقد آثرك الله علینا] دییور ! یعنی مرحومك کندیسنه ودیکر اخوانه مرجح اولدیغی و کندیلرینك اونك مزیتلرینی قصداً انکار ایتمکده بولندقلرینی اعتراف ایتمش اولیور بو نتیجه غریب دکلمی ؟ معلومدرکه بو نظم کریم ، یوسفی قویویه آتان قرده‌شلرینك ، بالاخره یوسفی مصرده کمال عزو اقبال ایله آرای حکومت اولدیغی کوردکلری وقت سویله‌دیکلری بر سوزدر . انجق یوسفك حسن مستثناسندن قطعاً نظر ، اتخاذ ایتدیکی تدابیر اقتصادیه و ابراز ایلدیکی مهارت اداریه ایله مصری احیا ایتدیکنی طوعاً و کرهاً اقراره مجبور اولان قرده‌شلری او سوزه علاوةً (و ان کنا لخاطئین) دییه‌رك یوسفك فضل و مزیتنی ، اقتدار واهلیتنی بیله‌رك و قصداً انکارله (مخطی) دکل (خاطیٔ) ده اولدقلرینی‌ده اعتراف ایلمشلردی .

بناءً علیه علی کمال بك اواقتباسله هر نا صلسه مقصدینه بوسبوتون مغایر بر نتیجه‌یه واصل اولمشدر . فاعتبروا !

۱۸ مارت ۳۳۷

معلم ناجی شاعر دکلمیدر ؟

ادیب محترم سلیمان نظیف بك افندی‌یه

پیام صباحك ۱۸ کانون‌اول تاریخلی نسخه‌سنده ، (معلم ناجی) حقنده ابن‌المختار امضالی بر مقاله اوقودم . بو ذات سزه قارشی ناجی‌یی مدافعه ایدییور . ناجی ایچون نه یازدیغکزی مع‌الاسف کورمه‌مشدم . فقط ابن‌المختارك مقاله‌سندن آشاغی یوقاری نه ملاحظه‌لرده بولندیغکز آکلاشیلیور . بونکله برابر ظن ایتمه‌یورم که سز معلم ناجینك شاعرلکنی انکار ایتمش اوله‌سکز . هیچ شبهه‌سز معلم بر شاعردی . فقط البته که بویوك بر شاعر دکلدی ، متوسط بر شاعردی دینه‌جك اولورسه ، بونی کیمسه‌نك انکار ایتمه‌مسی ایجاب ایدر . نجه معلم ناجی‌یه وقوع بولان هجوملر ، اونك شاعرلکنه دکلدر . شاعرلکی آکلایشنه ، طرز قدمایی مصراً یشاتمق ایسته‌مش اولماسنه ، میلی محبوبلی غزللرله استعداد شبانی یا کلش بر یوله صاپغه اوغراشمش بولنماسنه ایدی . و اوکا ایلك هجوملر قاین‌پدری احمد مدحت افندیدن باشلامشدی . طوغریسی (مسعود خراباتی) بو هجوملره استحقاق پیدا ایتمشدی . ناجینك لسانه ایتدیکی خدمتده مبالغه اولنیور . او خدمتلر میانده مثلا (اصطلاحات ادبیه) عنوانلی اثرنده‌کی قافیه و عروضه عائد مباحثی‌ده تورکجه‌یه خدمتمی عد ایده‌جکسز ؟ او ایچندن چیقلماز تعریفلر و قاعده‌لر بزم دکل عربك مالیدر .

بزم شیمدی‌یه قدر لسانجه بو قدر کیری قالدیغمز هپ غیر ملی اولان او قاعده‌لردن ایلری کلدیکنه قناعتم واردر . ناجی تورکجه‌نك عربجه‌یه اسارتی ادامه‌یه چالیشدیغی ایچون هر زمان مواخذه ایدیله‌جکدر.

جانم بکم ، شو مناسبتله سزه چوقدن بری عرضنی امل ایتدیکم بر ملاحظه‌م دها وار . بو ابن‌المختار بك ، سزك ناجی حقنده‌کی تنقیداتکز ایچون (اژنخ حسیات ایله محکوم زبول کوروینیور) دییور . دها آشاغیلرده ینه سزك (شعبده بازانه بر چالاکدستی ایله) ناجینك شاعرلکی حقنده‌کی ملاحظه‌یی سحاب مغالطه‌یه کومدیککزی سویلیور . ینه بو ابن‌المختار مقاله‌سنك صوکلرنده ، (نو امدکان) ك جنابه هجوملە (محراب ادبه سیلنمز بر آژنك کفران قوندردیلر) دییور . اولا صورارم بو لافلر تورکجه‌میدر و بونلری طهراندکی فارسیلر ایچونمی یازییورسکز ، یوقسه بز تورکلر ایچونمی ! انصاف ایدیکز بو (آژنك) نه‌دیمکدر. (آژنخ) ایچون ده اویله . شیمدی برهان قاطعه باقدم . آژنك ، تارنك ورننده یوزده اولان بوروشق و (آژنخ) تارنخ وزننده پاس وکیر دیمکمش . اه عشقنه انصاف ایدیکز وچوجقلریمزه آجیکز. بر دها بویله کیمسه‌نك آکلایامایه‌جغی لاقیردیلری براقکزده آچیق تورکجه یازمغه لطف وهمت ایدیکز . بن بر شیئه دها دقت ایدییورم . سزی (ناثر اعظم) عد ایدنلرك چوغی اسلوبکزده‌کی لطافتی یازیلریکزده قوللانمغی سودیککز ترکیبلره عطف ایدییورلر . حال بوکه نجه سزك مزیتکز اونلر دکل ، باشقه‌لرینك خاطرینه کلمه‌ین یکی بعض فکر و ملاحظه‌لری بولوب

سویله‌کزدر . بونکله برابر او کوزل فکرلری کوزل کلمه‌لرله‌ده ادا ایتمکده‌کی اقتداریکز هرکسك اعتراف ایتدیکی بر حقیقتدر . فقط ینه تکرار ایده‌جکم که کندیکزی دها چوق ودها طاتلی اوقوتدرمق ایسترسه‌کز ، نه قدر ممکنسه او قدر آچیق تورکجه یازمغه ، الفت و اعتیادکزه رغماً بیله اولسه ، لطف ایدیکز . ملتك جمله‌مزجه مطلوب اولان ترقیسی مطلقا بوکا باغلی اولدیغنی ظن ایدییورم . بو خصوصده‌کی مطالعه‌کزی بیلمکی پك ایستردم . ابن المختارك اسلوب بیانی بکا بوذاتك فرید بك اولدیغنی ظن ایتدیرییور . هر کیم اولورسه اولسون اوکاده بر جواب ویرمکزی رجا ایدرم افندم .

۲۱ کانون اول ۳۳۷ — قزل طوپراق

ايكى بايرام

تفليس سفارتنده بر ديدى قودى ـ سنى وشيعى بايراملرى ـ مسلمانلر آراسنده لزومسز بر تفرقه ـ سليمان نظيف بكك بر مقاله‌سى ـ علمايه دوشن وظيفه مكتب پروغراملرى

بو سنه رمضانك صوكنجى كونى باكودن حركتله ايرتسى كونى تفليسه كيرمشدم . اوندن بر كون صكرا ده بايراملاشمق اوزره توركيا سفارتخانه‌سنه كيتمشدم . مأمور بكلر آراسنده بر ديدى قودى واردى مكر تفليسده ايكى بايرام ياپيلمش : برينى سنيلر ، اوته‌كيسنى شيعيلر ياپمش . حال بوكه رمضانك صوك كونى سنيلرك رئيس روحانيسى ياخود زاقافقاسيا اصطلاحنجه مفتيسى شيعيلرك رئيس روحانيسنه يعنى شيخ الاسلامنه خبر كوندرمش : برلكده بايرام ياپالم ، آيرى كونلرده اولماسين ديمش . شيخ الاسلام بو تكليفى قبول ايتديكى حالده صوكرادن كويا جماعتندن قورقديغى ايچون شيعيلرك بايرامنى ايرتسى كونه براقمش . بو سببله بايرامى تبريك ايچون ايكى جماعتك ايلرى كلنلرى توركيا سفارتخانه‌سنه آيرى آيرى كيتمشلر . بونى طويديغم وقت يورکم صيزلادى . تفليسده اهالينك مهم بر قسمى تورك ومسلماندر . بونلر يوز ييلدن زياده بر زماندن برى روس اداره‌سى آلتنده مدنيتك وعصرك بوتون ترقياتنى كوردكلرى حالده هنوز وحدتك منفعت وقدرتنى آكلامامش اولملرينه جداً تعجب

اولنور . سنيلك ، شيعيلك نه ديمك ؟ بونلرك هپسى مسلمان دكلمى ؟ هپسنك پيغمبرى ، كتابى ، قبله‌سى برشى اولورده آرالرنده ضديت ومنافرت ناصل دوام ايده‌بيلير ؟ ظن ايدرسه‌م بو اختلافى ايجاب ايدن اسباب تاريخيه وسياسيه‌نك شيمدى هيچ بر معناسى قالمامشدر . شاه ولايت امام على المرتضى افنديمزله معاويه غوغا ايتمشسه بزه نه اوليور ؟ بيك اوچ يوز سنه اول وقوعه كلمش بر امارت منازعه‌سنك شيمدى لهنده وعليهنده بولنمق قدر كولنج بر شى اوله‌ماز . بوندن باشقه بن هيچ بر تورك طانيميورم كه اهل بيته افراط محبتله متحسس اولمسون . تورك عالملرندن بعضلرى معاويه‌يى اسد الله الغالب افنديمزه بيعت ايتمديكى ايچون مؤاخذه‌دن كف لسان ايديورسه ، بو محضا اونك صحابيلك شرفنى احراز ايتمش اولماسنه مبنيدى ، يعنى ينه رسول محترمك خاطرينه رعايت ايچوندر بونكله برابر بو مسئله بر يانه طورسون ، درت مذهبله مثلا يمنده‌كى زيديه وعراق ، ايران وهندستانده‌كى جعفريه مذهبى آراسنده اصول مسائل اعتباريله‌ده فرقلر واردر . فقط بونلرك حياته عائد ومتعلق اولدقلرينى هيچ ظن ايتمه‌يورم . مادام كه بويله‌در ، نيچون اكلاشامالى ؟ غالبا عالم اسلامك هر طرفنده اويانديريلان غائله وفتنه‌لردن كيمسه‌نك كوز آچمغه وقتى يوق! فقط هيچ اولمازسه شيمديلك هر يرده‌كى اسلام عالم ومنورلرى اه رضاسى ايچون اولسون اهالينك تعصب جاهلانه‌سنى ازاله‌يه همت ايتسين مثلا آذربايجان توركلرينه جعفرى ، مذهبنده اولدقلرى ايچين طاغستانك سنى اهاليسى عادتا خصومت ابراز ايديوردى . بوندن برقاچ سنه اول باكوده ارمنيلرك مسلمانلرى قتل عامه تشبث ايتدكلرى صيراده جانلرينى

قورتارمق ایچون قیرلره وطاغلره قاچیشان ونهایت طاغستان طرفلرینه التجا ایدنلر اوراده‌ده شو مذهب اختلافی سببیله بر خیلی مشکلاته تصادف ایتمشلر . بو مسئله اطرافنده کچن حسبحاللر صیراسنده ادیب محترم سلیمان نظیف بك افندینك برخیلی زمان اول انتشار ایتمش اولان بر مقاله‌سنك باکوده پك زیاده سوء تأثیر ایتمش اولدیغنی سویله‌دیلر کویا ادیب مشارالیه اومقاله‌سنده : (بر قیزی اولسه نه بر یهودی‌یه ، ونه بر شیعی‌یه ویرمیه‌جکلرینی) یازمشلر . سلیمان نظیفی او ملاحظه‌یه سوق ایدن بعض سببلرك بولنماسی ایجاب ایدر . فقط هر نه اولورسه اولسون مشار الیه حسیاتنه غلبه ایده‌جکدی . بونکله برابر ادعا ایده بیلیرم که بزم طرف اهالیسنك جعفریلر حقنده هیچ بر خصومتلری یوقدر . فقط جعفریلرك سنیلر حقنده‌کی محبتلری پك شبهه‌لیدر . هله ایرانده بو تعصب پك شدتلیدر . زیرا ملا وآخوندلر تشویق وتحریکدن خالی قالماز . هر نه حال ایسه اوطرفده بو طرفده علماسی انصاف ایدوب صاف وخالص اهالی‌یه مقابل طرفه قارشی حسن ظن ، محبت واخوت حسلری تلقین ایتملیدر . اناطولینك‌ده چوق یرلرنده مختلف علویه‌قوللری واردر . اونلرکده سنیلر حقنده‌کی نظرلری پك فنادر . منحصراً محصول جهالت اولان بو حسیاتی تعدیل واصلاح ایچون اهالی آراسنده معارفك بحق تعمیمی فرض عیندر . فقط بیلمم که معارف وکیلی وهبی بك ناصل بر پروغرام تعقیب ایدیور .

سلطان سلیم ومحمودك بالمجبوریه کیرمکه چالشدقلری تجدد یولنی یالکز تعقیب دکل توسیعدن باشقه چاره‌مز یوقدر زمانك ایجاباتنه مخالفت یالکز عقامته محکوم قالسه جانم یانماز ، فقط پك فنا نتیجه‌لرده ویره بیلیر .

تا باکویه قدر کلن حوادثه کوره وهبی بك معارفده دها زیاده ارتجاعی بر پروغرام تعقیب ایدییورمش بونك نه درجه‌یه قدر دوغرو اولدیغنی بیلمیورز وبالطبع ایناتمق ایسته‌میز . واقعا بن‌ده معارفجه پروغراملرك تعدیلی طرفداری‌یم . حتی کچن سنه بوراده‌کی معارف نظارتنه بو مقصدله آچیق بر مکتوب یازمشدم . بونك اوزرینه معارفده بر قومیسیون تشکل ایتمشدی . آنجق یاپیلاجق تعدیلاتك غایه‌سی مکتبلردن چوجقلریمزی حیات مجادله‌سنده بهمه‌حال مظفر چیقاجق صورتده یتشدیرمك اولمالیدر . برچلیز ، تنبل ، هواسنه مغلوب ، قلبی وارداده‌سی ضعیف وخیالپرست دکل ، متانتلی ، اراده‌سنه صاحب ، چالشقان ، عقل ودرایت وفضیلتله مجهز اولاد ایسته‌یورز . وهبی بکك پروغرامنی کورمدیکم ایچون بو بابده قطعی بر ملاحظه ایراد ایده‌میه‌جکم . فقط مکتبلردن اجنبی لسانلری تدریساتی چیقارمق ایسته‌مسی طوغری ایسه بوندن یاکلش برشی اوله‌ماز . بن بو لسان تحصیلنه فوق العاده اهمیت ویرنلردنم . زیرا ظن ایدییورم : تمدن ایچون ، احوال عالمه وقوف ایچون رقابت ویاشامق ایچون بو تدبیر پك قطعی نتیجه‌لر ویره بیلیر . بزده ایچمزده‌کی روم وارمنیلرك اجنبی لسانلرینی اوکره‌نمکه باشلادقلری وقت ، بو لزومی حس ایتمش اولسه‌یدق طبیه ، صوکرالری حقوق وملکیه مکتبلری آچیلدیغی زمان ، علوم طبیعیه وطبیه ، علم اقتصاد علم مالی ، حکمت حقوق ، اصول محاکمات . . . درسلری ایچون مارقو ، زوئیروس پاشالره ، آنترانیك بکه ، ساقیزلی اوهانس ، پورتقال میقائل ، یورغاکی ، هوقوچیار .... پاشا وبکلره‌می محتاج اولوردق

بوصایدیغم ذاتلرك علوم طبیعیه سیاسیه وحقوقیه‌نك تورکجه‌یه نقللرنده خدمتلری اولمشسه‌ده دیلمزی ایی بیلمدیکلرندن اصطلاحات عالیه‌نك تدوینده ایجه خطالری‌ده اولمشدی . هرنه‌ایسه اولان اولمش ، فقط ماضیدن عبرت آلوب ، حالك ایجاباتنه‌و آتینك احتیاجاتنه‌کوره یوریمه‌لی‌یز.

اوغورلر اولسون

بیزانسلیلرك اداره‌لری ، سیاستلری ، اخلاقلری تفسخ ایتمشدی. بونك ایچون صوك ضربه‌مزله آیاقلرمزك آلتنه ییقلمشلردی . فقط کیزلی ایصیتمه میقروبی کبی درحال قان دامارلرمزه کیرمشلردی . اولا بنیه‌مز چوق صاغلام اولدیغی ایچون بونی حس ایتمه‌مشدك . فقط چوق کچمه‌دن باشمزده بر آغیراق ، بدنمزده بر درمانسزلق باشلامشدی . عجبا بونك سببی نه‌ایدی؟ مکر بوعلتی یاووز سلطان‌سلیم چوق ایی کشف ایتمش ، چونکه ملکنده نه قدر خرستیان وارسه باشقه یرلره کیتملرینی ایسته‌مشدی . فقط قارشیسنه چیقان زنبیللی‌علی افندی شریعت قلیجنی صاللایوب پادشاهی بوعزمندن دوندورمشدی. آنجق نتیجه نه اولمشدی ؟ بز جنکده قیرلدقجه اونلر چوغالمشلر ، بز زوکورتله‌دکجه اونلر زنکین اولمشلردی . یالکز او قدرمی ؟ اك یوکسك سیاست خارجیه‌مزك مرکز جریانی اولان دیوان همایون ترجمانلغیله آق‌دکزده‌کی تجارت‌ایشلرنده پك‌مهم وظائفی اولان قپودان دریا ترجمانلغی اونلره تخصیص ایتمشدك . بو سببله هیچ بر سریمز کیزلی قالماز ، دولتك بوتون ترتیبات ومقرراتی اونلری اجرایه مأمور امرادن اول دشمنلرك قولاغنه کیدردی. عنوانلرنده‌کی «اوکومه‌نیك» یعنی عالمشموللغه رغماً پطریقلرینك نفوسی بیزانس زماننده یدی قله

سـوزلرینی آشماز ایکن ، بز لهستان حدودینه قدر نه قدر مختلف خرستیان ملتلری وارسه هپسنی اونلرك همایه‌سی آلتنه قویمش ، بلغار و صربلرك طرنوی ، اوخری و ایپکده‌کی پطریقخانه‌لرینی اونلرك نفعنه سد ایتمشدك .

ایچلرندن صدراعظم صوقوللینك محمیسی اولان پطریق (په‌ره‌می) ینه بزم مسامحه‌مزله موسقوویه قدر کیدوب بر چوق انعام و احسانه مظهر اولمشـدی . بر آرالق بولطف و عاطفتی بر قات دها توسیع ایدوب ، بوتون قاتولیك عالمنه رغماً قلعه‌نك اناختارلرینی اونلره امانت ایتمشدك ! وبو مقامات مبارکه‌ده اونلرك ترجیحی یوزندن بعضاً نه‌قدر فضولی مصرفلره وبعضاً نه مزعج بلالره کیرمشدك ! فقط اونلر بو صحابت وعاطفتلره قارشی نه‌یاپمشلردی : علیهمزده اوروپانك تعصـب دینیسنی متمادیاً تحریك وتشدید ایتمکده و بزی بوتون دنیـا کوزنده فنا کوسترمکدن باشقا بر شی یاپمامشلردی . بو اخانت و فساد نهایت روم فترتی اثناسنده بوسبوتون اورتایه چیقمشدی .

بونك‌اوزرینه سلطان محمودعدلی بونلری برمدت خدمت‌دولتدن تبعید ایتمشـدی . فقط بو محرومیت اونلرك هیچ بر وجهله ایشـنه کلمه‌مشدی . بناءً علیه یکی بر شکلده ینه جسم دولته کیروب افسادانه باشلامق لازمدی . نهایت اونی‌ده بولمشدیلر : تنظیمات سـیاستی . بز صحیحاً صاف وتمیز یورکلی آدامرز . پك درین بر مخالصتله ، بوتون او اسکی فسـاد واخانتلری اونودوب ، اونلره اسکیسندن دها زیاده قوللرمزی آچمشدق. دهاروم فتنه‌سنك اوزرندن اوتوزسنه کچه‌مشکن

قالیما کی‌بی لوندره‌ده ، قسطا کی‌بی آتنه‌ده سفیر کوریورز صدراعظم مصطفی رشید پاشانك الك مهم ایشلرینه بالطه‌جی اسمنده برینك‌بورنتی صوقدیغنی کتابلرده حیرتله اوقیورز . بو سـیاست اوزون سـوردی ونهایت کونك‌برنده کوردك‌که‌یالکز خارجیه‌مزدکل نافعه‌ده، اورمانده زراعتده ، تجارتده الك مهم مقاملر روم و ارمنیلرك النه کچمش ! زواللی بزلر الك صـوك بالقان حربنده امور خارجیه‌مز نورادونکیان اخبارك النده دکلیدی ؟ چوجقلغمده روسـلرله محاربه‌مز واردی ، بلکه بونده مبـالغه واردی . فقط هر حالده ناسـك اعتقادی بوش دکلدی . عجبا شوتنظیمات سیاستی غیر مسلملره دولتك یالکز منافع وفوائدینی بخش ایتمك ایچونمی التزام اولنمشدی؟ هروطنداشك‌اوزرینه ترتب ایدن ویرکو ودیکر آغیر یوکلری عجبا یالکز تورکلره تحمیل ایچونمی کلخانه خطی نشراولنمشدی ؟ فقط بو ، بویله اولدی . اونلر نه وطن مشترکك مدافعه‌سنه اشتراك ایتدیلر ، نه لسانمزی مکتبلرینه قبول ایتدیلر . بالعکس بزدن اوزاقلاشـمق ایچون نه یاپمق لازمسه هیچ برینی اهمال ایتمدیلر . بزه هپ یابانجی و دائما آیری طوردیلر . اوحالده بوراده ایشلری نه‌یدی ؟ مشروطیت اعلان اولندیغی وقت ، احوال‌مسروده‌یی استبداد اداره‌یه عطف ایدرك ، اونلرله آکلاشمق، سویشمك وقایناشمق ایچون ینه پك صمیمی اوله‌رق بیان‌آرزوایتدك. فقط نه قدر انکسـار امله اوغرادق . هله کچن حرب عمومی ایله متارکه‌دن صوکره شاهد اولدیغمز احوال هیچ بروجهله شبهه‌یه محل براقمایه‌جق صورتده اثبات ایتمشـدرکه اونلر بزه خصم جاندر . بزی

سومیورلر ، ایسته‌میورزلر . پك اعلا قاپولرمز آچیقدر ، بیورسونلر.
روم ایلیده میلیوندن فضله اوزاقدن یاقیندن اقربامز ، دوستلرمز
وطنداشلرمز وار . بونلر هپسنك اوراده چفتی چوبوغی ، قوناغی
وار . بونلری اونلره براقیورز . باشده ملتیوسلری اولدیغی حالده
اوغورلر اولسون . بزمکیلرده بورایه کلوب یرلشسین. ذاتاً بزکندی
هم جنسلرمزی جلب ایتمه‌ك بیله اونلر یالکز طرد دکل افنا
ایده‌جکلر! هانی آتنه‌ده، سیولونکیده ، تریپولیجه‌ده ، بالیابادرادن ،
آغریبوزده و نهایت یکیشهر فنارده‌کی مسلمانلر نه اولدی ؟ آرتق
یتر ، بو مسئله‌یی صوك دفعه اوله‌رق تسویه ایده‌لم .

آناطولیده خرستیانلر

آناطولی آژانسی زمان زمان بزه یکی بر حرکت حقنده خبرلر
کوندریبور . صوك حوادثه کوره بو یکی جریانك سوقیله قیصریده
طوپلانان بر اورتودقسلر مجلسی ، بوراده فنار پطریقخانه‌سنده‌کی
آناطولیلی مترەپولیدلرك وکالتلری ختام بولدیغنی قرار آلتنه آلوب هر
طرفه اعلان ایتمش بن بو حوادثلری آلدقجه ، نه‌صاقلایه‌یم درین برشبهه‌یه
دوشیبورو عجبا ، دیبورم، بوآداملر بزی یکی بر طوزاغه‌می دوشوره‌جکلر؟
زیرا هپ بیلیورزکه شیمدی‌یه‌قدر چوق آلداندق صفوت وصمیمیتمز
فوق‌العاده سوء استعمال اولندی . تاریخمز باشدن نهایته قدر اهانتلر
وکفران نعمتلرله دولیدر . بونکله برابر ، مسئله‌یی حسیاته قاپلمقسزین
دها درین دوشونمك واوسایه‌ده سالم بر نتیجه‌یه ایریشمك ایسته‌دم. عجبا
آناطولیده هانکی خرستیانلر واردر ؟

مملکتمزه شویله بر کوز کزدیررسه‌ك صیراسیله شونلری کوریرز:
اورتودوقسلر، لاتینلر، قاتولیك پروتستان وقدیم ارمنیلر، قدیم وقاتولیك،
کلدانیلرله سریانیلر، ملکیتلر، نسطوریلر واخ. بونلردن اورتودوقسلرك
ایکی مرجع روحانیلری واردر. برنجیسی بوراده‌کی فنار پطریقخانه‌سی .
ایکنجیسی آنطاکیه پطریقخانه‌سی. دیمك که استانبول پطریقی آناطولیده‌کی
روملرك هیچ‌سنه قاریشماز. مثلا کبانمعدننده‌کی روم مترەپولیدنی آنطاکیه

پطریق کوندریر. بو صایدیغم خرستیان جماعتلرندن بورادە یالکز اورتودو-
قسلری تدقیق ایده‌جکم: بونلر کیملردر وهانکی صویدندر؟ آناطولینك آق
دکز مرمره وقره دکز ساحللریله بورالره یاقین یرلرده برچوق اورتودوقس
واردر. فقط ایچری‌یه کیتدکجه بونلرك مقداری آزالیر ونهایت هیچه اینر.
مثلا ملاطیه‌ده یوق کیبدر. بو اورتودوقسلرك آق دکز و مرمره ساحللرنده
اولانلرینك جنساً ألینوز اولدقلرینه شبهه یوقدر. فقط قارامان،
ارکوب، آماسیه، سیواس کبی یرلرده اولانلرینه غره‌ق دیمك
ایچون بیوك بر جسارت لازمدر. زیرا بونلرك یوزلرنده غره‌قلره
مخصوص شمائلك هیچ بری یوقدر. حتی بوندن اون سنه اول،
یانیه‌ده بولندیغم وقت، بر کون مجلس اداره‌یه بر آز ایرکنجه واجتماعدن
اول کلمش بولنان روم مترەپولیدینه، صحبت اثناسنده دایانامایوب بردن
(سز بهمه‌حال تورك اولمالیسکز) دیمشدم. واقعا کوموشخانه کویلرندن
برنده دوغمش، آناسنك، باباسنك، دده‌سنك دیلی تورکجه اولان
و بالآخره فنار رهبان مکتبنه کیروب تحصیل و تربیه تأثیریله
یونانیلشمش اولان بو محترم أپیسقوپوس بنم بو مشاهده‌مدن اولا بر آز
صیقلمش، صوکره دوشونوب احتمال دیمش وهر حالده عظیم بر شبهه‌یه
دوشمشدی. اویله‌یا، اناطولیده تاریخك وجودندن خبر ویردیکی
خرستیان تورکلر، پچه‌نکلر نه اولمشدی؟ باشقه یرلره هجرت ایتدیکلرینی
بیلمیورز، یرك دیننه کیرمدیلریا؟ اکلاشیلیورکه، برچوق شیلرده
اولدیغی کبی، اونلری‌ده اهمال ایتمشز ونهایت فناردن یتیشن پاپاسلر
قوجاغنه براقدیغمزدن، مرور زمانله اصللرینی و نسبلرینی اونوتمشلر!

حتی بو صوك زمانلرده بیك بیللق دیللری اولان تورکجه‌یی بیله
بیراقوب، یونانجه قونوشمغه هوس ایتمشلر. باقسه‌کزا، بالق
بازارنده‌کی قارامانلی بقال هاجی مانول بیله بو موده‌یه اویمش، سلام
ویریرکن (صباحك غالیسبه‌را) دیور!!....

آه بو بصیرتسزلکمز! هایدی وقتیله استانبولك فتحی متعاقب مبارك
فاتح خصوصی دوستی سخیلاریوسی پطریقلك مقامنه مراسم مدبدبه
ایله اوطورتمش، پك اعلا، فقط صوکراده بوندن بلغارلری، صربلری،
اسقلاوونلری، اولاحلری، آرناوودلری. فنار پطریقلرینك ادارهٔ
روحانیه‌سی آلتنه قویمغه نه مجبوریت واردی؟ بو سایه‌ده پطریقلر،
بیزانس زماننده رؤیالرنده کورمدکلری بر قدرت عظیمه‌یه مالك
اولمشلردی. حکومت، فنار پطریقخانه‌سنك منفعتنه اسلاولرك طرنوه،
اوخری، وایپك پطریقخالرینی الغا ایتمشدی. آرتق اسلاو، واولاح
کلیسالرنده مراسم دینیه ودعالرهپ رومجه یاپیلمغه باشلامشدی. طبیعی
بو تأثیرله بیکلرجه بلغار، صرب و اولاحلری روملاشمشدی. نه
حاجت، شو معهود آوه‌روف یوقمی، بویله صوکرادن یونانیلشمش
مچوه‌لی قاره قاچان دیدکلری بر اولاحدر. دها سویلیه‌یمی؟ ینه او
مساعدات وعواطف زمره‌سندن اولمق اوزره، سیاست خارجیه‌مزك
واسطهٔ تدویری اولان دیوان همایون ترجمانلغی ایله قپودان دریا ترجمانلغی
روم بکزاده‌لرینه تخصیص اولنمشدی. اوندن دها پارلاق، افلاق
وبغدان امارتلرینك یعنی شیمدیکی رومانیا قراللغنك بری‌ی بکرش،
دیکری یاشده اولمق اوزره امارت تاجی صدر اعظملرمز طرفندن

فنار بکلرینه احسان ایدلمکده ایدی . آق دکز، قاره دکز ، قیرمزی دکز سنجاغمزك حکمی آلتنده بولندیغی وقت بیکلرجه روم تاجرلری تورك بایراغی وتورك قیافتیله آوروپانك هر یرینه ، حتی موسقووا وآنورسه قدر راحت وسربستجه کیده‌رك کسب ثروت ایتمکده ایدیلر. استانبولده صدراعظم صوقوللینك محمیسی شیطان اوغلی قانتاکوزه‌ن ویاله‌نوغلر موره‌ده مامالی ایله نوتاراسلر ، قره‌دکز ساحللرنده واناتسه‌س ، خریسولوراس وآزانی‌لر اودورده دنیانك اك زنکین بانکرلری کبی اولمشلردی. والحاصل تورکلرك جوپز ووندیکلر اوزرینه قازاندقلری مظفریتلر هپ بوچورباجیلرك منفعتنه یارامشدی. حالبوکه بیزانس زماننده رقابت اجنبیه ایله یونان تجارت وصنعتی محو اولمش کیدی . بزم زمانمزده ایسه حتی هیدرا وشبرا کبی شنلکسز وایصسز آطه‌لر مهم بر مرکز تجارت اولمشدی. آنجق اونلر نه‌یاپیوردی؟ اونلرك نه‌یاپمش اولدقلرینی وحالا نه‌یاپمق ایسته‌دکلرینی هرکس بیلدیکی ایچون بوراده تفصیل ایتمه‌یه‌جکم . فقط کوزومزی آچوب ، هیچ اولمازسه آتنه‌نك تعلیماتیله حرکت ایدن داسقاللرك آناطولیده روم مکتبلری واسطه‌سیله یکی یتیشمکده اولان روملرك ذهنلرینی جلمه‌لرینه میدان ویرمیه‌جکدك . امین اولکزکه شیمدی (پونتوس) دیبه باشمزه یکی بربلا چیقارمغه چالیشان مفسدلر، هپ اوداسقاللرك رحله تدریسندن یتشمشلردر . ١٣٢٩ سنه‌سنده ، برآرالق دوراً کومشخانه‌یه کیتدیکم وقت روم مکتبنی‌ده زیارت ایتمشدم . چوجقلر هیچ بر کلمه روجه بیلمدکاری حالده معلم‌ده بر کلمه تورکجه آکلاتامایوردی . داسقاله

ترملی اولدیغنی صورمشدم . مکر قوزانه‌لی ایمش . بواحوالی معارف نظارتنه مفصلاً بیلدیرمشدم . فقط حسب‌الزمان ، یاپیلاجق تدبیر قالمامش ایدی : شو تفصیلات ایله دیمك ایسترم‌که آناطولی روملرینك یونانیلك ایله علاقه‌سی یوقدر . بونلردن اوعلاقه‌یی کوسترنلر بهمه‌حال حرث وتربیه تأثیریله اوکا مجلوب اولمشلردر . آنجق اونلره بوحقیقتی کوسترمك وتورکلرله تام برصمیمیت ومخادنتله یاشایه‌بیلمه‌لرینی تأمین ایچون کندیلرندن عینی شعور ووجدانی حاصل ایتمك ظن ایده‌رمکه اویله قولای برشی اولمایه‌جقدر . بونکله برابر بو خصوص ایچون نه‌قدر همت اولنسه لایقدر وبوکا موفق اولمق ایچون خدمت ایده‌جکلر تاریخده هرحالده خیرلی براسم براقه‌جقدر .

٢٠ اغستوس ٣٣٨

برحد فاصل عد ایده‌جك ؟ وكوره‌لم انسانیته مسلط دها مغرور ، چوق متمرد بعض ظلمه سیوری سینكله‌می ، مایمونله‌می . . نه ایله تأدیب ایدیله‌جك ؟

مایمون

اسملری وحكایه‌لری تاریخدن ادبیاته كچمش یالكز بعض آدملر دكلدر . برقاچ حیوان‌ده بو مزیتی قازانمشدر . مثلا نمرودك بورننه كیرن سیوری سینك ، سلیمانك مكتوبنی بلقیسه كتورن هدهد ، اصحاب كهفك آرقاسندن كیدوب مغاره‌یه كیره‌ن كوپك ، عزیرك بیندیكی اشك كبی ، فقط آرتق اوقافله‌ٔ ممتازه‌یه باشقا بر مخلوقی‌ده علاوه ایتملی‌یز : مایمون . واقعا كیمك خاطرینه كلیردی‌كه ، كونك برنده هیچ كیمسه‌نك طانیمادیغی بر مایمون ، نوجاه بر حكمداری ایصیروب خضیض هلاكه سره‌جك ، منفی برقرالی اوغلنك تابوت افوانه باصدیروب سریر سلطنته چیقاراجق وكریدلی سیاسی‌یی آتنه‌دن رذالتله قوغدیرمغه سبب اولاجق ! فقط بونلر هركسك كوزی اوكنده اولدی !

مكر مورخ قدیم (پولیب) ك پك بیوك‌وقعه‌لری الك كوچوك بعض سببلره اسناد ایتمكده حقی وارمش ! مكر اون دردنجی لوئی‌نك زمان سلطنتنی ایكی‌یه آییرانلرده حقلی ایمش : لوئینك فیستولندن اولكی زمان اقبالی ، فیستولندن صوكره‌كی دور ادباری . باقالم زمانمزك‌ده هانكی مورخی یونان تاریخ جدیدنی یازاركن بو مایمون حادثه‌سنی

نفوس ومعارف سیاستی

عجبا نه قدر نفوسمز وار ؟ بو ، بزده اولدن بری معلوم دکلدی . زیرا متعدد تحریر نفوسلره رغماً مقیم وسیار عشیرتلر وکوچرانلر حقنده هیچ بروقت طوغری برخبر آلنه‌مامشدی . بوندن باشقه ، قصبه وکویلرده هروقت مهم مقدارده مکتومات بولنیوردی . فقط نفوسك مقداری شیمدی نیجه بر معما کبی اولمشدر . یالکز پك آشکار برحقیقت اوله‌رق تصدیق ایتملی‌یزکه نفوسمز قورقونج بر درجه‌ده آزالمشدر . وبزی اراضی ضایعاتندن زیاده بو آکسیلش دوشوندرملیدر . عجبا نیچون آزالدق وآزالیورز ؟ یتمش سکسان سنه‌دن بری قافقاسیا عادتا آناطولی‌یه بوشاندی ، دوبریجه‌دن ، طونه یالیلرندن ، تسالیادن یوزبیکلرجه مهاجرلر کلوب یرلشدی ، آناطولی نفوسی نیچون چوغالامادی ؟ بونك سببی متعدد ومختلفدر . فقط بونلرك الك مهمی هیچ آردی آراسی کسیلمه‌ین حربلردر . آه بو دشمنلر ، بزه هیچ برساعت راحت یوزی کوسترمه‌دیلر . ترقیات واصلاحات تشبثلرمزی هردرلو وسائط ایله اخلال وابطال ایتمکدن خالی قالمادیلر . ینکیچریلکك الغاسی ، عساکر منتظمه تشکیلاتی ، بو تنظیماتك اعلانی نهایت ، مقامات مبارکه مسئله‌سنی وسیله اتخاذ ایدرك ، روسیه‌نك اعلان حرب ایتمسنه منجر اولمشدی . واقعا ، دول متفقه‌نك اعانه‌سیله روسیه‌یه غلبه ایتمشدك

(سنه ۱۸۵۳-۱۸۵۶) فقط ، چوق کچمه‌دن سوریه‌ده ، کریدده ، قره‌طاغده اویاندیریلان قیام واختلاللری باصدرمق ایچون نه‌قدر عسکر فدا ایتمشدك . ینه اوصیرالرده هیچ برسبب حقیقی اولمقسزین عسیر ویمنی فتحه تشبث ایتمشدك . واقعا بوسفره کوندریلن اردو ، اوقطعهٔ جسیمه‌یی ضبط ایدوب ، عدنك کلیدی مثابه‌سنده اولان لحجه قدر یوریمشدی . حواشب ، ضالع ... کبی محللرك سلطانلری اطاعت ایدرك تعزده منعقد مجلس اداره‌یه بیله برمدتجك اعضاصفتیله دوام ایتمشلردی . فقط صورارم ، بمندن نه استفاده ایده‌جکدك ؟ بالذات محلنده وقوع بولان مشاهداتمله عرض ایدییورم ، یمن استثمار اولنه‌بیلسه برنوع هندستان اولوردی . فقط بویاپمق ایچون بزده نه آدام واردی ، نه علم ونه پارا ! استفاده‌دن واز کچدك ، بالعکس اومبارك قطعه تورکلر ایچون اللی سنه مدت غایت جسیم بر مزارلق اولمشدی . آناطولینك یوکسك یایلالرندن هرسنه انواع مشکلاتله اورایه کوندریلن کوربوز دلیقانلیلردن عجبا قاچی کیری کله‌بیلوردی ؛ قاره مصطفی پاشا ویانه‌نك قاپولرینه قدر اردوسنی کوتورمشدی اما ، نفرلره قیربالرله بال شربتی طاغتدیرردی . بزسویشدن حدیده‌یه قدر ، واپور ایچنده‌کی عسکره طاتلی صو ایچیره‌میوردق . حدیده‌یه چیقان محمدبکلر اورانك صیجاق وآجی صوینی ایچر ایچمز دیزانتری‌یه طوتلیوردی . قورشونله اولمه‌ینلر قارن آغریسندن هلاك اولیوردی . سویش قنالندن کچن واپورلرك سنجاقلری ایله یولجیلرك عددینی قنال دائره‌سی منتظماً قید ایتدیرر . انسانك بوقیوداتی تدقیق ایدنجه تویلری اورپرییور ! زیرا قنالدن قاچ تورك عسکری یمنه کچدی

قاچی‌دوندی آکلاشلیور الک آشاغی بر تخمینه کوره ، بزیمنده بر میلیون تورك ضایع ایتدك اوراده‌کی صوك ضایعاتمزده طلعت پاشانك جاهلانه ویحبرانه بر عنادی سبب اولمشدی. زیرا، یمن اصلاحاتی ایچون باب عالیده منعقد بر انجمنك تجربه ومشهوداته مستنداً یابدقلری بر لایحه‌یی خودبخود ابطال ایله مسئله‌یی ینه قوهٔ عسکریه سوقیله حل‌ی ده نه‌مشدی . عدم موفقیتله نتیجه‌له‌نن بو تشبثك حسابی مع الاسف اوندن صورمغه کیمسه جسارت ایده‌مه‌مشدی! هر نه حال ایسه، یمنك فتحندن بر از صوکره ، صربستان، قاره‌طاغ ، محاربه‌لری ، آرقه‌سندن بلغارستان اختلالی وینه اوصیراده روسیه محاربه‌سی اثناسنده وبونلرك نتایجندن اولان مهاجرتلر ، ساری ومستولی خسته‌لقلر سببیله ده مدهش ضایعاته اوغرامشدق. برلین قونغره‌سنك تأمین ایتدیکی مصالحه‌یه رغماً، کچن بالقان محاربه‌سنه قدر ، ینه یمنه ، قارا طاغ حدودینه ، آرناوودلغه ، سوریه‌یه وایکی دفعه یونان حدودینه اجراسنه مجبور اولدیغمز سوقیات وبالآخره بالقان حربی اوضایعاتی برقات دها وخیملشدیرمشکن ، شو حرب عمومی بوتون زنده قوتلرمزی بزه خرج ایتدیردی . اکر ، بویله اولماسه‌یدی دها اون بش سنه اول استانبوله یوز کونلك مسافه‌ده آفریقانك صحرای کبیرنده‌کی (تیبستی) موقعنده نفرلری قره‌غول بکله‌ین اردومز شیمدی اسکیشهر جبهه‌سنده دکل ، یکرمی سنه اول کیتدیکی زیتون ولامیایی‌ده آشه‌رق آتنه‌نك ایچنه جوقدن کیرمش بولنوردی .

والحاصل بزده نفوسك آرتمه‌مسنه دکل بالعکس اکسیلمه‌سنه سبب حرب اولمشدر . فضله اوله‌رق ، بز بویله حدودلرده وآناوطن خارجنده حرب ایدرکن ، ایچریده قالان نفوس غیرمسلمه هم آرتمش وهم تجارت ، ثروت واملاکمزی اللرینه کچیرمشدر . شیمدیکی مفرط دعوالرك مهم بر عاملی‌ده ایکی عنصر آراسنده حصوله کلن موازنه‌سزلك اولدیغنه شبهه یوقدر .

نفوسمزك آزالماسنه تأثیر ایدن مهم بر سبب‌ده ایصیتمه ایله فرنکی علتیدر . اقتصادی شرائطك فنالغی‌ده تناقص نفوسه سبب اولیورسه‌ده بزم مملکتمزده بونك اوقدر مهم تأثیراتی اولدیغنی ظن ایتمه‌یورم . زیرا ، طشره‌لرده هیچ کیمسه پارام یوقدر دییه اولنمه‌مزلك ایتمز ، وچوق چوجغم اولورسه ناصل بسلیه‌جکم دییه‌ده دوشونمز . چوجغی اولورسه وارسون اولسون ، اونك رزقنی الله تعالی متکفلدر . بو صاغلام وتمیز اعتقاد اونك خودکاملغنه مانع اولور . اوکبی اندیشه‌لر استانبولده‌کی خانملره وبکلره مخصوصدر. مطلقا زنکین بر قوجا آرایان بوناز ینلر ایله متقابلاً مطلقا زنکین بر زوجه آرایان کنجلر آراسنده وقوعه کلن بو ازدواجلرده دخی ایکی طرف بر ایکی چوجقدن فضله اولاد یتشدیرمکی آرزو ایتمه‌یور . بو نجه بویوك بر حمیتسزلك ، خودکاملق ، واك مقدس بر وظیفه‌یی اهمالدر . خانم دوشونیورکه چوق اولادی اولورسه کیم امزیره‌جك، کیم باقه‌جق ، کیم اوغراشه‌جق سوسنی یاپمغه ، سینه‌مایه کیتمکه ، مسافرلرینی قبول ایتمکه ناصل وقت بولاجق؟ بکك‌ده کندینه کوره خودکامانه حسابلری وار! طشره‌لرده

شیمدیلك بویله اینجه اندیشه وحسابلر یوقدر . فقط اوراده ارككلر نره‌ده ؟ سلاحنی قاپان ناموس وطنی مدافعه ایچون دشمن صائلك دفعنه قوشمش ! شیمدی تارلایی سورن ، اكن ، محصولاتی بیچن ، بازاره كوتورن ، حتی قسماً مهمات ولوازم حربیه‌یی بیله طاشیان قادینلردر . یوق واه ، بو ملت فداكارلغك ، حماستك عال لعال برنمونه‌سیدر . بناءً علیه یاشامق اونك هروجهله حقیدر .

ایشته شو تفصیلاتك نتیجه‌سی اوله‌رق عرض ایده‌رم‌كه ، بوحرب بیتر بیتمز ، بوتون فكرمزی ، بوتون سعیمزی نفوسمزك تزایدی اسبابنه حصر وتوجیه ایتملی‌یز . شویله‌كه ایصتمه قالماسین ، فرنكینك آدی باتسین ، هیچ بروقت كویلرده ویوللرده شقاوت وخرسزلق اولماسون ، هركس تارلاسنه سربست كیده‌بیلسین ، اكه‌جكی تخمك دیكه‌جكی اغاجك محصوللرینی راحتجه طوپلایابیلسین ، بونلری دكرمنلره ، بازارلره ، اسكله‌لره ضایع اولمادن چالنمادن وآز براجرت نقلیه ایله كوندره‌بیلسین . ایشته نفوس چوغالتمق ایچون بونلر لازم وكافیدر . آرتق تسهیل ازدواج نظامنامه‌سنی یاپماسه‌ق‌ده اولور . ذاتاً قوری نظامنامه ولافلردن برشی چیقمازكه ! انجق مكمل برژاندارمه ، صحیه ونافعه تشكیلاتی واهل وارباب مأمورلر استخدامیله وعون حقله بوایشلر تأمین ایدیله‌بیلیر . بونلری یاپارسه‌ق ، هیچ شبهه ایتمه‌یكزكه اون بش سنه ایچنده محصوص بردرجه‌ده چوغالیرز . المزده قالان یرلری استصغار ایتمه‌یه‌لم . قره‌دكز بوغازندن باطوم حدودینه قره‌دكز ساحلنی حیزلی كیدن بر واپور آنجق درت كونده قطع ایده‌بیلیور .

شیمدیكی طوپراقلرمز اللی میلیون نفوس فریح فخور بسله‌یه‌بیلیر . فقط یالكز نفوس چوغالتمق دكل ، بونلری اوقوتمغه وتربیه ایتمكده‌ده فوق‌العاده همت ایتملی‌یز . نه تحف شی ، باشقه یرلرده هركس وهرشی ترقی ایتمشكن بزكری كری كیتمشز ! آناطولیده قونیه ، قیصری ، آماسیه ، سیواس ، دیاربكر حقیقی بر مركز معارف ایدی . خربوط ، قسطمونی‌ده مهم بر مركز علوم ایدی . فضلای بنامدن حسام‌الدین افندی حضرتلرینك آماسیه تاریخنی اوقورسه‌كز بوخصوصده پك مهم معلومات آله‌بیلیرسكز . فقط صوكره هانكی هوای مشئوم اسدی ، ناصل اولدی بیلمه‌یورم ، اومدرسه‌لر سوندی ، هیچ برایشه یاراماز حاله دوشدیلر . اویله‌كه مدرس افندیلرك چوغی یازی یازمق قدرتندن محروم اولدیلر . بوباشقه نره‌ده كورولمش برغریبه‌در ، باشنده قوجا صاریق مكمل برمدرس اوقور ، فقط یازی یازاماز ! .. طربزونده بولندیغم وقت ، سلطان سلیمك والده‌سی كلبهار سلطان مدرسه‌سنی اصلاح ایتمكه بالذات چالیشدیغم صیراده منطق درسی آلان افندیلری منطق كلمه‌سنی بیله دوغرو یازمقدن عاجز بولمشدم . بوكون بیله او مدرسه‌لرده بویوك برتحول وقوعه كلدیكنه شبهه‌لی‌یم . بناءً علیه غایت واسع جدی ، محصول خیال دكل حقیقته واحتیاجه موافق وقابل تطبیق برپروغرامله اهالیمزی اوقوتدرمغه فوق‌العاده چالشمالی‌یز .

٢٢ آغستوس ٣٣٨

فیئاتی ٥٠ غروش